

**TEXT PROBLEM
WITHIN THE
BOOK ONLY**

**TEXT CUT WITHIN
THE BOOK ONLY**

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_200517

UNIVERSAL
LIBRARY

~~OUT~~—391—29-4-72—10,000.

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No.

Accession No.

Author

Title

This book should be returned on or before the date last marked below.

KARNATAKA GRANTHAMALA

SERIES No. 47.

ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾಸ್ತಿರಿ

ಪ್ರವರ್ತಕರಾದ

ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್

ಇನ್ನಿಂದ ರಚಿತವಾದ

ಕ' ವಿನ' ಮು ಯು ०

ಪ್ರಥಮ ಭಾಗ

(ಕವಿಸಮಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಿರಿಜಣ)

“ ಅಮಲೀಮಸಮಜ್ಞದ್ರಮಕ್ಕೊರ್ಕೃಮತಿಸುಂದರಂ ।

ಅದೇಯಮಪ್ರತಿಗ್ರಹಿಸುತ್ತೇಜಿಂಜಾನಂ ಮಹಾಧನಂ ॥ ”

“ ಗುಣದೋಷಾನಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಃ ಕಥಂ ವಿಭಜತೇ ಜನಃ ।

ಕಿಮನ ಸ್ವಾಧಿಕಾರೀಸ್ತಿ ರಾವಭೇದೋಪಲಭ್ಯಂ ಮ ॥ ”

“ ತಪಿನ ಪದವಿನಾನ್ಯಸಾಸ್ತ್ರಾಪಿವಾಧಿವಿಭಂತಯಃ ।

ತಥಾಪಿ ನವ್ಯಂ ಭವತಿ ಕಾವ್ಯಂ ಗ್ರಥವಕೌಶಲಾತ್ ॥ ”

— ಶಾಸ್ತ್ರಾಪಿವಾಧಿ—

ಮೈಸೂರು :

ಡಿ. ಎ. ಪ್ರಸ್ತಿನಾಲ್ಕಿ ಮುದ್ರಿತವಾಯಿತು.

1908

Registered according to Act XXV of 1867.

PREFACE.

The *Kavya Manjari* and the *Kavya Kalanidhi* publications represent an attempt to preserve and popularize the rare and ancient works of Kannada Literature which have intrinsic poetic worth of their own to recommend them over and above their rarity and antiquity. It is keenly felt that without a guide to the *Poetic Art*, the beauties of these works will go unrecognized or but scantily noticed. To supply such a long-felt want, this book is an attempt, and I hope I need not offer any apology to the cultured reader for its appearance. The need, if satisfied even to a small extent, will itself be my apology.

I hope I shall, with the encouragement of the literary public, be able to continue the work as intended and explore to the utmost of my ability, a field hitherto untrodden.

I have preferred impressiveness even at the cost of repetition which may here and there strike the reader of Part I of this book. I owe it to myself to state that it could not be helped when the book is a piecemeal contribution to a journal.

I must express my gratitude to the late lamented Mr. G. Kasthuriranga Ayangar, M.A., for his *Introduction* to Part I of this work. The subject was enlarged upon in various ways after the introduction was written, as the reader will see for himself.

My thanks are due to Mr. B. Subba Rao, B.A., for the kindness with which he permitted this work to appear in his valuable monthly, the *Karnataka Granthamala*.

The late Mr. S. G. Narasimhachariar, Pandit K. Ramanuja Iyengar of the Wesleyan High School, Mysore, and several other friends have helped me with various suggestions. My thanks are due to one and all of them.

Any corrections and suggestions for improvement will be thankfully received.

MYSORE,
21st April 1908.

M. A. RAMANUJA IYENGAR,

INTRODUCTION.

Under the title of "Kavi Samayam" Mr. M. A. Rama-nuja Iyengar has given to the Kannada reader an introduction to *Poetic Art* in general and to Kannada Poetic Literature in particular. Poetry itself is well-known to be of two kinds : (1) Natural poetry or poetry that is born from the heart when it is strung to holy passion by "feelings too deep for tears," (2) Conventional or metaphysical poetry or poetry of the head where rare and apt fancies are culled together from various objects in the world of art and nature. The former class of poetry is a product of the age and can be had only when deep and great truths stir the depths of peoples' hearts under a more or less democratic constitution of society ; whereas the latter is the product of culture and calm reflection and is plentifully found in aristocratic and oligarchic times and countries. It is of the latter kind that Sanskrit Literature and for the matter of that, every literature that has had its birth under the influence of Sanskrit Literature is full. Nor is this class of poetry confined only to the East : French literature of the classical period, English literature during the Common-Wealth and after the Restoration, all belong to this class. The so-called metaphysical school of poetry in England is nothing but conventional poetry : it is merely want of taste to deride the exquisite gems of this class of poetry by dubbing them metaphysical or conventional. Mr. Iyengar has tried to show how far even the so-called conventional poetry is subject to reasons psychological or other. Therefore, though apparently the book is intended to be an introduction to Kannada Literature, it will, I am sure, help even the general reader in better understanding the why and wherefore of many matters connected with such æsthetic ideas as *good taste, beauty* etc.

This book only purports to be an introduction and no more. I hope it will meet with the reception it deserves and

induce the author to fill in the details in many things that are merely touched upon in this and will present a more systematic treatise on the subject. It must not be supposed however, that the author has in any way stinted his explanations, short as the book is but has given as exhaustive a treatment of the subject as can interest the general reader and whet his appetite for reading some of the less common standard authors of Kannada, such as Nemichandra, Nagachendra, Pampa, Ranna, Aggala, Harihara and others.

The scheme of the treatment is roughly as follows :—The term *Kavi Samayam* is first explained at some length, with numerous examples to show that there is such a thing called *Kavi Samayam* or *Convention* in poetry. Next the author proceeds to classify the leading *conventions* under the well-known categories viz., *Genus, Substance, Action, Quality, Figure, Sentiment, and Suggestion* and so forth.

It is obvious that there must be some definiteness in such conventions : for without it there can be no translation of ideas from the author to the reader. One noteworthy feature of this book is the author strives to give purely psychological reasons for such conventions and shows at length the need for them. Even the architectonic part of a composition, such as the construction or adaptation of the plot becomes clear under the light thrown on the subject : for even they are to a certain extent conventional. Though art is “holding the mirror up to nature,” the mirror itself does not reflect accurately every fault and every defect that is in nature: it idealizes and transfigures everything, giving, in the words of Shakespeare, to “airy nothings a local habitation and a name.” Well has the nature of Poetic Art been summerised by Mammata in his *Kavya Prakasa*.

“ ನಿಷ್ಟತ್ತಕ್ಷಮನಿಷುಮರಹಿತಾಂ ಹಾಲ್ಡ್ಯಾಕ್ಸೆಮಲೊಮನ್ಸ್ಯಪರತನಾತ್ಮಮ್ ॥
ಸವರಸರುಚರಾಂ ನಿಮಿಫತಿಮಾದಧತೀರ್ ಭಾರತೀ ಕವೇಜರ್ಯಾತಿ ॥

ವಿಷಯೇಸೂಳಬಿಕೆ.

ಪ್ರಾಟಸಂಶೋಧ.

ಕಾವ್ಯವರ್ತನಾಪೇಕ್ಷೆ	೮
ಕಾವ್ಯ ಶಬ್ದನಿರ್ವಚನ	೨
ಗ್ರಂಥೀಂದ್ರೀಕ	೨
ಕವಿಸಮಯ ಲಕ್ಷ್ಯ	೩
ಕವಿಸಮಯ ತಿಳಿದ ಹೊರತು ಕವಿಜವುತ್ತಾರ ಯದ್ವಾಗಾಗಮ				೪
ಉದಾಹರಣ ಪದ್ವಾಗಳು ಪದ್ವಾಫ್ರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಿವರಣ ಸದ				೪
ಉದಾಹೃತಪದ್ವಾದಿ		ಗ್ರಂಥಾವು.		
(1) ಅಂಗಳು, ಪೆಚ್ಚೆಯಂಚೆ	—	ಚಿಕೆದೇವರಾಯ ವಿಜಯ. ೪		
(2) ಇದು ಮತ್ತೊನೆಂಬೆ	—	ಲೀಲಾವತಿ		೫
(3) ದಾಗುಲಮನುಟ್ಟು	—	"		೬
(4) ಆಳಿಯೆಂ ಹರಿದಂ, ಉಗುರಿಂದಂಬೆ, ಇದು ಮಥುಕರ, ಮನದೊಳಗಂ—		ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಲಾಣ		೭
(೫) ಕುಲಭೂಭೃತ	—	ಪಂಚರಾಮಾಯಣ		೮
(6) ಒಕುಳಂಗಂಡೂನ	—	ಮಿತ್ರೀವಿಂದಾಗೋಽವಿಂದ	೧೦	
(7) ಸಂದನಸೋಸಗೆ	—	ಲೀಲಾವತಿ		೧೧
(8) ನೀರಂಗಡ	—	ದಮಯುಂತೀಸ್ವಯಂವರ	"	
(೯) ಗಿರಜಿ ಶರಿವದನೆ	—	ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಲಾಣ		೧೨
(೧೦) ಸೆರೆದ ತಿನಿರಂ	—	ಜಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ		೧೩
(೧೧) ಇದಿನೊಳ್ಳ ನಿಂದಿದೊಂಡೆ	—	ಜಂದ್ರನಾಥಾಸ್ವಕ		೧೪
(೧೨) ಹರಣನುಮಂ ಷತ್ತು	—	ರಾಜಶೇಖರ ವಿಲಾಸ		೧೫
(೧೩) ಕಲಹಂಸಾಲಸಯಾನೆ, ಕಳರುತಿ ಮತ್ತು ಕೋಕಿಳ	—	ಪಂಚರಾಮಾಯಣ		೧೦
(೧೪) ನಾಗೇಂದ್ರನಂ	—	ಜ್ಯೇಷ್ಠಿನಿಭಾರತ		೧೬

(ii)

(15) ಮೃದುತಳಿಕಾಂತಿಯಿಂ	—	ಉಂಡ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ	೨೪
(16) ಕಮಲದಳಿ, ಇಡೆ ಶರೀರಮಂಬಿಯರ್		ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣ	೨೫
(17) ಅಜನಜಡನೆಂದು	—	ಶಬರಿಕಂಕರವಿಲಾಸ	೨೬
(18) ಸಾಗರಿಕೆಯ ಅಭಿಷ್ಟಪ್ರಕಾರವಣಿಸೆ		ವಕ್ಷರಾಜಕೆಢೆ	೨೭-೨೯
ನಿಗಮನ	೩೦

ಕವಿಸಮಯವು ಪರಂಪರಾಪಾರಪ್ರವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ೨೧

ಕಾವ್ಯಭಿಪ್ರೇಧಿಪ್ರಕಾರ ನಿರೂಪಣಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣವೆಂದ್ದುಗಳು :—

(1) ಮಾಕಂದಂ ಬೀತಿರೆ (ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯ)	...	೨೪
ಮಾಕಂದಂ ಘಲಹೀನ (ಪಂಪರಾಮಾಯಣ)		
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಿವರಣ ಸಹ—		
(2) ಅಂಗಡಲೋಳಗೆ (ಮಲ್ಲಿನಾಥಪುರಾಣ)	...	೨೫
ಸೇರು ಚಕೋರಪ್ರಕರಂ (ಲೀಲಾವತಿ)		
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಿವರಣ ಸಹ—		
(3) ನಡೆಯಂ ವಸ್ತುಗಜ (ಪಂಪರಾಮಾಯಣ)	...	೨೬
ಅಂಚೆಗೆ ಮಂದಯಾನ (ಉಂಡ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ)		
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಿವರಣ ಸಹ—		
(4) ತೀರುವ ಪಕ್ಷಿಮಾನಿಳ (ಪಂಪರಾಮಾಯಣ)	...	೨೭
ಸೆಗೆದುದು ಸಾದುರ್ (ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣ)		
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಿವರಣ ಸಹ—		
(5) ಇದಿರೋಳಿ ನಿಂದಿದೋಳಿ (ಉಂಡ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ)	...	೨೯
ಪಡೆದವತ್ತಂಸಮಂ (ಉಂಡ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ)		
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಿವರಣ ಸಹ—		
(6) ಒ. ಸೆಲಸುತ್ತುಂ ಕೊಳಿದೊಳಿ (ಮಲ್ಲಿನಾಥಪುರಾಣ) ...		೩೧
ಇ. ತಳರಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸೂರ್ಯ (ಕಬ್ಬಿಗರಕಾವ)		
ಇ. ಸೊಗವಟ್ಟು ಸೊರಗಿ, ಅಳವಗೆಯೋಪರಾ		
ಮಡಿಗಂಪಂ (ಚಿಕದೇವರಾಜ ವಿಜಯ)		
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಹ—		
ಇ. ಅನುಸಿಂಚಕ್ಷಲಿಕೀ, ತಳರಂ ತೂಗಿ, ವಸಜಮಂಸೋಕ್ಷಲಿಕ್ಷ,		೩೩
(ಅಧಿಸೇವಿ ಪುರಾಣ)		
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಿವರಣ ಸಹ—		

ಕವಿಸಮಯವು ಬರಿಯ ಸಂಕೇತವೆ ? ಕಾರಣಸದ್ಭ್ಯಾವವುಂಟೆ ?	೪೫೯
ಕವಿಸಮಯವನ್ನು ಅಂಗಿಂಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ಏನು ಸಹಜ ? ...	೪೧೦
ವೈತಿರೇಕರೀತ್ಯಾ ಅಲಂಕಾರ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ— ...	೪೧೦
ಫೋರೊರಾರ್ನ್ಯಾಡಲ್ಲಿ ಚೀಳಿಯಾಡಿ ಬಳಲಿ ರಾಜನು ನೀರನ್ನು	
ಅರಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗೀಗುವ ವಣಿನೆ (ಲೀಲಾವತಿ) ...	೫೮—೫೯
ಫಾನಸಮಯ ಪ್ರವೇಶವಣಿನೆ (ಪಾಪರಾವಾಯಣ)	... ೫೯—೬೦
ತಿತ್ತಿರಿಯತ್ವವಣಿನೆ (ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣ)	... ೬೦—೬೧
ಕಡಲೊಳಗಿನ್ನ (ಪ್ರಷ್ಣದಲತ್ಪರಾಣ)	... ೬೧
ಕಳಕೆಗಳಿಂಬ (ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯ)	... ೬೧
ಘೋಸಮಕರಂದಮೆಂಬ (ಖಂಡಪ್ರಭಪುರಾಣ)	... ೬೨
ವಿಕಸತ್ವಪ್ರಾಟ್ಟಹಾಸಂ (ಲೀಲಾವತಿ)	... ೬೨
ಹರಿಧಕ್ಷಂ ಬಂದವಂ (ಕಾದಂಬರಿ)	... ೬೩
ಭವಬದ್ಧಕ್ಷೀರ್ಥ (ಪಂಪರಾವಾಯಣ)	... ೬೩
ಸೂಸಿದ ಸೇಸಮಕ್ಕೆ (ದಮಯಂತೀಸ್ವಯಂವರ)	... ೬೪
ಬಗೆಯೊಳಬ್ಬಿಕ್ಕೆ (ಲೀಲಾವತಿ)	... ೬೪
ನಗೆಗ್ಗಂ ಬೋಲ್ತುದು (ಲೀಲಾವತಿ)	... ೬೪
ಜೂವರಾಜೀಂದ್ರ ಮರಣವಾತೆ (ಎಸ್. ಬಿ. ನರಸಿಂಹಾಜೊರ್ಡ್‌ಕೃತ) ೬೫—೬೬	
ರಸಸುಕ್ಕೇತರೀಕಾರದಲ್ಲಿ.—	
ಸೋರೊಕೆದ ಗಾಳಿ (ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯ)	... ೬೬
ತರುಣೀಯ ಮೇಯ್ಯ (ಅಧಿಸೇವಿಪುರಾಣ)	... ೬೬
ಒತ್ತುವ ಪದ್ಮ (ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣ)	... ೨೦
ಭೀಮಸೇನಪ್ರತಿಜ್ಞೆ (ಗದಾಯುದ್ಧ)	... ೨೦—೨೧
ವ್ಯಂಗ್ಯವಿಚಾರದಲ್ಲಿ :—	... ೨೪
ಅರ್ಥಾದಕ್ತ್ವ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ :—	... ೨೫
ಮಡುಗಳೊಳೆ, ಕಾಲ್ಪಿಡಿದು ಕೆಳಗೆ, ಬಲ್ಲಿಗಳು ಬಳಲ್ಲಿ,	
ತುಂಬಿಯ ಬಣ್ಣಮುಂ, ಸ್ತುತಿನೀಲೋಕ್ತಲ (ಲೀಲಾವತಿ) ...	೨೫
ನೆಲಸುಳ್ಳಂತೆವೋಲಾಗೆ (ಸಂಪರಾವಾಯಣ)	... ೨೬

ಅರಿಕಾಲ್ಲು ದುವಳಿ (ಶೂದ್ರಕ) ೨೬

ಪಕ್ಕಗಳ ಅನುಂತಾಗ ಪ್ರಕಾರವಣಿನೆ (ಲೀಲಾವತಿ) ೨೨—೮೦

ಉಕ್ತಿ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ: —

ವರವಿದ್ವಾ ರಾಜವಿದ್ವಾ (ಲೀಲಾವತಿ) ಪಿಪ್ಪಣಿ .. ೮೧

ಸ್ತ್ರೀವಾಹೋಹವಣಿನೆ (ಲೀಲಾವತಿ) ಪಿಪ್ಪಣಿ ೮೨

ಪರ್ವತೋನ್ನತಿವಣಿನೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ) „ ೮೩

ಸಗರೋಹವನ ವಣಿನೆ (ಮಲ್ಲಿನಾಥಪುರಾಣ) „ ೮೪

ಕೆಷ್ಠಾರಾನ್ನೇಷಣ (ಕಾದಂಬರಿ) ೮೫

ಸಾರ್ವಿಕಾನ್ಶಂದರ್ಭ (ಮಿಶ್ರಿಂದಾಗೇಕೋಂದ) „ ... ೮೬

„ (ಪಂಪರಾವಾಂಬಿ) ... ೮೭

ಆರಮನೆಯ ವಣಿನೆ (ಮಲ್ಲಿನಾಥಪುರಾಣ) „ ೮೮

ಬಾಲಕೋಹವಣಿನೆ (ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯ) „ ... ೮೯

ಶಿಕರಿಯ ವಣಿನೆ (ಲೀಲಾವತಿ) ವಾಣಿಖ್ಯಾನ ೯೦

ವಾರವಿಶಾಸನೀಷಿನ (ಮಲ್ಲಿನಾಥಪುರಾಣ) „ ... ೯೧

ಉಕ್ತಿ ಜವುತ್ತಾರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವರ್ಲಿ: —

ಕೃಂಜಾಗೋಹವನ, ಕರ್ತೃಗೋಹವನ, ವಕ್ಷೋಹ್ರಿ, ಬಂಧಗಳು—ಇತ್ಯಾದಿ೯೮
ಕಾಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕೆಲಾತ್ವಸೀರ್ವಾವಣಿ:—

I. ಲೋಕದ ವಸ್ತುಗಳ ಸಮಜಸ್ಥಿತಿಗಳು, ಕವಿವಣಿತನ್ನಿಂತೆ ತಿಗಳ ಭೇದ-೯೮

(1) ಸ್ವತನ್ಸರಸವಾಮದು ಸರಸತರವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ—

ಇ ಅನಿಮಿತ್ತಂ ಪನೆಗಳಾ (ಕೆಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ) ವಾಣಿಖ್ಯಾನ ೯೧

ಈ ಪನುಹೃತ್ಯಂ ಮೇಡು (ಪಂಪರಾವಾಂಬಿ) „ .. ೯೨

ಇ. ಆಪ್ಯದು ನೋಡೆ, ಕೊರಲಂ ತಂಂ, .. ೯೩

ನಡೆಮಿಡುಕದ (ಶಾಕಂತಲನಾಟಕ) ವಾಣಿಖ್ಯಾನ

ಇ ಚಿತ್ರಪಟೆ ವಣಿನೆ (ಮಲ್ಲಿನಾಥಪುರಾಣ), ವಾಣಿಖ್ಯಾನ ...೯೪—೯೫

ಇ ದಂರ್ಶ್ಯಾಧನಸ್ತಪಲಾಪ (ಗದಾಂತಸ್ಥಿ), .. ೯೬—೧೦೭

ಇ ಚಂದ್ರೋದಯವಣಿನೆ (ಲೀಲಾವತಿ) ೧೦೮

ಇಂದ್ರಾಂಶ್ವಮಂಬಂವಣಿನೆ (ಲೀಲಾವತಿ) ೧೦೯

೭ ಹರಿದ್ರೇಂ, ಭವಬದ್ಧಿ	ನಿವರಣ	... ೧೦೪
೮ ಹಾವಿನ ಅಂಗಡಿ (ಲೀಲಾವತಿ)		... ೧೦೫
೯ ನಾಯಕವಿರಹ (ಲೀಲಾವತಿ)	ಷಟ್ಪಣ	... ೧೦೬
ನಾಯಿಕರವಿರಹ (ಗೀರುಗೋಪಾಲ)		೧೦೬—೭
(2) ಹೈನೋರವಸ್ತುವು ಸೌಮ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.		... ೧೦೭
(3) ಜಾಗುಪ್ತಿತವಾದುದು ಪ್ರಯವಾಗುತ್ತದೆ.		... ೧೦೮
ವಾಂಸಾತಿಗಳ ಅಂಗಳಗಳ ವರ್ಣನೆ (ಚಕ್ಷುದೇವರಾಜವಂಶಾವತಿ)		೧೦೮
ಸೃಜನವರ್ಣನೆ (ಅರ್ಥಸ್ಯೇಮಿ ಶುರಾಣ)		೧೦೮
(4) ಸೀರಸವಾದುದು ಸರಸವಾಗುತ್ತದೆ.		
ತರುಹಡ್ಡಿಯ ವರ್ಣನೆ (ಲೀಲಾವತಿ)		... ೧೦೯
ಹಸು ಮಂದುಯ ವರ್ಣನೆ (ಲೀಲಾವತಿ)		೧೧೦
(5) ಸರಸ ಸೀರಸ ಜಾಗುಪ್ತಿತವಸ್ತುಗಳ ಯೂಕ್ತಸಮೇಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ		
ಸರಸತ್ವ		... ೧೧೧
(6) ಅಸುಕರಳದಲ್ಲಿ ಚೈದ್ವತ್ವ		... ೧೧೨
(7) ಸಿರೂಪಣ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಸರಸತ್ವ.		... ೧೧೩
ವಾವಿನಮರದ ವರ್ಣನೆ (ಮಲ್ಲಿಸಾಫಶುರಾಣ), ಷಟ್ಪಣ.		೧೧೪
ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಮಯ ವರ್ಣನೆ (ಲೀಲಾವತಿ)		೧೧೪
ಗಭ್ರವರ್ಣನೆ (ಲೀಲಾವತಿ)		೧೧೫
ಸುಲೋಚನಾದೇವಿಯ ಆವಯವಸ್ತೊಂದರ್ದು (ಜಯಸ್ಯಪಕಾವ್ಯ)		೧೧೫
II ಕಥಾವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶೈಲೇಕಣಿ ತಿಗ್ರಾಕಾರಿಸಿಬಂಧನಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸ.		
ಕಥಾಭ್ಯಾದ—ಷತಿಯಾಸಿಕ, ಕಾಲ್ಪಿತ, (ಪ್ರಿತ್ರ) ಮಿಶ್ರಿ.		೧೧೫
ಕವಿಕೃತಿಯ ಉದ್ದೇಶಗಳು; ತದಸುಂಬಾಗಿ ಕಥಾಸ್ವೇಕಾರ ೧೨೧—೨		
೧ ಷತಿಯಾಸಿಕ ಕಥೈಶೈಲ್ದೇಶ		೧೨೨
೨ ಮಿಶ್ರಕಥೈಶೈಲ್ದೇಶ		೧೨೨
ಶಾಕುಂತಳನಾಟಕ ಕಥಾವಿಷಯಕ್ರಿಯ:—ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥಗೂ, ನಾಟಕದ ಕಥಗೂ ಖ್ಯಾದ; ರಸವಿಷಾರದಲ್ಲಿ ಆವೃತ್ತಾಸಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಿರೂಪಣ;		

ತದ್ವಾರಾ ಕಾಳಿದಾಸನ ಶ್ರೀಷ್ಟಿನಿರೂಪಣ.	೧೭೬—೨
ಪಾತ್ರಗುಣೋಕ್ತಾರ್ಥ ನಿರೂಪಣ.	... ೧೯೮
ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತ್ರ ಕಥಾವಿಮರ್ಶ.	... ೧೯೯
ಇ ಕಲ್ಪಿತ ಕಥೆಹೀದೀಶ...	... ೧೫೩
ಲೋಕಸ್ಥಿತ್ಯನುಗುಣ ಕಥೆಹೀದೀಶ.	... ೧೫೪
ಲೋಕಸ್ಥಿತಿ ವಿರುದ್ಧ ಕಥೆಹೀದೀಶ.	... ೧೫೫
ಸುಷ್ಪಾಶ್ರಮವಣಿನೆ (ದುರ್ಗಾಸಿಂಹ ಸಂಚತಂತ್ರ)	... ೧೬೪—೬
ಫೋರ್ಗಭಾವಿನಿವಣಿನೆ (ಪಂಪಭಾರತ)	... ೧೬೫—೮
ಈ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ	... ೧೬೬
III. ವಾರ್ಷಿಕವನ್ನು ಗಳ (೧೦ದರೆ ಅಲಂಕಾರ, ರಸ, ಭಾವ, ಕಥೆ, ವೇಳದಲುಮಾರ್ಗಗಳ) ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಸುಕ್ಕೆತ ಸಿರೂಪಣ	೧೫೦
೧ ಭೀಮಸೇನನ ಅಟ್ಲೋಪ, (ಗದಾಯುಧ್) ... ೧೬೨	
೨ ಘರ್ಜಿರಾಜನ ಗುಣಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಕುಪಿತನಾದ ದುರ್ಯೋಧನನ ಉಕ್ತ (ಗದಾಯುಧ್) ... ೧೬೩	
೩ ದೈತ್ಯಾಜ್ಯತಾಪ್ರಮಾಣ ವಿಷಯವಾಗಿ ದುರ್ಯೋಧನನು ಹೇಳಿದ ಕರ್ತಿಸೋಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಜಯನ ಚಿಂತಾಪ್ರಕಾರ (ಗದಾಯುಧ್) ೧೬೪	
೪ ಮೂರ್ಖತನಾದ ದುರ್ಯೋಧನನ ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಗಾಂಥಾರಿಯ ಪ್ರಾಣ (ಗದಾಯುಧ್) ... ೧೬೫—೪೩	
೫ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಸಿರೂಪಣದ ಆಸೂಧ್ಯತೆ. ... ೧೬೬-೮	
ಶೋಕಸಚಚಸಿಧ್ಯತಿಗೂ ಕಾವ್ಯಸಿರೂಪಿತಿನ್ನಿಧಿ ತಾರತಮ್ಯಕ್ಕೆ ಸಿಗಮನ ಸೂತ್ರ,	... ೧೬೭
ಕವಿಸಮಯವಿಂಥದೆಂದು ಕೊರ್ಕಡೀಕರಿಸುವಿಕೆ	೧೬೮-೧೬೯

ಕ'ವಿ ಸ'ಮಯಂ .

ಶ್ರೀಯುತಸೋಳುದಾರತೆ ವಾ ।

ಕ್ಷೀರ್ಯುತಸೋಳಮತ್ಸರಪ್ಪಮಾಗದುದಾರಂ ॥

ಶ್ರೀಯುತಸಮಖ್ಯರಂ ವಾ ।

ಕ್ಷೀರ್ಯುತನಾದೊಡೆ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗರೆ ಕವಿಗಳು ॥

(ಕವಿರಕ್ಷ್ಯಂ)

| ಪೀಠಿಕಾ ಪ್ರಕರಣಂ |

ಕಾವ್ಯಜಾಲನವು ಸುಖಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾದುದಾಗಿ, ಮನುಷ್ಯನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲ್ಲವೂ ಸುಖವನ್ನೇ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದಲೂ; ಸುಖವು ವಾರಿಯಕ್ಕಿಂತ ಇಂದಿರಿಯದ್ವಾರಾ ಉಂಟಾಗಿ, ಆ ಇಂದಿರಿಯ ಸುಖಗಳಲ್ಲವೂ ಕೇಶಿರಾಜನು “ ಶಭದಿನಾವಾವಿಂದಿರಿಯದ ವಿಷಯಮಂ ಶೋರ್ತುರ್ದೊಳುಧ್ವಾವಿಷ ” ಎಂದೂ, ನೇರ್ವಿಚೆಂದ್ರನು “ ಕಿವಿಯಿಂದೀಂಟಿಸುವರು ಸಮಸ್ತರಸಮಂ ” ಎಂದೂ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಕಾವ್ಯಮೂಲಕವಾಗಿ ಶೋರ್ತೇರಿಂದಿರಿಯದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದಲೂ; ತಿರುಮಲಾಯನ—

“ ಕಡುಪಿಂ ಕೂರಾನೆ ಕಾಕೈಚರ್ಚಡವಿ ಬರಸಿಡಿಲ್ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚೆಂಬಿವೆಲ್ಲಂ ।

ವಡೆಗುಂ ನೋರ್ಪುಗ್ರೇ ಮೇಣಾಬ್ಜಿ ಗೆದೊದವನವೇ ಮತ್ತು ಮೊಳ್ಳೆಬ್ಜಿ ದೊಳ್ಳಿ ಬಂ ॥

ದೊಡನೊಳ್ಳುಂ ಪೆತ್ತು ಮಾಳ್ಳುಂ ಸಹ್ಯದಯಹೃದಯಾಹಳ್ಳಿದಮಂ ... ”

ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿರುವಂತೆ ಲೋಕ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಕಾವ್ಯಮೂಲಕ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸೌಕರ್ಯವು ಅನಂದಾತಿಶಯವೂ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ; “ ಕಾಂತಾಸಮ್ಮಿತತಯೋಪದೇಶಯುಜೀ ” ಎಂಬಂತೆ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸರಸವಾಗಿಯೂ, ಮನೋಹರವಾಗಿಯೂ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೂ; ಇವಲ್ಲದೆ ಕಾವ್ಯಪರಿಸಂಧಿ ಉಂಟಾಗುವನ್ನು ಸೌಖ್ಯವು ಕಾಸತ್ತಿದಿಗಳ ಪರಿಸಂಧಿ ಉಂಟಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ; ಈ ಸುಖವನ್ನು ಅಳ್ಳಾಪಾರಳ್ಳಿ ಧನಿಕರಿಧಾರಿ ಕಾರತಮ್ಮವಿಲ್ಲದೆ ಸಕಲರೂ ಅನುಭವಿಸಬಹುದಾದರಿಂದಲೂ; ಆ ಕಾವ್ಯ

ಜ್ಞಾನವೇಂದುಂಟಾದರೆ ಏಕೈ ಜ್ಞಾನವು ಬಲುವಟ್ಟಿಗೆ ಕರತಲಾಮಲಕದಂತಾ ಗುವುದರಿಂದಲೂ ಕಾವ್ಯಜ್ಞಾನವು ಮನುವ್ಯನಿಗೆ ಅದರಣೀಯತವನ್ನು.

ಆ ಕಾವ್ಯವು ಸಾಂತಾ ವಿಧವಾಗಿರುವುದು. “ಕವೇರಿ ಕಮುಂ ಕಾವ್ಯಂ” ಎಂಬ ಪ್ರಯೋತ್ತಿಯಿಂದ ಪುರಾಣೀತಿಹಾಸ ನಾಟಕ ಚಂಪಾ ಗದ್ಯಾದಿಗಳು ಕಾವ್ಯ ಶಬ್ದದಿಂದ ನಾಷ್ಯಗಳಾಗುವುವು. ಹಾಗಾದರೆ ಪುರಾಣೀತಿಹಾಸಗಳನ್ನು ಕಾವ್ಯವಾಗಿ ಗಣಿಸುವರೇ, ಎಂದರೆ-ಪುರಾಣಕರ್ತವರನ್ನು ಅನೇರೆಕಂಡಿ “ಕವಿ” ಗಳೆಂದು ನಿದೇರ್ ಶಿಸಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೂ, ಪುರಾಣೀತಿಹಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳು ಅನೇರೆಕಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಇತಿಹಾಸಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಶ್ರೀ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು “ಅದಿಕಾವ್ಯ” ವೆಂದು ಕರೆವುದರಿಂದಲೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ಕಾವ್ಯಗೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಗಣನೆಯ ಮಾಡಬಹುದು. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ದುರವಗಾಹವಾಗಿ ನೀರಸವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಪುರಾಣೀತಿಹಾಸಗಳು ಹುಟ್ಟಿದುವೆಂದು ಅನೇರೆಕರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವರು. ಇದರಿಂದ ಕಾವ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತ್ಯವೂ ಸುಕರತ್ಯವೂ ಉಂಟೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ನಾಟಕಾದಿಗ್ರಂಥಗಳೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿರುವುವು; ಅವುಗಳನ್ನು ಪತಿಸುವವರೇ ಬಹಳ. ಅದು ದರಿಂದ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಓದುವುದು ಅವಕ್ಷಯವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದುದೇ ಇಲ್ಲ.

ಆ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿವುದಕ್ಕೆ ಅನೇರೆ ನಾಧನಗಳುಂಟು. ಆ ನಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿಸಮಯವೂ ಒಂದು. ರಸಾಲಂಕಾರಾದಿಗಳು ತಿಳಿದರೂ ಕವಿಸಮಯಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕಾವ್ಯರಸವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಸ್ವಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ, ಕವಿಸಮಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ಅತ್ಯವಶ್ಯಕ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ರಸಾಲಂಕಾರಾದಿಗಳ ವಿವರವಾಗಿ ಅನೇರೆ ಗ್ರಂಥಗಳು ಹುಟ್ಟಿ, ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಒಂದು ಪ್ರಬಿಂಗ್ರಂಥವೂ ಕೂಡ ಹುಟ್ಟಿದೇ ಇರುವುದು ಅಕ್ಷರ್ಯವೇ ಸರಿ. ಯಾವುದ್ದಿನ ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನದಲ್ಲಿಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ದಿಕ್ಕೆರದ ಶಿಫನ ಮಾಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದೂ ಸಾಲದಾದುದ

ಯಾವುದ್ದಿನ ಪ್ರಬಿಂಗ್ರಂಥಗಳಾದ ರಸಾಲಂಕಾರಾದಿಗಳು ತಿಳಿದುಬಂದರೆ ಅನ್ಯಾಂತಿಂದಿಸುವವಾಗು ಶ್ಲೋಸದುಂಬುಜ್ಞಾನಾವು ತಾನಾಗಿಯೇ ಜರಿತಾರ್ಥಸಾಗುವುದರಿಂಥ, ಈ ಉತ್ತರಾಂತರದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಗಳು ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಲದೆ.

ರಂದ ಕವಿಸಮಯವನ್ನು ವಿಸ್ತೃತಿಗೆ ಬರೆಪ್ರದರ್ಶಿ ಪ್ರಯೋಜನಪ್ರಾಂತೀಬ ನಂಬಿ ಕೆಯಿಂದ ಈ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಕ್ಷೇತ್ರಾಂಡಿರುವೆನು.

ಕವಿಸಮಯವಂದರೇನು?—ಎಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ಪೀಠಿಕಾ ಪ್ರಕರಣ ದಲ್ಲಿ ಸಾಹಾನ್ಯವಾಗಿ ವಿಚಾರವಾಡುತ್ತೀರೆ.

ಕವಿಸಮಯವೆಂದೀರೆ,—ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳು ಅನೇಕವಿಧವಾದ ವಣಿಕ ವೈಶಿರಿಯಿಂದ ಲೋಕವೃತ್ತವನ್ನು ತೀಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಹಾದಾತಿಶಯ ಕ್ಷಾಗಿ ಕೆಲಕೆಲವು ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ; ಅವುಗಳಿಗೆ ಕವಿಸಮಯ ವೆಂದು ಹೆಸರು. ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೇರೆಡಿದರೆ ಯಾವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಹಜ ವಾಗಿಲ್ಲವೇ ಆದು ಉಂಟಂದೂ, ಪಾರವಾಧಿಕವಾಗಿ ಯಾವುದು ಇರುವುದೋ ಆದು ಇಲ್ಲವೆಂದೂ, ಭಿನ್ನವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅಭಿನ್ನವಸ್ತುಗಳಂದೂ, ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧ ವಾದ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಂದು ಕಾರಣ ಉಂಟಂದೂ—ಇತ್ಯಾದನೇಕ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು (= ಪರಾಂದು) ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ “ಕವಿಸಂಕೇತ” ಅಥವಾ “ಕವಿಸಮಯ” ವೆಂದು ಹೆಸರು. ಕವಿ ಪರಂಪರಾವಾರ್ಪಣವಾಗಿ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಅವು “ಕವಿಸಂಪ್ರದಾಯ” ವೆಂದೂ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವುವು.

ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನಾಗವಮ್ರನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:—

“ಅವುದಕ್ಕೆಷ್ಠೋಕವಿಸಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಲಾಗವಾಧಿಕಮುಂಂ।

ಭಾವಿಶೋಡಲ್ಲು ಸತ್ಯವಿಸರಂಪರೆಯಿಂ ಪರಿಗೀತವಾಗಿ ನಿ॥

ವ್ಯೋಮಶವಾದ ರೂಢಿವಶದಿಂ ಸಲಿ ಸಲ್ಪದಿದಲ್ತೆ ತಿಷ್ಪಸಂ।

ಭಾವಿತಮಪ್ಪ ಕಾವ್ಯಸಮಯಂ ಭುವನತ್ಯವಸ್ತುಗೋಚರಂ॥”

ಇದರಿಂದ ಕವಿಸಮಯವು ಲೋಕಾನುಭವದಿಂದ ನಿರೂಪಿತವಾಗತಕ್ಕೂಡೂ ಅಲ್ಲ; ಆಗಮ ಪುರಾಸೇತಿಹಾಸಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯವೂ ಅಲ್ಲ; ಆದರೂ “ನಿಷ್ಪೋಮಶವಾದ ರೂಢಿವಶದಿಂದ” ಕವಿಜನ ಪರಿಗ್ರಹೀತವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಬಂದಿರುವುದಾಗಿರಬೇಕು. ಈತನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಕವಿಸಮಯವಿಷಯವಾಗಿ ಸಹ್ಯದ ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಳಕೊಂಡಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ, ಯಾವುದೂ ಸ್ವಾವಷ್ಯಕವಾಗುವುದು ಕಷ್ಟ ವಾಗುತ್ತಾಗಿ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದನೆ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತೀರೆ.

ಕವಿಸಮಯದ ಸ್ವರೂಪವು ತಿಳಿದಹೀರತು ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ಕೆಲಕೆಲವು ಚಮತ್ವಾರವು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗುವದಿಲ್ಲ; ಅವರು ಉದ್ದೇಶಕೂ ಭಂಗ ಬರುವದು. ಅನೇಕ ಕಡೆ ರಸವತ್ತಾದ ಕವಿವಾಕ್ಯಗಳ ಲಿಯೂ ಉನ್ನತಪ್ರಾಪ್ತೋ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯು ಹುಟ್ಟುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ?

(1) “ ತಿಂಗಳುನೊಡನುಕುಂವ ಬೀ |

ಇಂಗಳುಮಕ್ಕುಂ ನಿರೂಪಕಾಂತಃಕರಣ ||

ಕ್ಕಂಗಡಲ ಕುವರಿ ತಾಂ ಪಡೆ |

ದಂಗಳತಿಶುಗೆರೆಯಲಿಟ್ಟ ಪಾಳ್ಬಣ್ಣಿಯವೋಲೇ ||

ಪರೆಯಂಚೆಯ ತುಪ್ಪಲ್ಲಳೋ |

ಕರೆಯೆರಲೆಯ ಮೆಲ್ಲಿನುಗುವ ನೊರೆಗಳ ಸರಿಂಳೋ ||

ನೆರೆ ಬಿರಯಿಯ ಕೂನೋರ್ಬರದೆ |

ಪರಿದಿಂದುವಿನುಗುವ ಸೋದೆಯೋ ಜೊನ್ನು ದ ಜೊನಂತೋ ||

(ಜಿಕದೇವರಾಜ ವಿಜಯಂ)

ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಬೆಳದಿಂಗಳನ್ನ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಥಮ ಪದ್ಯಾಧಿ—ಇಂಗಡಲ ಕುವರಿಯಾದ ಲಟ್ಟಿಯು, ತಾನು ಹಡೆದ, ಅಂಗಳ ತಿಶುವಿಗೆ—ಮನಸಿಜನಾದ (ಅನಂಗನಾದ) ಮನ್ಸುಧನಿಗೆ, ಎರಿಯಲು ಇಟ್ಟ, ಪಾಳ್ಬಣ್ಣಿಯ ಹಾಗೆ, ತಿಂಗಳು—ಎಂದರೆ ಝಂದ್ರನೂ, ಒಡನೆ ಉಕ್ಕುವ, ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳೂ, ನಿರೂಪಕಾಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ—ಸಹೃದಯರ ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ—ಮನಸ್ಸಿಗೆ, ಅಕ್ಕು—ತೋರುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನನ್ನ ಬೆಣ್ಣುಗೂ ಚಂದ್ರಕೆಯನ್ನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕುವ ಹಾಲಿಗೂ ಹೋಲಿಸಿ ಇದೆ. ಆಕಾಶವೇ ಒಳಲೆಯಾಯಿತು, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮಣೀ ಹಾಲಾಯಿತು, ಅಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನೇ ಹಾಲಿನ ಮೇಲೆ ತೇಲುವ ಬೆಣ್ಣೆಯಾಯಿತು. ಹಾಲೆದು ಸಾಕಿದ ಮಗುವೆಲ್ಲಿ?—ಎಂದರೆ, ಅದು ಅನಂಗ. ಹಾಲೆದರೆ ಮಗುವಿಗೆ ಸಂತೋಷ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ; ಅದು ನಲಿದಾಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅನಂಗನೆಂಬ ಮಗುವಿಗೆ ವಿಕಾಸವು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ, ಅದೂ ಚಂದ್ರೂದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಎಂಬುದು ತಿಳಿದೇ ಇದೆ. ಆಧುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಉತ್ತೇರ್ಥೀಯು ಎಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಚಮತ್ವಾರವಾಗಿಯೂ

ಹೈದ್ರಾವಾಗಿಯೂ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಪಾಠಕರೇ ಯೋಜಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಈ ಉತ್ತೇರ್ಥೀಯು ಯಾವ ಅಧಾರದನೇಲೆ ಹುಟ್ಟಿದೆ?—ಎಂದರೆ, ಅಮೂರ್ತದರವ್ಯವಾದ ಚಂದ್ರಿಕೆಗೆ ಹಾಲಿನ ಭಾವವನ್ನು ಎಂದರೆ, ಮೂರ್ತತ್ವವನ್ನು ಆರೋಪ ಮಾಡಿದೆ. ಇದೇ ಕವಿಸಮಯವೇಂಬುದು.

ಕವಿಯು ಆ ಚಂದ್ರಿಕೆಯನ್ನೇ ಪ್ರಕಾರಾಂತರವಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉತ್ತೇರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಉತ್ತೇರ್ಥೀಗೂ ಅಮೂರ್ತದರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಮೂರ್ತತ್ವರೋಪಣವೆಂಬ ಕವಿಸಮಯವೇ ಅಧಾರವಾಗಿದೆ. ಕವಿಯು ಚಂದ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಹೇರಿ=ಚಂದ್ರನೇಂಬ ಹಂಸದ, ತುಪ್ತುಳ್ಳಳು=ಗರಿಗಳು ಎಂದೂ, ಆ ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಲ್ಲಿರುವ, ಕರೆ=ಕಳಂಕವೆಂಬ, ಎರತೀಯ, ಮೆಲುಕಿನಿಂದ, ಉಗುವ=ಬಾಯಿಂದ ಈಚೆಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಗೆ ಸ್ತರವಿಸುವ, ನೊರೆಗಳ ಸರಿಗಳಿಂದೂ, ವಿರಪಿಗಳ ಕೂನೋರ್ಬಿಟವೆಂಬ ಹರಿತವಾದ ಸಲಾಕೆಯಿಂದ ಶೇರಿದ, ಚಂದ್ರನಿಂ, ಉಗುವ=ಶರೀರದಿಂದ ಪ್ರವಹಿಸುವ, ಅಮೃತವೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿರುವ ಕಳಂಕವನ್ನು ಚಿಂಕೆಯಿಂದು ಉತ್ತೇರ್ಥಿಸುವುದೂ, ಚಂದ್ರಬಿಂಬವನ್ನು ಅಮೃತಭಾಜನವೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವುದೂ, ವಿರಹಿಗಳ ನೋರ್ಬಿಟದಲ್ಲಿ ತೈಕ್ಷಣಿಪ್ಪ ಕಾಣಬರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಸಲಾಕೆಯಿಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವುದೂ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಡಿಕೆಯಾದ ಸಂಕೇತವು.

(2) “ಇದು ಮತ್ತೇನೇಂಬಿ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳ ಬೆಳ್ಳತಿಗೆಯಂ ಪಂಸೆ ಪಾಶ್ಚತ್ಯ ನಾರ್ದಿ ।

ಪುದೊ ಮಲ್ಲೀಮಾಲೆಗೆತ್ತೇನೇರಿಗಿದಪುದೊ ಭೃಂಗಂ ಬಿಸಭೂರ್ತಿಯಿಂದಂ ॥

ಕರ್ದುಕಲ್ಲಿ ಕೈಗೆಯ್ಯಾಳಾರಯ್ಯಾಪುದಿಭಕಳಭಂ ನಾಂದ್ರಚಂದ್ರಾರ್ತಮಂ ಜಾ ।

ರೆ ದುಕೂಲಂ ಲೀಲಯಿಂದಂ ತೆಗೆದಪುದೊ ಕುಜಾಗ್ರಕ್ಕೆ ಕಾಂತಾಕದಂಬಂ ॥

(ಕುಂಜರಲೀಲಾವತೀ.)

ಹಂಸವು, ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳ, ಬೆಳ್ಳತಿಗೆಯಂ—ಧಾವಕ್ಕುವನ್ನು, ಪಾಶ್ಚತ್ಯ-ಹಾಲೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ, ನಾರ್ದಿಪ್ಪದೊ; ಭೃಂಗವು, ಮಲ್ಲೀಮಾಲೆಗೆತ್ತು, ಏನೆರಿಗಿದಪುದೊ; ಇಭಕಳಭಂ, ಬಿಸಭೂರ್ತಿಯಿಂದಂ, ಕರ್ದುಕುಪುದಕ್ಕೊನ್ನೇಸ್ತರ, ಕೈಗೆಯ್ಯಾಳ್—ಅಡಿಗಡಿಗೆ ತೆಗೆದಕೊಳ್ಳಲು, ಅರಯ್ಯಾಪುದೊ—ಯತ್ತಿಸುತ್ತದೊ; ಕಾಂತಾಕದಂಬವು, ದುಕೂಲಂ ಜಾರಿ ಪ್ರೋಗಲು, ನಾಂದ್ರಚಂದ್ರಾರ್ತಮವನ್ನು, ಕುಜಾಗ್ರಕ್ಕೆ, ಲೀಲಯಿಂದಂ ತೆಗೆದಪುದೊ, ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುವೆನಲ್ಲಿದೆ, ಮತ್ತೇನೇಂಬಿ?—ಎಂದು ಪದ್ಧಾರ್ಥ.

ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅಮೂರ್ತಿದ್ವಾರಾ ವಾದ ಜೀವ್ಯೋಸ್ತೇಯನ್ನು ಕುಡಿಯಲೂ, ತಿನ್ನಲೂ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯಲೂ, ಹೊದೆದುಕೊಳ್ಳಲೂ ಬಹುದಾದ ವಸ್ತುವೆಂದು ಕವಿಯು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಜೀವ್ಯೋಸ್ತೇಯಲ್ಲಿ ಈ ಗುಣವು ಇರುವಂತೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುವ್ಯಾದಿಲ್ಲ; ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಕೇಳಿ ಬರುವ್ಯಾದಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಅಸದಾಖ್ಯಾತಿ—ಇಲ್ಲದುದನ್ನು ಇರುವ ಹಾಗೆ ವರ್ಣಿಸುವ್ಯಾದೆಂಬ ಕವಿನಮೆಯವು.

(3) ದುಗುಲಮನುಟ್ಟು ತೊಟ್ಟು ಪ್ರೋಸಮುತ್ತನೆ ಚಂದನದಣ್ಣಿಕ್ಕೆ ಮು.

ಶ್ಲಿಗೆಯ ಸರಂಗಳಂ ಮುಡಿದು ಚಂಪಕವಾಲೆಯನ್ತೆ ಮೇಲೆ ತುಂ ||

ಚಿಗಳೊಲೆದಾಡದಂತರಿಯಲಾಗೆದವೋಲ್ಲಾ ನವಚಂದ್ರಿಕಾಳ್ಫ್ಲೀ |

ಚಿಗಳೊಡಗೂಡಿ ಪ್ರೋಡಳಭಿಸಾರಿಕೆ ಮುತ್ತನ ಬೊಂಬೆಯಂಬಿನಂ ||

(ಕುಂಜರಲೀಲಾವತಿ)

ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಅಭಿಸಾರಿಕಾಸ್ತೀಯ ಗಮನನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಆಕೆಯು ದುಗುಲಮನುಟ್ಟು, ಪ್ರೋಸಮುತ್ತನೆ ತೊಟ್ಟು, ಚಂದನದ ಅಣ್ಣು—ಅನುಲೀಪನವನ್ನು ಇಕ್ಕೆ, ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಸರಂಗಳಂ ಮುಡಿದು, ಮೇಲೆ ತುಂಬಿಗಳೊಲೆ ಧಾಡದಂತು, ಚಂಪಕವಾಲೆಯನ್ತೆ—ಧರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅರಿಯಲಾಗೆದವೋಲ್ಲಾ—ಯಾರಿಂದಲೂ ಗುರುತು ಹಿಡಿಯಲ್ಪಡದ ಹಾಗೆ, ನವಚಂದ್ರಿಕಾಳ್ಫ್ಲೀಚಿಗಳೊಡಗೂಡಿ, ಮುತ್ತನ ಬೊಂಬೆಯ ಹಾಗೆ ಹೊರಟಳು—ಎಂದು ಪದಾಖ್ಯಾತಿ.

ಇಲ್ಲಿ ಅಭಿಸಾರಿಕೆಯ ಆಶಯವು ತನ್ನ ಸಂಚಾರ ಯಾರಿಗೂ ಉಹಿಸಲು ಶಕ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬುದು. ತದನುಗಣವಾಗಿ ತಾನು ತನ್ನ ರೂಪವನ್ನೂ ಗಮನ ವನ್ನೂ ಮರೆಯಿಸಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿ ದುಕೊಲ, ಪ್ರೋಸಮುತ್ತು, ಚಂದನಲೀಪನ, ಮಲ್ಲಿಕಾಪಾಲೆ ಮೇಲದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು, ಬಿಳ್ಳಿಗೆ ನದಿಯ ಅಲೆಗಳಂತೆ ಕವಿದುಬರುವ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟಿರುವಳು. ಏಕೆ? ಬಿಳ್ಳಿಪಾದ ಪದಾಖ್ಯಾತ ನಡುವೆ ಬಿಳ್ಳಿಪಾದ ತನ್ನ ದೇಹವು ಕಾಣದೆಂಬ ಭಾವದಿಂದ. ಹೀಗಿರಲು, ನಸುಗೆಂ ಪಾದ ಚಂಪಕದ ಧಾರಣವನ್ನು ಕವಿಯು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಶೈಚಿತ್ಯಹಣಿಯೆಂದು ತೋರಿಬರುತ್ತದೆ. ಆಲೋಚಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ ಅದು ರಸವನ್ನು ಪುಷ್ಟಿಕರಿಸುವುದಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ? ದುಂಬಿಗಳು ಮಲ್ಲಿಕಾದ ಪುಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಕರಂದ ಪಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಮುತ್ತುವೆಂದೂ, ಚಂಪಕವುಷ ಗಳ ಹತ್ತಿರ ವನ್ನು ಮಕರಂದವಿದ್ದರೂ ಮರೆತೂ ಸೇರಿವೆಂದೂ ಕವಿಗಳು ವರ್ಣಿಸುವರು. ಈಮು

ರಗಳಿಗೆ ಮಲ್ಲಿಕಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಹಾದ ಕತ್ತವೂ, ಜಂಪಕದಲ್ಲಿ ಮಾರಕತ್ತವೂ ಲೋಕಾ ನುಭವಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಕವಿಸಂಪ್ರದಾಯಸಿದ್ಧಗಳು. ಈ ಕವಿಸಂಕೇತ ವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಪದ್ಯಾಧಿವನ್ನು ನೋಡೋಣ. ಮಲ್ಲಿಕಾವಾಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಜಂಪಕವಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಿದ್ದರೆ, ಅವಳ ಶ್ವಾಸಪರೀಮಳಕ್ಕೂ, ಜಂದನ ಚರ್ಚೆಗೂ, ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮಕರಂದಕ್ಕೂ ದುಂಬಿಗಳು ನಾಲ್ಕುಕಡೆಯಿಂದ ಕವರೀಗೊಂಡು ಬಂದು ಮುತ್ತುವು; ಆಗ ಅವುಗಳ ಕಾಣ್ಣ್ಯದಿಂದ “ನವನೀಲ ಪಟೆಮಂ ಮುಸುಕಿದವೋಲು” ಅಗಿ, ಜಂದಿರಕಾದಿ ಶೈತಿದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಮರೆಸಯಿಲ್ಲಿಟ್ಟು ಅವಳ ಗಮನವೂ ರೂಪೂ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಡುವುವು. ಹೀಗಿರಲು, ಭ್ರಮರದ ನಿವಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಜಂಪಕವಾಲಾಧಾರಣವು, ಈ ಅವಸರದಲ್ಲಿ ರಸೋತ್ತೋಜಕವೇ ಹೊರತು ರಸಕುಂದಕವಲ್ಲ. ಅದಂತರಲ್ಲಿ. ಜಂಪಕವಾಲೆಯಿಂದ ಅವಳ ಗಮನವು ಸೂಚಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದಲ್ಲ; ಅವಳ ಉದ್ದೋಜಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ— ದೀಪದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿಯೂ, ತಿಂಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಜಂಪಕದ ಹೊಂಬಣಿವು ಅಪ್ಪುಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಸುಮಾರಾಗಿ ಕಾಣಬರಬಹುದು. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಜಂದ್ರಿಕೆಯ ಸಾಂದ್ರತ್ವದಿಂದ ಮರೆಯಿಸಲ್ಪಡುವುದೇ ನಿಶ್ಚಯ.

ಜಂಪಕದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮರಗಳಿಗೆ ಮಾರಕತ್ತವೆಂಬ ಕವಿಸಂಕೇತವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಇಯನ್ನು ಪಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಸುಲೋಚನಾದೇವಿಯ ಮಾರುತ್ತಿಯ ಧಾರಣವನ್ನು ಎಪ್ಪುತ್ತುದ್ದುವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿರುವನು! ಅದೇನೇಂದರೆ:—

ಅರಲುರಿಣಿಯೀಬಂಡುಂಡೊಡೆ ।

ಮರಣಮವಕೆ ನಿಶ್ಚಯಮದರಿಂದಾ ।

ಗರಳಮನಿದರಿಂ ಕಿಡಿಪನೇನಂತ ಬನಸಿರಿಯಾಚಂಪಕದ ॥

ಪಿರನೋಗ್ರೀಯ ತುದಿಗನ್ಯತದ ಘುಟಿಕೆಯಿ ।

ನಿರಸಿದವೋಲು ಮುತ್ತಿನ ಮಾರುತ್ತಿಯಂ ।

ವಿರಚನೆಗೆಯ್ಯಾಳದೊರ್ವಳಿ ತರುಣಿಯ ನಾಸಾಮುಕುಳದೊಳು ॥

ಇವೆರಡೂ ಸ್ವದಕೇತನ—ಇರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದೆಂಬ ಕವಿ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣವಾಗಿವೆ.

(4) ಅರಿಂತೆಂ ಸಿರಿದಂ ಹೈಗಳಾ ।

ಪೆರಿತೆಂ ಮುಚ್ಚಿದೊಡೆ ಮುಚ್ಚಿರಲ್ಪುಲ್ಲದೆ ಕೆ ॥

ಕ್ರೈರೆಮೊಡೆ ತೆರೆಂತಲ್ಲದೆ ।

ಮೆರಿದ್ವತೆನೋಕ್ಕುಲ್ಯಿಯದಿಡ ತನುಂಧಂ ॥

ಉಗುರಿಂದಂಬೆ ಬೆರಂಪೆಯಂಜನಮದಕ್ಕುಂ ಹೊಕೆಮಂ ಕೀರುತುಂ ।

ತೆಗೆದಾಚ್ಚಾ ದಿಸ ಕೇಳ ನೀಲಪಟಮಕ್ಕುಂ ಬಟ್ಟತೆಂ ಮಾಡಿ ಸು ॥

ತ್ವಾಗಳಿತ್ತಲ್ಲಸಿತಾತಪತ್ರಮೆ ಅದಕ್ಕುಂ ತಾನಿದೆಂಬಂದದಿಂ ।

ಜಗದೋ ಕ್ಷೇತ್ರಿ ವಿಚಿತ್ರವಾಗೆ ಸೆರೆ ದಟ್ಟೆಸಿತ್ತವಿತ್ತಂ ತಮಂ ॥

ಇದು ಮಧುಕರಮಿದು ಮಲ್ಲಿಗೆ ।

ಯಿದು ಕೋಕಿಳನಿದು ಮರಾಳಮಿದು ಮದಗಜವಿಂ ॥

ತಿದು ಕಂತೀವರಮಿದು ಕರಿ ।

ದಿದು ಬಿಳಿದೆಂದರಿಯಬಾರದುವಿದ ತಮದೋಳ ॥

ಮನದೋಳಗಂ ಪ್ರೋರಗಂ ತೆ ।

ಕ್ಷುನೆ ತೀವಿದ ಮಬಿನೋಳಗೆ ಸೆನಸುಂ ಕನಸುಂ ॥

ಮನಸುಂ ತಾನುಂ ಕತ್ತಲೆ ।

ಯೆನಿಸಿದುದು ತಮದ ಘನವನದನೇನೇನೆಂಬೆಂ ॥

(ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಲಾಣಂ.)

ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯನ್ನ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಭಾವ ಪದಾರ್ಥವಾದ ಅಂಧಕಾರವನ್ನ ಕವ್ವಿದ ಘನತೆಯಳ್ಳಿ ಮುಟ್ಟೆ
ಬಹುದಾದ ಪದಾರ್ಥವೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವುದು ಕವಿಸಮಯ. ಈ ಕವಿಸಮಯವನ್ನಿ
ಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆಹ್ಲಾಧಾತಿಶಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕವಿಯು
ಉಪ್ಪೆರ್ಕಿಂಧಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂಧಕಾರವು ಅಂಜನದಂತೆ ಕಣ್ಣ
ಗಳಿಗೆ ಮೇರೆದುಕೊಂಡು ಮುಳ್ಳಿದ ಕಣ್ಣನ್ನ ಬಿಡುವುದಕ್ಕೂ ಬಿಟ್ಟೆ ಕಣ್ಣನ್ನ ಮುಂಚ್ಚು
ವುದಕ್ಕೂ ಅಗದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ
ಅಂಧಕಾರವನ್ನ ವಸ್ತುದಂತೆ ನಿರೂಪಿಸುವುದು ಯಾರ ಮನಸ್ಸನ್ನ ತಾನೆ ಸೆಳೆಯದು?
ಮೂರನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪುಮಟ್ಟಿಗೆ ನಾಂದ್ರವಾಗಿದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.
ಎಪ್ಪುಮಟ್ಟಿಗೆ ಎಂದರೆ, ಬಿಳುಪು ಕಪ್ಪು, ದೊಡ್ಡದು ಚೆಕ್ಕುದು, ಎಂಬ ತಾರತಮ್ಯ
ವನ್ನೂ ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ, ಇದು ಬಿಳುಪಾದ ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಇದು ಅದರಲ್ಲಿ ಮಧುವನ್ನು
ಪಾನಮಾಡುವ ಕಪ್ಪಗಿರುವ ದುಂಬಿ, ಇದು ಕೋಕಿಲ, ಇದು ಹಂಸ, ಇದು ಪರ್ವತಾ
ಕಾರವಾದ ಗಜ, ಇದು ಅದರ ಕುಂಭಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಕಂತೀರವ, ಎಂದು
ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನ ವಪ್ಪು. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆಯು

ತನ್ನ ಹೊರಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದುದಲ್ಲದೆ ಒಳಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ, ನೇನೆನು, ಕನೆನು, ಮನೆನು, ತಾನು ಕತ್ತಲೆಯಾಗಿ ಹೋದೆವೆಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವನ್ನು ಸಾಂದ್ರವ್ಯಾಪಕ ತೆಯನ್ನ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮೈ ತನಗೆ ಕಾಣಿರುವದೊಂದು ವಿಶೇಷವಲ್ಲ. ಅಂಥ ಕಾರವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಹೊಡಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದು ಹೇಳುವುದೂ ವಿಶೇಷವಲ್ಲ. ಅದು ತನ್ನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೇ ಮರೆಯಿಸಿ, ಇದು ಕನೆನೋ, ಇದು ನೇನೆನೋ ಅಥವಾ ಇದು ಮನನೋ ಎಂದು ಭಾರಂತಿಪಡುವಂತೆ ಮಾಡಿತೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವುದೀಗ ಕವಿತ್ಕಿ ಪ್ರಕರ್ಷಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿರುವುದು.

ಇದೂ ಅಸದಾಯ್ಯಾತ್ಮಯೆಂಬ ಕವಿಸಮಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ.

(೫) ಕುಲಭೂಭೃತ್ಯಾಟದೋಳ ಮಾಣಿಕದೆಳವಿಸಿಲಂತಂತೆ ದಿಕ್ಕುಂಭಕುಂಭ |

ಸ್ಥಾಲದೋಳ ಸಿಂದೂರಮೆಂತಂತಮರಸದಿಯೋಳಾರಕ್ತೇನೀರೇಜವತ್ತಾ ||

ವಲಯೆಂತಂತಭ್ರಿಯೋಳ ವಿದ್ರುಮನಮುದಯಮೆಂತಂತೆ ಪರಿತ್ತ ರಾಗಾ |

ಎಲಮಪ್ಪಂತುವಿರ್ಯೆಳ್ಳಂ ದಶರಥವಸುಧಾಧೀಶೇಜೋಪಿತಾನಂ ||

(ಪಂಪರಾಮಾಯಣಂ)

ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ದಶರಥನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅತನ ಪರಾಕ್ರಮವು ದಶದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿರುವ ಜನಗಳಿಂದ ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪು ಟ್ಟಿತೆಂಬುದನ್ನು ಈ ರೀತಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಉತ್ಸೈ ಏಕೀಗೆ ಕವಿಗಳು ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಕೆಂಪಗಿರುವ ವಸ್ತುವಿನಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವ ಕವಿಸಮಯವೇ ಅಧಾರವಾಗಿದೆ.

ದಶರಥನ ಪ್ರತಾಪ ವಿತಾನವು ಆತ್ಮನ್ನ ತವಾದ ಕುಲಪರ್ವತಗಳ ಶಿವರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಮಾಣಿಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹೊರಟ ಬಿಸಿಲಂತೆಯೂ, ದಿಗಂತಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡಿರುವ ದಿಗ್ಗಜಗಳ ಕುಂಭಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮೇರವ ಸಿಂದೂರದಂತೆಯೂ, ಮೇಲುಗೆದೆ ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಗಿ ಪ್ರಪಣಿಸುವ ದೇವಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕೆಂದಾವರೆಗಳ ದಳಗಳಂತೆಯೂ, ಕೆಳಗಡೆ ಸಮುದ್ರತೀರದಲ್ಲಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಹವಳಗಳಂತೆಯೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಪರಸರಿಸಿತು, ಎಂದು ಪದ್ಭಾಧ.

ಇಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಆರುಣ್ಯ, ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಮಲೋಪ್ತಮಿ, ಇತ್ಯಾದಿ ಕವಿಸಮಯಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಿದರೆ, ಇನ್ನು ಅಹಳ್ಳಾದಕರವಾಗಿ ದಿಗಂತವ್ಯಾಪಿಯಾದ

ದಶರಥನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ ; ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜೈಜಿತ್ಯ ಕಾಣಬರುತ್ತಿರಲ್ಲ.

ಇದೂ ಅಸದಾಖ್ಯಾತಿಯೆಂಬ ಕೆವಿಸಮಯೋದಾಹರಣ.

(೬) ಒಕುಳಂ ಗಂಡೂಷಸೇಕಾಸವಕೆ ಪರಿಮಳಂಗೆಯ್ಯಾಲ್ ಪೂಗಳಂ ಚೀ |
ಇಕ್ಕನಿಾಚಾಂಪೇಯಮುಂ ಕೆಂಪಿಡಿಯೆ ಯುವತಿವತ್ತೇ ರೀಂದು ಚೆಂಬೂಗಳಂ ಹೊ ||
ಣ್ಣಿಕುಮಿಂತೀಭ್ಯಂಗಸಂಫ್ಯಂ ಮುದದೊದೆವಬಲಾನೂಪುರಧ್ವಾನಮುಂ ಕೇ |
ಛ್ಯಂ ಕರಂ ತಾಂ ಕಲ್ಲೂಶೋಕಂಗಳೊಳನುಕರಿಪಂತಿಂಪಿನಿಂ ಪಾಡುತಿಕುಂ ||

(ಮಿತ್ರವಿಂದಾಗೋಽಿಂದಂ)

ಇದು ವನಕೇಳೀ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾದ ಪದ್ಯ.

ವಕುಳಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಅಬಲೆಯರು ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವ ಮಂಡ್ಯದ ಪರಿಮಳ ವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದಕ್ಕೊ್ಯೂ ಎಂಬಂತೆ ಅವರ ಗಂಡೂಷ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಹೂವುಗ ಇನ್ನು ಬೀಳಿಸುವುದು ; ಅವರ ಮುಖವು ವಂಡ್ಯವಾಸದಿಂದ ಕೆಂಪೇರಲು, ಇಂದನ್ನು ಕಂಡ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಪಗೆಯು ಹೂವುಗಳನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸುವುದು ; ಅವರ ಪಾದತಾಡನದಿಂದ ಅಶೋಕವು ಚಿಗುರಿ ಪ್ರಷ್ಪು ಬಿಡುವುದು ; ಆ ಪ್ರಷ್ಪುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮಕರಂದವನ್ನು ಪಾನಮಾಡುತ್ತ ದುಂಬಿಯು ಗಾನಮಾಡುವುದು ; ಆ ಗಾನವು ಅಶೋಕವನ್ನು ಒದೆವುದರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ನೂಪರಧ್ವಾನಮುಂ ಕೆಲಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಅಪ್ರಗಳು ಮಾಡುವ ಅಭ್ಯಾಸವೋ ಎಂಬಂತೆ ಶೋರುವುದು—ಎಂದು ಪದ್ಯಾರ್ಥ.

ಸ್ತ್ರೀಯರ ಪಾದತಾಡನದಿಂದ ಅಶೋಕದಲ್ಲಿ, ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಪಾತದಿಂದ ಸಂಪಗೆಯಲ್ಲಿ, ಅವರ ಗಂಡೂಷಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ವಕುಳದಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವಕುಸುಮೋತ್ತಮತಿಯು ಅಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವುದು ಕೆವಿಸಮಯ. ಈ ಕೆವಿಸಮಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಲ್ಲಿದೆ ಈವರ್ಣನೆಯು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿದು ; ಇದರಲ್ಲಿ ಜೈಜಿತ್ಯನ್ನು ತೋರಿದು.

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿನಾಭಪುರಾಣದ ವನಕೇಳೀವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನವುಂಟು. ಅದೇನಂದರೆ—

ವಾ ಅವನಿಪತಿ ಮಂಗಳಪೃತ್ಯವನೇಶೋದಿದ ಮಂಗಳಪಾಠಕಂಗೆ ತದ್ವಂತಮವಾಂತಾ ದಾನಮುಂ ಮಾಡಿ ಪಲ್ಲವಿತಲತಾದ್ಯಮಂಗಳಂ ನೋಡುವಲ್ಲಿ,

ಮೃದುಪದಪಾತದಿಂದಸುಕೆಯಂ ತಳವೇರಿಸಿ ಕೇಕರಾಂಶುಪಾ ।
 ತದಿನಲಗೋಂಚಲಂ ತಿಳಕಮಂ ತಳೆವಂತಿರೆ ಮಾಡಿ ಪರೀ ಕೊ ॥
 ಬೀದ ಕುಂಡೆಲ್ಲತ್ತಿನಿಂ ಕುರವಕಕ್ಕೆ ನಾಂಕುರಮಂ ನಿಮಿಷಿಂ ಬೀ ।
 ರಿದುಧಬಳಾಜನಂ ಸ್ವಪವರಂಗೆ ಮನೋಜಮಹೇಂದ್ರಜಾಲಮಂ ॥೧॥
 ವಾ ॥ ಅಗಳದಂ ನೋಡಿ ವಿಸ್ತೃತಸ್ವೇರಮುಖಾರವಿಂದನಾಗಿ,
 ಒದೆಳೆಳೆಳಿರಂ ನೀರಂ ಮಾ ।
 ದಿದೆ ತನಗೆಂದ್ರಸುಕೆ ನಿನಗೆ ಸೋಲ್ತ್ತುತ್ತುದು ಕೊಳ್ಳಾ ॥
 ಇದನೆಂದು ಸ್ವಪಂ ಕೊಮೆಳ್ಳ ।
 ಪದಪಲ್ಲವೆಗಿತ್ತುನರುಣಮಣಿನೂಪುರಮಂ ॥೨॥
 ನನೆಯಂ ಪ್ರಾಗಳನಾಲೋ ।
 ಕನಮಾತ್ರದೆ ಪಡೆದಳಿಂದು ಮೆಚ್ಚೆಂ ತಿಳಕಂ ॥
 ನಿನಗಿತ್ತುದೆಂದು ಭೂಪಂ ।
 ವನಿತಾತಿಳಕಕ್ಕೆ ಹಂಸತಿಳಕಮನಿತ್ತುಂ ॥೩॥
 ಅಂಕುರಮಂ ಕುಂಡಕಳತದ ।
 ಸೋಂಕಿಂ ಪ್ರಾಟ್ಟಿಸಿದ ನಿನಗೆ ದಯೆಗೆಯ್ಯಾದು ಮೆ ॥
 ಚೊ ಕುರವಕತರುವೆಂದರೆ ।
 ಸಂ ಕೊಟ್ಟೆಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಮುತ್ತಿನ ಸರಮಂ ॥೪॥
 ವಾ ॥ ಅಂತು ನೆವಂ ಬಡೆದು,
 ಮರನುಂ ಬಳಿಗಳುಂ ತೊವಲೆತ್ತುದೆ ವಸಂತೋತ್ಸಾಹಮೆಂದಗ್ಗಿದೆ ।
 ಗ್ಗರೆನುತ್ತಿಕೇಮು ! ಪ್ರೋಂಗಳಂ ತುಡುಗೆಯಂ ವಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಪೂಣ್ಯ ಸಿ ॥
 ಧಧರಸಂ ಸಿಧಿಸಿದಂತೆ ಕಲ್ಪತರು ಕೈವಂದಂತೆ ಭೂವಲ್ಲಭಂ ।
 ಧರೆಗೆಲ್ಲಂ ಪಿರಿದೀವ ದಾನಗುಣದಿಂ ನಿಷ್ಟೆಂ ವಸಂತೋತ್ಸಾಹಂ ॥೫॥

(ಮಲ್ಲಿನಾಧಪುರಾಣಂ.)

ತ್ತ ಟೀಕು—೧. ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲ—ಹೇಗೆ ?

ಅ. ತೊವಲೆತ್ತುದೆ—ಹಿಗರು, ಹೂಪು, ಕಾಯಿ ಬಿಟ್ಟರೆ. ಎಗ್ಗರ—ಹೆಡ್ಡರು. ಪೂಣ್ಯ—
 ಚರ್ತಿಜ್ಞಮಾಡಿ; ಇದು ಶಾವ ಎಂಬ ಕಿ ಲೈಯಾಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಯಿಸುತ್ತದೆ.

(7) ಸಂದನಸೋಸಗೆಯಮಾಮಕ ।

ರಂದಕಸೇಳಸಿರದೆ ಬಿಟ್ಟು ಪೋಡೊಂದಳಲುಂ ॥

ಕುಂದದೊಡನಲೀಯೆ ಸತಿ ಕಾ ।

ಳಂದಿಯ ಸುರನದಿಯ ಕೂಡಲಂ ಪೋಲ್ತಿದರ್ಜ್ಞಾ ॥

(ಕವಿಕುಂಜರಲೀಲಾವತಿ)

ಪದ್ಮಾಭರ್ವ ಸ್ವಷಟ್ಟ.

ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಶುಕ್ಲತ್ವವನ್ನಾ, ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾಷ್ಟ್ಯಾ ವನ್ನಾ ಕೊಟ್ಟು ವರ್ತಿ ಸುವರ್ಣಂಬ ಕವಿಸಮಯ ಜ್ಞಾನವಿಶ್ಲಿಧಿದ್ದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಆಶಯವು ಗೊತ್ತಾಗು ವುದಿಲ್ಲ; ಉಪವಾನದಲ್ಲಿ ಹೈಚಿಕ್ಕೆಯು ಸ್ವರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಕವಿವಾಕ್ಯವು ಉನ್ನತಪ್ರ ಲಾಪವ್ಯೋಮ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯೂ ಹುಟ್ಟುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಡೆ ದುಃಖವೂ, ಒಂದುಕಡೆ ಸಂತೋಷವೂ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಆವು ಬೀರೆಬೀರೆಯೇ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದುವೇಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಗಂಗಾಯಮುನಾ ಸಂಗಮದ ಧೃವಾಂತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೀರೆ ಧೃವಾಂತವೇ ಇಲ್ಲವೇಂದು ನಿಸ್ಸಂದೇಹ ವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಹೇಗೆ? ಗಂಗಾಜಲವು ಬಿಳುಪು, ಯಮುನಾಜಲವು ಕಷ್ಟು, ಈ ಯೆರಡು ನದಿಗಳು ಸಂಗಮವಾದ ಮೇಲೆಯೂ ಬಹುದೂರದ ವರೆಗೆ ಒಂದುಕಡೆ ಕಷ್ಟಗೂ ಒಂದುಕಡೆ ಬೀಳುಗೂ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆಯಂತೆ. ಹಿಗಿರಲು ಕವಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಲೋಕಪರಿಜಯವು ಹೇಗೆ ಪರಿಮಳಿಸಿದೆ ನೋಡಿರಿ!

(8) ನೀರಂ ಗಡ ನೀರಂ ನಳಧಾ ।

ಶ್ರೀರಮಣಸೆ ನಿಷ್ಠ ಪಾಲ್ಯಾಡಾ ಬ್ಜೀಮಿ ವಲಂ ॥

ನೀರಣ್ಣೀರವಿಭೀದಕ ।

ನೀರಾಜಮರಾಳಸೋಂದಿಸಿತ್ತಿದು ಚಿತ್ರಂ ॥

(ದಮಯಂತೀಸ್ಯಯಂವರಂ).

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲೆ ನಳಧಾತ್ರೀರಮಣಸೆ, ನೀರಂ, ನೀರಂ ಗಡ-ನೀರನಲ್ಲವೇ ಪ್ರಿಯ ನಲ್ಲವೇ? ಬ್ಜೀಮಿಯು—ಭೀಮಷ್ಟತ್ರಯಾದ ದಮಯಂತಿಯು, ನಿಷ್ಠ ಪಾಲ್ಯಾಡಾ—“ಅಧರಂ ಭಾರಾಗ್ ಮನಷ್ಯಸ್ಯ” ಎಂಬಂತೆ ನಿಷ್ಠ ಭಾಗವಲ್ಲವೇ? ಹಿಗಿರಲು ನೀರಣ್ಣೀರನ್ನಾಗಿ, ಪಾಲಾ ಆದ ಎಂಧರೆ ಹಾಲಾದ ದಮಯಂತಿಯನ್ನಾಗಿ, ನೀರಣ್ಣೀರವಿಭೀದಕನಾದ-ಎಂದರೆ, ಹಾಲಾ ನೀರಂ ಸೇರಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಬ್ರಿಡೆಬೀರೆ

ಮಾಡುವ ಅಥವಾ ಹಾಲನ್ನು ನೀರನ್ನು ಸೇರಿಗೊಡಿಸದ, ಈ ರಾಜಹಂಸವು ನಿಮ್ಮ
ಬ್ರಹ್ಮ, ಒಂದಿಸತ್ತು—ಸೇರಿಸಿತೆಂಬುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವೇ. ಸಾರಿ. ಹಂಸದ ಸ್ವಭಾವವು ಹಾಲ
ನ್ನು ನೀರನ್ನು ಬೀರೆ ಮಾಡುವುದೇ, ಆದರೂ ಅದು ಈಗ ನೀರನ್ನು ಹಾಲನ್ನು
ಸೇರಿಸಿತೆಂದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಿಲ್ಲವೇ?—ಎಂದು ಕವಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಏಕನಾಳಾವಲಂಬಿಫೀಲದ್ವಯ ನ್ಯಾಯದಿಂದ, ‘ನೀರ’ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯಗಳಾದ
ನೀರಿಗೂ ಪ್ರಯನಿಗೂ, ‘ಪಾಲ’ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯಗಳಾದ ದಮಯಂತಿಗೂ ಹಾಲಿಗೂ,
ಅಭೇದವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಹಂಸವು ಜಲಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಹಾಲನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ
ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ನೀರನ್ನು ಬಿಡುತ್ತದೆ ಯೆಂಬ ಕವಿಸಮಯವನ್ನು “ಇದು ಚಿತ್ರಂ” ಎಂದು
ಹೇಳುವವನ್ನು ಆಖ್ಯಾಣಕರವಾಗಿ ತಿರಿಗಿಸಿರುವುದು ಸಹ್ಯದಯರ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಕೃಪ್ತಿಕರ
ವಾಗದೇ ಇರದು.

(9) ಗಿರಜಿ ಶತಿವದನೆ ಕೋಳನಂ।

ಭರದಿಂ ಷುಗೆ ಸೆಲ್ಲಿ ಲೆಲ್ಲಿ ದುವು ವಿಕಸನಮಂ ॥

ವಿರಹಮನಾಂತುವು ಕೋಕಂ ।

ಸರಸಿರುಹಂ ಮುಗಿದುವರರೆ ಪಗಲೋಽ ಚಿತ್ರಂ ॥

(ಗಿರಜಾಕಲ್ಯಾಣಂ.)

ಸದ್ಯಾಧ್ಯವೇ ಸ್ವಷಟ್ಟಿ.

ಚಂದೋರ್ಥಯವಾದರೆ ಸೆಲ್ಲಿಲು ವಿಕಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ, ಕಮಲವು
ಮುಕ್ಕಳಿತವಾಗುತ್ತದೆ, ಚಿತ್ರವಾಕ ದಂಪತಿಗಳಿಗೆ ವಿರಹವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು
ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಸಂಕೀರ್ತವೆ. ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯ
ವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ, ಕವಿಯು ಒಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ಕಾರ್ಯದ್ವಯೋತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಗಿರಜಿಯ ಸೌಂದರ್ಯಾತ್ಮಕಯವನ್ನು, ಆಕೆಯ ಸರಿ:
ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಏಕದಾ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈಕೆಯ ಮುಖವು ನಿಶಾಕರನಾದ
ಚಂದ್ರನಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾದ ಸೌಂದರ್ಯವುಳ್ಳದು ಎಂಬ ತನ್ನ ಅಂತರಂಗದ ವ್ಯಂಗ್ಯ
ಖಿಪಾರಯವನ್ನು, ಆ ಚಂದ್ರನಿಂದ ಹಗಲಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಈಕೆಯ
ಮುಖಚಂದ್ರನು ಮಾಡಿತು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ವ್ಯಂಗ್ಯಾಭಿ
ತ್ವಾರಯವು ವ್ಯಂಜಿತವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ಶತಿವದನೆ” “ಪಗಲೋಽ ಚಿತ್ರಂ”
ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಸರಿಸುವೇಶವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ

ಇಂತು ಕೊಡಲ ಎಂದು ನೆಯ್ದಿಲೆಯ ವಿಕಾಸವನ್ನೂ, ಕಮಲದ ಮುಕುಳನವನ್ನೂ, ಕೋಕವಿರಹವನ್ನೂ ಸರಿಸುವೇಶ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು.

(10) ನೆರೆದ ತಿಮಿರಂ ನಿಶಾಕರ |

ಕರಕುಂತಾಹತಿಗೆ ಬೆಚ್ಚ ಮೂರ್ಖೀಯ ನೆವದಿಂ ||

ಪರೆದೋಡಿ ಪೊಕ್ಕು ಸಲೆ ಮೈ |

ಗರೆದುದು ಬಿರಿಯಿಸುವ ಜಕ್ಕುವರ್ಕ್ಕಿಗಳಿರ್ದೆಯೋಳಿ ||

(ಷಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣಂ.)

ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಚಂದೋರ್ದಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಈ ವರ್ಣನೆಯು, ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ರವಾಕದಂಪತಿಗಳಿಗೆ ವಿರಹವುಂಟೂ ಗುವುದು, ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟಾಭಣ್ಣ ಹೇಳುವುದು ಎಂಬ ಕವಿಸಮಯದ ಅಥಾರದ ಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟಿಇದೆ. ಈ ಕವಿಸಮಯದಿಂದ ಓದಿದವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಹಳ್ಳಾದವೂ ವಿಸ್ತೃತವೂ ತಲೆದೋರುವಂತೆ ಚಂದೋರ್ದಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ ಕವಿಯು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಖ್ಯಾನನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಹೇಗೆಂದರೆ:—

ಕವಿಯು ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಒಬ್ಬ ಶುರುವನಂತೆ ನಿರೂಪಿಸಿ; ಆ ಶುರುವನು ನಿಶಾಕರನಾದ ಚಂದ್ರನ ಕರಕುಂತಾಯುಧಾಹತಿಗೆ, ಮೂರ್ಖೀಯ ನೆವದಿಂಬೆಚ್ಚೆಲ್ಲಿ ತಾನು ಮೂರ್ಖೀಬೀಳುವನೇಂ ಎಂದು ಹೆದರಿಕೊಂಡು ಅಥವಾ ಭಯಾಶಂಕೆ ಮಾಡಿ; ಭೀತನಾದವನು ಅಪಾಯ ಬಾರದ ಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಓಡಿಹೋಗಿ ಮರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ, ಕರಕುಂತಪ್ಪ ಹೊಗಲಾರದ, ಬಿರಿಯಿಸುವ-ವಿರಹದು:ಇವು ಮೂಡಿದ, ಜಕ್ಕುವರ್ಕ್ಕಿಗಳ ಎದೆಯಲ್ಲಿ; ಪರೆದು, ಓಡಿ, ಪೊಕ್ಕು, ಸಲೆ, ಮೈಗರೆದು—ಮರೆಯಿಸಿಕೊಂಡನು, ಎಂದು ಉತ್ತೇಜಿಸಿರುವನು. ಈ ಉತ್ತೇಜಿಸಿರುವ ಬೆಂಜಿಕ್ಕೆವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ? ದುಃಖವುಂಟಾದಾಗ ಹೃದಯವು ಅಂಧಕಾರಾವೃತವಾಗುವುದಷ್ಟೇ. ಚಕ್ರವಾಕಕ್ಕೆ ಚಂದೋರ್ದಯದಲ್ಲಿ ದುಃಖ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ, ಅದರ ಹೃದಯವು ಅಂಧಕಾರಾವೃತವಾಗುವುದು ಸಹಜ. ಚಂದೋರ್ದಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯಾಡರೊ—

ಪಾರದದಿಂದ ಲೇಪಿಸಿದುದೋ ದೇಸೆ ನೀರದವಾಗ್ರಮೆಯ್ಯೆ ಕೆ ।

ಪೂರವರಾಗದಿಂದಿಡಿಯೆ ತುಂಬಿದುದೋ ಸ್ವಟ್ಟಕೋವಲಂಗಳಿಂ ॥

ಧಾರಿಣಿ ಕೂಡೆ ಹಪ್ಪಳಿಗೆಯೊತ್ತಿದುದೋ ಸಲಿಲಾಶಯಂ ಪಯಃ ।

ಪೂರಮನಾಂತುದೋ ದಿಟಕೆ ತಾನೇನಿಸಿತ್ತವ್ಯತಾಂತುರಶ್ವಯಿಂ ॥

(ಚಂದ್ರಪ್ರಭಾಪುರಾಣಂ.)

ಜಗಮಿದು ವೂಕ್ತಿಕದಿಂದಂ ।

ತೆಗೆದುದೋ ದಂತದೋಳಿ ಸಮೆದುದೋ ಪಾಲ್ಗಡಲಿಂ ॥

ದೋಗೆದುದೋ ಪೇಳಿಂಬಿನೆಗಂ ।

ಸೋಗಯಿಸಿದುದು ಸಾಂದ್ರಚಂದ್ರಕಾವಿಸ್ತಾರಂ ॥

(ದಮಯಂತೀ ಸ್ವಯಂವರಂ.)

ಇಂಗಡಲೆ ಕಡಲ್ಲಳ್ ಸೌ ।

ಧಂಗಳಿ ಸದನಂಗಳಿಂದುಕಾಂತವೆ ಕಲ್ಲಳ್ ॥

ಗಂಗೆಯೆ ತೊರೆಗಳಿನಲ್ಲ ಬೆ ।

ಳ್ಳಂಗೆದೆದುದು ಕುಮುದವನದ ಸಿರಿ ಬೆಳ್ಳಂಗಳ್ ॥

(ಪಂಪರಾಪಾಯಣಂ.)

ಕುಸುಮಂ ಗಂಧಾನುಮೇಯಂ ಗಮನಕಮನಹಂಸಾಳಿ ಶಬ್ದಾನುಮೇಯಂ ।

ರಸನಾನ್ವಾದಾನುಮೇಯಂ ಮಧು ಮಳಯರುಹಕ್ಕೊಮಕಪೂರಮುಕ್ತಾ ॥

ವಿಸರಂ ಸ್ವಶಾರನುಮೇಯಂ ದಿಟಮೆನೆ ಘಟೆತಂಬಿತ್ತ ಬೆಳ್ಳಂಗಳಿಂ ತು ।

ಷಟ್ಸೆ ಲೋಕಂ ಚಂದ್ರಕಾಂತೋವಳದ ಮಯಣದಿಂ ವಾಡಿದಂತಿರ್ವಾಗಳ್ ॥

(ಅನಂತನಾಥಪುರಾಣಂ.)

ಈ ಪ್ರಕಾರ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಥಕಾರಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲುವದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪಿವೂ ಸ್ಥಲ ಸಿಕ್ಕುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂದು ಕವಿಗಳು ವರ್ಣಿಸುವರು. ಅಂಥ ಬೆಳಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ರವಾಕ ಗಳ ವಿರಹತಪ್ತವಾದ ಹೃದಯದ ಕೋರ್ಕೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅಂಥಕಾರಕ್ಕೆ ಮರೆಯಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಬೇರೆ ಸ್ಥಲವೆಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವುದು? ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲಿ ಮರೆಯಿಸಿಕೊಂಡಿ ತೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವನು. ಹೀಗಿರಲು “ಬಿರಯಿಸುವ” “ಮೈಗರೆದು” ಎಂಬ ಪದಗಳ ಪ್ರಯೋಗದ ಬೆಳಿತ್ತುವು ಎಷ್ಟುರಮಟ್ಟಿಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು “ಮೂರ್ಖಿಯ ನೆವದಿಂ ಪರೆದು ಒಡಿ ಬೊಕ್ಕು ಸಲೆ ಮೈಗರೆದು” ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಭೀತ ನಾದವನ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಕವಿಯು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೂಚಿಸುವನು. ಮತ್ತು,

“ನೋಂದ ಜನಂಗಳಂ ಕುಲಜನಂಗಕೇ ಸಂತೈಸಲ್ಪೈ ವೇಷ್ಮುಂ” ಎಂಬಂತೆ ಸಚಾತಿಯನಾದವನಲ್ಲಿ ಅಶ್ರಯವು ನಿರಪಾಯವಾದುದೆಂದು ಆಲೋಚಿಸಿ ತಿಮಿರನು ತನ್ನಂತೆ ಕವ್ವಾದ ದುಃಖಿಸುವ ಜಕ್ಕುವಕ್ಕಿಗಳ ಹೃದಯವನ್ನು ಸೇರಿದನು, ಅಥವಾ ಕುಂತಾಹತಿಯು ಬೀಳುಷುದ್ಧಕ್ಕೆ ಮುಂಂಜೆ ತಾನು ಓಡಿಹೊಗೊಗಿ ಮರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಿದಿದ್ದರೆ ಇದ್ದಸ್ಥಲದಲ್ಲಿಯೇ ಮೂಳೆಯೊಗುವೆನು, ಅದರ್ಂದ ಶತ್ರುವಾದ ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಕೊಲ್ಲುವುದರಲ್ಲಿ ಸೌಕರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಸಿದಂತಾಗುವುದು; ಆದುದರಿಂದ ಪಲಾಯನವು ಹೀನಾಯವಾದರೂ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವು, ಎಂದು ತಿಳಿನು ತಿಮಿರನು ಓಡಿಹೊಗೊಗಿ ಮರೆಯಿಸಿಕೊಂಡನು—ಎಂಬ ತನ್ನ ಅಂತರಂಗಾಶಯವನ್ನು ಕವಿಯು ವ್ಯಾಗ್ನಮರ್ವಾದೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವನು.

(11) ಇದರೋಳು ನಿಂದಿದೋಽಂಗಕ್ಕುಡರೆ ತೈದೆದ ಬಾವನ್ನು ದಂತಾವಗಂ ನೋ।
ಹಿದ ಕೆಣ್ಣಿಗಿಟ್ಟ ತೆಗ್ಗಿತ್ತು ರದ ಸಲಗೆಯಂತಹ್ಯಾರಿಂ ಕೂಡಿ ಕೊಂಡಾ ||
ಹಿದ ಬಾಯ್ಲೂರಂದದಿಂ ತೀವಿದ ತನಿಗೆನೆವಾಲಂತೆ ನೇರಣಿಟ್ಟು ನಿನ್ನ ||
ಗ್ರಾದ ದೇಹಚಾಢಾ ಯೆಯಿಂ ತಣ್ಣನೇ ತಣಿಯದೆ ಲೋಕತ್ರಯಂ ಚಂದ್ರನಾಥಾ ||
(ಗುಣವರ್ಮನ ಚಂದ್ರನಾಥಾಷ್ಟು ಕ.)

ಇಲ್ಲಿ, ಕವಿಯು ಚಂದ್ರನಾಥನಿಗೆ ಚಂದ್ರರ್ಕ್ಷವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಿ, ಆತನ ದೇಹ ಚಾಢಾಯೆಗೆ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಾಕ್ಷವನ್ನು ಗೀರುಕೊಂಡಿರಿಸಿ, ಆ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಾಗೆ ಮೂರುತ್ರಫ್ರಷ್ಟವಣಿನಾರೂಪವಾದ ಕವಿಸಮಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ, ಚಂದ್ರನಾಥನನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಚಂದ್ರನಾಥನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಸವೇರಂದಿರಯಗಳಿಗೆ ಶೃಷ್ಟಿಯಂಳಾಗುವುದೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಭಂಗ್ಯಂತರದಿಂದ ಈರೀತಿ ತಿಳಿಸಿರುವುದು ಯಾರ ಹೃದಯವನ್ನು ತಾನೇ ಸಳೆಯದೆ ಇರದು?

ಪದ್ಮಾಭರ—ಎಲ್ಲೆ, ಚಂದ್ರನಾಥನೆ, ನಿನ್ನ ದೇಹಚಾಢಾಯೆಯು, ಇದಿರಲ್ಲಿ ನಿಂತ ವರ ಎದೆಯಮೇಲೆ ಚಂದನವನ್ನು ಲೇಪಿಸಿದಹಾಗೆ ಹೃದಯತಾಪವನ್ನು ಆರಿಸುವುದು; ನಿಂತು ದರ್ಶನ ಮಾಡಿದವರ ಕಣ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟ ಕರ್ಪೂರಾಂಜನದಂತೆ ತೆಂಪನ್ನು ಕೊಡುವುದು; ಅಕ್ಕರೆಯಿಂದ ಕೊಂಡಾಡಿದವರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಸುರಿದ ತನಿಗೆನೆವಾಲಂತೆ ಶೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಆವುದು; ಹೀಗಿರಲು, ನಿನ್ನ ಅಗ್ನದ ದೇಹ ಚಾಢಾಯೆಯಂದ ಲೋಕತ್ರಯವು ತಣ್ಣನೇ ತಣಿವುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಏನತಿಕಣು? ಎಂದು ಪದ್ಮಾಭಿಪ್ರಾಯ.

ಇಲ್ಲಿ ಪದಸಮಫೂರದಿಂದ, ಬೀಸಗೆಯ ಬಿಸಲನಲ್ಲಿ ಒಳಿದವಿಗೆ ಚಂದನ, ಕರ್ವಿರಾಂಜನ, ತನಿಗೆನೆವಾಲು ಹೇಗೆ ತಾಪನಿವಾರಕವೋ, ಹಾಗೆ ಸಂಸಾರ ತಾಪ ತಪ್ತನಿಗೆ ಚಂದ್ರನಾಥಸೇವೆಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನಿವಾರಣಾ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಕವಿ ಹೃದಯವೂ, ದ್ರವ್ಯವೆಂದು ಕವಿಸಂಕೇತ ನಿಣೀರ್ಥವಾದ ಜೀವೀಸೈಗೆ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಉತ್ತೇಜಕವಾಗುವಂತೆ ಬಂಪನ್ನ, ತೆಳ್ಳಪೂರ, ತನಿಗೆನೆವಾಲು ಎಂಬ ಪರಿಣಾಮ ವನ್ನ ಹೇಳಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಪದಾಚಿಕ್ಕಾನ್ನಾ ತಿಳಿದು ಬರುವು. ಕವಿಯು ಅತಿಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾದ ಜೀವೀಸೈಗೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವಾರೋಪರೂಪವಾದ ಕವಿಸಮಯವನ್ನೂ, ಸತ್ಯ ಗುಣವೇ ಮೂರ್ತಿಗೊಂಡಂತಿರುವ ಚಂದ್ರನಾಥನ ಚಂದ್ರನಾಥನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ರುವ ಚಂದ್ರಕಬ್ದವನ್ನೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಂಡು, ಸಂಸಾರತಾಪತಪ್ತನಾದವ ನಿಗೆ ಚಂದ್ರನಾಥನ ಸೇವೆಯಲ್ಲದೆ ಸಂತಾಪನಿವಾರಕವಾದ ಗಳ್ಳಿಂತರವಿಲ್ಲವೆಂಬ ತನ್ನ ಗೂಢಾಭಿಪೂರ್ಯವನ್ನು ಪಾಠಕರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವರಿಸಿ, ಅದು ಅಲ್ಲಿ ಉರುವಂತೆ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿರುವನು, ನೋಡಿದಿರಾ !

(12) ಹರಿಣನುಮಂ ಪ್ರತ್ಯಂ ವಟ ।

ತರುವಂ ತೊರೆದಣಿಫಳಿಫಲಂಗಳನಾಂತಂ ॥

ತರೆ ನೇತ್ರಭೂರಬಿಂಬಾ ।

ಧರಂಗಳಿಂದವಳ ವದನವಿಧು ಕರಮೇಸೆಗುಂ ॥

(ರಾಜಕೀಯರವಿಲಾಸಂ)

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಒಬ್ಬ ನಾಯಿಕೆಯ ಮುಖವನ್ನು ಚಂದ್ರರ್ಘಷ್ಯಾಂತ ದಿಂದ ವಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಚಂದ್ರಕಳಿಕವರ್ಣನಾವಿಷಯಕವಾದ ಕವಿಸಂಪ್ರದಾಯವು ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೆ, ಪದ್ಯಾಭಿಪೂರ್ಯವು ಸ್ವಪ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕವಿಗಳು ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿರುವ ಕಳಿಕ ವನ್ನು ಜಿಂಕೆ, ಹುತ್ತು, ಅಲದಮರ, ಶಶ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿ ಹೇಳುವರು. ಈ ಸಮಯವು—

ಮೃಗಲಕ್ಷ್ಯಂ ಸಂಜಿಗೆಂಪಿಂ ಪುರಿದುದಯಿಸಿ ಸರೈಲ್ಲೋಪಿಗಾನಂದಮಂ ವಾ ।

ಧರ್ಮಗೆ ಪೆಚ್ಚಂ ವಾಡಿ ಮುನ್ನಂ ಬಳಿಕೆದ್ರಗೆರಿಯಂ ತೋರೆಯಂ ಕಂಡು ಲೋಕಾ||
ಬಗಿಗೊಂಡಾಲಂ ಹೊಲಂ ಪುತ್ತೆರಲೆಯೆನುತದಂ ಕೂತುರ್ ಕೈಗೆಯ್ಯಾಳಿನ್ನಂ ।

ಹೀಗಳ್ಳಪೂರ್ ಭಾಷ್ಯ ಲೋಕಕ್ಕುಪಕರಿಸುವನೊಳ್ಳ ನೋಷಮಂ ಸ್ತುತ್ಯಮಲ್ಲೀ ||

(ಕವಿಕುಂಜರಲೀಲಾವತಿ)

ಎಂಬ ಪದ್ದತಿದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ಈ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ “ ಲೋಕವಿಷಯ ಸ್ಥಿತಿ ” ಯಾದ, “ ಆಗವಾರ್ಥ ” ನಿರೂಪಿತವಾದ ಯಾವ ಗಮಕವನ್ನು ಹೇಳುವ ದಕ್ಷಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕವಿಗಳು ಇದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಪದ್ಭಾರ್ಥವನ್ನು ನೋಡಿಜೋಣ.

ನಾಯಿಕೆಯ ವದನವಿಧಿ = ಮುಖವೆಂಬ ಚಂದ್ರನು, ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಲೋಕಾ ಹ್ಯಾದಚನಾಗಿ ಗಗನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಆ ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿರುವ ಹರಿಣನುಮಂ = ಜಿಂಕೆಯನ್ನು, ಹತ್ತನ್ನು, ವಟತರುವನ್ನು ತೋರಿದು = ನಿಸ್ಸಾರವೆಂದೋ, ಬಹು ದೂಡ್ಣದೆಂದೋ, ಅಧವಾ ತನ್ನ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಕುಂಡಕವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವೆಂದೋ ಹೋ ನಿರಾಕರಿಸಿ, ಅವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಷ್ಟಿ = ಜಿಂಕೆಯ ಅವಯ ವಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾದ ಅಂಗವಾಗಿಯೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತೃತಕ್ಕೂ ಚಾಂಚಲ್ಪಕ್ಕೂ ಸದೃತೋಪವಾನತ್ಯೇನ ಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಆದರ ಕಣ್ಣನ್ನು, ಘಣೆ = ಹುತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವಾಸವಾದುವುದಾಗಿಯೂ ಸರಳವಾಗಿಯೂ ವಕ್ರವಾಗಿಯೂ ಕಪ್ಪಾಗಿಯೂ ಹುಬ್ಬಿಗೆ ಉಚಿತೋಪಮಾನವೆಂದು ಕವಿಶೋಕ ನಿಣೀಕವಾದ ಕೃಷ್ಣಸರ್ವವನ್ನು, ಮತ್ತು ಘಲಂ = ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಹುಷಃಲವನ್ನು ಆಕ್ರಿ ವಿಸುವ ಅಲದಮರಕ್ಕೂ ಶೋಭಾವಹನಾಗಿ, ಬಣ್ಣದಿಂದಲೂ ಆಕಾರದಿಂದಲೂ ನೋಡಿದವರ ಕಣ್ಣನ್ನು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬಂದಿವಿಡಿವ, ಇದನ್ನು ಬೆಟ್ಟರೆ ಅಧರಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಉಚಿತೋಪವಾನ ಕಾಣಬಾರದ ಅಲದ ಹಣ್ಣನ್ನು, ಅಂತಂತಿರೆ = ಧರಿಸಿಕೊಂಡ ನೋ ಎಂಬ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತೆ, ನೇತ್ರಭೂಜಿಂಬಾಧರಂಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ, ಎಸೆಗುಂ = ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ—ಎಂದು ಪದ್ಭಾರ್ಥವು.

ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ತತ್ವದೃಕವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಿನೊಡನೆ ಹೋಲಿ ಸುವುದರಲ್ಲಿ ಆಹಾದಪೂ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಪೂ ಹೆಚ್ಚುವುದು. ಸ್ವತನ್ಸಂತೋಷಜನಕವಾದ ವಸ್ತುವಿನೊಡನೆ ವಸ್ತುಪಂತರವನ್ನು ಸಮವೆಂದು ಹೋಳಿ ದರೆ ತತ್ವಾಹಂಕರ್ಯದಿಂದ ಇದೂ ಸಂತೋಷಜನಕವಾಗುವುದನ್ನು ಬಹುಕಡೆ ಅನುಭ ವಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಇದೇ ಮುಖಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರನ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಕಾರಣವು. ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿರುವ ಅಧವಾ ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಕುದುಪಾದ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಇಳ್ಳಬಿಂದ್ರಿ, ಅಡಕ್ಕೂ ಇಡಕ್ಕೂ ಹೇಗೆ ಸಾಮ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು? ಅದುದರಿಂದಲೇ ಕಳಂಜಲಹಿತನಾದ ಚಂದ್ರನೆಂದು ಮುಖವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ವಣಿ

ಸುಪುದಕ್ಕಿಂತ ಈ ರೀತಿಯಾದ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ರಸವು ಹೆಚ್ಚು ವ್ಯಾದಿಸುತ್ತದು. ಆದುದರಿಂದ ಅ ಕಳಂಕ ಸಾಫ್ತನದಲ್ಲಿ ಕವಿಸಂಪರ್ದಾರ್ಥಸಿದ್ಧಾ ವಾದ ಚಿಂಕೆ ಹುಟ್ಟು ಅಲಗಳಿಗೆ ಸಾರ ಭೂತವಾದ ಅಡ್ಡೆ ಘಟಿ ಘಲಂಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಚಂದ್ರರ್ಹಾ ಸಾಮ್ಯ ನಿರೂಪಕ ಧರ್ಮಗಳು ಮುಖಿಜಂದರಸಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಿಂದು ಹೇಳಿರುವನು.

ನೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹರಣಲೋಚನವನ್ನೂ ಭೂರಿಗೆ ಕೃಷ್ಣಸರ್ವವನ್ನಿ, ಅಧರಕ್ಕೆ ವಟಫಲವನ್ನೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕವಿಗಳು ಉಪಮಾನವಾಗಿ ಹೇಳುವರು. ಅವಳ ಮುಖ್ಯ ಚಂದ್ರನ ಹಾಗೆಯೂ, ನೇತ್ರವು ಚಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣಿನ ಹಾಗೆಯೂ, ಹುಬ್ಬಿ ಹಾವಿನಹಾಗೆಯೂ, ತುಂಬಿಯು ಅಲದ ಹಣ್ಣಿನಹಾಗೆಯೂ ಇವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ, ಚಂದ್ರನ ಕಳಂಕವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದರಲ್ಲಿರುವ ಕವಿಸಮರ್ಪಳವನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮುಖವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಕವಿಯ ಪ್ರತಿಭಾಶಕ್ತಿಗೆ ಉದಾಹರಣವಾಗಿರುವುದು.

ಚಂದ್ರಕಳಂಕ ವಿಷಯದಲ್ಲಿನ ಕವಿಸಮರ್ಪಳ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶ್ರೀರಾಮನ ಪಾಶ್ಚಾಯದಲ್ಲಿ ತಣ್ಣಿಳಿಲ ತಾಣದೊಳ್ಳಿ ಕುಳಿತಿರು ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ವಿಸ್ತೃತ ನಾಗಿ ದಿಶಾಸ್ನೇಹ ವರ್ಣಿಸಿದ ವರ್ಣನೆಯು ಸ್ವಾರಸ್ಯವು ತಿಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದೇ ನೇಂದರೆ :—

ಮೃಗಲೋಚನಂಗಳಿರುವ ।

ಮೃಗಮೆಲ್ಲಿರುವುದೂ ವಟಫಲಂ ವಟಮಿಲ್ಲೀ ॥

ಪಗಲುಮೆಸೆವಿಂದುವೆತ್ತಣಿ ।

ನೋಗೆದುದೊ ಪೇಳಿಂದು ನೋಡಿದಂ ನಗೆಮೋಗಮಂ ॥

(ಪಂಚರಾಮಾಯಣಂ)

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿರುವ “ ಪಗಲುಮೆಸೆವಿಂದುವೆತ್ತಣಿನೊಗೆದುದೊ ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಯಾರ ಮನಸ್ಸನ್ನ ತಾನೇ ಅಪಹರಿಸುವುದಿಲ್ಲ !

(13) ಕಳಹಂಸಾಲಸಂಯಾಸೆಯಂ ಮೃಗಮಾನೋದಾಸ್ಯನಿಶ್ವಾಸೆಯಂ ।

ತಳೀರೇ ತಾವರೇಯೇ ಮಾದಾಳಿಕುಳಮೇ ಕಸ್ಸೆಯ್ಯಿಲೇ ಮತ್ತೆ ಕೊರೀ ॥

ಕಳಮೇ ಕಂಡಿರೆ ಪಲ್ಲವಾಧರೆಯನಂಭೋಜಾಸ್ಯೇಯಂ ಭೃಗಂಜಂ ।

ತಳೀಮುಂ ಕೈರವನೇತ್ತೀರೆಯಂ ಪಿಕರವಪ್ರಭ್ಯಾತೆಯಂ ಸೀತೆಯಂ ॥

ಕಳರುತ್ತಿ ಮತ್ತು ಕೋರ್ಕಿಳೆಮನೀಕ್ಕಣಮುತ್ತಲಮುಂ ವಿನಿಇಳಕುಂ ।
 ತಳಮುಳೆಮಾಳಿಯುಂ ಕಚೆಭರಂ ನವಿಲಂ ನಡೆ ಹಂಸೆಯುಂ ತಳಂ ॥
 ತಳಗ್ರಂಬಾನಂಸಂ ಕಮಳಮುಂ ನಳಿತೊಇ೯ ಲತೆಯುಂ ಲತಾಂತಕೋ೯ ।
 ಮಳೆ ಮರೆಗೊಂಡು ಮೆಯ್ಯಿದ್ದು ಕಾಡುವ ಕಾರಣಮೇನೋ ಜಾನಕೀ೯ ॥
 (ಪಂಪರಾಮಾಯಣ)

ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ವನಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಅರಸಿ ಕಾಣದೆ ಉನ್ನತ್ತ
 ಸಾಗಿ ರಾಮಚಂದ್ರನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಲಾಪಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವನು.
 ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಕವಿಸಂಪ್ರದಾಯಸಿದ್ಧವಾದ ಉತ್ತಮ ಶ್ರೀಯರುಗಳ ಅವಯವಗಳ
 ವರ್ಣನಾಪ್ರಕಾರವನ್ನು ರಸಪ್ರಷ್ಟೀಕರಣದಲ್ಲಿ ತಿಂಗಿಸಿ ತನ್ನ ಸಾಮಧ್ಯವನ್ನು
 ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ:—

ಪದ್ಯಗಳ ಅಧಿವ್ಯ ಸ್ವಷಟ್ಟು.

ಪ್ರಥಮಪದ್ಯ—ಇಲ್ಲಿ ಉಪವಾನಗಳಿಂದ ಸೀತೆಯು ಸೌಂದರ್ಯ ಸೌಕುಮಾ
 ರಾಂದಿಗಳೇ । ಪರಾಕಾಶನ್ಯಾಯು ಘೋಂಡಿತವಾಗುವದು. ಶ್ರೀರಾಮನು ವನದಲ್ಲಿ ಸಂಚ
 ರಿಸುವ ಕಾಡುಜನರು, ಮೃಗಗಳು—ಇವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು “ತಳರೇ ತಾವರೆಯೇ
 ಮಾಡಿಕುಳಮೇ೯” ಎಂದು ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಂಡಿರೇ ಎಂದು
 ಕೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಬೋಚಿಕ್ಕುವುಂಟು. ಹೇಗೆ? ಸೀತೆಯು ಪಲ್ಲವಾಧರೆಯು; ಅಧರಪ
 ಲ್ಲಿವನ್ನು ಪಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಂದೇಕಡೆ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದಂತಿರುವುವು; ಪಲ್ಲವನ್ನು ಪಲ್ಲವವ
 ಲ್ಲಿದೆ ಮತ್ತುವನ್ನೂ ಆಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗುರುತು ಹಿಡಿಯಲಾರವು. ಹೀಗಿರುವುದರಂದ
 ಪಲ್ಲವಾಧರೆಯಾದ ಸೀತೆಯು ಹೋದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಪಲ್ಲವವನ್ನು ಕೇಳುವುದೇ ಸರಿ.
 ಇದರಂತೆಯೇ ಉಳಿದುವನ್ನು ರೋಜಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ದ್ವಿತೀಯ ಪದ್ಯ—ಶ್ರೀರಾಮನು ಮೊದಲು ತಾವರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು
 ಸೀತೆಯಿರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು, ಅವುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅವುಗಳಿಂದ
 ಪ್ರಕೃತ್ತರವನ್ನು ಬಹುಹೂತತ್ವ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಹೊಂದದೆ ಇರಲು; ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು
 ಪರೀಕ್ಷೆಸಬೇಕೆಂದು ಸೀತೆಯು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯು
 ತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿಗೊಳಿಸದೆ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಡುವಳು ಎಂದು ಭಿಮಿಸಿ, ಬಳಿಕ ಅವಳ
 ಕರುಣವೇ ಕರಣವೆಂದು ನಂಬಿ, ದೃಸ್ಯಾರ್ಥಿಯಿಂದ “ಮೈಗರೆದು ಕಾಡುವ ಕಾರಣ
 ಮೇನೋಜಣನಕೀ೯” ಎಂದು ಅವಳಿನ್ನೇ ಕರಣಕೊಂಡುತ್ತಾನೆ. ಉನ್ನತ್ತನಾದವನಿಗೆ

1. ಕೊನೆರ್ನು ಎಲ್ಲ; ಇದಕ್ಕೂ ಮೇಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಫ್. 2. ಸೂಳಿಸಲ್ಪಿಡುವುದು.

ವಿವೇಕವೆಲ್ಲಿಂದ ಬರುವುದು? ಸೀತೆಯ ರುತಿಯು ಕೋಕಿಳದಲ್ಲಿ, ಈಕ್ಕಣವು ಉತ್ತರ ದಲ್ಲಿ, ವಿನಿಂಭಕುಂತಳವು ಅಳಿಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ, ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕೆಲಕೆಲವು ಅಂಗಗಳು ಕೆಲಕೆಲವಲ್ಲಿ ಮರೆಸಿಯಿಕೊಂಡವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಲು ಕಾರಣವೇನೇಂದರೆ—ಸೀತೆಯ ಧ್ವನಿಯು ಕೋಕಿಳದಲ್ಲಿ ಮರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಿದ್ದರೆ ಕೋಕಿಳಕ್ಕೆ ಅಂಥ ಕಲಧ್ವನಿಯು ಹುಟ್ಟಿವ ಸಂಭವವಿರುತ್ತಿರಿಲ್ಲ; ಅವಳ ಈಕ್ಕಣವು ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಮರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಿದ್ದರೆ ಅಂಥ ಸೌಂದರ್ಯವು ಅದಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದನು. ಇತ್ಯಾದಿ.

ಹೀಗಿರಲು ಶ್ರೀರಾಮನು ಮೊದಲು ತಳಿರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೀತೆಯು ರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕೇಳಿ, ಬಳಿಕ ಅವಳ ಈಕ್ಕಣ ಮೊದಲಾದಾವು ಉತ್ತರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೈಗ ರೆದುವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ಬಳಿಕ ಅವಳನ್ನೇ ಶರಣಹೊಂದಿದನೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಅಫೋಚಿತ್ವ, ಪದ್ಭಾಚಿತ್ವ, ^१ ಸ್ಥಿತ್ಯಾಚಿತ್ವಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುವು.

ಇವಲ್ಲದೆ ಈ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪದಗಳ ಜೀರ್ಣಡಣೆಯಿಂದ ಕವಿಗೆ ಬೇರೆ ಆಶುಪಂಗಳು ಉಂಟೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಅವೇನೇಂದರೆ—೧. ತಾವರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೆ ಅವುಗಳು ವಿರಹತಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ ಚಿತ್ತಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸೀತಾದೇವಿಯು ಚತ್ರಪರವನ್ನು ರಚಿಸದೇ ಇರವು. ಅದರಿಂದ ವಿರಹತಾಪವು ನೇಗ್ಗಳಿಸಿ ರಾಮನಿಗೆ ಸಹಿಸಲಕ್ಕೂವಾಗಿ ಆಗುವುದು. ೨. ಬಿಸಿಲ ಬೀಗೆಗೆ ಬಾಯಾರಿ ಬಳಲಿದವನು ದೂರದಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಲ್ಲದುರೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಸವಿಾಪದಲ್ಲಿಯೇ ನೀರು ಸಿಕ್ಕುವುದೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ಶಾಂತಿಹೊಂದುವ ಹಾಗೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ಇವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಶಾಂತನಾದನು. ೩. ಸೀತಾದೇವಿಯು ಶ್ರೀರಾಮಮುದ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಸಯನಕ್ಕೆ ಒತ್ತಿ ಹೃತಕ್ಕುಮಲದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೈತನ್ನು ಪಡೆದಂತೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ಸೀತಾವಯವಗಳ ಪ್ರತಿಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಆಪ್ಯಾಯಿತನಾದನು—ಎಂಬ ಆಶುಪಂಗಳೂ ^२ ವ್ಯಾಂಗ್ಯ ಮರ್ಮಾದೆಯಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುವುವು.

ಹೀಗಿರಲು ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಶ್ಯಂಗಾರರಸಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಯಾತ್ಮರ್ಪವೆಂಬ ಬರತೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನು.

1. ತನ್ನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ವೂತುಗಳನ್ನು ಅಡುವಿಕೆ.

2. ವ್ಯಾಂಗ್ಯ ಮರ್ಮಾದೆಯಿಂದರೆ:—ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನ್ನಿತವಾದ ಪದಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯವಾಗಿ, ಎಂದರೆ, ಸ್ವಷ್ಟಿವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುವ ಅಭಿವನ್ನು ವಾಚ್ಯಾಭಿ

(14) ನಾಗೇಂದ್ರನಂ ಬಿಡದೆ ತಲೆವಾಗಿಸಿತ್ತು ಮರ |

ನಾಗೇಂದ್ರನಂ ಬುದ್ಧಿದೂರೆಯಿಸಿತ್ತು ಪುರಮರದ |

ನಾಗೇಂದ್ರನಂ ನಿಂದು ಬೆರಗಾಗಿಸಿತ್ತು ಮಲ ಧರ್ಮಜನ ಕೇತೀರ್ ಬಳಿಕೆ ||

ನಾಗೇಂದ್ರಶಯನಾಲಯುವ ಜಡಧಿಯೆನಿಸಿ ನುತ್ತ |

ನಾಗೇಂದ್ರವರದಾಯುಧವ ಪ್ರೋಳ್ಜುಗಳಿಂದು ಮಧ್ಯ |

ನಾಗೇಂದ್ರಧರನ ಜಾತಿಯ ನಿಲಪುಗಡಿಸಿ ನೇರೆ ರಾಜೀಸಿತು ಮೂಳಜಗದೊಳ್ಳಿ |

(ಜ್ಯೇಷ್ಠಿನಿ ಭಾರತ.)

ಕವಿಗಳು ಕೇತೀರ್ಯಾಯನ್ನು ಚೆಳ್ಳಿಗಿರುವ ವಸ್ತುವೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವರು. ಈ ಕವಿಸಮಯವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು, ಧರ್ಮರಾಜನ ಕೇತೀರ್ಯಾಯ ಸ್ವರ್ತತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸಿತೆಂಬುದನ್ನು ವಾಚ್ಯಮರಾದೆಯಿಂದ ಹೇಳಿದೆ, ವ್ಯಂಗ್ಯಮರಾದೆಯಾಗಿ ಹೇಳಿ ತನ್ನ ಸಾಮಧ್ಯದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.

“ ಸಮಾನಾನಾಮುತ್ತುಮತ್ತೆಂದ್ಲೋಕೋಭವತು ” ಎಂಬ ಮರಾದೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಾನಸ್ಕಂಧರಲ್ಲಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದೀಗ ಕೇತೀರ್ಕರವು. ರಾಜನು ಇತರ ರಾಜರು ಮೂಗಿನಮೇಲೆ ಬೆರಳಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನೋಡುವಂತೆ ದಾನವಾಡಿದರೆ ಅದೀಗ ಅವನಿಗೆ ಮೇಲ್ತೈ. ಪಂಡಿತರ ಗೋಪಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ ರೇನೆ ಪಂಡಿತನಾದವನಿಗೆ ಮೇಲ್ತೈ; ಏನೂ ತಿಳಿಯಾದ ಕುರುಬರಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗನೆನಿಸಿ ಕೊಂಡರೆ, ಅದೊಂದು ಮೇಲ್ತೈಯೆ? ಆದುದರಿಂದ ಕವಿಯು ಧರ್ಮಜನ ಕೇತೀರ್

ವೆಂದೂ; ಆ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಸಂದರ್ಭದಿಂದಲೂ, ಆ ವಾಕ್ಯಗತ ವಾದ ಪದಗಳ ಸಾಹಜರ್ಯದಿಂದಲೂ, ಎಂದರೆ ಪದಗಳನ್ನು, ಒಂದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಕ್ಲಿಪ್ಪುವಾದ ಪದವು ಬರುವಹಾಗೆ, ಜೋರಿಸಿರುವ ಕ್ರಮದಿಂದಲೂ, ಸೂಚಿತವಾಗುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥವೆಂದೂ ಹೇಳುವರು. ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಉಂಟಾಗುವ ವ್ಯಂಗ್ಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ—“ ಸೂರ್ಯನು ಉದಯಿಸಿದನು ” ಎಂಬ ವಾಕು ನಿದೆರವಾಡುತ್ತಿರುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಪರನಕಾಲವು ಪ್ರಾಪ್ತ ವಾಯಿತೆಂದೂ, ರಾಜನ ಪರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೀಗಳ ಜ್ಞಾನಲಾಭವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುವ ಕಾಲವು ಒದಗಿತೆಂದೂ, ಕೂಲಿಯಾಂದ ಜೀವಿಸುವವನಿಗೆ ಕೂಲಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಕಾಲವು ದೊರಕಿ ತೆಂದೂ, ಕಾಮುಕರಾದ ನೂತನ ದಂಪತೀಗಳಿಗೆ ಅಗಲುವ ಕಾಲವು ಬಂದಿತೆಂದೂ ಅರ್ಥಕೊಡುವವು. ಪದದ ಸಾಹಜರ್ಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವ್ಯಂಗ್ಯಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಅನುವಾದಮಾಡಿರುವ (11) ನೇಯ ಪದ್ಯವನ್ನು ನೋರಿ.

ಯು ತನ್ನಂತೆ ಶೀರ್ಷವಾಗಿಯೂ, ಬಿಳುಪಾಗಿಯೂ ಇರುವ ವಸ್ತುಗಳ ಮುಂದೆ ತನ್ನ ವಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡಿತು; ಅದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಲ್ಲವೂ ತಿರಸ್ಯಾರ ಹೊಂದಿ, ರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಪಡೆದುವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದು ಹೇಗೆಂದರೆ?

ಅಮಲಧರ್ಮಜನ ಕೀರ್ತಿ, ನಾಗೇಂದ್ರನಂ—ಅದಿಶೀರ್ಷನನ್ನು, ಬಿಡದೆ ತಲೆ ಪಾಗಿಸಿತ್ತು; ಅಮರನಾಗೇಂದ್ರನಂ—ಉರಾವತವನ್ನು, ಬುದ್ಧಿದೊರೆಯಿಸಿತು—ಮಂಕುವಾಡಿತು; ಪುರಮರ್ಥನ—ತಿಷ್ಪರಾರಿಯಾದ ಈಶ್ವರನ, ಅಗೇಂದ್ರನಂ—ವಾಸಸಾಧಿನಾಯಾದ ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತವನ್ನು, ನಿಂದು ಬೆರಗಾಗಿಸಿತ್ತು—ಇದನ್ನು ಸೈಕ್ಯಾದಿ ನಿಂತಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿತು, ಎಂದರೆ, ಸ್ಥಾಭಾವಾಯಿತು; ಬಳಿಕ, ನಾಗೇಂದ್ರಕರ್ತುನ—ಕೀರ್ಷಾಯಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ, ಅಲಯವ—ಮನೇಯಾದ ಶ್ರೀರಸಮುದ್ರವನ್ನು, ಜಡಧಿಯಿನಿಸಿ—ಮಂಕುಬುದ್ಧಿಯಳ್ಳಿದೆಂದು ವಾಡಿ, (ಜಡಧಿ-ಜಲಧಿ, ಸಮುದ್ರ; ಕ್ಷೀರಪಾಧಿ); ಸುತನಾಗೇಂದ್ರವರದ—ಗಜೀಂದ್ರನಿಗೆ ವರಪರಾನಪಾಡಿದ ವಿಷ್ಣುವಿನ, ಆಯುಧವ—ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಗಿರುವ ಶಂಖವನ್ನು, ಪೊಳ್ಳಿಗಳಿದು—ಟೊಳ್ಳಿವಾಡಿಟೊಳ್ಳಿ; ^१ ಮಥನಾಗೇಂದ್ರಧರನ—ಸಮುದ್ರಮಥನದಲ್ಲಿ ಕಡೆಗೋಳಾದ ಲಾದ ಮಂದರಪರ್ವತವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಶ್ರೀರಸಮುದ್ರದ, ಜಾತೀಯ—“ಕ್ಷೀರಸಾಗರ ಕನ್ನಕೆ” ಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೇ, ನಿಲವುಗೆಡಷಿ— ಸ್ಥಾನಭ್ರಂಶವನ್ನು ಒಟ್ಟುವಾಡಿ, ಮೂಜಗದೊಳು, ರಾಜೀಸಿತು, ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

ಸರ್ವಕ್ಕೆ ತಲೆ ಬಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಸ್ವಭಾವ, ಅನೆಗೆ ಬುದ್ಧಿವಾಂದ್ಯವು ಸ್ವಭಾವ, ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾಭಾಗಿ ನಿಂತಿರುವುದು ಸ್ವಭಾವ, ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವು ಜಡಧಿಯೇ, ಶಂಖವು ಟೊಳ್ಳೀ, ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಚಂಡಲಳೀ. ಹೀಗಿರುವಾಗೆ ಸಹಜವಾದ ಗುಣಗಳ ಸಹಜತ್ವವನ್ನು ಅವಲಂಬಿ, ಧರ್ಮಜನ ಕೀರ್ತಿಸರಣದಿಂದ ಹೀಗಾದುವೆಂದು ^२ ಅನುವಾನಿಸಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಕವಿಯ ಶೈಚಕ್ಷ್ಯಜ್ಞಾನಪರಕಾಶ.

1. ಮಥನಾ...ಗೈಸಿ=ಸಮುದ್ರನುಭನ ಶಾಲದಲ್ಲಿ ಕಡೆಗೋಳಾದ ಮಂದರಪರ್ವತವನ್ನು ಬೆಸ್ಸಿನ ಹೇಳಿ ಧರ್ಮಿಕ ಕೂರ್ತಿರೂಪಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುನ, ಜಾತೀಯ— ಪಾದೋರ್ಧವಾದ ಗಂಗೆಯ (ವಿಷ್ಣು ಪಾದೋರ್ಧವಾ ಗಂಗಾ—ಅಮರ)ನಿಬಂಧಿಸಿ— ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಪಾತಾಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಹಾಗೆ ವಾಡಿ—ಎಂಬ ಅಧಿಕ್ಷಾತ್ಮ ಆಗುತ್ತದೆ.
2. ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗಿ.

ಅದಿಕೇಷನು ಪಾತಾಲವಾಸಿ; ಬಾರಾವತಪು ಸ್ವಗ್ರಹಾಸಿ; ಕೈಲಾಸವೈ ಮೇರು ಶಿಶಿರವಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ಅತ್ಯನ್ತ ಸ್ವರ್ಗದೇಶ; ಹೀರಸಮುದ್ರವೈ ಮಹಾ ಭೂಮಿಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದು; ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸದ್ಗೃಹ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವಳು; ಹೀಗೆ ಮೂಜಗಳೊಳು ನೇರೆ ರಾಜೀಸಿತು—ಎಂದು ಕೇರಿತಿಯ ಸ್ವಾದೇಶ ವಾಣಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವನು. ಇದು ಇವನ ಚೌಚಕ್ಕಾಜಾನವನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದು.

ಪ್ರತಿ ಪಾದದ ಅದಿಯಲ್ಲಿ “ನಾಗೇಂದ್ರ ನಾಗೇಂದ್ರ” ಎಂದು ಸೇರಿಸಿ ರುವುದು ಕವಿಯ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಶಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶವೈ. ಇದು ಅಷ್ಟು ಅತಿಶಯ ವಾದುದಲ್ಲ.

(15) ವೃದುತಳಕಾಂತಿಲ್ಯಿಂ ವಿಳಿವ್ರ ಪೂಗುಡಿ ಕೆಂದಳಿದೋರ್ಂಗಲಂತೆ ತೋ೯।
ರಿದೋದದನೊಳ್ಳಿದೊಳ್ಳಿಗ್ರೀ ನಿಖ್ಯಾದೊಡಂತಲಗೋರ್ಂಚೆಲಂತೆ ತೋ೯॥
ರಿದೋಡೆ ನಬಾರುವಿಂದದುವನನೊಳ್ಳಿದೆ ವಾಮರನಲ್ಲಿದೊಂದು ವಾ।
ಯಾದ ಮರನೆಂದು ಸಾರ್ಥಕತಿಮುಗ್ಧ ಕುಜಾಂತರಮುಂ ವನಾಂತದೋಳ್ಳು॥
(ಚೆಂದರಪ್ರಭ ಪುರಾಣಂ.)

ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಒಬ್ಬ ಮುಗ್ಧ ನಾಲ್ಕಿನ್ನು ಪ್ರಪಾಠಜ್ಯಂವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅತಿಮುಗ್ಧಯಾದ ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯು ವಾಮರದಲ್ಲಿ, ಪೂಗುಡಿಯನ್ನು, ಕೊಯ್ಯಲು ಬೋಗಿ, ಅದು ವೃದುತಳಕಾಂತಿಲ್ಯಿಂದ, ಕೆಂದಳಿದೋರ್ಂಗಲಂತೆ ತೋ೯ಂ ದೊಡೆ, ಅದನೊಳ್ಳಿದೆ ಆ ಮರದಲ್ಲೇ ಒಳ್ಳಿರನ್ನು ಕೊಯ್ಯಲೆಂದು ನಿಖ್ಯಾದೊಡೆ—ಹಸ ವನ್ನು ನೀಡಲು, ಅದು ಅಲಗೋರ್ಂಚೆಲಂತೆ—ಪ್ರಷ್ಣಗುಳ್ಳೆದಂತೆ, ತನ್ನ ನಬಾಂತು ವಿಂದೆ ತೋ೯ಂದೊಡೆ, ಅದುವನೊಳ್ಳಿದೆ—ಆದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಇದು ವಾಮರವಲ್ಲ, ಇದೊಂದು ವಾಯಿದ ಮರವೆಂದು, ಕುಜಾಂತರಮುಂ—ಬೀರೋಂದು ವಾವಿನ ಮರವನ್ನು, ಸಾರ್ಥಕ—ಎಂದು ಪದ್ಯಾಧಿ.

ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಅವಳ ಸ್ತಾಂದರ್ಘಾತಿಶಯವನ್ನೂ, ಮುಗ್ಧತ್ವವನ್ನೂ ಕವಿ ಸಮಯದ ಅಥಾರದ ಮೇಲೆ ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ? ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹಸ್ತತಲದಲ್ಲಿ ಕೋಮಲತ್ವಾರುಣತ್ವಾರೋಪಣಕ್ಕಾಗಿ ಚಗುಂನ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಕವಿಸಂಪ್ರದಾಯವೈ. ನಬಿನನ್ನೂ ಅದರಿಂದ

ಹೊರಟ ಕಾಂತಿಯನನ್ನು ಬೆಳ್ಗೆ ವರ್ಣಿಸುವುದೂ ಕವಿಸಮಯ. ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಅವಳ ಹಸ್ತಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಬೆಳ್ಗಿರುವ ವಾವಿನ ಹೂವು ಕೆಂಪಗಾಗಿ ಕೆಂದ ಇರಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತೆಂದೂ, ಬೆಳುಪಾದ ನಖಕಾಂತಿಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಕೆಂಪಗಿ ರುವ ಚಿಗುರು ಬೆಳ್ಗಿರುವ ಅಲಗೋರಿಂಚಲಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತೆಂದೂ ಉತ್ತೇಷಿಸಿ, ಅದನ್ನು ನೋಡಿ, ಮುಗ್ಗೆಯಾದುದರಿಂದ ಹೆದರಿಕೊಂಡಳೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿ, ಪಾಠಕ ರಿಗೆ ಅನಂದವನನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಅನಂದಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತೃಯವೇ ಕಾರಣವು. ಆ ವಿಸ್ತೃಯವು ಸ್ವಭಾವಕಃ ಇದ್ದು ವಿರೂಪವಾಯಿತು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವುದು. ನಾಯಿಕೆಯು ತನ್ನ ಹಸ್ತತಳಕಾಂತಿಯಿಂದಲೇ ಪೂಗುಡಿ ಕೆಂಪಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತೆಂದು ತಿಳಿವನ್ನು ಅರಿಯದವಳಾಗಿ, ಆ ಮರವನ್ನು ವಾಯುದ ಮರ ವೆಂದೇ ನಂಬಿ ಚಕಿತಳಾದಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವನು: ಇದರಿಂದ ಅವಳ ಮುಗಳವಸ್ಥಯು ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿರುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಹೀಗಾಗುವುದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಸೌಂದರ್ಯವೇ ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿಯದವಳಾಗಿದ್ದ ಲೆಂಬುದರಿಂದ ಪೌರಾವಸ್ಥಯ ಸ್ನಾಕರ್ಷವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಹಸ್ತತಳಕಾಂತಿಯಿಂದ ಪೂಗುಡಿಯೂ, ನಖಕಾಂತಿಯಿಂದ ಚಿಗುರೂ ಬೇರೆ ರೂಪವಾದುವೆಂಬುದರಿಂದ ಅವಳ ಸೌಂದರ್ಯಸೌಕರ್ಯ ರಾಷ್ಟ್ರತಿಯವು ವ್ಯಂಜಿತವಾಗಿವುದು. ಪುಷ್ಪಾವಚಯುವನ್ನು ಮಾಡಲು ಒಂದು ಮರದ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ, ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಮರದ ಹತ್ತಿರ ಹೋದುದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ನಾಯಕನ ಯ್ಯಾದಯದಲ್ಲಿ ಎನ್ನು ಅಹ್ಲಾದನ್ಯಂತಿಗಿರಬಹುದು ಅಶೋಭಿಸಿ ನೋಡಿರಿ. ಕವಿಯ ಭಾವವನನ್ನು ಯಾಧಾವತ್ತಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ, ಆ ನಾಯಕನ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ನಾಯಿಕೆಯ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಒಳಗಟ್ಟಿದ್ದ ನೋಡಬೇಕು. ಆಗ ರಸೋದೇರ್ಕವೇ ಈ ವರ್ಣನೆಯಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಯ್ಯಾದಯದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ತುಂಬಿ ತುಳುಕಾದುವುದೆಂಬುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ

ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ತೋಯರ ಹಸ್ತತಲಕ್ಕೆ ಆರುಷ್ಯವೂ ನಖ ಕಾಂತಿಗೆ ಧಾವಳ್ಯವೂ ಎಂಬ ಕವಿಸಮಯವು ರಸೋದೇರ್ಕಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯಕೊಟ್ಟಿತೆಂದು ನಿಸ್ಪಂದೇಹವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

(16) ಕಮುದಳಂಗಳೊಳಗೆ ಕುಂ।

ಕುಮಜಲಮಂ ತೀವಿ ಜಕ್ಕುಕುಜಿಯರ ಭರದಿಂ ||

ವಿಮಲೀಂದುಮುಖಿಯರಂ ವಿ ।

ಭ್ರಮದಿಂ ನಡೆದಿಟ್ಟು ಕಂಡಕೆಳಿಸಿತೊಷ್ಟುಂ ॥೮॥

ಇಡೆ ಶತಿಮುಖಿಯರ್ ಕಂಡಾ ।

ಗಡೆ ಧವಳೋತ್ತಲದ ನಡುವೆ ಚಂದನರಸಮಂ ॥

ಬಿಡೆ ತೀವಿಕೊಂಡು ನಡೆನಡೆ ।

ದೊಡನೊಡನಿಟ್ಟಿಟ್ಟು ಜೊನ್ನು ಮಂ ಪಸರಿಸಿದರ್ ಅ ॥

(ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಲೈಣಂ)

ಪದ್ಯಗಳ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥವು ಸುಳಭವಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಕೊಳಗಳಲ್ಲಿ · ಕಮಲ, ಉತ್ತಲ, ಹಂಸ, ಚಕ್ರವಾಕಗಳು ಸದಾ ಇದ್ದೀ ಇಶುವುವು; ಸೂರ್ಯೋದಯದಲ್ಲಿ ಕಮಲಕ್ಕೆ ವಿಕಾಸವು, ಚಕ್ರವಾಕಗಳಿಗೆ ಸಂತೋಷವೂ, ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಕಾಂತವಿಹೀನತೆಯೂ ಉಂಟಾಗುವುವು; ಮತ್ತು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ರವಾಕಗಳಿಗೆ ದುಃಖವುಂಟಾಗುವುದು— ಎಂಬ ಕವಿನ ಮಹಿಳೆ ಆಧಾರದಮೇಲೆ ಜಲಕ್ಕೀರ್ದೆಯನ್ನು ಒಹು ರಮಣೀಯವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಚಕ್ರಕುಚೆಯರು ಚಕ್ರವಾಕಗಳಂತೆ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ ವಿಕಸಿತವಾದ ಕೆಂದಾವರೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಂಪಗಿರುವ ಕುಂಕುಮಜಲವನ್ನು ತುಂಬಿ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳೋ ಎಂದು ತೋರುವ ಹಾಗೆ ಚಂದ್ರಮುಖಿಯರ ಮೇಲೆ ಎರಚಲು; ಅದರ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಅವರು ಸೂರ್ಯಕಿರಣ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಕಾಂತಿಗುಂದಿದ ಚಂದ್ರನಂತೆ ವಿಮಲೀಂದುಮುಖಿಯರಾದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಇವರು ಮುಯ್ಯನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಮ್ಮ ಪರಾಯಾದಲ್ಲಿ ತಾವು ಶತಿಮುಖಿಯರಾದಂದರಿಂದ ತಮ್ಮಂತೆ ಅಧಿವಾ ತಮ್ಮ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ, ವಿಕಾಸವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಧವಳೋತ್ತಲದ ನಡುವೆ ಜೊನ್ನೇಸ್ತೀ ಯಂತೆ ಬೆಳ್ಳಿಗಿರುವ ಚಂದನರಸವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಚಕ್ರಕುಚೆಯರಾದ ಅವರಿಗೆ ದುಃಖವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಎಂಬಂತೆ ಎರಚಿ ಎರಚಿ ಜೊನ್ನು ವನ್ನು ಪ್ರಸರಿಸಿದರು— ಎಂದು ಪದ್ಯಾಭಿವಾರ್ಯ.

ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಕುಂಕುಮಜಲವನ್ನಲ್ಲಿ, ಧವಳೋತ್ತಲದಲ್ಲಿ ಚಂದನರಸವನ್ನು

ತುಂಬಿಕೊಂಡುದು ನ್ಯಾ ಆಥಾರಾಧೀಯಗಳಿಗೆ ಅಭೀರು ತೋರುವುದಕ್ಕೊನ್ನೇಸ್ತರಲೂ, ಕುಂಪಮಜಲವೈ ಸೂರ್ಯಾಕಿರಣದಂತೆಯೂ, ಚಂದನಜಲವೈ ಜಂದ್ರಕಿರಣದಂತೆಯೂ ಕಾಣುವುದಕ್ಕೊನ್ನೇಸ್ತರಲೂ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು.

(17) ಅಜನೆಜಡನೆಂದು ಸುಹಿವುದು ।

ಕುಜನತೆ ಜಡಜಾತಜಾತನೆಂತಜಡನವಂ ॥

ಸುಜನವಿರೋಧಿಯನಜಡಂ ।

ಸೃಜಲಿಪನೆ ಪರೋಪತಾಪಫಲನಂ ಖಲನಂ ॥

(ಶಬರತಂಕರವಿಲಾಸಂ)

“ ಲದಂತೋರಧೀರಿಂ “ ಎಂಬ ಸಂಕೀರ್ತದಮ್ಮೇಲೆ ‘ ಜಲ ’ , ‘ ಜಡ ’ , ತಬ್ಬಗಳಿಗೆ ಅಭೀರದವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಅಜನು ಜಡನೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಹೇಳುವುದು ಜಮತ್ವಾರವೇ ಆಗಿದೆ.

(18) ಮತ್ತೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ—

ಸಾಗರಿಕೆಯು ಪಕ್ಷಿಶಾಲೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಹಿತದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಆಲ್ಲಿರುವ ಉಳಿಗಿರ ಪೆಟ್ಟಾಗಳಂ ಕುರಿತು—“ ಎಲೆ ಕಂದ್ರಮುಖಿಯೇ, ನೀನು ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಹಿಂಡಿಗೆ ಸುಗ್ರೀಡೆ ಹಿಂದಿರುವಳಾಗು. ಎಲೆ ನಾಗವೇಣಿಯೇ, ನವಿಲುಗಳು ನಾಟ್ಯವಾಡುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ನಲಿಯುತ್ತ ಶೋಗದಿರು. ಎಲೆ ಸಿಂಹಮಧ್ಯಳೇ, ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ಹುಲ್ಲಾಗಳಂ ಮೇಲ್ಲಿತ್ತಲಿರುವ ಹುಲ್ಲಿಯ ಮರಿಗಳ ಮರಕತದ ಮನೆಯ ಹೊಸತಿಲಂ ಮೆಟ್ಟದಿರು. ಎಲೆ ಪಳ್ಳವಪಾಣಿಯೇ, ನೀನು ನಿಂತಲ್ಲಿ ನಿಳಿದೆ ಕೋಗಿಲಿಗಳಿರುವ ಗೂಡುಗಳಿಗೆ ಕೆಯ್ಯಂ ನೀಡದಿರು. ಎಲೆ ಬಿಂಬಾಧರಿಯೇ, ನೀನು ಹಂಬಲಿಸುತ್ತ ಇಂಪಾಗಿ ಪಂಜರದಲ್ಲಿ ರಂಜಿಸುತ್ತ ಕೆವಿಗಿಂಪಾದ ಸೊಲ್ಲಾಗಳಂ ಸೊಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಗಳಿಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯದೆ ಸುಮೃನಿರುವಳಾಗು. ಎಲೆ ಹಿಂಗಾಕ್ಷಿಯೇ, ಮುಂಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಮಂಗಳವಾದ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಮೇರಿತು ಮೇಲ್ಲಿತ್ತ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ಪಾರಿವಾಳದ ಪಕ್ಷಿಗಳಂ ಹಾರಿಸುವೆನೆಂದು ಒರೆಸೋಳಿಗಳಂ ನೋಡಿ ಬಂಯ್ಯಾರವಂ ತೋರಿ ಎನ್ನ ಮಾತುಗಳಂ ವಿಂದಿ ಶೋಗದೆ ನಿಲ್ಲುವಳಾಗು.

ನ್ಯಾ ಬಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿದ್ದರೆ, ಬಟ್ಟುಲು ಆಥಾರ, ನೀರು ಆಧೀಯವನ್ನೈಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಎಲೆ ಘನಕೇಶಿಯೇ, ಹಸಿವಿನಿಂದ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತೆ ಚೆಪಲಗಳಾದ ಜಾತಕಪ್ರೀಗಳ ಮರಿಗಳಿಗೆ ಹಿಮಜಲಬಿಂದುಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು ಸಂತೋಷವಂ ಪುಟ್ಟೆಸುವಳಾಗು. ಎಲೆ ಕೆಮಲಮುಖಿಯೇ, ನಡೆಬಾವಿಯ ತಡಿಯಲ್ಲಿ ಎಡೆಯಾಡುತ್ತೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಕ್ರೀಂ ಕಾರವಂ ಗೆಯ್ಯುವ ಅಂಚೆಯ ಮರಿಗಳಿಗೆ ಸಂಚರಿತು ವಿಂಚುತ್ತಿರುವ ತಾವರೆಯ ದಂಟುಗಳನ್ನು ಮೆಲ್ಲಿಸುವಳಾಗು. ಎಲೆ ತುಂಬಾಜವ್ವಸದ ಕುಂಭಕುಚೆಯೇ, ನಿನು ನಿನ್ನ ಪೇಮೋಲಿಗಳಂ ಪ್ರೋರುವುದೆ ನಿನಗೆ ಉಳಿಗವಾಗಿರುವದಲ್ಲದೆ ದೇವಿಯರು ಬಿಜ ಯಂಗೆಯ್ಯುವ ದಾರಿಗೆ ಕಸ್ತುರಿಯ ಸಾರಣೆಗ್ಗೆದು ಕುಂಕುಮದ ಕಾರಣಿಯಂ ಬಿಟ್ಟು, ಪಜ್ಜಗತ್ವರದ ರಂಗವಲಿಯನ್ನಿಂದು ಪ್ರಾಪ್ತದಂ ಮರೆದು ಸೆಳಕ್ಕಿನಿಂದಿರುವುದು ನಾ್ಯಾಯವೆ ಪೇಳು. ಎಲೆ ಶುಕವಾಣಿಯೇ, ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಪರಾಕೆಂದು ದೇವಿಯರ ಬಿರುದು ಪದ್ಧಗಳಂ ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಪಾಡುವುದಂ ಮರೆತು ಮರುಳಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಮನ್ನಾಸೆಯು ಉಂಟಾಗುವುದೆ ಪೇಳು. ಎಲೆ ಮಂದಗಮನೆಯೇ, ದಿನಕೊಂಡು ಹಜ್ಜಿ ಯನ್ನಿಡದೆ ಶೀಫ್ರದಿಂ ಪ್ರೋಗಿ, ಸರಿಯಂತೆ ಮರೆಯುವ ದೇವಿಯರು ಬರುವ ದಾರಿ ಯಲ್ಲಿ ಪಾದಗಳು ಒತ್ತುದಂತೆ ತೊಟ್ಟುತೆಗೆದ ಜಾಯಿಯ ಪುಷ್ಟಿಗಳಂ ಸುರಿದು ನಯ ವಾದ ಸುರಿಪುಟದ ನಡೆವುಡಿಯಂ ಪಾಸದೆ ವಾಸದ ಹೈಬಳ್ಳಿ ವನಾಂತು ನಿಂತಿರುವ ನಿನ್ನಂ ಕಂಡು ದೇವಿಯು ವಿಂಸಲಳಿಯದೆ ಬಿಡಳು. ಎಲೆ ಕೆಲಪಾಣಿಯೇ, ನಿನು ಬಲುಹೊತ್ತಿನಿಂದ ಮತ್ತೆಯುತ್ತೆ, ಪಲಬಗೆಯ ಪ್ರೀಗಳಂ ನೋಡುತ್ತೆ, ಚೆಲು ವಾದ ಸಂಗೀತವಂ ತೊರೆದು, ಮಂದಮತ್ತಿಯಂತೆ ಹಂದು ಮುಂದನರಿಯದ ದೇವಿಯ ಸೇವೆಯಂ ಮರೆತು, ನಿಂದಿರುವುದು ನಾ್ಯಾಯವೆ ಪೇಳು. ಎಲೆ ಚೆಂಚಲಾಕ್ಷಯೇ, ಕದ್ದಾಳಿಯ ಮರದ ಕ್ರತ್ಯಲಿಯು ಹೊದ್ದುದಂತೆ ಮುದ್ದಾದ ರಕ್ಷಿದೀವವಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಾದಿರುವುದಂ ಬಿಟ್ಟು ಸೊಗಸಾಗಿರುವ ಬಗಸೆಗಳ್ಳಾಗಳ ಕಾಂತಿಯಂ ಪಸರಿಸಿ ಪ್ರೀಗಳ ಪಾರಿಸುತ್ತೆ ನಿಂತಿರುವುದು ನೀತಿಯೇ ಪೇಳು. ಎಲೆ ಬಟ್ಟಮೊಲೆಯಬಾಲೆಯೇ, ಕಟ್ಟಿದ ಕಾಸೆಯಂ ಬಿಗಿದ ಎಡೆಗಟ್ಟನ್ನೂ ಬಿಜ್ಞದೆ ನಿಟ್ಟುಸಿರಂ ಬಿಡುತ್ತೆ ಸಜ್ಜಗೊಂಡ ಗೆಜಿಯ ಕಾಲುಗಳನಿಟ್ಟು ನಾಟ್ಯದ ಹಂಬಲವಂ ಬಿಟ್ಟು ಪೆಟ್ಟುಬಿಡ್ದವಳಂತೆ ಸಿಟ್ಟುಗೊಂಡು ಮಂಟ್ಪವಿಾರಿದ ಬಳಲಿಕೆಯಂ ತೊರೆಯದೆ ಮುದ್ದಾದ ಮುಖದ ಬೆಮರುಗಳಂ ಒರಿಸದೆ ಬಿರುಸಾಗಿ ಹುಬ್ಬಗಳಂ ಗಂಟೆಕ್ಕು ನಾಟ್ಯಾಳತೆಯಂದ ನಾಜಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬಂದು ನವಿಲುಗಳ ನಾಟ್ಯವಂ ನೋಡುತ್ತೆ ನಿಂದಿರುವುದು ಚಂದವೆ ಪೇಳು. ಎಲೆ ಕುಂದರದಸೆಯೇ, ಇಂದುಕಾಂತಪೀಠೆಯಂ ಸುಂದರವಾದ ದೇವಿಯ ಗದ್ದುಗೆ

ಯಂ ಸಿದ್ಧವಂ ಗೆಯ್ಯಾದೆ ಮುಗ್ಗಳಂತೆ ಮುಖವನ್ನೇತ್ತಿ ಹಾರುವ ಪಾರಿವಾಳಗಳನರೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಏಕೆ ನೋಡುತ್ತ ನಿಂದಿರುವೆ? ಎಲೆ ಬಿತ್ತಿರಿಯೆ, ಮುತ್ತಿನ ವೂಲೆಯು ಕಿತ್ತು ಶೋಗದಂತೆ ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಪಣಿಗಳಂ ಪಾರಿಸೆಂದು ನೀರಜಾಣಿಯಂ ನಿಲ್ಲದೆ ಬೋಗಿ ಸೊಲ್ಲಿಸುವಖಾಗು. ಎಲೆ ರಾಜೀವಪಾದೆಯೇ, ರಾಜೀವಪಚಾರಕ್ಕೆ ರಾಜೀ ಸುತ್ತ ಸೋಜಿಗವಂ ತೋರಿ ಈ ಜಗಕ್ಕೆ ಮೇರ್ಬಾಗಿರುವ ಗಂಧ ತಾಂಬಿಲ ಫಲ ಪ್ರಪಂಚನಿಂಬಾಗಿ ತಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಮಡಗಿ, ಪ್ರಕ್ರಿಯಾದ ಹಸ್ತಪಾವಡೆಯಂ ಮುಚ್ಚಿ, ದೇವಿಯರ ಪಾದವಂ ತೊಳೆಯಲೋನುಗ ಪದ್ಮರಾಗದೆಸೆಯಿಲ್ಲದಣಿಯಾದ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಪನ್ನೀರಂ ತುಂಬಿ, ದೊಂಬಿಗೆಂಡು ತುಂಬಿ ಬರುವ ದುಂಬಿಗಳ ದಾರಿಗ ನುಸಾರವಾಗಿ ಸೋಂಪಾದ ಸಂಪರ್ಕಿಯ ಮೋಗ್ಗಗಳನ್ನು ಒಗ್ಗುಗೂಡಿಸಿ, ದೇವಿಯರ ಪಾದಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ವೋದದಿಂದ ಕಾದಿರುವಖಾಗು. ಎಲೆ ರಂಗುದುಟಿಯ ತುಂಗಸ್ತ ನದ ಮಂಗಳಾಂಗಿಯೇ, ಸಿಂಗರಂಗೆಂಡು ಮುಂಗಡೆಯ ಅಂಗಣದಲ್ಲಿ ಬಂಗಿಯಂ ತಿಂದ ಮಂಗನಂತೆ ನಿಂತು ಸೋಡದೆ ಪಜ್ಜೆಗಪ್ಪುರದ ಪ್ರಾಣಿಯಂ ಚೆಲ್ಲಿ ಪನ್ನೀರ ಚೆಳೆಯವನ್ನು ತ್ವರಿತ ಲಾಮಂಚೆದ ತಡಿಕೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಕಳಿಗುಂದದ ಚೆಂದದ ಕುಂದದ ಮಾತಿಗಳನ್ನು ಭವಡಿಸಿ ದುಂಡುಮಲ್ಲಿಗೆಯ ದಂಡೆಗಳ ತಂಡಗಳನ್ನು ತುಂಡುಗ್ಗೆದು ಹೆಚ್ಚಾದ ಕುಜ್ಜೆಗಳಂ ರಚಿಸಿ, ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಪಲಬಗೆಯ ಪಕ್ಕಿಗಳು ಬೋಕ್ಕು ಕೊಕ್ಕುಗಳಿಂ ಕುಕ್ಕೆ ಚಪ್ಪರದ ಚಿಗುರುಗಳಂ ಚದುರಿಸದಂತೆ ಬೆದರಿಸುತ್ತ, ಚದುರತ ನದಿಂ ನಿಂತು ಕಾದಿರುವಖಾಗು. ಈಗ ದೇವಿಯರು ಬರುವ ಸಮಯವಾದುದು. ”
ಎಂದು ಸವಿಯರಂ ಕುರಿತು ಬುದ್ಧಿಯಂ ವೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು.

(ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಸೂಕ್ತಮಂಕ್ತಾಧಿಯೋಽ ವಶಾಜನ ಶಫೇ.)

ಈ ವರ್ಣನೆಯು ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ರಾಜಸ್ತೀಯರು ತಮ್ಮ ಉಳಿಗಾದ ಹೆಣುಗಳಿಗೆ ಅಜ್ಞೆಯಂ ಮಾಡುವ ರೀತಿಯಾಗಿರುವುದು.

ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಅಂತಃಪುರದ ರಾಮಣೀಯಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಮನೋಹರವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಂತಃಪುರದ ಸೌಖ್ಯ ಸಂಪನ್ಮೂಡಿದ್ದಿವಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದ ಕಾದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ವಾಚ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ, ವರ್ಣನೆಯಿಂದ ಉಹಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಹಾಗೆ ಮಾಡಿರುವುದು ಕವಿಗೆ ಆತಿಶಯವೇ ಸರಿ. ಅಂತಃಪುರವೆಂಬುದು ರಾಜರ ಸುಖಸಾಧನವು. ದೊರೆಗಳೇ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇಹಿಕ ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ

ಅನುಭವಿಸತಕ್ಕುವರು; ಅವರನ್ನ ಬಿಟ್ಟರೆ ಇತರರು ಯಾರಿಗೂ ಅಪ್ಪುಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದರೂ ಅಂಥ ಸುಖವನ್ನು ಮನಸ್ಸುಪ್ರಾತ್ಮಾರದಿಂದ ಎಲ್ಲರು ಅನುಭವಿಸಬಹುದು. ಅಂತಹಿಕ್ಕರವಾದರೋ ಪ್ರಾಯಶಃ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಅನುಭವಿಸಿ ಸುಖಪಡತಕ್ಕು ವಸ್ತುಗಳ ಭಂಡಾರವಾಗಿರುವುದು. ಪಷ್ಟಿಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಮೃಗಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ವೃಕ್ಷಸಸ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡತಕ್ಕುಪ್ರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಲ್ಲವೇ. ಅಪ್ಪಗಳ ನೋಗಸನ್ನ ಹೆಚ್ಚುವಾಡಲು ಬೇಕಾದ ಪರಿಕರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಿದ್ಧಿಪಾಗಿರುವುದು. ಅಂತಹಿಕ್ಕರದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವೃಢಿಗಳಿಗೆ ಲತೆಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಯೂ; ವೃಢಿಗಳ ಕೊಂಬೆಗಳು ಒಂದಕೊಂದು ಹೆಸೆದುಕೊಂಡು ಪಡ್ಡೆಯ ಕೊರೆಬೆಗಳಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡಿಯೂ; ನೆಲವನ್ನು ಪಾತಿಪಾತಿಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ, ಅಯಾ ಪಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾನಾಬಣ್ಣದ ಪ್ರಫ್ಫುಗಳು ವಿಕಸಿಸಿ ಚಿತ್ರಪಿಂಚಿತ್ರವಾದ ಆಕೃತಿಗಳುಂಟಾಗುವಂತೆ ಜೀವಿಂಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟು, ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ಮರಗಳ ತನ್ನ ಕಳಲಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಅಸೆಗಳನ್ನು ಉಟ್ಟಿ; ಮೃಗಪಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸ್ವೇಚ್ಛಾ ವಿಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಕೆಂಡನಡೆಬಾವಿ, ಕೊಳ್ಳ, ಕಟ್ಟಿ, ಪೂದರು, ಗೂಡು, ಗುಡ್ಡ, ದಿನ್ನ ಮೊದಲಾದಪ್ರಗಳ ನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿಯೂ; ಬಿಸಿಲಿನ ತಾಪನಿಪಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಲ್ಲಿ ಧಾರಾಗ್ಗೆಹಗಳನ್ನು ಶಿರೀಂಬಿಸಿಯೂ, ಇರುವರು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ಚಕ್ರವಾಕ ದಂಪತಿಗಳು ಸ್ವೇಚ್ಛಾರೂಗಿ ವಿಹರಿಸುವುದನ್ನೂ, ನವಿಲುಗಳು ಗರಿಗಳನ್ನು ಜರಾಕಾರವಾಗಿ ಬಿಜ್ಜನಾಂಕ್ರಿಪಾಡುವುದನ್ನೂ, ಜಿಂಕೆಗಳು ಹಳ್ಳಿಗಿರುವ ಗರಿಕೆಹುಲ್ಲನ್ನು ಕಚ್ಚಿ, ಆ ಕಚ್ಚಿದ ಮುಲ್ಲಿನ ಕಬಳವನ್ನು ಕತ್ತಲ್ತಿ ನಾಲ್ಕುಕಡೆಗೂ ನೋಡುತ್ತ ಅಗಿದು ಸುಂಗುವುದನ್ನಾಗಿ, ಹಂಸಗಳು ತಮ್ಮ ಜಲನೆಯಿಂದ ಸೀರಿಸಿಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಚಕ್ರಗಳೂ ಉಂಟಾಗಬಂತ ಈಜಾಡುತ್ತಿದ್ದು, ಆಗಾಗ ಹುಳುಹೊಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ತಿನ್ನಲು ತಲೆಮುಂದಾಗಿ ಮುಳುಗುವುದನ್ನೂ ನೋಡಿಯೂ, ಗಿಳಿಗಳು ಷಂಜರದಲ್ಲಿ ಸೊಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೊಲ್ಲುಗಳನ್ನೂ ಕೊರೆಗಿಲೆಗಳು ಇಂಪಾಗಿ ಪಾಡಾವ ಪಂಚಮಸ್ತರವನ್ನೂ ಕೇರಿಯೂ, ಅನುಭವಿಸುವ ಸುಖವನ್ನು ಮಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿಸಲು ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಪರಿಚಯದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯತಕ್ಕುವಾಗಿವೆ. ಇಂಥಪ್ರಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಂತಹಿಕ್ಕರದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಬಹುದು. ಅಂತಹಿಕ್ಕರವು ಇಂಥ ಅತಿಶಯವಾದ ಸ್ಥಳವೆಂದು ಈ ವರ್ಣನೆಯಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದು.

ಮೆತ್ತು “ರಕ್ಷಿತುವರೀತು ಪಾಂಥಿವೇ” ಎಂಬಂತೆ, ಅಂತಹಿಕ್ಕರದಲ್ಲಿ ರತ್ನ

ಹಾರಣಾದ ಸುಂದರಿಯರು ಅನೇಕರುಂಟು, ಅವರೇ ಸಕಲವಾದ ಖಳಿಗವನ್ನು ಮೂಡುತ್ತಿರುವರು ಎಂಬ ವಿಷಯವು “ಚಂದ್ರಮುಖಿ,” “ಘನಕೇಶಿ,” “ಶುಕ್ರವಾಣಿ” ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಪ್ರಯೋಗದಿಂದಲೂ, ಅಂಥ ಸ್ತೋತ್ರರಸ್ಸೇ ಕುರಿತು ಅಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರವು ಪ್ರವೃತ್ತಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ತೀಳದು ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಮೃಗಪಣಿ ಹೊದಲಾದುವುಗೆಂತ ಕಾವಾಡುವ ಸೋಗಸು ಅಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗುವುದು. ಮತ್ತು “ಎಲೆ ತುಂಬಾಜವ್ವನದ ಕುಂಭಕುಚೆಯೆ” ಇತ್ಯಾದಿ ಯಾಗಿ ಕೊನೆಯವರೆಗಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾನುಷಸುಖವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲ್ಪಿಣಿ ಉಪಕರಣಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಅಂತಹಿತುರಧಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸದೆ ಬಿಡರೆಂಬ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಅಂತಹಿತುರಧ ಅಂದವನ್ನು ಯಾವುದು ಕೆಡಿಸುವುದೋ ಆದನ್ನು ಮಾಡಕೂಡದು, ಯಾವುದು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಆದನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು, ಎಂಬುದೇ ಆ ಅಜ್ಞಾ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯತಾತ್ಮಕರ್ಥವೆಂದು ದೃಢವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಈತಾತ್ಮಕರ್ಥವನ್ನು ಕವಿಯು ವಾಚ್ಯಮರ್ಯಾದೆಯಲ್ಲಿಯೇ ತಿಳಿಸಿಲ್ಲ; ವ್ಯಂಗ್ಯಮರ್ಯಾದೆಯಲ್ಲಿಯೇ ತಿಳಿಸಿರುವನು. ಹಾಗೆ ತಿಳಿಸುವುದೇ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಶೋಭಾವಕವೆಂದು ಕವಿಯು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲನು. ಯಾವಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥವು ಅತಿಶಯವಾಗಿಯೂ ಮನೋಽಹರವಾಗಿಯೂ ಇದೆಯೋ, ಆ ಕಾವ್ಯವೇ ಉತ್ತಮವೆಂದು ರಸಜ್ಞರು ಹೇಳುವರು. ಈ ವಿವರವನ್ನು ಅಜ್ಞಾ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪ್ರದರ್ಶನಮಾಡುವೆನು. ಹೊದಲನೆಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ:— ಎಲೆ ಚಂದ್ರಮುಖಿಯೇ ನಿನು ಚಂದ್ರಮುಖಿಯಾದುದರಿಂದ, ಚಕ್ರವಾಕ ದಂಪತಿಗಳು ನಿನ್ನ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ಚಂದ್ರಸೆಂದು ಭರ್ಮಿಸಿ ಚಂದ್ರೋದಯವಾಯಿತೆಂದು ತೀಳಿ ದುಃಖಿದಿಂದ ಹಿರಿದುಹೋಗಿ ಕೊರಗಿ ಬಡವಾಗುವುವು: ಆದುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಹಿಂಡಿಗೆ ಸುಗ್ರಿ, ಅಪುಗಳ ಅಂದವನ್ನು ಕೆಡಿಸಬೇಡ, ಎಂಬ ಆರ್ಥಿಕ್ಕೂ— ಎರಡನೆಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ— ಎಲೆ ನಾಗವೇಣಿಯೇ, ನವಿಲುಗಳು ನಿನ್ನ ವೇಣಿಯನ್ನು ಹಾವೆಂದು ನಂಬಿ, ನಾಟ್ಯವಾಡುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅದನ್ನು ತಿನ್ನಲು ನಿನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಒಡಿಬರುವುವು: ಅದರಿಂದ ಮೇಘವೇ ಎಂದು ಭರ್ಮಿಸಿ ನಾಟ್ಯವಾಡುವುದಕಾಗಿಯೇ ಏಷಾದು ಮಾಡಿ ಭುವನವಿಲುಮನೆಗಳ ಪ್ರಯೋಜನವೇ ಹೋಗುವುದಲ್ಲದೆ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರ ಆಸಂದವು ನಂದುವುದಾದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗದಿರು, ಎಂಬ ಆರ್ಥಿಕ್ಕೂ—“ ಎಲೆ ಘನಕೇಶಿ ತಿರ್ಯೇ ” ಇತ್ಯಾದಿ— ಎಲೆ ಘನಕೇಶಿಯೇ ಇತಕಾರ್ತಗಳು ನಿನ್ನ ಕೇಶವಾತವನ್ನು

ನೋಡಿ ಮೇರುವೆಂದೂ, ನೀನು ಕೊಡುವ ನೀರನ್ನು ಮಳಿಯ ಹನಿಯಿಂದೂ ತಿಳಿದು ಕುಡಿದು ನಲಿದು ಉಬ್ಬಿಹೊಗುವುವು: ಅದುದಂದ ನೀನೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸೀರನ್ನು ಕುಡಿಸು, ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ—“ ಕಮಲಮುಖಿ ” ಇತ್ಯಾದಿ—ಎಲೆ ಕಮಲಮುಖಿಯೇ, ಹಂಸಗಳಿಗೆ ನೀನು ತಾವರೆಯ ದಂಟನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಕೊಟ್ಟರೆ, ನಿನ್ನ ಕೆಯ್ಯಾ ದಂಟನ್ನೂ ನಿನ್ನ ಮುಖವನ್ನೂ ನೋಡಿ, ಇದು ಕಿತ್ತು ತಂದ ತಾವರೆಯ ದಂಟಲ್ಲ, ಕೊಳಧಲ್ಲಿರುವ ದಂಟೆಂದೇ ನಂಬಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮೆಲ್ಲಿವುವು, ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ—“ಬಿಂಬಾಧರೆ” “ಪಲ್ಲವವಾಳಿ” ಇತ್ಯಾದಿ—ಎಲೆ ಬಿಂಬಾಧರೆಯೇ, ನಿನ್ನ ಅಧರವನ್ನು ಕಂಡು ಬಿಂಬಫಲವೆಂದು ಗಳಿಗಳೂ, ಎಲೆ ಪಲ್ಲವಪಾಣಿಯೇ, ನಿನ್ನ ಕೆಯ್ಯಾನ್ನು ಚಿಗುರೆಂದು ಕೋಗಿಲೆಗಳೂ ಕಚ್ಚಿಬಿಡುವುವು; ಅದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಅಧರದ ಮಾಧುರ್ಯವೂ, ನಿನ್ನ ಹಸ್ತದ ಸೊಂಪೂ ಹೋಗಿಬಿಡುವುವು, ಅದುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಗೂಡುಗಳ ಸವಿಂದು ನೀವು ಹೋಗದಿರಿ ಎಂಬ ಆಶಯಗಳೂ—ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಪದಸಮಖ್ಯಾರದಿಂದ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಡುವುವು.

ಹೀಗಿರಲು, ಈ ಉದಾಹರಣೆಯು ಜಾತಿ, ದ್ರವ್ಯ, ಶ್ರಯೆ, ಗುಣ, ಅಲಂಕಾರ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯಂಗ್ಯ—ಇವುಗಳ ವಿವರಾದಲ್ಲಿರುವ ಕವಿಸಮಯಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮೋದಾಹರಣವೆಂದು ನಿಸ್ಪಂದೇಹವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

१ ಏವಂತಹ ಮೇರೆ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಕವಿಸಮಯವಿಂಥದೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಅದು ನಾಗವಮರ್ಣನಾ ಹೇಳಿದಂತೆ “ ಲೋಕವಿವರಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲ, “ ಅಭಿಭಾಗವಾರ್ಥಮಂ ಅಲ್ಲ ” ಎಂಬುದೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಮತ್ತು ಆ ಕವಿಸಮಯವು ಜಾತಿ ದ್ರವ್ಯ ಶ್ರಯಾಗುಣಾಶ್ರಯವಾಗಿಯೂ, ಅಲಂಕಾರಾಶ್ರಯವಾಗಿಯೂ, ರಸಾಶ್ರಯವಾಗಿಯೂ, ವ್ಯಂಗ್ಯಶ್ರಯವಾಗಿಯೂ ಇದೆಯೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. २ ಯದ್ವಾಪಿ, ಅಲಂಕಾರವೂ ರಸವೂ ಜಾತಿ ದ್ರವ್ಯ ಶ್ರಯಾಗುಣಾಶ್ರಯವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೂ ಇವುಗಳನ್ನು ಸ್ವಷ್ಟಿಕರಣಕ್ಕಾಗಿ

1. ಏವಂತಹ, ಅಥವಾ ಇತ್ತಂತಹ—ಎಂಬ ಮಾತುಗಳನ್ನು ವಿಧಯವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಸುವಲ್ಲ, ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉದಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ—ಹೀಗೆಲೂ ವೇಂಳಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಬಳಿಂದ, ಎಂದು ಅರ್ಥ. २ ಹಾಗಿದ್ದರೂ.

ಬೀರೆಬೀರೆಯಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಈ ವಿಷಯವು ಮೇಲಿನ ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು.

ಆ ಕವಿಸಮಯವು ಪರಂಪರಾಪ್ರಸ್ತಾವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು. ಇದನ್ನು ನಾಗ ವಮನು ತನ್ನ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಏಕ ಕವಿಸಮಯವು ಪರಂಪರಾಪ್ರಸ್ತಾವಾಗಿರಚೀಕೆಂದರೆ, ಅದು ಹಾಗೆ ಇರಿದ್ದರೆ ಹೈಚಿತ್ಯಹಾನಿ, ರಸಭಂಗ, ಕಾವ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಪ್ರತಿಬಂಧಕಗಳು ಉಂಟಾಗುವುವು. ಹೇಗೆಂದರೆ? ಕವಿಸಮಯಂಬುದು, ‘ಶೋಕಪಿಷಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ’, ‘ಅಪಿಖಾಗವಾಧಿಮುಂ’, ಅಲ್ಲ; ಅದು ದರಿಂದ ಒಬ್ಬ ಕವಿಯ ಸಂಕೇತವನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಅನುಮೋದಿಸದೆ ಬೀರೆಯೇ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿದರೆ ಪಾಠಕರಿಗೆ ಅವರವರ ಶಕ್ತಿಯವನ್ನು ತಿಳಿವುದೇ ಕಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಉದಾಹರಣಾಗಾಗಿ. ಕೇರ್ತ್ಯಾಕೀರ್ತಿಗಳು ದೃಕ್ಕ್ವಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿವಾದುದರಿಂದ ಕೇರ್ತಿಗೆ ಬಿಳುಪುಬಣ್ಣವನ್ನೂ ಆಕೇರ್ತಿಗೆ ಕಷ್ಟಬಣ್ಣವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ವರ್ಣಿಸುವುದು ಕವಿಸಂಪ್ರದಾಯ. ಆ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಲಿಂಫಾಸಿ ಒಬ್ಬ ಕವಿಯು ಕೇರ್ತಿಗೆ ಕಷ್ಟಬಣ್ಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳೋಣ. ಚರಪರಿಜ್ಯೆದಿಂದ ಕಷ್ಟಿಗೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದನ್ನು ಓದುವಾಗ ಆಕೇರ್ತಿಯ ಜ್ಞಾನವೇ ಪಾಠಕರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವುದು. ಕವಿಯು ತಾನು ಬೀರೇ ಖಿನ್ನ ಸಂಕೇತದಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದೋನೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಆಕೇರ್ತಿ ಜ್ಞಾನವೇ ಕೊನೆಯವರಿಗೂ ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುವುದು. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಭ್ರಮಿತರಾದೆಷ್ಟ; ಕೇರ್ತಿಯೇ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿದುಬಗುವುದು. ಅಗ ಮನಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ರಸಭಂಗವುಂಟಾಗುವುದು. ಹಾಗೆ ಅಲ್ಲದೆ ಕೇರ್ತಿಗೆ ಬಿಳುಪು ಬಣ್ಣವನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದರೆ ಮೊದಲಿಂದ ರಸವು ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾತ್ಮ ಕೊನೆಗೆ ಪರಿಪಕ್ವದಶೆಗೆ ಬರುವುದು.

ಕವಿಯು ತನ್ನ ಭಾವವನ್ನು ಸ್ವಷ್ಟಿವಾಗಿ ತಿಳಿಸದೆ ವರ್ಣನೆಯಿಂದ ಪಾಠಕರು ಉಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಅಗಲ್ಲವೇ ಕವಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಹೈಚಿತ್ಯವು ತೊರಿ ಬರುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಕವಿಸಮಯವು ಪರಂಪರಾಪ್ರಸ್ತಾವಾಗಿರದಿದ್ದರೆ ಕವಿಭೂವತ್ಯ ಸ್ವಷ್ಟಿವಾಗುವುದು ಕಷ್ಟ; ಹೈಚಿತ್ಯಹಾನಿಯಾಂಟಾಗುವುದು.

ಅಲ್ಲದೆ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಭೀಗೂ ಸ್ವಧೀಗೂ ಅವಕಾಶವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವ

ಫೆರ್ಯೇ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂಬುದು ತಿಳಿದೇ ಇದೆ. ಒಬ್ಬ ಕೆಂಪು ತನಗೆ ತೋರಿದಹಾಗೆ ತಾನು ಸಂಕೀರ್ತನಸ್ತು ಕಲ್ಪಿಸಿ ವರ್ಣಿಸುವನು. ಅವನು ದಾರಿಯು ಬೀರೆಯೇ ಆಗುವುದು. ಜಮತಾತ್ಮಕರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಫೆರ್ಗೆ ಆದಕಾರಣೇ ಇರುತ್ತೇವಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬ ಕವಿಯು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದವನು, ಆ ವರಣಸೆಯಸ್ತು ಇನನ್ನಿಂದ ಯಾರುಂಗವು ವಾಗಿಯೂ ಜಮತಾತ್ಮಕರವಾಗಿಯೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಶಿಶ್ವರಾಹವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. “ನಿರಸ್ತ್ರಾವಾದವೇರ್ಥೇ ಪರಂಡಃ ಸ್ವದ್ರುಷಾಯತೇ” ಎಂಬಂತಾಗುವುದು. ಪಾಠಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕರ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧವುದಕ್ಕೂ ಒಬ್ಬನೇ ಶುದ್ಧವುದಕ್ಕೂ ಇರುವ ತಾರತಮ್ಯವು ಇಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಎಲ್ಲರೂ ನಡೆದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ತಾನೂ ನಡೆದರೆ ತನಗೂ ಅವರಿಗೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ತನ್ನ ನಡತೆಯ ಕೊರತೆಯೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ತಾರತಮ್ಯಜ್ಞನವುಂಟಾಗಿ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾನು ವಿಶಾರಿಸಬೇಕು ತಾನು ವಿಶಾರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಸ್ವಫೆರ್ಯಾಯು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಚೀನ ಕವಿಸಂಕೀರ್ತನಸ್ತು ಅನುಭೋದಿಸುತ್ತು ಬರಬೇಕು. ಸ್ವಫೆರ್ತೇ ಉತ್ಸಂಘವನ್ನು ಪಡೆವುದಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸಲು ಕಾರಣವೆಂಬುದು ಎಲ್ಲಾಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಪಡುವುದರಿಂದ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ವಿಧವಾದ ಸ್ವಫೆರ್ಯಾಯು ಕಾದ್ಯಾರ್ಥಿಗೆ ಕಾರಣವು.

ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಕ್ರಿಗಳ ಸಜ್ಜಾತೀರ್ಯಾಧಾರ ಉತ್ಸರ್ಹಿಂದ ದಿಕ್ಕು ದರ್ಶನ ಮಾಡುವೇನು.

(1) ಮಾರ್ಕಂಡಂ ಪ್ರೀತಿ ಜಂ :

ಬೂಕುಜಫಲದಿಂ ಶುಕಾಂ ಸುರ್ಯಾಯಾಂಯ್ಯಾ ಪಿಂಂ ||

ಮೂಕತೆಪತ್ತಿಪ್ರಾದರಿಂ ||

ದೇಕಾರಿಗೆ ಸುತ್ಯೋದಯಂ ಸಮನಿಷ್ಪದೇ ||

(ಜಗನ್ನಾಧವಿಜಯಂ)

ಮಾರ್ಕಂಡಂ ಫಲಹೀನಮಾದ ವದದ್ವಿಽ ಜಂಬೂಫಲಾಸ್ಯಾದನ |

ಸ್ವೇಕಾರೋತ್ಸವದಿಂದದಂ ಮರೆದು ಕೀರಂ ಪೂರ್ಧಿಯಂ ತಾಳಿದ |

ತ್ತೀರ್ಕಾರಪಿ ಕನಲ್ಲಿ ಜೂತಕಳಿಕಾಸ್ಯಾದವ್ಯವಚ್ಚೇದದಿರ |

ಮೂಕಿಭಾವಮನಸ್ಸುಕೆಯ್ಯಾದವಿವೇಕವ್ಯಾಕುಳಂ ಕೋರಿಕಂ ||

(ಪಂಪರಾಮಾಯಣಂ)

ಇವು ವರ್ಷತುರ್ವವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ವರ್ಣನೆಗಳು. ಕೋರ್ಕಿಲೆಯು ವೊ
ವಿನ ಜಿಗುಸ್, ಹೂಪು, ಹೀಚು ಕಾಲಿ ಪಾತ್ರವೇ ತಿನ್ನತ್ತದೆಯೆಂದೂ ಅದರಿಂದ
ಲೇ ಅದಕ್ಕೆ ಪಂಚಮಸ್ತರವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಯೆಂದೂ ಕೆವಿಸಂಕೇತವು. ಈ ಸಂ
ಕೇತಕ್ಕೆ “ ವಸಂತಕಾಲೇ ಸಂಪಾರ್ಶೇ ಕಾಕೆಕಾಕಿ ಹಿಕೆಂಪಕಿ ” ಎಂಬ ವರ್ಜ
ನವೇ ದೃಪಾಂತವಾಗಿದೆ.

ಈ ಕೆವಿಸಮಯವನ್ನೇ ವರ್ಷತುರ್ವ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಉದ್ದೃತ್ತರಾದ ಈ ರುಭಿರು
ಕೆಪಿಗಳು ಉಪಾಹ್ಲೇಗಿಸಿರುವರು. ಆ ವರ್ಣನೆಗಳನ್ನು ಜೆನ್ನಾಗಿ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ
ನೋಡಿದಾಗಲೂ ಅವರವರ ಪ್ರತಿಭಾಶಕ್ತಿಗಳಿಗಿರುವ ಭೇದವೂ, ಅದರಿಂದ ಪಾಠ
ಕರ ಯ್ಯಾದಂತದಲ್ಲಿ ಈ ಕೆವಿಯು ಎಷ್ಟು ಕ್ರಮಸ್ಥಾನ ಎಂಬ ಅಶ್ವಯುರವೂ, ಆನಂ
ದವ್ಯು ಉಂಟಾಗುವುದು ಯ್ಯಾತ್ಮವಾಗುವುದು.

ವರ್ಣಕಾಲದಂದು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಉತ್ತಮ ದೃಪಾಂತ. ಈ
ದೃಪಾಂತದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮತ್ವವು ಹೇಗೆ? ವರ್ಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವ ಸಿದಿಲು,
ಗುದುಗು, ನೀಂಜೆ, ಬರಾಗಾಟ ಮೂದಲಾದವುಗಳ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಠಕರ ಯ್ಯಾದ
ಯಾದಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಗಮೇ ಯಾಟ್ಯಾವುದು. ಕೇರಿಕಾರುತಿ, ಶುಕ, ಪಕ, ಇಂದ್ರಗೋಽಪ,
ಕಾಮನ ಐಲ್ಲಿ, ಮುಂತಾದವುಗಳ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಆಹ್ಲಾದವೇ ಯಾಟ್ಯಾವುದು.
ಅದುದರಿಂದ ಶುಕಪಕಾರಿವರ್ಣನೆಯೇ ಈ ಯಾಕುವಿಗೆ ತಕ್ಷಾದು.

ಪ್ರಥಮವರದ್ವಾರ್ಥ—ಶುಕಾಕಿ, ಮಾಕಂದಂ—ಮಾನಿಸಮರವು, ಬೀತಿಲೇ=
ವಲ್ಲವಪುಷ್ಯಾದ ಕೂಸ್ಯಾವಾಗಲು, ಜಂಬೂಕುಜಫಲಾದಿಂ, ಸುಖಿಂಬಾಯು; ;
ಪಕಂ, ಮೂಕತೀರ್ಥ್ಯಾಪ್ರಾದು=ಆಲಾಪಿಸದ ಮೂಕಸಾಲಿತು; ಅದರಿಂದ ಪಕ
ಗಾರಿಗೆ=ಒಂದೇ ವಸ್ತುವೇ ಗತಿಯೆಂದಿರುವವನಿಗೆ, ಸುಖೋದಯಂ ಸಮನಿ
ಪುದೇ?—ಎಂದು.

ಇಲ್ಲಿ ಕೆವಿಯು ಶುಕಪಕಾರಿ ಯಾಟ್ಯಾವುದಿಂದ ಆಹ್ಲಾದವನ್ನು ಉಂಟುಹಾಡಿರುವ
ದಲ್ಲಿನ ಹಿತೋಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ.

ಬ್ರಹ್ಮತೀರುಪದ್ಯ—ಪ್ರಥಮ ತೀರ್ಥ್ಯಾಕದ ಆಧಾರನುವಾದವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದ
ರೂ ಉತ್ತಿಭಂಗಿ ಜೀರ್ಯಾಗಿ ಆಹ್ಲಾದವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾಕಂದಂ, ಫಲಹೀ
ಸಮಾದ ಪದಮೋಳ =ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಜಂಬೂಫಲಾಸ್ಯಾದನಸ್ಯೋಕಾರೋತ್ಸವದಿಂದೆ,
ಅದಂ ಮರೆದು, ಕೀರಂ =ಶುಕವು, ಪೂರಾಧಿಯಂ ತಾಳ್ಳಿದತ್ತು =ಬುದ್ಧಿವಂತನೆಂದು

ತೋರಿಸಿ ಕೊಂಡಿತು; ಏಕಗಾರಹಿಯಾದ ಕೋರೀಕಿಲವು, ಇಂತಹ ಕಾಸ್ತ್ವಾದವ್ಯವಹಿಸಿದ್ದಿಂ, ಕನಲ್ಲಿ, ಮೂಕೀಭಾವಮಂ, ಅಪ್ಪುಕೆಯ್ಯಾದು = ಸ್ವೀಕರಿಸಿತು; ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಅವಿವೇಕವ್ಯಾಕುಲಂ = ಅವಿವೇಕವ್ಯಾಖ್ಯಾದು, ಯುಕ್ತಾರ್ಥಕ್ಕೆಬ್ಳಾನವಿಲ್ಲದು, ಎಂದು ಪದ್ಯಾಧಿ.

ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯಕ್ಕೂ ಇದಕ್ಕೂ ಇರುವ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ನಿಜಾರವಾಡಿ ನೋಡೋಣ. ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸಿದರಲ್ಲದೆ ಬುದ್ಧಿಗೋಚರ ವಾಗದ ಕೀರದ ಹೌರಾಧಿಮೆಯನ್ನೂ, ಕೋರೀಕಿಲದ ಅವಿವೇಕವನ್ನೂ, ಅವಗಳ ಕೃತ್ಯ ದಿಂದಲೂ ಮತ್ತು “ ಹೌರಾಧಿಯಂ ತಾಷ್ಟಿದತ್ತು, ” “ ಅವಿವೇಕವ್ಯಾಕುಳಂ ” ಎಂಬ ಪದಗಳ ಪರಯೋಗಗಳಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯ ದಲ್ಲಿ “ ಮೂಕತೀವೈತ್ತಿಪ್ರಫದು, ” “ ಸುಬಿಯಾಯ್ತು ” ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ಪ್ರಕ್ಕ ವಾಗುವ ಶುಕಪಿಕಗಳ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಗಳ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಉಂಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಹಾಗೆ ಕವಿಯು ವಾಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಹತ್ತು ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವ ಹಿತೋಕ್ತಿಯು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಂಗ್ಯಮಯಾದೆಯಿಂದ ಗಮ್ಯವಾಗುವ ಹಿತೋಕ್ತಿಯು ಏಕದೇಶವಾಗಿರುವುದು. ಹೇಗೆ? “ ಏಕಗಾರಹಿ ” ಯಾದವನು “ ಅವಿವೇಕವ್ಯಾಕುಳನು ” ದುಃಖಿಯೇ ಆಗುವನು, ಎಂಬ ಅಧ್ಯವ ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಹಿತೋಕ್ತಿಯನ್ನು ವಾಚ್ಯಕ್ಕೆಂದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯಂಗ್ಯಮಯಾದೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ಮೇಲಿಲ್ಲವೇ?

ಮತ್ತೊಂದುದಾಹರಣೆ—

(2) ಅಂಗಡಲೋಳಗೋಲಾದುವ |

ವಿಂಂಗಳ ಬಳಗಂಗಳಿಂಬಿನಂ ಶರದದ ಬೆ ||

ಳಿಂಗಳೊಳಾಡಿದುವು ಚಕೋರೀ |

ರಂಗಳ ಚಂದಾರಂಕಪೂರ್ಣ ಚಂಚಂಪಟಂಗಳ್ ||

(ಮಲ್ಲಿನಾಧಪುರಾಣ)

ಸರೆದು ಚಕೋರಪ್ರಕರಂ |

ಶಿರಚೆಂಚುನಿನುಡಿದು ತಿನೆ ಸುಧಾಕರಚರಣಾಂ ||

ಕರನಿಕರಮನಮಿರ್ನ ಸೋನೆ |

ಸುಂದಪುದನೆ ಪಸರಿಸಿತ್ತು ಪೂಸವೆಳ್ಳಂಗಳ್ ||

(ಕವಿಕುಂಚರ ಲೀಲಾವತಿ)

ಈ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳೂ ಚಂದ್ರಿಕಾವಣಸೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಪ್ರತಿವಾಗಿರುವವು. ಇವೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ವಣನಾಪ್ರಕಾರವು ಬೀರೆಬೀರೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಚಕೋರಗಳು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮಾಣ ಪಾನವಾಡುವುವೆಂಬುವುದೊಂದೇ ಕವಿಸಮಯವು. ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಅನಂದವು ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದು.

ಮೌದಲನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಿಕಾಪೂರ್ಣವಾದ ಆಕಾಶವನ್ನು ಈಂಗಡಲೆಂದೂ, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಿಕಾಪಾನದಿಂದ ಸಲಿದಾಡುವ ಚಕೋರಗಳು ಈಂಗಡಲಲ್ಲಿ ಓಲಾಡುವ ವಿಂಬಾನುಗಳೆಂದೂ ಉತ್ತೇರೇಷಿಸಿ ಇದೆ.

ದ್ವಿತೀಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಕೋರಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿ ಸೇರಿತಮ್ಮೆ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಚಂಚುಗಳಿಂದ ಚಂದ್ರಕಿರಣಗಳಿಂಬ ಲತಾಂಕುರಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ತಿನ್ನಲು, ಆ ಲತೆಗಳ ತುದಿಗಳಿಂದ ಬೆಳ್ಳಿಗೆ ಪರಸರಿಸುವ ಹಾಲಿನಂತೆ—ಅಮೃತಕಿರಣ ಕಿರಣಗಳು ಅಮೃತಧಾರೆಗಳೇ ಅಗಿರುವುದರಿಂದ, ಪ್ರೌಢತಾದ ಬೆಳದಿಂಗಳು ಸುರಿದ್ದುವು ಎಂದು ಉತ್ತೇರೇಷಿಸಿ ಇದೆ. ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಕೋರಕ್ಕೆ ವಿನಾನಿನ ಆಕೃತಿಸಾಮಾನ್ಯವು ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ “ಚಂದ್ರಾರ್ಥಘಣಾ ಚಂಚುಪುಟಿಂಗ್ಳೆ” ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ. ಈ ವಿಶೇಷಣದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ವಿಸ್ತರಿಸಿ “ಚಕೋರಪ್ರಕರಂ ಖರಜಂ ಚುವಿನುಡಿದು ತಿನೆ ಸುಧಾಕರಕಿರಣಾಂಕುರ ನಿಕರಮುಂ” ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ವಿಂಬಾನುಗಳು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಓಲಾಡುವುದೂ, ಪಾತ್ರಿಗಳು ಲತಾಂಕುರಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ತಿನ್ನುವುದೂ ಎಂಬ ಉಪವಾನಗಳು ಸ್ವತ್ವಪ್ರವ ಪ್ರೇರಿತಕರಿಗೆ ಅನಂದಕೊಡುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಸಾಹಜರ್ಯದಿಂದ ಉಪಮೇಧಾನುಗಳು ಅನಂದದಾಯಕಗಳಿಂಬುದು ಸಿದ್ಧ.

(3) ನಡೆಯಂ ವನ್ಯಗಳಂಗಳ ।

ನಡೆಯೋಳ ಸೋಗಿಗಳ ಸೋಗೆಯಂ ಸೋಮುಂಡಿಯೋಳ ॥

ಸುಡಿಯಂ ಕೋಕಿಳರುತ್ತಿಯೋಳ ।

ಪಡಿಯಿಡಲೊಡನುಯ್ಯೆ ತನಯ ಜನಕಾತ್ಮಜಿಯಂ ॥

(ಪಂಪರಾವಾಯಣಂ)

ಅಂಚೆಗೆ ಮಂದಯಾನಮದವಿಂದೆಳಿಳಸೋಗೆ ಮದೋತ್ತುಕೋಕಿಲ ।

ಕ್ಷುಂ ಚಿರಮಕ್ಕೆ ಕಾಕೆಳಿಯ ಹೂಂಕೃತಿ ಭೃಂಗಜಯಕ್ಕೆ ಮೇಜಕೋ ॥

ದಂಜಿತದರ್ವನುಬ್ಬಿಸದಿಕೆನಿಸಂ ಮೇರೆ ಬಂದು ನೀರೊ ಬನ್ |

ಕ್ಕುಂ ಚಪಲಾಷ್ಟಿ ನಿಸ್ನ ನಡೆಯಂ ಸುಡಿಯಂ ಮುಡಿಯಂ ವಿನೋದದಿಂ |

(ಚೆಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣಂ)

ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಸಮಯವು ಸ್ವಷ್ಟಿವು.

ಪ್ರಭಮವರ್ದ್ಯ—ರಾಮನು ಜನಕಾತ್ಮಕಿಂಚಿತುನ್ನ ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದನ್ನ ನೋಡಿ ಕೌಸಲ್ಯೆಯು ಹೀಗೆ ಪ್ರಲಾಪಿಸುವಳು. ಸೋಗೆಯೆಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ನವಿಲು, ನವಿಲನ ಗರಿ ಎಂಬಿರದು ಅರ್ಥವೂ ಉಂಟು. ಸೋಮುರ್ದಿ=ದೀಪವಾದ ಕೇಶಪಾಶ. ಪಡಿಯಿದಲು= ಸಾಧ್ಯಕ್ಕನೋದಲು.

ದ್ವಿತೀಯಪರ್ಯ—ಆಂಚೆರಿ, ಮಂದರೂಪಾನಮದವು= ತನ್ನ ಮಂದಯಾಸಕ್ಕೆ ಸಮರೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಗರ್ವವು. ಇಂದು, ಒಳಸೋಗೆ= ಸೇರಿಹೋಗಲಿ; ಮದೂರ್ಕು= ಮದದೀದ ಕುಶಾಪಲ ವಿರಿಷ್ಟುವಾದ, ಕೋರಿಕಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಕಾಕಳಿಯ= (ಕಾಕ ಲೀತಕಲೀಸಾಕ್ಕೈ ಘ್ರಣಾತುಮಧುರಾಸ್ಯಃೀ ಇತ್ಯವಃರ್ತಃ) ಮಧುರಧ್ವನಿಯ ವಿವರುಗಳಲ್ಲಿ, ಹೂಂಕ್ಕೆತಿ= “ ಪಂಡಮಸ್ಯರ ಯಾದುಪ್ರದರಶಿ ನಿಸೇನಿಸೇನಿಂದು ಗರ್ವ ಪದಬೀಡ ; ನಿಸ್ನಸ್ಮಿರಿಸಿರುವರೂ ಉಂಟು. ನಿಸ್ನ ಗರ್ವವ ಇಂದಿಗೆ ನಾಕು. ಇಗೋರ್ ಕೇಳಿ ! ” ಎಂಬ ಅಸ್ಯಕ್ಕೆತ ತೆರಸ್ಯಾರವು, ಜರವಾಗಿ ಆಗಲಿ. ಭ್ರಂಗ ಜಯಕ್ಕೆ, ಮೇರಿಕೋದಂಜಿತದರ್ವ= (ಕ್ರಿಷ್ಣೇನೀಲಾಸಿತಶ್ವಾಮ ಕಾಲಶ್ವಾಮ ಲಮೇಜಕಾಹಿ, ಇತ್ಯಮರಹಿ), ಇಸಿಸಂ= ಎಳ್ಳಷಣ್ಣ ಖಬ್ಬಿ ರಿಸದಿಕೆ. ಚಪಲಾಷ್ಟಿ, ನೀರೊ, ಬನಕ್ಕುಂ ಬಂದು, ವಿನೋದದಿಂ ಸಿಸ್ನ ನಡೆಯಂ, ಸುಡಿಯಂ, ಮುಡಿಯಂ, ಮೇರೆ= ತೋರಿಸು : ಆಗ ಅಂಚೆಗೂ ಕೋರಿಕಲಕ್ಷ್ಮಿ ಭ್ರಂಗಕ್ಕೂ ದರ್ವಣಿದುವು ದೆಂದು ಭಾವಾರ್ಥ.

ಹೀಗಿರಲು ಈ ಎರಡು ಪರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾಯಿಕೆಯ ಸೌಂದರ್ಯವೂ, ತನ್ನ ರೂಪಕ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ಬಂದೇ ವಿಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಎರಡನೆಯು ಪರ್ಯವನ್ನ ಬರೆದ ಕವಿಯು ಪ್ರೀಥಸೆಂಬುದು ತೀರುಬರುತ್ತದೆ.

(4) ತೀರುವ ಪ್ರತಿಮಾನಿಳನ ತೀರಿದೊಳುಕ್ಕುಟಪಾಗೆ ರಾಗವೀ |

ಬ್ರಾಹ್ಮಿದ ಚಂಚುವಂ ತೆರೆದರಂಕೆಯಗಲ್ಲಿರೆ ಕಂತನಾಳಮಂ ||

ನೀಡಿ ವಿಯತ್ತಾಳಕ್ಕೊಗೆದು ಕಾರ ಮುಗಿಲ್ಲನಿಯಂ ಮನಂ ಕುಳಿ |

ಕೋರ್ಡಂಡುವಿನಂ ಕದುರ್ಂಢಿ ಸಲ್ಲಿದಾಡಿದುದಾಗಳೊಂದು ಜಾತಕಂ ||

(ಪಂಪರಾವಾಯಣಂ)

ನೇಗೆದುದು ಸಾದುರ್ ಶ್ರೋದಿತಮರಿತ್ತು ತುಳುಂಕಿತು ಬೆಂಗೆ ನೀರ ಧಾ ।
ರೆಗಳುರೆ ಸಾಂಟಲೀಂಪೆದುದು ನೇಹದೆ ಸೋರಡಿತುದಂಚಂಚುವಿಂ ॥
ದುಗಿದುದು ಪಕ್ಕದಿಂ ಶ್ರೋದೆದಂಷ್ಟುಗಳಿಂದೊದೆದತ್ತು ನೈತಿಯಿಂ ।
ನಗೆಪೆದುದುರಫ್ತಿತ್ತಳ್ಳಿರಿದುದಂಬುಕಣಂಗಳನೈಮಂದು ಚಾತಕೆಂ ॥

(ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣಂ)

ವರ್ಷಾರ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಂಗಾರಮಧ್ಯಾಯ ಹನಿಗಳನ್ನು ಜಾತಕಗಳು ಪಾನಮಾಡುತ್ತಿವೆಯೆಂಬ ಕವಿಸಮಯದಿಂದ ಈ ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಮೆ ವರ್ಷಾನೇಗಳು ಪಾರಪ್ರವಾಗಿರುವುವು. ಮಳೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ವೆದಲು ಉಂಟಾಗುವ ನಷ್ಟಗತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜಾತಕಗಳು ಪಾತ್ರವೇ ಯಾರಾದುತ್ತವೇ; ಇತರ ಪಕ್ಕಿಗಳಾವುವೂ ಯಾರಾದುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಸೋರಡಿ ಕಾವಿಗಳು ಹೀಗೆ ಸಂಕೇತ ಪೂರ್ವಿಕರೆಂದೇ ಎಂಬ ಉಹಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವುಂಟು.

ಪ್ರಥಮ ವರ್ಷಾರ್ಥ—ತ್ರೈತ್ಯೋ ಸೀರುವ, ಪ್ರತ್ಯಾಮಾನಿಖನ ತೀರ್ಥದೊಳ್ಳಿ, ರಾಗಂ=ಜಾತಕಕ್ಕೆ ಪ್ರೀತಿಯು ಎಂದರೆ “ಇನ್ನೀನು! ಮಳೆ ಜೀಳುವುದು; ಹನಿಯನ್ನು ಕುಡಿದು ದಾವ ತೀರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನು” ಎಂಬ ಅಶೇಯು, ಉತ್ಕೃಷ್ಟಮಾಗಿ=ಹೆಚ್ಚಾಗಲು; ಇತ್ಯೋರ್ವಿದಿರು=ದ್ರವಸ್ವಯ ಹೋದ, ಶುಷ್ಕವಾದ; ಚಂಚುವಂ ತೆರುದು, ಎರಂಕೆ=ರೆಕ್ಕೆಯು, ಅಗಲ್ಲುರೆ=ಅಗಲಿರಲು; ಕಂತನಾಳಮಂ=ನಾಳದಂತೆ ನೀಬುಗಿರುವ ಒಂತವಸ್ತು ಸೀದಿ, ವೀರುತ್ತಳಕ್ಕೆ=ಅಕಾಶಕ್ಕೆ, ಹಾರಿ, ಒಗೆದು, ಕಾರ=ವರ್ಷಾರ್ಕಾಲದ, ಮುಗಿಲ ಹನಿಯನ್ನು, ಮನಂ, ಕುಳಿಕೋರ್ವದುವಿನಂ=ತಣಿತಣಿನೆಯಾಗುವವರೆಗೂ, ಕರುಂಂಕೆ, (ಪಕ್ಕಿಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವಾದುದರಿಂದ ಕರುಂಕೆ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ, ಕುಡಿದು ಎಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲ.) ಅಗಳ್, ಒಂದು ಜಾತಕಂ ನಲಿಡಾಡಿದುದು ಎಂದು.

ಈ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಜಾತಕವು ಅಕಾಶಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷದೊದನೆ ನೇಗೆದ ರೀತಿಯು ಪಾಠಕರ ವ್ಯಾದಯನನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸದೆ ಇರದು.

ದ್ವಿತೀಯ ವರ್ಷಾರ್ಥ—ಒಂದು ಜಾತಕಂ, ನೇಗೆದುದು; ಸಾದುರ್ ಶ್ರೋದಿತು ಅಮರಿತ್ತು=ಸೋರುವುದಕ್ಕೆ ಸೋಗಣಾಗಿತ್ತು; ತುಳುಂಕಿತು=ತುಳುಂಕಾಡಿತು; ಬೆಂಗೆ ನೀರ ಧಾರಿಗಳ್, ಉರೆ ಸಾಂಟಲ್=ಜೆನಾಗಿ ನಾಟಿಕೊಳ್ಳಲು, ಅಂಬುಕಣಂಗಳು ಈಂಟಿದುದು=ಪಾನಮಾಡಿತು; ನೇಹದೆ=ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ, ಸೋರಡಿತು;

ಉದಂಚಿತಚಂಚುವಿಂ = ಉದ್ದವಾದ ಕೊಕ್ಕೆನಿಂದ, ಉಗಿದು = ಜಿಗುಟಿತು; ಪಕ್ಕದಿಂ = ರೆಕ್ಕೆಯಿಂದ, ಬ್ರೊಡೆದುದು; ಅಂಫ್ರಗಳಿಂದೊದೆದತ್ತು; ನೆತ್ತಿಯಿಂದೆ ನೆಗೆ ಸಿದುದು = ಮೇಲಕ್ಕೆ ಧಾರಿಸಿತು; ಅಪ್ಪಿತು, ಅಳ್ಳಿರಿದುದು = ಹಾರಿಸಿತು ಎಂದು.

ಆ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪತ್ತಿಗಳು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಡುವ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಲ್ಲವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಬಿಡದೆ ಕ್ರಮತಪ್ಪದೆ ಎಷ್ಟು ಅಹಾದಕರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು!

ಆ ಯೆರಡು ಪದ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯವ ತಿಳಿದಮೇಲೆ ಆ ವರ್ಣನೆಗಳ ತಾರತಮ್ಯ ಜಾಳಿನವೂ ಸ್ವಷ್ಟಿವಾಗುವುದಲ್ಲಿದೆ ಲೋಕಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಹೃದಯಂಗಮನವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

(೨) ಇದಿರೋಳ್ ನಿಂದಿದೋಡಂಗಕ್ಕುಡರೆ ತೊಡೆದ ಬಾವನ್ನ ದಂತಾವಗಂ ನೋ

ಡಿದ ಕಣ್ಣಿಗಳಿಟ್ಟ ತೆಳ್ಳಪ್ಪರದ ಸಲಗೆಯಂತಕ್ಕೆರಿಂ ಕೂಡಿ ಕೊಂಡಾ॥

ಡಿದ ಬಾಯೋ ಏರಂದದಿಂ ತೀವಿದ ತನಿಗನೆವಾಲಂತೆ ನೇರಣಿಟ್ಟು ನಿನ್ನು ।

ಗ್ರಿದ ದೇಹಚಳ್ಳಿ ಯೆರ್ಯಿಂ ತಣ್ಣಿನೆ ತಣಿಯದೆ ಲೋಕತ್ಯಂ ಚಂದ್ರನಾಥಾ॥

(ಗುಣವರ್ಮನ ಚಂದ್ರನಾಥಾಷ್ಟುಕಂ)

ಪಡೆದವತಂಸಮಂ ಕಿವಿಗೆ ಸುಣ್ಣಿದಿಯಿಂ ದರಹಾಸರತ್ತಿಯಿಂ ।

ಪಡೆದನಸುಂ ನಿಜಕ್ಕಾತಿಗೆ ಚಂದನದಣ್ಣನಪಾಂಗರೋಚಿಯಿಂ ॥

ಪಡೆದಳಿಕುಂತಲಕ್ಕುಲರ ಬಾಸಿಗಮಂ ತನಗಂದು ಸೋಽಂಕಿನಿಂ ।

ಪಡೆದನುಡಲ್ ಸ್ವಪಂ ಸತಿಯ ಮೆಯ್ಯಳಗೆಂಬ ನವೀನಚೀನಮಂ ॥

(ಚಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣಂ)

ಆ ಯೆರಡು ಪದ್ಯಗಳೂ ಒಂದೇ ಕವಿಸಮಯದ ಅಥಾರವ್ಯಳ್ಳವಗಳು. ಪ್ರಥಮ ಪದ್ಯಾಧಿವು ಹಿಂದೆ (ಪುಟ ಇಟರಲ್) ವಿಶ್ವತವಾಗಿರುವುದು.

ಡ್ವಿತೀಯ ಪದ್ಯಾಧಿ—ಸ್ವಪಂ, ಅಂದು, ಸತಿಯ ಸುಣ್ಣಿದಿಯಿಂ, ತನ್ನ ಕಿವಿಗೆ ಆವಶಂಸಮಂ = ತುಷ್ಣಾಭರಣವನ್ನ ಪಡೆದು; ದರಹಾಸರತ್ತಿಯಿಂ, ನಿಜಾಕ್ಕಾತಿಗೆ, ಚಂದನದಣ್ಣಂ, ಎನಸುಂ ಪಡೆದು; ಅಪಾಂಗರೋಚಿಯಿಂ, ತನ್ನ ಆಳಿಕುಂತಕ್ಕೆ, ಅಲರ ಬಾಸಿಗಮಂ ಪಡೆದು; ಸೋಽಂಕಿನಿಂ, ಅವಳ ಮೆಯ್ಯಳಗೆಂಬ ನವೀನಚೀನಮಂ, ತನಗೆ ಉಡಲ್ ಪಡೆದಂ—ಎಂದು ಅನ್ವಯ.

ಇಲ್ಲಿ, ಒಂದು ಈಲ್ಲಿಇವು ಕೃಂಗಾರರಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ; ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಂತಿರಸದಲ್ಲಿ. ಆಯಾ ರಸಗಳಿಗನುಕೂಲವಾದ ವರ್ಣನಾವ್ಯೇಚಿಗಳು ಹೊರಿಷಿವೆ.

ನಿತಿನೆಯು ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃಂಗಾರರಸೋಽದ್ವೀಪಕ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವೇ. ವೇದಲನೆಯದರಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯರಸಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದುವುಗಳು. ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳೂ ತಸ್ತಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ತುಲೆಯಲ್ಲಿರುವವು. ಅಯಾ ರಸಗಳನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸುವುದ ರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಅತಿಕರ್ಯವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದೇ ತೋರುತ್ತದೆ. ರಸ ತ್ವಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಪರಭಾಗವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ.

ಮತ್ತು

(6) ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಪೂಂಡ್ಯ ಶೈತ್ಯ ಸೌರಭ್ಯರೂಪವಾದ ಗುಣಗಳು ಇರುತ್ತಿಕು. ಅವುಗಳಿಲ್ಲಿದ್ದರೆ ವಾಯುಚಲನವು ಆಹ್ಲಾದಕರವಾಗಿಯೂ ಹಿತವಾಗಿಯೂ ಇರದು. ಈ ಗುಣಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಂದರ್ಭೋಽಚಿತವಾಗಿ ರಸೋಽಜ್ಞಕವಾಗುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವ ನಿವಿತ್ತ ಪುಂಸ್ತ್ರಾಪೋಪಣವನ್ನು ವಾಡಿ ಕವಿಗಳು ವರ್ಣಿಸುವ ಸಂಕೇತವುಂಟು. ಚೈತನ್ಯಕಾರ್ಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಾಗ ನಮಗೆ ಸಜಾತೀಯ ವಿಜಾತೀಯ ಪಾರ್ಶ್ವಾಂಗಳಂತೆ ಉತ್ಸೈಧಿಸಿ ಹೇಳಿದಿದ್ದರೆ ತನಿಖರೂಪಿತವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಲಾರವು. ಅದುದರಿಂದ ಕವಿಗಳು ವಾಯುವಿಗೆ ತತ್ತ್ವಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪುಂಸ್ತ್ರಾಪೋಪ ವಾಡಿಯೇ ಪಾರ್ಯತಃ ವರ್ಣಿಸುವರು. ಅಯಾ ಪಣಸೆಗಳನ್ನು ಸೋಽಧಿದಾಗಲ್ಲವೇ ಕವಿಸಮಯವು ಕವಿಗಳ ಪರಿಥಿಂಗೆ ಹೇಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆಯೋ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಉದಾಹರಣೆ:—

- ಗ. ನೆಲಸುತ್ತುಂ ಕೊಳೆದೊಳ್ಳಿ ಸರೋಜಮುಕುಳಂ ಸಸ್ಕೇರಮಪ್ಪಂತು ಜಿ ।
ಕ್ಷುಲಿಸುತ್ತುಂ ಹೊಸತಂ ಲತಾಪ್ರಸವಮಂ ಮುಂದಾಡಿ ತಣ್ಣಂಪನ ॥
ಗ್ರಿಲಿಸುತ್ತುಂ ಪರಪ್ರಷ್ಟ್ಯಕೀರರವನುಂ ತಂದೊಂದನೊಂದೊಂದರೊಳ್ಳಿ ।
ಕಲಸುತ್ತುಂ ಬನದಿಂ ವಿನೋದಚತುರಂ ಬಂದತ್ತು ಮುಂದಾನಿಲಂ ॥

(ಮಲ್ಲಿನಾಫಪುರಾಣ)

ಪಿಂಚ್ಯಾ—ಸಸ್ಕೇರ ಚಪ್ಪಂತು—ಹುಸಿನಗೆ ನಗುವಹಾಗೆ, ಜಕ್ಕಿಲಿಸುತ್ತುಂ—
ಅಟವಾಡಿನಿ. ಚುಂಡಾಡಿ...ಸುತ್ತುಂ—ತಲೆನನರಂ, ಅವ್ಯಾಗ್ರಿ ತಿಳಿಯದಂತೆ ತಣ್ಣಂ
ಸನ್ನು ಆಸಿಕಣಿ.

ಉದಂಚಿತಚಂಚುವಿಂ = ಉದ್ದವಾದ ಕೊಕ್ಕನಿಂದ, ಉಗಿದುದು = ಜಿಗುಟಿತು; ಪಕ್ಕದಿನ = ರೀಕ್ಕಯಿಂದ, ಬ್ರಾಹ್ಮದು; ಅಂಧ್ರಗಳಿಂದೊದೆದತ್ತು; ನೆತ್ತಿಯಿಂದೆ ನೆಗೆ ಸಿದುದು = ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿಸಿತು; ಅಪ್ಪಿತು, ಅಳ್ಳಿರಿದುದು = ಹಾರಿಸಿತು ಎಂದು.

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪತ್ತಿಗಳು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಡುವ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಲ್ಲವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಬಿಡದೆ ಕ್ರಮಕವ್ವದೆ ಎಷ್ಟು ಅಹಾದಕರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು!

ಈ ಯೆರಡು ಪದ್ಯಗಳು ಅಧ್ಯವು ತಿಳಿದಮೇಲೆ ಆ ವರ್ಣನೆಗಳ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವೂ ಸ್ವಷ್ಟಿವಾಗುವುದಲ್ಲಿದೆ ಲೋಕಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಹೃದಯಂಗಮನವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

(೧) ಇದರೊಳ್ಳಿ ನಿಂದಿದೊಡಂಗಕ್ಕುಡರೆ ತೊಡೆದ ಬಾವನ್ನು ದಂತಾವಗಂ ನೋ

ಡಿದ ಕಣ್ಣಿಗಟ್ಟಿ ತೆಳ್ಳಪ್ಪರದ ಸಲಗೆಯಂತಕ್ಕೆರಿಂ ಕೂಡಿ ಕೊಂಡಾ॥

ಡಿದ ಬಾಯೋ ಏರಂದದಿಂ ತೀವಿದ ತನಿಗೆನೆವಾಲಂತೆ ನೇರಚಟ್ಟಿ ನಿನ್ನು ।

ಗ್ರಂಥದೇಹಚಾಳ್ಳಿಯೆಯಿಂ ತಣ್ಣಿನೆ ತಣಿಯದೆ ಲೋಕತ್ಯಂ ಚಂದ್ರನಾಫಾ॥

(ಗುಣವರ್ಮನ ಚಂದ್ರನಾಫಾಷ್ಟು ಕಂ)

ಪಡೆದವತಂಸಮಂ ಕಿವಿಗೆ ನುಣ್ಣಿದಿಯಿಂ ದರಹಾಸರತ್ತಿಯಿಂ ।

ಪಡೆದನಸುಂ ನಿಜಾಕೃತಿಗೆ ಚಂದನದಣ್ಣನವಾಂಗರೋಚಿಯಿಂ ॥

ಪಡೆದಳಿಕುಂತಲಕ್ಕುಲರ ಬಾಸಿಗಮಂ ತನಗಂದು ನೋಂಕಿನಿಂ ।

ಪಡೆದನುಡಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಪಂ ಸತಿಯ ಮೆಯ್ಯಳಗೆಂಬ ನವೀನಚೀನಮಂ ॥

(ಚಂದ್ರಪ್ರಭಪ್ರಾಣಂ)

ಈ ಯೆರಡು ಪದ್ಯಗಳೂ ಒಂದೇ ಕಿವಿಸಮಯದ ಆಧಾರವುಳ್ಳವುಗಳು. ಪ್ರಥಮ ಪದ್ಯಾಧಿಪು ಹಿಂದೆ (ಪುಟ ೧೯ ರಲ್ಲಿ) ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿರುವುದು.

ದ್ವಿತೀಯ ಪದ್ಯಾಧಿ—ಸ್ವರ್ಪಂ, ಅಂದು, ಸತಿಯ ನುಣ್ಣಿದಿಯಿಂ, ತನ್ನ ಕಿವಿಗೆ ಆವಶಯಂಸಮಂ = ಪುನ್ಯಭರಣವನ್ನು ಪಡೆದು; ದರಹಾಸರತ್ತಿಯಿಂ, ನಿಜಾಕೃತಿಗೆ, ಚಂದನದಣ್ಣಂ, ಎನಸುಂ ಪಡೆದು; ಅವಾಂಗರೋಚಿಯಿಂ, ತನ್ನ ಅಳಿಕುಂತಕ್ಕು, ಅಲರ ಬಾಸಿಗಮಂ ಪಡೆದು; ನೋಂಕಿನಿಂ, ಅವಳ ಮೆಯ್ಯಳಗೆಂಬ ನವೀನಚೀನಮಂ, ತನಗೆ ಉಡಲ್ಲಿ ಪಡೆದಂ—ಎಂದು ಅನ್ವಯಿ.

ಇಲ್ಲಿ, ಒಂದು ಶೀಲೀಕವು ಕೃಂಗಾರರಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ; ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಂತಿರಸದಲ್ಲಿ. ಆಯಾ ರಸಗಳಿಗನುಕೂಲವಾದ ವರ್ಣನಾವೈಶಿರಿಗಳು ಹೊರಡಿವೆ.

ಎತಡನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರಂಗಾರರಸೋದ್ದೀಪಕ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವೆ. ವೇದಲನೆಯದರಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯರಸಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದುವುಗಳು. ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳೂ ತಸರ್ಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ತುಲೆಯಲ್ಲಿರುವುವು. ಅಯಾ ರಸಗಳನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸುವುದ ರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ವರ್ಣಸುವುದು ಆಸಾಧ್ಯವಂದೇ ತೋರುತ್ತದೆ. ರಸ ತಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಪರಭಾಗವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ.

ಮತ್ತು

(೬) ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾಂದ್ರ್ಯ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಸೌರಭ್ಯರೂಪವಾದ ಗುಣಗಳು ಇರಬೇಕು. ಅವುಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಾಯುಚಲನವು ಅಜಾಳದಕರವಾಗಿಯೂ ಹಿತವಾಗಿಯೂ ಇರದು. ಆ ಗುಣಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಂದರ್ಭೋರ್ಜಿತವಾಗಿ ರಸೋ ತ್ವೋಜಕವಾಗುವಂತೆ ವರ್ಣಸುವ ನಿಮಿತ್ತ ಪುಂಸ್ತ್ರಾಪೋರೋಪಣವನ್ನು ಮಾಡಿ ಕವಿಗಳು ವರ್ಣಸುವ ಸಂಕೇತವುಂಟು. ಜೈತನ್ಯಕಾರ್ಯವನ್ನು ವರ್ಣಸುವಾಗ ನಮಗೆ ಸಜಾತೀಯ ವಿಜಾತೀಯ ಪಾರ್ಶ್ವಾಗಳಂತೆ ಉಪೈಷಿಸಿ ಹೇಳಿದಿದ್ದರೆ ತನ್ನ ರೂಪಿತವಾಗಾರಗಳು ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಲಾರವು. ಅದುದರಿಂದ ಕವಿಗಳು ವಾಯುವಿಗೆ ತತ್ತ್ವಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪುಂಸ್ತ್ರಾಪೋರೋಪ ಮಾಡಿಯೇ ಪಾರ್ಯತಃ ವರ್ಣಸುವರು. ಅಯಾ ವರ್ಣನೆಗಳನ್ನು ಸೋಧಿದಾಗಲ್ಲವೆ ಕವಿಸಮಯವು ಕವಿಗಳ ಪರತಿಭಿಗೆ ಹೇಗೆ ಆವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೋ ಆದನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಉದಾಹರಣೆ:—

ಗ. ಸೆಲಸುತ್ತುಂ ಕೊಳ್ಳದೋಳಾ ಸರೋಜಮುಕುಂ ಸಸ್ಕೇರಮಪ್ಪಂತು ಜ ।

ಕ್ಷುಲಿಸುತ್ತುಂ ಪ್ರೋಸಕಂ ಲತಾಪರಸವಮುಂ ಮುಂದಾಡಿ ತಣ್ಣಂವನೆ ॥

ಗ್ರಲಿಸುತ್ತುಂ ಪರಪ್ರಷ್ಟಕೀರರವಮುಂ ತಂದೊಂದನೊಂದೊಂದರೋಳಾ ।

ಕಲಸುತ್ತುಂ ಬನದಿಂ ವಿನೋದಚತುರಂ ಬಂದತ್ತು ಮುಂದಾನಿಲಂ ॥

(ಮಲ್ಲಿನಾಥಪುರಾಣ)

ಟಿಪ್ಪಣಿ—ಸಸ್ಕೇರ ಮಪ್ಪಂತು = ಹನಿನಗೆ ನಗುವಾಗೆ, ಜಕ್ಕಿಲಿಸುತ್ತುಂ = ಆಟವಾಡಿ...ಸುತ್ತುಂ = ತಲೆಸರಿ, ಅವ್ಯಾಗ್ರ ತಿಳಿಯದಂತೆ ತಣ್ಣಂ ಮನ್ನು ಆಪಕರಿ.

ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಆಂತಹಿಪರಿವೃತನಾಗಿ ವಿನೋದಾರ್ಥವಾಗಿ ಕ್ರಿಂಡಾವನಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ರಾಜನ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬೀಸಿದ ವಾಯುವನ್ನು ಒಬ್ಬ ವಿನೋದ ಚತುರನಾದ ಪುರುಷನು ತನ್ನಂತೆ ವಿನೋದಚತುರನಾದ ರಾಜನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಎದುರುಬಂದವನಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವನು. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಯುಕ್ತಿಗೆ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಆತನಲ್ಲಿ ವಿನೋದಚತುರತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಲ್ಲದೆ, ರಾಜನ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನರೂ ಪವಾಗಿರುವವಗಳೇ ಆಗಿರುವವು.

ಉ. ಆಂಡಯ್ಯನು “ಕಬ್ರಿಗರಕಾವ” ದಲ್ಲಿ ವನಪಾಲಕನ ಅರಕೆಯ ಮೇರೆ ಮನ್ಯಾಧನ ಆಪರಾವತಾರವಾದ ರಾಜನು ಪೂದೋಂಟವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಸಮಯ ದಲ್ಲಿ ಆತನ ಎದುರಿಗೆ ಬೀಸಿದ ನಾಯುವನ್ನು “ಕಾವನಾನೆ” ಎಂದು ಶಾಷ್ಟ್ರೀಯಾಗಿ, ತನ್ನ ಪ್ರತಿಭಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ—

ತಳಿರಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ನೂಂಕಿ ಮಾವಿಡಿಗಳಂ ಸೆಂಡಾಡುತುಂ ಕೂಡೆ ಪೂ ।

ಗಳ ದೂಳಂ ಬ್ರೋರೆಯೇರುತುಂ ಸೊನೆಗಳೂಳ್ಳ ನೀರಾಟಮಂ ಮಾಡುತುಂ ॥

ಬಳಿಯಂ ಕೈಯಿಗೆ ಬರ್ವ ತುಂಬಿಯುಲಿಯಿಂದಂ ದಂಗುರಂಬೊಯ್ಯುತುಂ ।

ತಳಿದೇರಂ ಬಂದುದೊ ಕಾವನಾನೆಯೆನಲಾ ತಣ್ಣಾಳಿ ತನ್ನಿಜ್ಞೆಯಿಂ ॥

ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ತಣ್ಣಾಳಿಯನ್ನು ಆನೆಯಂತೆ ನಿರೂಪಿಸಿರುವನು. ಆನೆಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿಪ್ಪ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಆದರ ಕೌರ್ಯವು ಮಾತ್ರ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಕೌರ್ಯವಿಲ್ಲದ ಆನೆಯಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ನಾಯುಕನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡಿಯೇ, ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ನಾಯುಕನೋ ನಾನೆಯಂಬುನು, ಅವನ ಬ್ರೋಳಿಲೋ ಶೂನಿನ ಬ್ರೋಳಲು; ಆದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಆನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೌರ್ಯವಿರಲೇ ಕೂಡದು; ಮತ್ತು ಆ ಆನೆಗಳೂ ಶ್ರಂಗಾರಕ್ಕೆಖರರೂ ಆಗಿರಸಿಕ್ಕಲ್ಪವೇ. ಇಲ್ಲಿ ಆನೆಯಂತೆ ಉತ್ತೇಽಜ್ಞೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಭಾವವೇನೇಂದರೆ:—

ಎಂಥ ವಿರಾಗಿಗಳಾದರೂ ಈ ವನಃಪರವೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಸರಾಗಿಗಳಾಗದೆ ಬಿಡರು. ಪ್ರವೇಶಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಕ್ರಿಸದಂತೆ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೇ ಸುಳಿಯುವ ತಂಗಾಳಿಯೇ ಆನೆಯಂತೆ ತೊರನುಗ್ಗಿ ವಿರಾಗಿಗಳನ್ನು ತುಳಿಯುತ್ತೆ ಬರುವಾಗ, ಆ ತೊಳೆದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವಾಸಮಾಡುವ ಇತರ ಮನ್ಯಾಧನೆನಾಪ್ರಧಾನ ಪರಿಕರಗಳು ಒಳಗೆ ಹೊಕ್ಕುವರನ್ನು ಏನೇನು ಮಾಡಿದುವುವೋ ಎಂಬ ಭಿತ್ತಿಯು ವಿರಾಗಿಗಳ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಮೊಳೆದೋರಬೇಕ್ಕಳವೇ. “ತುಂಬಿಯುಲಿಯಿಂ

ದಂ ದಂಗುರಂಚೊಯ್ಯತುಂ ” ಎಂಬುದು ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದ ವಿಶೇಷಣ ವೆಂದು ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಿದರೆ ತಿಳಿದುಬರುವುದು.

ii. ಮತ್ತು “ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ವಿಜಯ ” ದಲ್ಲಿ ರಾಜನು ವೇಶ್ಯವಾಟಿದ ಸೋಗಸನ್ನ ನೋಡಲು ಒಳ್ಳೆಯ ಬಿಳಿದಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಟಿರುವಾಗ, ಅತನ ಎದುರಿಗೆ ಪ್ರವಹಿಸಿದ ಮಂದವೊರುತವನ್ನ ಈರೀತಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವು ಕಾಣಬರದೇ ಇಲ್ಲ.

ಸೋಗವಟ್ಟು ಸೋರಗಿ ಮಲಗ್ರಣ ।

ಮುಗಿವನ್ನುಂ ಬಣ್ಣವಡಿಸಿ ಪದ್ಧಿನಿಯಂ; ಹೇ ॥

ಯ್ಯೆಗೆಯದೆ ಕುಮುದಿನಿಗೆಳಸುತ್ತೆ ।

ಬಗೆವಂದುದು ಬಿರುದುಚೊಜಗನಂತೆ ಸೆಂಬಂ ॥ 1

ಮೋಡಲು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾಯುವನ್ನ “ ಬಿರುದುಚೊಜಗ ” ನಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾ ಅನಂತರ

ಅಳಿವಗೆಯೋಪರೋಸರಸಿಮಾಳ್ಯದ ಸೋರ್ಕಿನ ಸೂರರುಕ್ರಿನಿಂ ।

ಗೋಳನೆ ಸಿಂಗರಂಬಡೆಲಿಮಂಗಜವಿರನಳಲ್ಲಿ ಸಂಗರಂ ॥

ಗೋಳಲಿದೆ ಬರ್ವಸೆಂದೊದರಿ ತುಂಬಿಗಳಿಂಬದಿಗೋರ್ಕುಲನಾಂತೆಲರಾ ।

ತಳವರನಂತೆ ಸಾರುತನುಗೆಯ್ಯಾದು ದರ್ವಕವಿರಸೇನೆಯಂ ॥ 2

ಎಂಬಂತೆ, ದರ್ವಕನ ವಿರಸೇನೆಯಂ ಸಜ್ಜಗೋಳಿಸಲು ಬಂದ ತಳವರನಂತೆ ನಿರೂಪಿಸಿಯೂ, ಬಳಿಕೆ

ಟಪ್ಟಣ— 1. ಪದ್ಧಿನಿಯಂ—ಪದ್ಧಿನಿ ಎಂಬ ಸ್ತುತ್ಯಯನ್ನು, ಇಲ್ಲಿ ಕರುಲಲತೆಗೆ ಸ್ತುತ್ಯಾರೋಪಣ ಮಾಡಿ, ಅದರ ಪುಷ್ಟಿವನ್ನು ಕಣ್ಣಿಂತೆ ನಿರೂಪಿಸಿತೆ. ಸೂರ್ಯಸ್ತ ಮಯದಲ್ಲಿ ಕರುಲಗಳು ಮುಕ್ಕಿತವಾಗುತ್ತವೆಯಲ್ಲವೆ. ಮೈಯೆಗೆಯದೆ=ಮೆಯ್ಯಂ+ತೆಗೆಯದೆ, ಹಿಂಜರಿಯದೆ, ಸೂರುತುಹೋಗದೆ.

2. ಅರ್ಜಿವೆಯೋಪರ್ = ಅರ್ಜಿಯಾದ, ಧ್ಯಾರ್ಯಾಂಜಿದ ಎದೆಸುಂಭ್ರ, ಒಂದರು. ಅಳ್ಳಿದ = ಹೆದರದ, ಉಕ್ಕಣ = ಪರಾಕ್ರಮ, ಅಳ್ಳಿಲ್ಲ = ಚೆಂಕಿಬ್ರಿಹಿಯಾಗಿ, ಉರಿಮು. ಅದಿಗೋರ್ಕಣ = ಹೆದರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಕೋಲು. ದರ್ವಕ = ಸಂದರ್ಭೋರ್ಕ ಹಿತವಾಗಿ ಪರುಕ್ರಮದನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮನ್ಯಾಖನ ಹೆಸರು.

ಮುಹಿಗಂಪಂ ಸೆಂಟೀಎಂಬೆ ಮುದ್ದುಸೋಸಲಂ ಮುಂಡಾಡಿ ಸುಣ್ಣಿಲ್ಲಮಂ ।
ಬಿಡದಾಘಾರಿಸಿ ಸೋಗೆಗೆಗೆಂದ್ರಿನೆಗಳಂ ಮುತ್ತಿಟ್ಟು ಮುಂಬಾಯ್ದು ಕೆಂ ॥
ಪಡದೊಳ್ಳುತ್ತೆದೇನನೀಎಂಬೆ ಕೊರಲಂ ತಳ್ಳುಸಿ ಪೇರಳ್ಳುರಿಂ ।
ತೊಡದೆಲ್ಲಾ ಚಿತೆವ್ವಳಿ ಭಂ ನಲಿಯಿಕುಂ ತಣ್ಣಿಂತೆಂಂ ನೋಂತುದೋ ॥ 4

ಎಂಬ ಮರ್ಮಾದೆಯಲ್ಲಿ ರಸಿಕವಿಟಜನರಿಗೂ, “ತಣ್ಣಿಂಯು ಯಾವ ಪ್ರತಿಗಳ
ನ್ನು ಅಡೆರಿಸಿದನೋ! ” ಎಂದು ಅನೂರಂ ಮಟ್ಟುವಂತೆ, ವೇಶ್ವಯರಲ್ಲಿ ಸುಖಿ
ವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಶ್ರಂಗಾರಕೀಯರನಾದ ವಿಟಸೆಂದು ಉತ್ತೇಷಿಸಿರುವನು.

ಇ. ಮತ್ತು ಅರ್ಥಸೇನೀವಿವುರಾಣಿದಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಹೋರಾರಣ್ಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ
ಸುತ್ತಿಸುತ್ತಿ ಬಳಲ ಶ್ರಾಂತನಾಗಿರುವ ರಾಜನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು, ಅವನಿದ್ದ ಸ್ಥಲವನ್ನು
ಲಾಷಿಸಿ ವಣಿಕಸಿರುವ ರೀತಿಯು ಕವಿಯು ಸಾಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿರುವುದು.

ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಅನುಸಿಂಚತ್ವಲ್ಲಿಕೆರ್ವೀಕರಪರಿಜಂಬಂದಿಂ ತೀರತೀರತಂ, ಲತಾಲಿಂ ।

ಗನವಿಂದಂ ಮಂದಮಂದಂ, ಘಣಿಲಿಸನದಿಂ ಭೀತಭೀತಂ, ತೆಲಂಜ್ಞಂ ॥
ದನಶಾಂತಂದೇನೀಳದಿಂದಂ ಚೆಕೆತಚೆಕಿತವಾಯ್ತುಜ್ಞರತ್ನಾಚಕಪ್ರ ।

ಸ್ವನಿತಂ ವಾಸೇಯನಾಗಸ್ಸುಷ್ಟಿತಕರ್ತವುದಾವೋದಭಾರಂ ಸೆಂಬಂ ॥ 5

ತಳರಂ ತೂಗಿ ಪರಾಗಮಂ ಹಿಡಿದು ಪೂನಿರಂ ತಡಂಗೂಡಿ ಗು ।

ಗ್ನಿಳನೀರಾಸ್ಯಮನಾಂತು ಕೆಂದಸರಸಸ್ತೋಽದಂಗಳಂ ಪೊತ್ತು ತೀ ।

ತಳಕಪೂರಪ್ಯಗೋಽಧ್ವವಾಗುರುಕುಮುನ್ತಾಗ್ರಂಥಂಧಂಗಳಂ ।

ತಳದೇಂ ಗಂದಿಗರಂತೆ ಬಂದರೆದುದೂರ್ ಮತ್ತಿಂದು ಮಂದಾನಿಲಂ ॥ 6

ವನಜಮನೋಕ್ಷಂಕ್ಷೈ, ಮರಿದುಂಬಿಯನಾಳ್ಫು, ತರಂಗಮೆಂಬ ತೆ ।

ಕ್ಷೈನ ಪರಿಕಾರರಂ ತುಳಿದು, ಸೀಕರಮಂ ತಳದೊಳ್ಬಿ ಕೊಂಡು ಮಾ ॥

ವಿನ ಪ್ರತಿಯಂ ಮೃಗೀಂದ್ರಭಂದಿಂದ ತಿರೋಹಿತನಾಗೆ, ಬರ್ವ ಕಾ ।

ನನಕರಿಯಂತೆ ಬಂದುದೆಲರೊಯ್ಯನೆ ರಂಧ್ಯನೆ ವಾರಿದೇಶದಿಂ ॥ 7

ಇಲ್ಲಿ ಹೊದಲೆರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಕಾಡಿನ ಸ್ಥಿತಿಯು ತಿಳಿದುಬರುವುದರಲ್ಲಿ
ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಮೂರನೆಯ ಪದ್ಯದಿಂದ ಮಂದಮಾರುತವು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೀಸುತ್ತಿ

4. ಸೋಗೆ— ಅಣ್ಣಿಕಪ್ಪ. ಮುಂಬಾಯ್ದು—ಮುಂದಕ್ಕೆ ಪಾಯ್ದು.
ಬಂಯ್ಯೆರ—ಅಧರ, ತುಟಿ. 5. ವಾಸೆಯ—ವನಸಂಬಂಧವಾದ.

ದ್ವರೂ, “ ಒಳ್ಳಿದರಪ್ಪವರೆಂತು ಬಾಧೆವಟ್ಟಿಡಮುಹಕಾರಮಂ ಪೇರಿಗೆ ಮಾಡದೆ ಬಾಧೆಯನೇರಕೆ ಮಾಡುವರು ” ಎಂಬಂತೆ, ತನ್ನ ಸೈಜಗುಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲವೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ, “ ವಸಜಮನೋಕ್ಕುಲಿಕ್ಕು ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣವಂಚಕವು “ ಕಾನನಕರಿಷ್ಯವ್ಯಾಪಾರ ” ವನ್ನು ತೋರಿಸುವುವು. ಮತ್ತು ವಾರುವಂಬ ಅನೇಯು ಮೃಗೀಂದ್ರಭರುದಿಂದ ತಿರೋಹಿತನಾಗಲು ಮಾವಿನ ಪ್ರತಿಖುಂ ಒಟ್ಟುಕೊಂಡಿತೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಸಹ್ಯದರು ಹೃದಯವನ್ನು ಪಶೀಕರಿಸುವುದು.

ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ವಾರುವಣಿನೇಯು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿರುವ ಸಂಕೇತವು ಯಾವಾರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಉತ್ತೇರಿಕ್ಕೆಮಾಡಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಲಿಸ ಅನುವಾದಗಳು ಸ್ವಫ್ಟ್‌ವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುವು.

ಈವಂತೆ, ಹೇಳಿ ಅನುನಾದ ಮಾಡಿದ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಕವಿಗಳ ತಾರತಮ್ಯ ತಿಳಿದುಬರುವುದಕ್ಕೂ ಆವರ ಪ್ರತಿಭಾಂಕಾಸಕ್ಕೂ, ಆವರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ವಧೀ ಹುಟ್ಟಿಬಬ್ಬನನ್ನು ಬಬ್ಬನು ವಿಬಾರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಆಶೀರ್ವಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ಮತ್ತು ಪಾಠಕರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತೃತ ಹುಟ್ಟಿವುದಕ್ಕೂ, ಕಂಸಮಯವು ಪರಂಪರಾವಾಗ್ಯವಾದುದಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು ಎಂದು ನಿರ್ಧರವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದು ಯಾಗಿಲ್ಲವಿದ್ದರೆ ಕಾವ್ಯಾಭಿಪ್ರೇಕ್ಷಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿರಲಾಗದು; ಕಾವ್ಯವು ಇದ್ದಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲುವುದೇ ಹೂರಂತು ನಾಲ್ಕುಕೆಡೆಗೂ ಶಾಖೋಪಶಾಪೇಯಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸುವ್ಯದಿಹೊಂದಬಾರದು.

ಕರ್ನಾಟಕದನ್ನು ಅರ್ಥಿತುಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಗಮಕವೇನು? ಈತ್ಯಾಯನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿಗೆಯೂ, ಅಕ್ತೇರಿಯನ್ನು ಕಪ್ಪಿಗೆಯೂ ಏಕೆ ವಣಿಕಸಬೇಕು? ಪ್ರತಾಪಾನುರಾಗಗಳಿಗೆ ಕೆಂಪುಳ್ಳಿವನ್ನೂ ಏಕೆ ಕೊಡುವರು? ಹಿಮವಶ್ವರರ್ತದಲ್ಲಿಯೇ ಜೆಂದನವೃಕ್ಷಗಳೂ, ಇವುಗಳು ಇತರ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದರೂ ಹುಟ್ಟಿವೆಂದು ನಿಯಮವಾಡುವುದೇಕೆ? ಜೆಂದನವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಷ್ಟು ಘಲಗಳಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳುವರು? ಹಸ್ತವನ್ನು ಪಲ್ಲವಕ್ಕುನೇ ಹೊಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಏಕೆ ನಿರ್ಬಂಧಿಸುವರು? ಇತ್ಯಾದಿ—ಅರ್ಥಿತುಲ್ಲಿಯೇ ಕವಿಸಮಯಗಳು ಹುಟ್ಟಿವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನಾದರೂ ಇರುವುದೇ? ಅಧ್ಯಾತ್ಮ

ಬರಿಯಾ ಸಂಕೇತವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿವುದು ಸಹಜ. ಕೆವಿಸಮಯ ನಿಬಂಧನಗಳಲ್ಲಕೂ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿದ್ದರೂ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಹೇಳಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ?

ಸಕಲ ಪ್ರಪೃತಿ ನಿವೃತ್ತಿಗಳೂ ಸುಖದುಃಖಿಬಂಧನವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡೇ ಇದೆ. ಕೀರ್ತ್ಯೈಕೀರ್ತಿಗಳು ಸುಖದುಃಖ ನಿಮಿತ್ತಗಳು, ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರಗಳಲ್ಲವು. ಇವುಗಳನ್ನು ಕಣಿಗೆ ಕಂಡಂತೆ ಕೌಗಳು ಸ್ವಷ್ಟಿವಾಗಿ ತಿಳಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆ ಎಂದರೆ, ಸುಖಾತಿಶಯಕ್ಕಾಗಿ. ಶೂರ್ಕ್ರೀಂದ್ರಿಯಪ್ರತ್ಯೇಕ್ಕಂತ ಒಂದು ವಸ್ತುವು ಜ್ಞಾನಿಂದ್ರಿಯ ಪ್ರತ್ಯೇಕ್ಕವಾದರೆ ಆದರ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಚಿರಸಾಧಿಯಾಗಿಯೂ ಸು ಯಾತಿಶಯದಾಯಕವಾಗಿಯೂ ಆಗುವುದು. ಧಾವಕ್ಕು ಕಾಣ್ಯೈಗಳು ಸ್ವಭಾವತ್ವ ಸುಖದುಃಖಿಜನಕಗಳು. ಆದುದರಿಂದ ಅಮೂರ್ತದ್ವಾರ್ವಾದ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಧಾವಕ್ಕು ವನ್ನೂ ಆಕೀರ್ತಿಗೆ ಕಾಣ್ಯೈವನ್ನೂ ಆರೋಪಿಸಿ ಹೇಳಬುವುದರಲ್ಲಿ ಹೊಚ್ಚಿಕ್ಕವಂತೆ.

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜನಗಳಿಗೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನೂ ದ್ವೋಧಿಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬರನ್ನೂ ಸೇರಿಸದಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಉತ್ತಮವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಂತೆ ಮತ್ತೆ ಬೀರೆ ಇಲ್ಲ. ಅರುಣಾಕ್ಷಾ ಕ್ರೈಸ್ತಾಲ್ಯಾವು ಬೆಂಕಿಗೆ ನಿರೂಪಕಢಮರ್ವಾದ. ಪ್ರತಾಪಕ್ಕೆ ಅರುಣಾವನ್ನೂ ಹೊಷ್ಟಾಲ್ಯಾವನ್ನೂ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಕಾರಣವಿರಬಹುದು.

ಎಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಅದೇ ಎಂದು ಹೇಳಬುವುದು ಸ್ವಭಾವ. ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸುಗುಣಗಳಿದ್ದು ಒಂದೆರಡು ದುರುಂಜಾಗಳಿದ್ದರೂ ಅವನನ್ನು ಸುಗುಣಿಯೆಂದೇ ಹೇಳಬರು. ಅದರಂತೆಯೇ ಮಲಯವರ್ವತದಲ್ಲಿ ಚಂದನವೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆವುದರಿಂದಲೂ, ಮಲಯಗಿರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಚಂದನೋತ್ತಿರುತ್ತಿರು, ಹಿಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಭೂಜಾಜಿನ್ನೂ ಎಂಬ ಕೆವಿಸಮಯವು ಹುಟ್ಟಿರಬಹುದು. ಹೀಗೆಯೇ ವಸಂತದಲ್ಲಿಯೇ ಕೋಕಿಲರುತ್ವಾ, ವರ್ಷತುರ್ವಾವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮರುಂರಸ್ಯತ್ವಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಕೆವಿಸಮಯಗಳೂ ಹುಟ್ಟಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಉಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಶುಕ್ಲಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಂಥಕಾರವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಕೆವಿಸಮಯಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಿಕೆಯು ಬಹುಕಾಲವಿರುವುದೂ; ಕೃಷ್ಣಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಿಕೆಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಕೆವಿಸಮಯಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಆಲ್ಲಕಾಲ ಇಂದ್ರಿಕೆ ಇರ್ಮೈಸ್ತಿದೂ ಅಥವಾ

ಇಲ್ಲದೆಯೇ ಇರುವುದೂ ಮತ್ತು ಜನಗಳ ವಿಹಾರಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವರಾತ್ರಿಯೇ ಅನುಕೂ ಲಕಾರವಾಗಿರುವುದೂ ಹೇತುವು. ಕೀಗಳ ವರ್ಣನೆಯು ಸುಖೋತ್ಸತ್ತಿಕಾರಣ ಹೇ ಆಗಲಾಗಿ ಈ ವಿಧವಾದ ಕವಿಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶೈಚಿತ್ಯವಿರುವುದು.

ಉತ್ತರವೇಚಿತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಕೆಲಕೆಲವು ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವರು. ಚಂದನವೃಷ್ಟಿದಲ್ಲಿ ಫಲಪೂ ಪುಷ್ಟಿಪೂ ವಾಸನೆಯಾಗಿಲ್ಲ, ಕಾಷ್ಟ ಮಾತ್ರ ಸುಗಂಧವಾಗಿದೆ. ಇತರ ವೃಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗಲ್ಲ. ಕಾಷ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಪುಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸನೆ ಹೆಚ್ಚು, ಫಲಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು. ಮಾವಿನ ಮರದಲ್ಲಿ ವಾಸನೆಯಿಲ್ಲ. ಪುಷ್ಟಿದಲ್ಲಿ ವಾಸನೆಯುಂಟು. ಫಲದಲ್ಲಿಯಂತೂ ವಾಸನೆಯು ನೀತಿವಿಾರಿದೆ. ಚಂದನವು ತಾಪನಿವಾರಣದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮವೆಂದು ತಿಳಿದಿದೆ. ಈ ಗುಣವು ಪುಷ್ಟಿಲ್ಲಿಯೂ ಫಲದಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಿಗಿರಬೇಕಿಲ್ಲವೆ. ಅದು ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಚಂದನದಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಟಿ ಫಲಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬ ಕವಿಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಫೌಚಿತ್ಯವುಂಟು. “ಸುವಣಸ್ಯೇವ ಸೌರಭಂ”ಇತ್ಯಾದಿ ಉತ್ಪನ್ನ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಕಾರಣವಿರಬಹುದು.

ಗುಣಸಾಮೃದ್ಧಿದ್ದ ವಸ್ತುಗಳಿರದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಂಡರೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವೂ ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ಬರುವುದು. ಆಹಾದವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನೂ ಮುಖ ವೂ ಒಂದೇ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿರುವುವು. ವೈಶಾಲ್ಯ ಚಾಂಚಲ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಉತ್ತಮ ಸ್ತ್ರೀ ನೀತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಧ್ಯಾವುಂಟು. ವೇಣಿಗೂ ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಆಕ್ರಿತಿಯಲ್ಲಿ ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಲಿಕೆ ಇದೆ. ಆವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮನಸ್ಸಿನ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಸಮಾನಧರ್ಮವುಳ್ಳ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವು ಸ್ಥಾತ್ರಿಗೆ ಬರುವುದು ಸಹಜ. ಸ್ಥಾತ್ರಿಗೆ ಬಂದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವೇಕೆ? ಹಾಗೆ ಹೋಲಿಸಿ ಹೇಳಬುವುದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಯೋಜನಗಳುಂಟು. ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಅನ್ಯಾನಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಬರಬೇಕಾದರೆ, ಅದರೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಬಹುದಾದ (ಎಂದರೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಮಾನಗುಣವು ತೋರಿಬರುವ) ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಿನೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಬೇಕು; ಮತ್ತು ಅವುಗಳಿಗೆ ಗುರುವ ಪರಸ್ಪರ ವ್ಯಾತ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಸಹ ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಅಭಿಭಾರತ್ಯವು ಈರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಯಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಸ್ವಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಪರಿಚತವಾದ ವಸ್ತುವಿನೊಡನೆಯೇ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

ಅಪರಿಚಿತವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಹೋಲಿಕೆಯಿದ್ದರೂ, ಅದರ ಹೋಲಿಕೆಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಮಾನಧರ್ಮವ್ಯಳ್ಳ ಅಪರಿಚಿತವಸ್ತುವಿನೊಡನೆ ಹೋಲಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅಲ್ಲಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿಯಾದರೂ ಹೋಲಿಕೆತೋರಿಬರುವ ಪರಿಚಿತವಸ್ತುವಿನೊಡನೆ ಹೋಲಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಜ್ಞಾನವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸುಗಮವಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿಸಾಮ್ಯವನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟು ವರ್ಣಿಸುವರು; ಆದರಿಂದ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ವಸ್ತುಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದು. ಇದೊಂದು ಅಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನ. ಕೋಮಲತ್ವ ಮಸ್ತಣತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಹಸ್ತಕ್ಷೇತ್ರ ಪಲ್ಲವಕ್ಕೂ ಸಾಮ್ಯವಿರುವಹಾಗೆ ಬಿಕ್ಕಿನಮ್ಮೆಗೂ ಬಾಳೀಯ ದಿಂಡಿಗೂ ಇದೆ. ಇನೆಲ್ಲವೂ ದೃಷ್ಟಿಸಾಮ್ಯಗಳೇ. ಆದರೂ ಬಾಳೀಯ ದಿಂಡಿಂದಲೂ ಬಿಕ್ಕಿನ ಮೆಯ್ಯಿಂದಲೂ ವಸ್ತುಜ್ಞಾನ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ—ಆಕೃತಿಸಾಮ್ಯವಿಲ್ಲ; ಆಹಾದಕ್ಕೆತ್ವಾಗೂ ಇಲ್ಲ. ಚಿಗುರಿನ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ, ವಸ್ತುಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ—ಮಾರ್ದವವಸ್ತುಣತ್ವರೂಪಗುಣಗಳು ಇರುವುದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಆಕೃತಿಸಾಮ್ಯವೂ ಉಂಟು; ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಹಾದವೈ ಹುಟ್ಟಿತ್ತುದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಹಸ್ತಕ್ಕೆ ಚಿಗುರಿನ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಯಥೋಚಿತವಾದ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವೂ ಮತ್ತು ಆಹಾದವೂ ಉಂಟಾಗುವುದು. ವರ್ಣನೆಗೆ ಆಹಾದವೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಜನವು. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಅವಂತಿಗಳನ್ನು ಇವಿವುಗಳಿಗೇನೆ ಹೋಲಿಸಿ ವರ್ಣಿಸಬೇಕೆಂಬ ಸಂಕೇತ ಹುಟ್ಟಿರಬಹುದು.

ಕೆಲವು ಕೆಲವು ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರೇನೇ ಸಾಕು; ಆ ವಸ್ತುಗಳು ಬುದ್ಧಿಗೋಚರವಾಗುವವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಆಂತರಿಕ ನ್ಯಾಯ ಹೇಳಿದರೆ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಹಿತವುಂಟಾಗುತ್ತದೆಯೋ, ಆ ಅಂಗವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಕವಿಗಳು ಆನೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಾಗ ಕೋಡಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಅದರ ವಸ್ತುಕ್ಕೀರ್ದೆಯನ್ನೂ, ಶುಂಡಾದಂಡವನ್ನೇತ್ತಿ ಮಾಡುವ ಫೂತ್ಯಾರವನ್ನೂ, ಜಲಕ್ಕೀರ್ದೆಯನ್ನೂ ನಿರೂಪಿಸುವರು. ಮಂಬಾರಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಾಗ ಅದರ ಸ್ವರ್ಪವನ್ನೂ, ಭರ್ಮರಗಳಲ್ಲಿ ರೂಂಕಾರವನ್ನೂ, ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರಂಗಾದಿಗಳನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸುವರು. ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಆನೆಯ ಸಾಲುಗಳನ್ನೂ ಸಿಂಹ ತರಭಾದಿಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸುವುದು ಅದರ ಗಂಡನಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಣೆ ಸೂಚನಾರ್ಥವಾಗಿ. ಜಲಾಶಯವಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ಹಂಸಾದಿಗಳನ್ನು, ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀಲೋಕ್ತಲಾದಿಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸು

ಪ್ರಥಮ ಅಹಾದಾತಿಶಯಕ್ಕಾಗಿ. ರಣರಂಗವನ್ನು ಸಮುದ್ರದಂತೆಯೂ ವರ್ಣಾಕಾಲ ದಂತೆಯೂ, ಯತ್ತು ಕೀರ್ತಿ ವೋದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಪುರುಷನಂತೆಯೂ, ಸ್ತ್ರೀಯಂ ತೆಯೂ, ವಶ್ವಿಯಂತೆಯೂ ವರ್ಣಿಸುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಕರಣಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಆಹಾದ ಕ್ಷಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವುವೇಲೆ ನಾಯಕನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಜಂಡ್ರಕಳಂಕವನ್ನು ಬೆಂಕೆ, ಅಲದ ಮರ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವುದು ಅಕ್ಷಯಭಾನದಿಂದ.

ಅ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕವಿಸಮಯನಿಬಂಧನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಉಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಹಾದರೇ ಕವಿಸಮಯ ನಿಬಂಧನಕ್ಕೆ ಹೇತುವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗಿರಲು, ಎಲ್ಲ ಸಮಯವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿಯಾದರೂ, ಅಧ್ಯವಾ ಅಪರಿಚಿತವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯಾದರೂ ವರ್ಣನೆಯು ಪ್ರಮೃತವಾಗುವುದೇ ಆಲ್ಲಿ ಅಭಾಸವು ಹುಟ್ಟಿವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಕವಿಗಳು ಹಾಸ್ಯರಸ ವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದರಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತವಿರೋಧವಾದ ಅಪರಿಚಿತವಾದ ಅಧ್ಯವಾ ಶಾಖೆ ವಾದ ವರ್ಣನೆಯಿಂದಲೇ ನಿರೂಪಿಸುವರು. ಅಲ್ಲದೆ ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಮಾತನ್ನು ಪಾಠಕರು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವರೋ ಆ ಮಾತನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ.

ಇತ್ತಂತೆ, ಕವಿಸಮಯ ನಿಬಂಧನದ ಪರಾದಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಕವಾದ ಕಾರಣವು ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದಲೂ, ಆ ನಿಬಂಧನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶ್ರಮಪಡಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅತಿಶಯವೇನೂ ಉಂಟಾಗಲಾರದುದರಿಂದಲೂ, ಅದೇ ಸಮಯನಿಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದರಿಂದ ಪಾಠಕರಿಗೂ ಸಾಕರ್ಯ ಹೆಚ್ಚುವುದರಿಂದಲೂ, “ಮಹಾಜನೋ ಯೇನ ಗತಿ ಸ್ವಪಂ ಥಾಃ ” ಎಂಬ ಮರ್ಯಾದೆಯಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರು ನಡೆದ ದಾರಿಯಲ್ಲೇ ನಡೆವುದು ಉತ್ತಮ ವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಸಹ್ಯದಯಿಗೆ ಅಹಾದವುಂಟಾಗುವಂತೆಯೂ, ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳನ್ನು ವಿಾರಿಸುವಂತೆಯೂ ನವೀನ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯಾಳ್ಳ ಪರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಇಂಥ ನಿಯಮವೇ ಕೂಡದು. ಅವರು ಸರ್ವಸ್ವತಂ ಶ್ರೀರೇ. ಮುಂದಕ್ಕೆ ಲೋಕವೇ ಅವರನ್ನೇ ಅನುಸಿಸುತ್ತ ಬಂದು, ಅವರ ಪಥವೇ ಸುಪಥವಾಗುವುದು.

ಉದರೆ, ವಸ್ತುಗತ್ಯಾ ಯಾವುದು ಇಲ್ಲವೋ ಅದು ಇರುವಂತೆಯೂ, ಯಾವುದು ಇರುವುದೋ ಅದು ಇಲ್ಲದಂತೆಯೂ, ಅಸಾಧ್ಯವಾದುದು ಸಾಧ್ಯವಾದಹಾಗೆಯೂ, ಸಾಧ್ಯವಾದುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾದಹಾಗೆಯೂ ಒಂದು ಸಂಕೇತವನ್ನು ಏಪಾರ್ಫಡುಮಾಡಿ ಕೊಂಡು, ಎಂದರೆ ಒಂದು ಸಮಯನಿಂಧನವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆಪುದಕ್ಕುಂತ ಇದ್ದುದನ್ನು ಇದ್ದಹಾಗೆಯೋ ಬರೆದರೆ ಸಾಲದೇ? ಲೋಕಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿಲ್ಲವೇ? ಆಹ್ಲಾದವೃಂಭಾಗದೇ? ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಲೋಕವನ್ನು ಯಥಾವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವುದು ಮನಕ್ಕೆ ಇಂಪಾಗಿಲ್ಲವೇ? “ಸಿದ್ಧಮನ್ಯಂ ಪರಿಕ್ರೇಜ್ಯಾ ಖಿಜ್ಞಾಮಂಟತಿ ದುಮರ್ತಿಃ” ಎನ್ನ ವಹಾಗೆ ಸೂಕ್ತದಮೇಲೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲದ ಕೆಲಸವು. ವಿರೋಧಪ್ರಪ್ರಪ್ತಿಯು ಸುತರಾಂ ಸುಖದಾಯ ಕವಲ್ಲ—ಎಂದು ಕೆಲವರು ಅಕ್ಷೀಯಿಸಬಹುದು.

ಈ ಅಕ್ಷೀಯನೆಯು ಕ್ವಿಪ್ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವರ ಮಾತಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾವ್ಯಪರಿಶ್ರಮವೂ ಲೋಕಪರಿಷ್ಠಿವೂ ಇದ್ದವರು ಬೀರೆ ಹೀಗೆ ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾರಲು. ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿಯೋ ಉತ್ಪಾದಿಸೆಂದು ಹೇಳಲವರೂ ಕೂಡ ಕ್ವಿಸಂಕೇತವನ್ನು ಸರ್ವಭಾಬ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೂಡದೆಂದವರಭಿಪ್ರಾಯ. ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿಯೋಂದರೇ ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಅನೇಕ ಸಂಗತಿಗಳು ಕಾವ್ಯವಿಷಯಕ್ಕೆ ಬರತಕ್ಕೂವಿನೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಕ್ವಿಸಂಕೇತವೇ ಬೀಕು. ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರೆ ಕಾವ್ಯಸುಖವು ಮುಕ್ಕಾಲುವಾಲು ಹೋದಂತಾಗುವುದು. ಅಲ್ಲಲ್ಲೇ ಕಾವ್ಯದಶ್ವಿ ಸಂಕೇತಾಶ್ರಯವಾದ ವರ್ಣನೆಗಳು ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಶೋಭಾವಹಿವೇ. ಅವುಗಳೇ ಕಾವ್ಯರಸವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿಸುವಂಥವು. ಹೇಗೆ ಮಧುರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೇ ತಿನ್ನತ್ತಿರುವಾಗ ಮಧ್ಯಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇತರ ರಸಗಳಾದ ಉಪ್ಪು ಹುಳಿ ಕಾರಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು ಸಹಜವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವುದೋ, ಹೇಗೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಆಗಾಗ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಿದ್ದರೆ ಆ ಮಧುರಪದಾರ್ಥಗಳ ರುಚಿಯು ಕೆಟ್ಟಿಹೋಗುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಅಲಂಕಾರ ಜಾತಿದ್ರವ್ಯ ಶ್ರಿಯಾಗುಣಾಕೃತವಾದ ವರ್ಣನೆಗಳ ಸಾಹಜರ್ಯವು ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿಗೆ ಅವಕ್ಷಕವಾಗಿರುವುದು. ಅವುಗಳಿಂದಲೇ ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿಗೆ ಶೋಭಿಯು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದು. ಒಂದರ ಪರಭಾಗಕ್ಕೆ ಇತರ ಸಾಹಜರ್ಯವು ಬೀಕೆಂಬುದು ಎಲ್ಲಿಗೂ ಗೊತ್ತಿದೆ. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿ, ಪ್ರಾಶ್ನಾವನ್ನು ಹೇಳುವ ವರೂ ಕೂಡ ಕ್ವಿಸಮಯಗಳನ್ನು ಎಂದೂ ಅಲೆಗಳಿಯರು.

ಇದರಿಂದ ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಯೇ ಉತ್ಪನ್ನವೆಂದೂ, ಅದೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರಬೇಕೆಂದೂ ನನ್ನ ತಾತ್ವರ್ಥವಲ್ಲ. ಉಪಮೋತ್ಸ್ವಾದಿಗಳೇ ಇದ್ದರೂ ಹಿತವಿಲ್ಲ; ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಯೇ ಇದ್ದರೂ ಹಿತವಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲವೂ ಯಾಂತೋಗ್ಯವಾಗಿ ಸೇರಿಸಿರಬೇಕು. ಹಿತವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕ್ಲಾಪ್ತವಾದ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವು.' ಆದುದರಿಂದ ಸಂದಭಾನುಗುಣವಾಗಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ಇರಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಸೇರಿಸಿದ್ದರೇನೇ ಸೊಗಸು. ಯಾವರೂವುದನು ಹೇಗೆಹೇಗೆ ಎಷ್ಟೇವ್ಯಾರಮಣಿಗೆ ಸೇರಿಸಬೇಕು—ಎಂದರೆ,

ಸೊಗಿಯಿಸುವ ಕಬ್ಬಿಮಂ ಕೆ ।

ಒಟ್ಟಿಗರಲ್ಲದೆ ಮೆಚ್ಚಿರುಳಿದರೇನರಿಪರ್ ತುಂ ॥

ಒಂಗಳಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಣಿ ಮಂಗ ।

ಮಗಿಸುವ ಕಂಪಂ ಕಡಂದರೇನರಿದಷ್ಟುದೇ ॥

ಎಂಬಂತೆ, ಆ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಾರಾದ ಕವಿಗಳೇ ಹೇಳಬೇಕು; ಆಫ್ವಾ ಕವಿತ್ಯಾದಜ್ಞರಾದ ರಸಕರು ತೆಳಿಸಬೇಕು. ಇತರರು ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನಾನಾವಿಧವಾದ ಸಂಕೇತನಿಬಧವಾದ ವರ್ಣನಾವೈಪಿರಿಗಳನ್ನು ಮನೋರಂಜಕವಾಗುವುದಕ್ಕೂಸ್ವರ ಹೇಗೆ ಸೇರಿಸಬೇಕೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಕೆಳಗಣ ಉದಾಹರಣೆಯು ಒಳ್ಳೆಯ ದೃವಾಂತವಾಗಿರುವುದು.

ಫೋರಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಚೀಟಿಯಾಡಿ ಬಳಲಿ ನೀರನ್ನು ಅರಸಿಕೊಂಡು ಹೊಗುವ ವರ್ಣನೇ:—

ವಚನಾ ॥ ಅಂತು ಮಹೋಗ್ರವರಾಹಂ ಸೂಬಿ ಸಲ್ಲದ ಪೆಮರಂಗಳೊಳಗೆ ಮುದುಕಿ ಮಾಯಮಾಗಿ ಶೋಪುದುಂ, ನಿಂದು ಪರಿಭ್ರಾವಿಸಿ ಪಿರಿಯ ಮರದ ನೆಕಲ್ತಿಗೆ ಸಾದುರ್ ಬಿಲ್ಲನೂರಿ ಕೊಪ್ಪಿನೊಳ್ಳ ಕೆಯ್ಯಂ ಸಾಚಿ ನಟ್ಟದಿಟ್ಟೆಯಿಂ ಜಾನಿಸಬಿಲ್ಲಂ ಬೆರಗುವಾಗಿ ತನ್ನನುಚಿತಾಪೇಗಕ್ಕುಮಯಂಜಾಯಫೋರ್ಡ್ಸೇಗಕ್ಕುಂ ಮನದೊಳೆ ನಕ್ಕು, ಕುರುಳ ಸುಬ್ರಿಂ ಪುಟ್ಟಂಗಿಳವ ಬೆಮರ ಬರಿಪೋನಲಂ ಸುಟ್ಟಬೆರಲಿಂ ತೊಡೆದೀಡಾಡುತ್ತುಂ, ತನ್ನ ಬರವಂ ನೋಡುತ್ತುಂ ನಾಡೆಯುಂ ಬಳಲ್ಲಿ

ಬುದ್ಧಿ—. ಕೊಷ್ಟ್ರ್ಯಾ—ಬಿಲ್ಲಿನ ತುದಿ, ಕೊರ್ಕೆ, ಸುಟ್ಟುಂಬರ್ಲ—ತಜಾನಿ. ವರಕರಂಡ—ಮಂತ್ರಿಪುತ್ರನಾದ ಇವನೂ, ರಾಜಪುತ್ರನಾದ ರೂಪಕಂಪರ್ದೇವನೂ ಏತರೂ.

ಜಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರೂಪಕೆಂದರ್ವದೇವನಂ ಮಕರಂದನೆಯೆ ವಂದು ಕೆಲಡೊಳ್ಳಿ ನಿಂದು
ತಿರದು ತಂದ ತಳಿರಂ ಬೀಸಿ, ಮುಗುಳ್ಳಿಗೆಯಂ ಮೊಗಕ್ಕೆ ಸೂಸಿ ಮೆಲ್ಲನಿಂತೆಂದಂ:—

ಇಂ ಧ್ಯಾನಿಸಲೇಂ ಕೃತನಯಿ ।
ನಾಂಧ್ಯಮನರುಣಾಶ್ಚರತ್ವಿಸೂತಪ್ರಾತ ॥
ಸ್ವಂಧ್ಯಮನವಲೋಕಿಪವಿಯಾ ।
ವಿಂಧ್ಯಮನಿದನುಳಿದು ಬಿಸದವಾಪ್ತಾದಮುಂಬೀರ ॥ ೭ ॥
ಸದುವಗಲಾದುದು ನೀರೀ ನೀರೀ ।
ರಹಿಸಿದೆಯುದಕಾಶ್ಚಯಂಗಳಂ ಕಾಣಿಷ್ಠಂ ॥
ಸದೆವಮೆನುತ್ತಲ್ಲಿಂದಂ ।
ಸದೆದರಾ ಬಿಂಮೆಂಬ ಬಿಂಜದಡವಿಯೋಳವರ್ಗಳ ॥ ೯ ॥

ತದಕಿನ ತಾಳ ತೆಂಗಿನ ತಳಂಕಿನ ತುಂಬುರ ಚಿಲ್ಲ ಬೆಲ್ಲವ ।
ತ್ವದ ಬಿಳಿಯತ್ತಿಲ್ಲಿಪ್ಪೆಯ ಮರಂಗಳ ಕೊಂಬುಗಳಂಬರಂಬರಂ ॥
ತುದಿದು ಶ್ರೀದಕ್ಷಿಂ ಸುಬರ್ದರೆ ಪರ್ವತಿ ಕಾರಿರುಳೋಳಿ ಕೊಂಬುಗೊಂ ।
ದುದೆನೆ ಕರಂಗಿ ಕಳ್ಳಲಿಸುತ್ತಿದುರ್ದು ಕಾನಸಮೆತ್ತ ಸೋಳೈಷ್ಟಿದಂ ॥ ೪ ॥
ಘಣಿನೀವಿಂಬಳತ್ತವಾಳದ್ಯುತಿಮಳಿನತೆಲ್ಲಿಂ ನೀಳಕ್ಕೆಳಾಂಬುದಿತ್ಯಾ ।
ಮಳಸಂಕೀರ್ಣಾಂಶುಮಿಂ ಲುಭ್ರಕಬಳ ಶಬರೀಕೇಶಕೃಷ್ಣಪ್ರಭಾಸಂ ॥
ಕುಳದಿಂ ಭಲ್ಲಿಕಕಾಳೋರಗಕುಳಕಳೋನೈಷ್ಯೇಷಕಲಾಪವಾಪಾ ।
ವಿಳಕಾಂತಿವ್ರಾತದಿಂ ನೂರುಂಡಿಸಿದುದು ವನಾಗಾರಾರ್ಥೋರಾಂಧಕಾರಂ ॥ ೫ ॥

ಗಿರಿಫಾತಕ್ವಿಪದಂತಭಂಗವಿಶದಂ ಶಾದೂರಲಸಂದಷ್ಟಿಂ ।
ಬರರಕ್ತಾಹಿತಲೋಹಿತಂ ರುರುಗಳಗ್ಗಾಧಾಹಿತೋಳಿಷ್ಟ ಮರು ॥
ಮರಕಾಳಾಹಿಕಳೀವರಾವಿಳಮನೇಕಶ್ವಾಪದಾನಿಕನಿ ।
ಷ್ವಾರಕುಂಡತ್ವಿಪ್ತಿತಾವಕೀರ್ಣಾದರವೈತ್ತಾಕಾನನಂ ಕಾನನಂ ॥ ೬ ॥

ವ ॥ ಅಂತು ಭೀತಿಯ ವಿಭೂತಿಭವನಮುಮಾಪಾಯದುಪಾಯಾಸ್ವದಮುಮೆ
ನಿಸಿ ಶೈಲಗಿಟ್ಟು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಭೂತಕೋಳಿಗೆ ಭಯಜ್ಞರಮನಾಗಿಸುವ ಮನೋಹರ
ತೆಗೆ ಬಂಜಿಯಾದ ಬಿಂಜದಡವಿಯೋಳಗನೆ ಕಾಳಿಂದಿಯ ಮಡುವಿನೊಳ್ಳಿ ಮುಳುಗಿ
ಶ್ರೋಪಂತೆಯುಂ, ತಮಿಸ್ತಗುಹೆಯಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಶ್ರೋಪಂತೆಯುಂ, ಕಾಡಿಗೆಯ ಬೆಟ್ಟ
ಮಂ ಬಿಗಿದು ಶ್ರೋಪಂತೆಯುಮೆತ್ತಾನುಂ ಹಿರಿದಂತರಮಂ ಸಾಂಯ್ಯ ಶ್ರೋಗಿ,

ಸುಧುವಜಗಿಂ ಕರಂ ಶೋಗಿನ ಪರುವ ಕೊಬಿಗೆ ಪೆಕ್ಕೆಮುಪ್ಪ ಹೇ ।
ಬರಡತದ ನಾತವಾನೆಗಳ ಬಲ್ಲಾಣಂ ಬಗುಳುತ್ತೆ ಮುತ್ತಿ ಕೀ ॥
ವದುತೆ ತಗುಳ್ಳಿನಂ ತೆಗೆವ ನಾಯ್ಯಾ ಭಗುವಿರುಸುತ್ತಿರು ತೋರು ಹೇ ।
ರಜವಿಯ ಬೇಡವಳ್ಳಿಗಳನ್ನಿಂತ್ತಿಸುತ್ತುಂ ನಡೆದಂ ನರಾಧಿಪಂ ॥೮॥

ಉಗುಳಿಪ, ಮೂಗಂ ಮುಚ್ಚಿಪ, ।
ವೈಗಮಂ ಮೂದಿರಕನಾಗಿಪ್ಪದ್ದಾರಮನಾ ॥
ವಗಮೊಗೆಯಿಪ, ಬೇಡರ ಪ ।
ಳ್ಳಿಗಳಂ ಪತಿ ವಾಯ್ಯಾ ಶೋಗೆ ಕಿರಿದಂತರಮಂ ॥೯॥
ತೋಡೆ ಮಗುಳ್ಳಿದು ತೋಳ, ಸೆಡೆದುದು ।
ಪೆಡದಲೆ ಸುಕ್ರಿದುದು ಕೆಯ್ಯಿ ಕೆಂಪಿಕಿದುದು ಷಿ ॥
ನ್ನದು ತಡೆವಂತಾದುದು ಮೇ ।
ಬ್ರಹ್ಮಿ ಜೆಳಿತುದು ಶೋಪ ವಿಪುಳವಿದ್ವಾಧರನಾ ॥೧೦॥

ಮೋನೆವರಲೊತ್ತೆ ಮೆಲ್ಲಿಡಿಗಳಂ, ಬಿಸಿಲಳ್ಳಿ ಬಳಪ್ಪ ಮೆಯ್ಯ, ಬಿ ।
ರ್ಯನೆ ಬಿರುಗಾಳ ಬೀಸುತ್ತಿರ ಮೆಲ್ಲುಟ್ಟ ನಿಷ್ಪುರಮಾಗೆ, ಗಂಟಲು ॥
ಳ್ಳಿನಿತುವರಂ ತೆರೆಳ್ಳಿಣಿಗೆ, ನಾಲಗೆ ನಿಬ್ಬಿರಮಾಗೆ, ಕಣ್ಣಿಡರ ।
ಕಸಲದೆ ಸಂದೆವೋಯ್ಯ ತೆರನಾಗೆ, ಕೃಷಾತುರನಾದನಾನ್ಯಂ ॥೧೧॥

ತೇಜಕ್ಕೆನೊಳ್ಳಿ ಸೆಣಸುವ ।
ನಿಇಜನಪತಿಯೆಂದು ಕಾಯ್ಯ ತೆರದಳುರ್ಫಂ ನಿಇ ॥
ರೇಜಸಮಿಂ ಕಾಯ್ಯ ಕದಿ ।
ಸೂರ್ಯಬಿಗಳಂದೊತ್ತಿ ಸೆತ್ತಿಯಂ ಕುತ್ತುವವೋಲ್ ॥೧೨॥
ಕಡುವಿಸಿಲಳುರ್ಫಂತಿರೆ ಕೆಂ ।
ಪಡುದುರುದು ಮೋಗಮಿಪ್ಪರು ಸಾರುವೋಲ್ ಕೊರಲೆಡೆಯಿಂ ॥
ದಡೆಯುಡುಗದೆ ಬೆಮರುನಿಗಳ್ ।
ಬಿಡೆ ಬರಬರ ಬತ್ತಿದತ್ತು ಬಾಯ್ಯಿರೆ ಸ್ವಪನಾ ॥೧೩॥

ಕುಸಿಯುತ್ತುಂ ಕೂಂಟುತ್ತುಂ ನುಣ್ಣಿ ಇಲ್ಲಿಳಿಗಳಂ ಪಾಸಿ ಮೆಟ್ಟುತ್ತುಮೆಂಟುಂ
ದೇಸೆಯಂ ರಕ್ತುಲಸಾಪಾಂಗದಿನೆಳವಿ ಜಿಶೋಽದ್ದೀಶಮುಂ ಭಾವಿಸುತ್ತುಂ ||
ಬಿಸುಸುಯ್ಯಂ ಸುಯ್ಯಂ ವೇಮೆಂಳಿಗಳ ನೆಳಲಂ ಶ್ರೋದುತ್ತುಂ ಕುಳಿರುತ್ತುಂ ||
ವಸುಧೇರಂ ಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದಂ ನಡೆದನಡವಿಯೋಳ ದುಃಖವೇಂ ಸೀಯನುಂಬೇ ||

ನೆವದಿಂ ನೀರಾರಣಮುಂ ಸೂಚಿಸುತ್ತೆಲೊಡೆಯಂ ಸೂಚೇತ್ತುಂ ಸ್ವೇದಬಿಂದು |
ಫ್ಲವಮುಂ ಸೀಂಟುತ್ತೆ ಕುಳಿದೇವೆಯೊಳಡಸಿ ಸೆಮಾರ್ಗಗುತ್ತುಂ ಮಾರ್ಗದೊಳ್ಳ ಪ ||
ಲ್ಲವಮುಂ ಪಾಸುತ್ತೆ ತನ್ನಾಸರನರಿಯದೆ ಸಂತ್ತೇಸುತ್ತುಂ ಕೈಗುಡುತ್ತುಂ ||
ದವನೀಶಂಗಾಸೆಯಾದಂ ಪ್ರಿಯಸಚಿವಸುತ್ತಂ ; ಭೃತ್ಯನಿಂತಾಗವೇಡಾ ? || ೧೫ ||

ವಾ ಅಂತಳೆವಿಗಳಿದ ಪಿಪಾಸೆಯುಂ ಪಸಿಯುಮಸಮಯಂಬಡೆದು ಮನ್ನಂ
ತನ್ನ ಮನಮನಳುಂ ನೂಂಕಿ ಕಳಿದು, ಕಾವಾನಳನನಳುಂ ಕಳಿವಂತಳುರೆ
ಬಳಲ್ಪುಳ್ಳುಂ, ಧೃತಿಯಸವಳಂಬಿಸಿ ಬಿಸಿಲಂ ಬಿಸೆಳ್ಳಿಕ್ಕಿನೀನೇಂಳಲನರಸಿ ಗುಗ್ಗಿರಿ
ಗಲ್ಲ ಪರಿವರಲ ತರಿಮೊರಿನಿಸಿ ಸುಜ್ಞವಣಲ ನೀರಿರಿದು ಪರಿದು ದಂಟೆಯ ದರಿಯ
ಕುಳಿಯ ಕುತ್ತುರ ಕುಳಿವೆಳ್ಳುಮುಂ ಕಂಡದರ ಬಳಿವಿಡಿದು ಬೆಳಿದ ಬಳ್ಳಿಯ ಪಸಿಯ
ತ್ವಲ್ಲ ಪೂಲಿಯ ನಾಸಲನರಿದು ನಡೆವಾಗಳೊಂಪೆಡೆಯೋಳ,

ಮಿರುಗುವ ಬೆಳತಿಗೆಗಳೊಳ್ಳಿ ।
ರೊರತೆಯ ಜಲದೊಳಗೆ ಶ್ರೋಳಿಯೆ ನೀಗುಂಡಿಪ್ರದಮುಂ ||
ಮರೆದೆಳವಿಾನ್ಗಳಿತ್ತೇಂ ।
ಕಿರುವೇಡಿತಿ ತುದುಕಿ ಶಬರನಂ ನಗಿಸಿದಳೋರ್ || ೧೬ ||

ವಾ ಅದಂ ಕಂಡವನಿಪ್ಪಾಲವಿವಳುವಿಾಜಳಮುಂ ಧೃತ್ಯಮಲ್ಲದೆ ಪರಿಸ್ಪರ್ತ್ಯಮ
ಲ್ಲಿಂದಲ್ಲಿಂ ತಳದು ನಡೆಯೆ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯೋಳ,

ಮೊಗದೊಳ್ಳಿ ಕಣ ಶ್ರೋಳಿಯುತ್ತಿರೆ ।
ಬಗರಗೆಯೋಳ ಶ್ರೋಳವ ವಿಾನ್ಗಳಂ ಕಂಡರಸಂ ||
ಮೊಗಪ್ರೋಡೆ ನೀನೇರೆಯವನು ।
ತ್ರೈಲ್ಲಿನಲ್ಲಿಂದ ಕರುಣವಾರಿಸ ತ್ಯಜೆಯುಂ || ೧೭ ||

ಎಂ. ಎಂ. ಧಾ. ಎಂ. ವೀರಿಕರಣೇ. ಎಂ. ಇತಾಗವೇಡಾ—ಹೀಗಾಗ
ಬೇಡನೆ, ಬೇಕಂದಫರ್.

ಟಪ್ಪಣಿ— ಎಂ. ಪ್ರತಿಫಲನವನ್ನು ವಿನೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ಎಂದು ಭಾವ. ಗೆತ್ತು—
ಭ್ರಮಿಸಿ. ಅಕುದ್ದಿವಾದುದರಿಂದ ಎರಡೂ ಪರಸ್ಪರ್ಪರ್ಯವಲ್ಲ. ಎಂ. ವಿನಿಗಿ ನೀರು ಸಾಲದೆ
ಹೋಗುವುದೆಂಬ ಕರುಣಯು. ಬಗರಗೆ—ಬಗರ್.

ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯೋಳ‘

ಸುರಿಸುವ ನೀರನಿಲ್ಲಿಂ ।

ಕೊರೆದಂಬೂಕೃತದಿನುಕ್ಕಿರುಗುಳ್ಳಳ ಸೋರೆಯಂ ॥

ಪರಿಕ್ಕುದಂತೆ ತುರುಗಿ ।

ದೊರತೆಯನಿದು ಕರಡಿ ಕುಡಿವ ತೆರನೆಂದರಿದಂ ॥ ೮೯ ॥

ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯೋಳ‘

ಪಲ ನೀರುಣುತೆ ಪಾಯ್ದು ।

ಕ್ಕುಲವಂದಿ ತದೀಯವಿವುಳಗಳವಿಗಳದಸ್ಯ ॥

ಗಲದಿಂ ಬಗರಗೆ ತೀವಿದೊ ।

ಡೆ ಲವಲಕೆಯಿನೂಡಿ ಪೂರ್ದುದೆಂದರಿದರಸಂ ॥ ೭೦ ॥

ವಾ ಅಂತು ಶೋಪಿನವೋಂದೆಡೆಯೋಳಿದ ಮಳಲೇರಿಗೊಂದು ಬಳಸಿ ತಿಳಿದ
ಅಳ್ಳೊರಕೆಯೋಳ‘

ನಿವಿರ್ಧ ಕೊರಲ್ಲ ಮರಲ್ಲು ಮಡಿದೂರಿದ ಮುಂದಣ ಕಾಗ್ಗೆಂದರ್ ಪ ।

ಷ್ಟಿಮತನು ಜೋಲ್ಲಿಂದಂ ಪರಗನಪ್ಪಿದ ಕೊಂಬುಗಳಾಲಿಸುತ್ತೇ ವಿ ॥

ತ್ರುವಿಸುವ ಕಣಿಮುಖ್ಯಗುಳ್ಳ ಕಣ ವಿಡುಕೊರ್ದುವ ಕಂಠನಾಳಮಂ ।

ದಮದರ್ ನೀರನುಂಬೆರಲೆಯಂ ಬರಲೊಲ್ಲದೆ ಸೋಡಿದಂ ಸ್ವಪಂ ॥ ೭೧ ॥

ವಾ ಅದಂ ಕೆಲಕ್ಕು ಪೂರ್ಗೆ ಮುಂದೊಂದು ಬಗರಗೆಯೋಳ‘

ಕಡುಬಡವಾಗಿ ಮುಂಬಿಯಕೆಲ್ಲಿಂ, ಬಿಸಿಲ್ಲೈ ಕರಂ ಬಳಲ್ಲು, ಮೆ ।

ಲ್ಲಿಡುಕುಗೊಳ್ಳಲ್ಲುನೊಲ್ಲಿರೆ, ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕಂದು ಪ್ರೋದಳ್ಳ ಪೀಲಿಯಂ ॥

ಪಿಡಿದು ಹೋಗಕ್ಕೆ, ನೀಡಿ ಕೊರಲಂ ತಿಳಿನಿರ್ಗಳ ನೀರಂಟೆ ಕೊಂಡು, ಬಾ ।

ಯ್ವಿದುವ ಮಯಾರಿಗೇಂ ಮುರಿದು ನೀಡುತ್ತವಿರುದುದೊ ಸೋಗೆ ಚೀಗಿಬಿಂಾಂಗ

ವಾ ಅದಂ ಸೋಡುತ್ತುಂ ನಡೆಯೆ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯೋಳ‘

ಕುಡಿದು ಕರಂ ಜಳಲ್ಲಿರೆಯೆ ನಾಲಗೆಯಂ ಮಿಗೆ ನೀಡಿ, ನೀರನೋ ।

ಗಡಿಸಿ ಮರಲ್ಲು ನಕ್ಕಿ ತುಪೆಯಂ ಕಡೆವಾಯ್ಲು ಉನಗ್ರಹಾದದಿಂ ॥

೮೯. ಜೊಲ್ಲಿನ ನೀರು ಎಷ್ಟುಸಲ ಎತ್ತೆತ್ತಿ ಸುರಿದರೂ, ಅದರ ಅಂತ್ಯ ಹೋಗಿರಲು.

೯೦. ತನ್ನ ಗಾಯವನಕ್ಕು ಉಕ್ಕೆಯಾಡದೆ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂದು ಭಾವ.

ಘಾಘಾತಿಕಣವೆಂಬುದೇ ವ್ಯಾಂಗ್ಯ.

ತೊಡೆದು ತಡುಂಬಿ ತಾತೊಡಬಗೆತ್ತುವ ಮಾನುಳಿಸುತ್ತೇ (?) ಬಿಟ್ಟು. ಕೆ ।

ಸೈಂಹಿಡಗೆಖಿಕ್ಕೆಲಕ್ಕುಲಸಿ ಶೋಪ ತರಕ್ಕುವನದ್ದು ತಕ್ಕುವಂ ॥ ೨೩ ॥

ವೀ ಅದಂ ಏಂತಿಕ್ಕೆಯಾವಳ್ಳಿ ದೊಳ್ಳಿ ನೀರನೆಲ್ಲಿಯುಂ ಪಡೆಯದೆ ಶೋರಮ ಚ್ಚು ಬಟ್ಟಿಗೂಂದು ಶೋಗಿ ಶೋಗಲಾರದಸಕೆಂದ ಏಪಾಸೆಯಿಂ ಬಸವಳಿವ ಮಾನವ ಮದನನಂ ಮಕರಂದಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಮೆಳೆಯ ನೆಳಲ್ಲಿ ತಂದುನೆಮಿರಸಿಕೊಂಡು ನಿಮರ್ ಸುಷಮವ್ವ ಕಾನನದೊಳ್ಳ ಪಾನೀಯಮನರಸುವಪಾಯಮಾವುದೆಂದು ಕಂಕರ್ತವ್ವ ತಾಮೂರ್ಥಂ ದಿಗವಳೊಕನಂಗೆಯ್ಯತ್ತಿರೆ ಕಟ್ಟಿದೊಳ್ಳ ।

ತಿಗ್ಯಾಂಶುಂಶೋರ್ತಿಗಡ್ಡಂ ಮರೆವಿದಿಡುಡಿಡಂಫೋಜಮಂ, ಭಾರ್ತುಜಿವೇಣೀ ।
ಸ್ರುಗ್ಯಾಂಶುಂಷ್ರಾಂತಿಗಡ್ಡಂ ಏಂಲಿಯ ಶೋಸದಳಿಯಂ ಶೋಲೆ, ಭೂಪಾಲಲೊಲ ॥
ದ್ವಾರ್ಪ್ರೀನಂ ತನ್ನ ಲಾವಣ್ಯದ ತಿಳಿಗಡಲೊಳ್ಳ ಸೂಂಪಿವಂದಾಡೆ, ಬಂದಳ್ಳ ।
ದಿಗ್ಯಾಂಶೋರ್ವಾಂತದೊಳ್ಳ ಪಜ್ಜಿಸಿ ಪರವ್ರತುಂ ಕಾಂತಿಯಂ ಕಾಂತಯೊಬರ್ಣಳ್ಳ ॥

ಆಕೆಯ ಲಾವಣ್ಯಾಮೃತ ।

ಸೇಕದೆ ಶ್ರುಷ್ಟೆ ಮುಗ್ಗಿ ತಕ್ರುಮುಲ್ಲಿದೊಡಂತ ॥

ತಾಂಕುಳಿತಟಿತ್ತನವನವ ।

ಖೋರ್ತಿಸುವನೆ ಸೋಲ್ತುನಂತೆ ಮಾನವಮದನಂ ॥ ೨೪ ॥

ಅಲ್ಲಿಂ ಪೆರಗೆ

ತಳದೆಳಗೀಂಪಂ ವಳಕಿನ ।

ಕಳಶಂ ಕಿಸುಗಲ್ಲ ಕಳಶದಂತಿರೆ ತಳಿದು ॥

ತ್ವಾಳದಳವಳವಿಖೋಜನೆ ।

ವಿಳಾಸದಿಂ ಮತ್ತುಮೋರ್ವಳಂಗನೆ ಬಂದಳ್ಳ ॥ ೨೫ ॥

ಒಳಗ್ಯಾಂಶುಂದುವ ಜಳದಿಂ ।

ಕಳಶಂ ಕಳ್ಳಿಸೆದುದಾಸ್ಯರುಚಿತಸ್ಯರನೀ ॥

ಇಳನೆಂದು ಪಿಡಿದೊಡಾಕೊರ್ ।

ಮೆಳೆ, ಭಯದೆದೇವೋಯ್ಯ ತುಹಿನಕರಬಿಂಬದವೋಲ್, ॥ ೨೬ ॥

ಪೀ—೨೧. ತರಕ್ಕು—ತೋಳ. ಅರ್ಧತಕ್ಕುವಂ—ಆಕ್ಷರ್ಯಾಕರವಾದ ಸೀನುಭಂದು.

೨೨. ಸೋಲ್ರ—ಮೋಹಿಸಿಕೊಂಗನ್ನಾದು.

೨೩. ಭಯ...ನೋಲ್—ಒಳಗ್ಯಾಂಶುಂದುವ ಜಲದಿಂ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಯಿಸುತ್ತುದೆ.

ವಾ ಆಕ್ರಮೇರಸಾಕಾಂತಿಯೆಯ್ದೆವಂದು ಕೃಷಣನಳತಪ್ಪನಾಗಿದ್ರ ಚಂದ್ರೋದಯ
ನ ಮೇಲಿ ಸೊದೆವಳಿಯಂ ಸೂಸುವಂತೆಯುಂ, ಘನಸಾರಾಸಾರದಿಂ ಸವನಂಗೆಯ್ದು
ತೆಯುಂ, ಚಂದನಚಚೆಯಂ ಚೆಲ್ಲುವಂತೆಯುಂ, ಅತಿದೀಘಾಧವಳವಿಳೋಳನಂಗ
ಳನಡರೆ ನೋಡೀಕಳಕಳಲದಿನೀಕುಲದಕ್ಕ ಕಳಶನ ಬಳಶ್ಯೆಯಂ ಕಳಿದೆಮ್ಮೆ ವನವಿಜಾ
ರವಿನೋಡಮುಂ ಸಫಲಂವರೆಡಿ ಅಕ್ಕೆತಾಧ್ರತಾಕಳಂಕಮುಂ ತೊಳೆದು ಕಳಿವುದೆಂದು
ಕೆಳದಿಯ ಕೆಯ್ದುಕಳಶಮಂ ಕೊಂಡು ನೀಡಿ, ಮಕರಂದಂ ತಳೆದುಕೊಂಡು,

ಕುಳಿವರ್ ಜಳಕಳಶಮದು ಕರ |

ತಳವಂ ಸೋಂಕುವುದುಮಾಲಿಗೊಂಡು ಶರೀರಂ ||

ತಳಕಿಸೆ, ನಾಳದೊಳಾಕೊ |

ಮಂಳಿ ತೀವಿದ ಕಮಳನಾಳಮಂ ಕಳೆವಾಗ್ಳಿ || ೭೮ ||

ಬ್ರೋಕ್ಕು ಕದಂಷು, ಪತ್ತಿ ಹೆಡಿಗೊಂಡ ಕೊರಲ್, ಪುಣಿಚೆದ್ರ ಕೀರಿವಲ್ |
ಬ್ರೋಕ್ಕುದೆಗಿದ್ರ ಕಣ, ಕುರುಳಿಗೊಂಡರೆಬತ್ತಿದ ಬಾಯ್, ಬಳಲ್ಲ ಮೆ |
ಯ್ಯಾಕ್ಕುಳಿಸಿದ್ರ ಹೆಬಾಸಿರುಗುವಿರೆ ಬಂದನದೊವರ್ ಪಾವರನ |
ಲೊಲ್ಲಿಕ್ಕುಳಿತಪ್ಪ ಕ್ಕೆಪೆಮೆರಂ ತುದಿನಾಲಗೆಯಿಂದೆ ನಕ್ಕುತ್ತುಂ || ೭೯ ||

ವಾ ಆಪಾವರ್ನ ಬಗವಂ ಕಂಡರಸಂ—ಈ ದ್ವಿಜಂ ಬಾಲಧ್ವಿಜದಂತೆ ನೀರಡಿಸಿ
ಬಾಯಂ ಬಿಡುತೆ ಬಂದಪ್ಪನೆಯ್ದೆ ಬಂದೆನ್ನ ಹೊಗಮಂ ದೀನಧ್ಯಾಷ್ಟಿಯಿಂ ನೋಡ
ರಣ್ಣೆಗಂ ಕೃಪಣೀಕ್ರಿಗಳಂ ಕಿವಿಗೀಡಾಡದಸ್ಸೆಗಂ ಸಸ್ನೆಗೆಯಾದೆಡವಿಂತನ
ಕೃಷಣಗ್ಗಿಯಂ ಮಳಿಸಂಬುದುಮಾರ್ಯಾಪ್ತನಂತೆಗ್ಯಾನೆಂದಿರ್ವಸ್ಸೆಗಂ; ಬೀಡದೆ
ಬೆಸಗೊಳ್ಳಿದಾಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಬಂದು ಮುಂದೆ ಕುಕ್ಕುರಿಸಿ ಕುಳಿದುರ್ ಕೊರಲಂ ನೀಡಿ
ಸುಬುರ್ಗೊಂಡ ಗದ್ದಮುಮುಂ ವಿಂಬಿಯುಮನಗಲಿ ನೂಂಕಿ ಪೀರಿದ ತಲೆಯೀರಂತಿ
ದ್ರ ಬಾಯೊಳಿದ್ದೆಗೆಯ್ದುನಿಡುವುದುಂ, ಮಕರಂದಂ

ವರೆಯೆ ಸಿಡಿಲ್ಲ ಸೀವರದ ಸೀರಣಿಗ್ಗಳಿ ಬ್ರೋರಸೋಗುರ್ಮೆಂಬಿನಂ |
ತುರುಗಿರೆ ವಿಂಬಿಯೋಳಿ ಮಂಗುಳಿ ಕಣ್ಣಲಗ್ಗಳಿ ಮಲದ್ರಳಿ ಬ್ರೋಯ್ದೆ ಮೆ |
ಯ್ಯೋರಗಿ ಕೆಲಕ್ಕು ಕಂಟಣಿಸೆ ಮೆಯ್ಯಾವಿರೊಯ್ಯಾನೆ ಕಂತಕಂದಳಂ |
ತೆರೆದು ವಿಡುಂಕಿ ಮೂಗಲರೆ ಪೀರಣಸುಂಗೊಳಿ ಪಾವರನಂಬುವಂ || ೭೯ ||

ವಾ ಅಂತು ಕಳಿತದ ನೀರನೋಂದು ಪನಿಯುಮನಸುಳವಡೆ ತೆಗೆದು ತೆಗೀ ತಲಿ
ಯಂ ತೂಗಿ ತಾಂಬೂಲಬಾಜನಾನಂತರಂ ಹೃಷ್ಣಾನುಂ ಸಂತುಷ್ಟಾನುಮಾಗಿ ಮಹಿಳೆ

ಪತಿಯಂ ಪಲವು ಸೂಳ ಪರಸಿ ಮತ್ತೆಮಾನಿಪ್ರಸಿಂತೆಂದಂ:—

ಮುಂಚುವುದೇರೆವನನೀವಂ।

‘ ಕಿಂಚಾನಫ್ಯೂಂ ಯಂದವಸರೇ ದತ್ತ್ಯಾಮೆನು ॥

ತ್ತುಂ ಜಲದನೀವುದಲ್ಲದೋ ।

ಡೇಂ ಜಾಗಮೆ ದಾನಿ ನೀನೆ ದಾನವಿನೋದಾ ॥ ೩೩ ॥

ಮೆಚ್ಚೆದೊಡೇನಿತರಜನಂ ।

ಮೆಚ್ಚೆದ ಪೇಣ ಮೆಚ್ಚೆ ಸೂಬಗನೀಷುದರಿಗಣಂ ॥

ಮೆಚ್ಚೆ ಕಲಿಯನಿಷುದೇರೆವಂ ।

ಮೆಚ್ಚೆ ಮಹಾದಾನಿಯನಿಷುದೀವರದೇವಾ ॥ ೩೪ ॥

ಎಂದಾವಾರ್ಥಂ ಶ್ವೋದಂ ॥ (ಕರ್ನಿಕುಂಜರಲೀಲಾವತೀ, ೪ ೬)

ಈ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತೃಪರಮೋತ್ತ್ರೇರ್ಕ್ಷಾಗಳು ಉತ್ತೇಜಕವಾಗುವಂತೆ ಹೇಗೆ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ನೋಡಿದಿರಾ! ಇದನ್ನು ಓದುವಾಗ ಇದು ವರ್ಣನೆಯೆಂಬ ಭಾವ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ನಾವೇ ಆ ರಾಜನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಕೊಂಡು, ಅವನಂತೆ ಬಿಸಲಲ್ಲಿ ಬಳಲಿ, ದಾಹಪೀಡಿತರಾಗಿ ನೀರನ್ನ ಅರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊಗುತ್ತೆ, ಅವನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿಯೂ, ಅವನು ನೋಡಿದ ನೋಟಗಳನ್ನು ನೋಡಿಯೂ, ಆ ಹಾರ್ಥಸೋಡನೆ ರಾಜನನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತೆಲೂ ಇದ್ದ “ ಪಾರ್ವತಿ ಶ್ವೋದಂ ” ಎಂಬ ಕೊನೆಯ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಓದಿದೊಡನೆಯೇ, “ ಆಹಾ! ಇದು ವರ್ಣನೆಯು. ಕರ್ನಿಯು ನಮ್ಮನ್ನು ಮರಳು ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟುನು. ಅವನು ಎಷ್ಟು ಸಮರ್ಥನೋ! ” ಎಂಬ ಭಾವವು ನಿಸ್ಪಂದೇಹವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವುದು. ಇದರಿಂದ ಈ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ನಿಯ ಅಶಯವು ಸಿದ್ಧಿಸಿತೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎರಡು ಪ್ರಮೋಜನಗಳಂತು. ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ವಷ್ಟಿ ವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನ; ಆಹಾದವನ್ನು ಒಟ್ಟುಮಾಡುವುದು ಮತ್ತೊಂದು. ಇದನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಪ್ರಾಯಶಃ ಈ ಃಿಷಯ ದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ. ಕರ್ನಿಸಂಕೇತವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ಈ ಎರಡು

ಪಂತೋಜನವೂ ಏಕತ್ರ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾಗದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಕವಿಗಳು ಕೊರ್ಪತಾಪ, ಕೀರ್ತನ್ಯಕೀರ್ತಿ, ದ್ವೇಷಾನುರಾಗಾದಿಗಳಿಗೆ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಕೊಡುವುದು; ನದಿ, ಉತ್ತರ, ವನಗಳನ್ನು ಸ್ತುಯಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವುದು; ಯಶು, ಕಾಲ, ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ತುರುವ ನಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವುದು. ಕೆಲವೇಲೆಂಳಿ ಅಗೋಚರಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ತಿಳಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಆಗ ಕವಿಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯರಂತೆ ನೀರನವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದೆ, ಮಂದವಾರುತವನ್ನು ಹಿಂಡೆ (ಒಂ—ಒಂ ಪ್ರಟಗಳಲ್ಲಿ) ಅನುವಾದವಾಡಿರುವ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ) ನಿರೂಪಿಸಿರುವಂತೆಯೇ ಸರಸವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವರು. ಯಶುಧವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವಾಗ ರಾಜನ ಹೊರಲಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟೀ ವರ್ಣಿಸುವರು. ಜೀತನತ್ವದ್ವಾರೋಪಗಳನ್ನು ವಾಡದೆಯೇ ಸ್ವಷ್ಟಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಆಯಾದ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೂ ನಾದ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, “ರವಿ ಶಾಂದ ಕವಿ ಕಂಡ” ಎಂಬ ಐರುದುಳ್ಳ ಕವಿಗಳೂ ಹಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತೇಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಆದುದರಿಂದಲೇ “ಘನಸನುಷ್ಪತ್ವೇತ” ವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಾಗ ಅಭಿನವ ಪಂಪನು “ಅಪಿಲಜನಮನೋಽವಿಕಾಸಕ್ಯವಕಾಶಮಾಗೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸುವನು:—

“ಅಪರಾಂಭೋರಾತಿವೇಳಾವನಮಮರಷ್ಠಲೋದ್ಯಾನಮಂ ನೋಽಡತೀತ್ತಂ ।
ದಪುದೋ, ನೀಳಾಜಲಂಗಳು ಕುಲಪರಿಭವಮುಂ ಹಿಂಗಿಸಲ್ಪ ನಾಕತ್ಯೋಕಾ ॥
ಧಿಪನೋಳ ಮೇಲೆತ್ತಿ ಕಾದಲ ಸೆರೆದುವೋ, ಬಡಬಾಭೀತಿಯಂ ಮೇಣ ಶರೋಣ್ಣಾ ।
ಕ್ಷ್ಯಷುದೋ ನೀರಾಕರಂ ಪ್ರೌಢಮಮನಸೆನೆ ಸೆಗೆನತ್ತಂದು ನೀಳಾಭರಜಾಕ್ಷಂ ॥೧॥

ಪಡುವಣ ಕಡಲಿಂದೋಗೆದುದು ।

ಬಡಬಾಗ್ನಿಯ ಬೋಗೆ ಬ್ರೋದಳ್ಳ ಕಿಡಿವೆರಸೆನತೀತ್ತಂ ॥
ಕುಡುಮಿಂಚುವೆರಸು ಗಗನಮ ।

ನಡದುದು ನೀರಂಧ್ರನೀಳನೀರದನಿವಹಂ ॥೨॥

ಬ್ರೋತ್ತುವ ಬಡಬಾಗ್ನಿಯ ಬೋಗೆ ।
ಸುತ್ತಿದೊಡುಮೃಳಿಸಿ ಕಿರ್ಫ ಪಡುವಣ ಕಡಲೋಳ ॥
ನಿತ್ತರಿಂಷದೆ ಸೆಗೆದುವ್ಯ ಜಿಲ ।
ಮತ್ತುದ್ವಿಪಘಬೆಗಳಿಸಿದುವ್ಯ ಘನಘಟೆಗ್ರಾ ॥೩॥

ಇದನೋಷ್ಣಂ ಮೇಷಕಾಲಂ ಬರೆ ಗಗನಗೃಹದ್ವಾರದೋಳ ತೋರಣಂಗ ।

ಬ್ರಿಂದಾರೋ, ಮೇಣ ಪಂಚರತ್ನವಳಿವಿಳಿಸಿತಮುಂ ಕಂತಿಕಾನಾಶೀಯಂ ತಾ ॥

ಖ್ಯಾದಳೋ ದಿಗ್ನೀವಿ, ಮೇಣ ರನ್ನದ ಬೊರಜಿ ನವಾಂಭೋದಮಾದ್ಯದ್ದಿಜಕ್ಕು ।
ಕ್ಕುದುದೋ, ಪೇಳಿಂಬಿಸಂ ಕಂಗ್ಲೆ ಸೆದುದು ತಬಳುಜ್ಞಾಯೆಯಿಂ ಶಕ್ತಿಽಜಾಪಾಂಃ ॥ ೪ ॥

ರಾಗದ ಬಳಿ ಚಾದಗೆಗೆ, ಕಾಂಚನಚಂಚಲಾಸ್ಯತೋಽಂಬಿಸಂ ।

ಸೋಗನವಿಶ್ಲೇಷಿ, ಮೇಖಿಳಿ ಘನಾಫನಲಪ್ಪಿತ್ತಿಗೆ, ದೀಪಮಾತೆ ಜಾ ।

ರಾಗಮನಕ್ಕು, ಜಂಕುದುರಿಯಣಿ ವಿಯೋಗಜನಕ್ಕೆನಲ್ಲಾ ಸಭೋ ।

ಭಾಗದೋಳಂದು ಬಿತ್ತರಿಸಿದತ್ತು ತಟ್ಟಿಲತೆ ಲಾಸ್ಯಲೀಲೆಯಂ ॥ ೫ ॥

ಒಡೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಗಬೀಂಸಿ ತ ।

ಕ್ಕುಡೆ ತಗಡೆದೆಯನ್ನದೆರಗುವಸ್ಥಿರನವ್ವಾ ॥

ಜಡನಚರಪ್ರಭಿ ನಿಮಿಷದೋ ।

ಉಡಂಗುಗುಂ ಬಿಳಗದೆಂತಮದು ಸ್ವತ್ವಥಮಂ ॥ ೬ ॥

ಘನಗಭಾರಿಂಶಾವಧ್ಂಂಸವನದಿಸೆವ ತೂರ್ಜಸ್ವನಂ ಜೋಳಿಕಾವ ।

ಥಿಸವಾಂಗಲ್ಲುಂ ಬಳಾಕಕ್ಕೆಸೆಯೆ ಪಸರಿಪಾತೋಧ್ಯಘೋನಂ ನಿಡಿರಾ ॥

ವನಿಯೋಳ ವೈಡಾರ್ಜ್ಯರತ್ತುಂ ಜಿನಿಯಿಸೆ ನೆಗಳ್ವಾನಂದಭೋರೀರವಂ ತಾ ।

ನೇನೆ ರೋದೋಭಾಗದೋಳ ಘೂರ್ಣಿಸಿದುದಭಿನವಾಂಭೋದಗಂಭೋರನಾದಂ ॥ ೭ ॥

ಉಗುಳುತ್ತುಂ ಸಿಡಿಲೆಂಬ ತೋರಿಗಿಡಿಯಂ ಕಾಲೂರಿ ಭಾಭಾಗದೋಳ ।

ಗಗನಾಭೋಗಮನಸೆಯ್ಯೆ ನೀಳ್ಳಿ ಸುನವೇಣೀಬಂಧಮಂ ಬಿಚ್ಚಿ ನೀಂ ॥

ಚುಗಳೆಂಬಿಳ್ಳುವ ದಾಡೆಗಳ ಬೊಳೆಯೆ ಚಂದ್ರಪ್ರದಿತ್ಯರಂ ನುಂಗಿ ಬೋ ।

ಸಗೆಯಂ ಬಿಚ್ಚಿಸಿ ಗಜಿಸುತ್ತುಮೋಗದಂ ಕಾರೆಂಬ ಕಾಳಾಸುರಂ ॥ ೮ ॥

ಮದಮದಿರಾಪ್ರಮತ್ತನ ಜಡಾಶಯದಂತೆ ಜಡಾಶಯಂ ಕಲಂ ।

ಕದುದು ಮನೋಜದೀಪಕಳಿಕಾನನದಂತಿರೆ ಕಾನನಂ ಕರಂ ॥

ಟಪ್ಪುಣ—೪. ಬೊರಜೆ = ಅನೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಆಭರಣ ವಿಶೇಷ .

೧. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಗಭಿತ ವ್ಯಾಂಗಾಖಾರವನ್ನು ನೋಡಿ.

೨. ವಿಡೂರಾವನಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಷಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೈಡಾರ್ಜ್ಯಹಂಕ್ಕುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪ್ರವಾದ. ಇಲ್ಲಿ ಪುಂಸವನ, ಜೋರ್ಕಾವಧಾನ, ವೈಡಾರ್ಜನನ—ಇವುಗಳ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಆಶೋಜಿಸಿ.

ಗಿದು ವಿರೋಧಿವಾಹಿನಿಗಳಂತರೆ ವಾಹಿನಿಗಳು ಕಡಂಗಿ ನಿಂತಿರುತ್ತಿರುವುದು.

ರಿದುವನುಕೂಲಮಾರ್ಗಮನದೇರೊ ಮಳೆಗಾಲಮಳುಂಬವರಾದುದೋ || ೮ ||

(ಪಂಪರಾಮಾಯಣಂ)

ಕವಿಯು ಹೇಳುವೆಂತೆ ಈ ವರ್ಣನೀಯಿಂದ ಪಾಠಕರ ಮನೋವಿಕಾಸವಾಗಿದೆ ಇರದು.

ಸುಮೃನೆ ಆಕಾಶವ್ಯೇ ಮೇಘಾವೃತವಾಲಿತು, ಸಿದಿಲು ಜೀಳುವುದು, ನೀಂಜು ಹೊಳೆಯುವುದು, ಗುಡುಗು ಕೇಳುವುದು, ಮಳೆ ಬೇಳುವುದು, ನದಿ ಕೊಳ ಕಟ್ಟಿಗಳು ತುಂಬಿ ತುಳುಕಾಡುವುವು, ಬಿಸಿಲ ಬೀಗೆಯು ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು—ಎಂದು ಹೇಳಿ ಘನಸಮಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಇರುವ ವ್ಯಾತ್ಯಾಸವನ್ನು ಪಾಠಕರೇ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಮುಂದಣ ಅನುವಾದಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯದ ತೆರದ ಒರವಣಿಗೆಯ ಅತಿಶಯವು ಸ್ವೇಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶಿಶಿರಿಯತುವನ್ನು ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಲೊಣದಲ್ಲಿ ಹರಿಹರನು—

“ ಇತ್ತೂಲಾ ಭೂತಳದೊಳ್ಳಿ ಹಿಮು ।

ವೊತ್ತರಿಸಿಕು ಭುವನಜನಮನುರೀ ನಡುಗಿಸುತ್ತಂ ॥

ಸುತ್ತುತ್ತುಂ ಸುಗಿಯುತ್ತುಂ ।

ಮುಕ್ತುತ್ತುಂ ಮುಂದುಗೇಡಿಸುತ್ತಂ ಮುಸುಕಿಡುತ್ತಂ ॥ ೮ ॥

ಮೃಗಸಂತತಿಯಂ ಕೊಳವರ್ತ ।

ಕ್ಷುಗಳಂ ಪಕ್ಷಿಗಳನದ್ವಿತೀರ್ಥದೊಳ್ಳಿ ಕೊಳನೊ ॥

ಕ್ಷುಗಳೊಳ್ಳಿ ಕೋಟರದೊಳ್ಳಿ ನಿಗೇ ।

ಪುಸಿಸುತ್ತುಂ ಬಂದನಮವು ! ಶಿಶಿರಸುವಾಲಂ ॥ ೯ ॥

ಕೆಡಿಗಳ್ಳಿ ಕೆಚ್ಚೆನೆಯಾಲಿಕಲ್ಲುರಿಯ ಮೊತ್ತುಂ ಕೆಂದಕಿರಾ, ಕೆಂಡದೊಂ |
ಡಡಕಿಲ್ಲಾಣಿಕದಿಂಡೆ, ಕಾಯ್ದು ತಪನಂ ಚೆಂದ್ರುಂ, ಬೊದಳ್ಳಿತಪಂ ॥
ಗಡ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳನಿಪ್ಪುದೊಂದು ಪೆಸರಂ ತಾಂ ಮಾಡಿದಂತಿದುರ್ವಾ ।
ಕಡುಪಿಂ ತನ್ನಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಿಮುರಾಜಂ ಧಾರಿಣೀಕ್ರಿಯದೊಳ್ಳಿ ॥ ೧೦ ॥

ಮತ್ತುಮದಲ್ಲದೆಯುಂ,

ಟ—೯. ಇಲ್ಲಿ ಉಪವಾನಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೇಹಿಕ್ಯವನ್ನೂ, ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಹಿತೋತ್ತಯನ್ನು ಅಲೋಚನೆ ಮಾಡಿರಿ,

೧—೧. ಅಡಕಿಲ್—ಬಂದರ ಹೇಲೋಂದಿದುವಿಕೆ; ಓಷ್ಣೀಯನ್ನು ಕಳೆದುವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವು ಪರರಾಜರಿಂದ ಇಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿಗೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ಬಿದಲಾವಣೆಗಳ್ಲಿಷ್ಟಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿವೆ.

ಏಂಗೆ ಬೆಂದರುತುದು ನೀರದಿ ।
 ಕೆಗಳಿಂಗಿದುವ್ಯಾಷ್ಟಾ ದುಸಿರದಂಗಿತು ತಪನಂ ॥
 ಗೊಗೆದುದು ಪೆಚ್ಚದ ತಣ್ಣಿ ।
 ಗ್ರಿಗೆ ತೀರ್ಥಂ ಪತ್ತಿ ತೇನನೆಂಬೆಂ ಹಿಮದೋಳಾ ॥ ೪ ॥
 ಉದಯಂ ತೀರ್ಥೋದಯಂಮು ।
 ಗ್ರಿದ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಂ ತುವಾರಮಧ್ಯಾಹ್ನಂ ಏಂ ॥
 ಕ್ಷಮಾದಸ್ತಮಯಂ ತಾನು ।
 ಷಣ್ಣದಸ್ತಮಯಮೆನಿಸಿತಮಮ ! ಹಿಮವಿಭ್ರಮದೋಳಾ ॥ ೫ ॥
 ತೀರ್ಥಾದೆ ಶತಿ ರವಿ ರವಿ ಶತಿ ।
 ಬೆಳಗುವ ಜೊನ್ನಂ ಬಿಸಿಲ್ ಬಿಸಿಲ್ ತಾಂ ಜೊನ್ನಂ ॥
 ಚೆಳಿ ಬಿಸುಪು ಬಿಸುಪು ಚೆಳಿಯನೆ ।
 ಒಳೆದುದು ಹಿಮರಾಜತೀಜವಿನಾಜಗದೆಡೆಯೋಳಾ ॥ ೬ ॥
 ಅಸಮಯದೋಳಾ
 ಪಲ್ಲರೆಯೋಳಾ ಹುಹುಯೊಂಬರ್ ।
 ಚೆಲ್ಲುಗ್ಗ ಡಣೆಯೋಳಹಸ್ತಂ ದಂಡಿಗೆಯೋಳಂ ತರ ।
 ಸೊಲ್ಲಾನ್ನಂ ತಿರಿನಂಬಂ ।
 ಸಾಲ್ಲಾನ್ನಂ ಜನವನಾಡಿಸಿದನುವರ್ರೆಯೋಳಾ ॥ ೭ ॥
 ನುಡಿಯೆ ಹುಹು ಕಡೆಯುವೂತೇ ।
 ಸೊಡಲೇ ಪ್ರಾಣಂಗೆ ಚೆಳಿಯ ಕುಪ್ಪಸವಾಯ್ಯಂ ॥
 ದೊಡೆ ಹಿಮದ ಮಹಿಮೆಯಂ ಹೇ ।
 ಶ್ಲೋಡೆ ಬಲ್ಲಿದನಾವನೊವರ್ನೇರ್ಫತಳದೋಳಾ ॥ ೮ ॥

೬—೬. ‘ಶರಿರವಿ’ = ರವಿಯ ತೈಕ್ಕಣಿಲ್ಲಿಪು (ಕೌರ್ಯಾಪು) ಶರಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಶರಿಯ
 ಆಹ್ಲಾಧಕತ್ವವು ರವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿನಿಮಯವಾಗ್ಯಿತು, ಇತ್ಯಾದಿ.
 ಪಲ್ಲರೆ—ದಂಡವೀತೆ; ಪರ—ವಾದ್ಯವಿಶೀಪ. ಉಗ್ಗಂ ಡಣೆ— ಉಗ್ಗಂ ಇನು
 ಎಂಬುದರಿಂದ ಹಂಟ್ಯಾದುದು.
 ಒಡಲೇ—ಕರೀರವೇ.

ಉರೆ ತೀರು ಪತ್ತಿದೊಡಿರ ।
 ಲರಿಯದೆ ಚೀವಂ ಬಿಗುತ್ತು ಜರಾಗ್ನಿಯನೇ ॥
 ಖ್ಯಾಸ ಹೋಗೆಯುಸಿರ ಪಥದಿಂ ।
 ಶೋರಮದುವುದು ಜನದ ಮುಖದೊಳ್ಳಲ್ಲದೊಡುಂಟೀ ॥ ೮ ॥
 ಪುಟ್ಟಿತು ಜಳಿ ಒಳೆದುದು ಜಳಿ ।
 ಕೊಟ್ಟಿದು ಜಳಿ ಕೊಂಡುದೆಲ್ಲಮುಂ ಜಳಿ ಜಳಿಯೆಂ ॥
 ದುಖ್ಯಿದು ಜಳಿ ತೊಟ್ಟಿದು ಜಳಿ ।
 ಮೆಟ್ಟಿತು ಜಳಿ ಮಾಟ್ಟಿತ್ತೆಲ್ಲ ಜಳಿ ಶೋಸಚಳಿಯೋಳ ॥ ೧೦ ॥ ಎಂದೂ
 ಮತ್ತು ಗುಣವರ್ಮನನು—

ಕಡಲೆಳಗಿರ್ಬ ವಿಪ್ಪುವನಿಕಂ ಒಡಬಾಗ್ನಿಯ ಕಿರ್ಭಿಲ್ಲದಿ ।
 ದೋರಡೆ ಸುರಸಿಂಧುವಂ ತಳೆದ ಶಂಭು ನಿಬಾಡ್ಯಿಯ ಬೆಂಕಿ ಸೇಳೆಂಕದಿ ॥
 ದೋರಡೆ ಪವನಾಧ್ಯಾದೋಳ ನಡೆವ ಭಾನು ಕೃಶಾನುವಿನಾಶಯೋಳ ಪಗಲ್ ।
 ನಡೆಯದೋಡೆಂತು ನಿತ್ತಿರಪರೆಂಬನಿತಾದುದು ಮಾಹಿದಂಬರಂ ॥ ೧೧ ॥

(ಪ್ರಾಣದಂತಪುರಾಣ)

ಎಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. ಅದು ರಾಗಿರಲಿ. ಈ ಪಸಂತತ್ತುವಿನ ವಣನೆ ಗಳನ್ನು ಓದಿಸೋಽದಿ,—

ಕಳಿಕೆಗಳೆಂಬ ಹಷಟಪುಳಕಾವಳಿಯಂ ತಳೆದಿರ್ಬಳಾಮ್ರಕೋ ।
 ಮಳೆ, ಮಧುಪಾವಳೀನಿನದಮೆಂಬ ಕಳಧ್ಯನಿಲ್ಯಿಂದ ಮಲ್ಲಿಕಾ ॥
 ಉಳನೆ ಕಡಂಗಿ ಪಾಡಿದಪಳಿಟ್ಟಿನಿ ತನ್ನ ಪರಾಗಮೆಂಬ ತಂ ।
 ಬುಳಮುಗೆ ನಕ್ಕೆಪಳ್ಳ; ವಿಕೃತಿಯಂ ಮಧುಸಂಗತಿ ಮಾಡದಿಕುರ್ಮೇ ॥ ೧೨ ॥

(ಜಗನ್ನಾಧವಿಜಯಂ)

ಶೋಸಮಕರಂದಮೆಂಬ ಬೆಂರುಣಿರೆ, ತೆಂಬೆಲರೆಂಬ ಸುಯ್ಯೆಲರ್ ।
 ಪಸರಿಸಿ, ಗುಂಡು ಮೆಂಬ ನೋಲೆ ಚಪ್ಪಲದೋಪ್ಪೆ, ಸಿತಾಬ್ಜಮೆಂಬ ಕಣ ॥

- ಟ—೮. ಬಿಗುತ್ತು—ಹದರಿ. ಹಿಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ಜಳಗ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಉಸಿರು ಹೋಗೆಯಂತೆ ಕಾಣುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಈ ರಿತಿ ಉತ್ತೇರಿಸುತ್ತಿದೆ.
೧೦. ಕೃಶಾನುವಿನಾಶ-ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯರು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವನೆಂದು ನಂಬಿಕೆ.
೧೧. ಮಧುಸಂಗತಿ—ಮಧು—ವಸಂತಮತು, ಹೆಂಡ.

ನಿಸುವ ಪರಾಗಮೆಂಬ ನಸುಗೆಂಪಿನೊಳ್ಳೊಂದಿರೆ, ನಾಡೆ ಕೆಣ್ಣೆ ಶೋರ್ತೆ ।

ಖಿಸಿದಳಲಂಪಿನಿಂ ಸೇರಿದು ನಂದನಲಹ್ಮಿತ್ವ ವಸಂತಕಾಂತನೊಳ್ಳೆ ॥ ೮೩

(ಜಂದ್ರಪ್ರಭಾಪುರಾಣ)

ವಿಕಸತ್ಯಪ್ರವಾಪ್ತಿಹಾಸಂ ಸ್ತಿತಕುಸುಮರಚಿಂಭಸ್ವಿಭವ್ರಜಿ ಹಾದ್ಯ ।

ಶ್ರೀಕನಾದಂ ಚ್ಯಂಗಸಿದಾಧಾಂಜನರಸಫುಟಿಕಂ ಪಲ್ಲವೋಧ್ಯಜಿಟಂ ಕೆ ॥

ಯ್ಯಕನಾಲಂ ಜಂದ್ರಬಿಂಬಂ ತನಗೆನೆ ಜಗತೀಂತಕ್ರಮಂ ಜೈತ್ರಕಾಪಾ ।

ಲಕನೆಂಬಂ ಬಂದದೇಂ ಹೋಪಿಸಿದನೊ ಮಧುಬಿಂದೂದ್ವಮದ್ದಂಧವಾಹಂ ॥ ೮೪

(ಕವಿಕುಂಜರಲೀಲಾವತಿ)

ಈ ಮಧುಸಂಗತಿಯು ಒದಿದಾಗ, ವಸಂತಮತುವಿನಲ್ಲಿ ವಸರಾಮಣೀಯ ಕತೆಯನ್ನು ನಾವೇ ಹೋಗಿ ನಾಕ್ಕಾತ್ಮಾಗಿ ಸೋಡಿ ಅನುಭವಿಸುವಾಗ ಹೇಗೋ ಅದಕ್ಕೊಂತ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ನಮಗೆ “ ವಿಕೃತಿಯಂ ಹಾಡದಿಕುರ್ವಿಮೆ ” ಹೇಳಿ ? ಅದಂತಿರಲಿ.

ಅರುಣೋದಯವನನ್ನು —

ಹರಿದಕ್ಷಂ ಬಂದವಂ ವಾಹಳಿಗೆನುತ್ತರುಣಂ ವೈಲ್ಯಮವಿಸ್ತೀಣರಂಗಾಂ ।

ತರವಿಧಿಭ್ರಂಷ್ಟಾರಾಷ್ಟ್ರಿಕಕಲಂ ನೂಂಕುತುಂ ಇಂದುಜಾಮಿ ॥

ಕರಯಂತ್ರವ್ರಾತದಿಂ ಕುಂಕುಮಫಸರಸಮಂ ಸಿಂಪಿಸುತ್ತಿರುಸೆಂಬಂ ।

ತ್ವಿರಲೆತ್ತಂ ನೀಳ್ಳು ಹ್ಯಾಂತಿತ್ತುದಂತಸಮಾರ್ಥಾ ಶೋಽಂಸೂರಾಂಶಾಲಾಂಜಿ

ಎಂಬದಾಗಿಯೂ ;

(ಕಾದಂಬರಿ)

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಮಾನವನನ್ನು —

ಭವಬದ್ಧಕೈಲ್ರಾಧರಿಂ ಸಂಧಿಸೆ ಪರಗೆ ತಮಂ ಗ್ರಾನಮುಂ ಬಿಟ್ಟು, ತೇಜಂ ।

ತಪೆ, ಶೋಕಂ ಚಕ್ರವಾಕಕೈಲ್ಲಾದರಿಸೆ, ದಿವಸಶ್ರೀಯಸೀಡಾಡಿ, ಕೈ ಕೊಂ ॥

ಡವರೋಧಸ್ತೀರ್ಯರಂ ಪದ್ಮಿನಿಯರನೆನಸುಂ ನೋಡದುತ್ತಾನಪಾದಂ ।

ದಿವಸೇಂದ್ರಂ ಭೀತಿಲ್ಲಿಂದಂಬರಮನುಂದು ವಾರಾತೀಯಂ ಹೋಗಿ ಹ್ಯಾಕ್ಕಂ ॥ ೮೫

ಎಂದೂ ;

(ಪಂಪರಾಮಾಂತುಣಂ)

ಟಿ—೯೪. ಕಾಪಾಲಿಕನೆಂದು ತಿಳಿಸುವ ಗುರುತುಗಳಿಲ್ಲವೂ ಹೇಳಿ.

೯೫. ರಾಜನು ಸ್ವಾರ್ಥ ಇತ್ತೆಸುವ ದಾರಿಯಾಲ್ಲಿ ವಾಡುವ ಕಾರ್ಯಗಳಿಲ್ಲ ಹೇಳಿದೆ.

೯೬. ಅಂಬಿರತ್ತಾಕಾಶ, ಬಿಟ್ಟು. ಭೀತಿಲ್ಲಾದವನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವುದೂ ತಿಳಿಯಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಹೋಗುವಂತೆ.

ಜಂದೋದಿಂವನ್ನು—

ಸೂಸಿದ ಸೇಸೆಯಕ್ಕಿಗಳ ಹೋಲಿರೆ ಮೂಡಿದ ತಾರಕಾಳಿಯು ।

ಅಲ್ಲಿಸಿಪ ನೆಯ್ಯಿಲೊಳ್ಳ ಹೊರಿವೆಳಿಧ್ಯನಿ ಮಂಗಳವಾದ್ಯವಾಗೆ, ತೇ ॥

ರೈಸಿದ ಸಂಚಿಯೋಸರಿಸ ಕಾನಕಕಾಂಡವಟಂಚೊಲಾಗಳು ।

ಧಾಘ ಸಿತರಾಗನಿಂದು ಪಸೆನಿಂಡಸುದಂಚಿತರಾತ್ರಿಕನ್ಯೆಯೋಳ್ಳ ॥ ೭

(ದಮಂಂತೀಸ್ವಯಂವರಂ)

ಎಂದು ಉತ್ತೇಣಿಸುವುದೂ, ಮತ್ತು

ಲೋಲಾವತಿಯಲ್ಲಿ ಪುರಷವಿರಹವನ್ನು —

ಬಗೆಯೋಳಿಕ್ಕೊಕ್ಕೆ ಕೋಮಳಿಯನಿಣಿಸುವಂತೆ ಬಳಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಲರ್ ।

ಮುಗಿದಿರೆ, ಚುಂಬನಕ್ಕೆಳಾವಂತಧರಂ ತನಿಗೆತ್ತೆ, ಪೂರ್ವಿನಂ ॥

ಬುಗಳಿಗಿವಂತೆ ಬಂತ್ಯೇರೆ ಕರಂ ನಿಂದುಕುತ್ತಿರೆ ಸುಂಯ್ಯಾಳುಣ್ಣೆ ಮೂ ।

ಭೀರುಗೆ ಸೆಗೆದಂತೆ, ಮೆಯ್ಯಾರೆದು ನಿದ್ರೆಯೋಳಿಪ್ಪಿದನಾಕುವಾರಕಂ ॥ ೮

ಸ್ತ್ರೀ ವಿರಕವನ್ನು —

ನಗೆಗಣ್ಣಂ ಶೋಲ್ಲುದೆಂದೆನ್ನಯ ವೋಗರಸಮಂ ಶೋಲ್ಲುದೆಂದೆತ್ತಿ ಕಂಪಂ ।

ಮಿಗೆ ಸುಷ್ಯಂ ಶೋಲ್ಲುದೆಂದೀಕೆಗೆ ಮಸಗುವ ಪೂರ್ವಿಂಗೆ ಜಂದ್ರಂಗೆ ತೆಂಗಾ ॥

ಇಗೆ ಕಾಲಿಣಿನಿನ್ನಾಪೂರ್ಗಳೆ ಮನಸಿಜನಂಬಾಗಿಯಾಚಂದ್ರನೇ ತಾ ।

ನೋಗೆದೀರ್ಕಿಚ್ಚಾಗಿಯಾತೆಂಬಿಲರೆ ಮುಳಿದು ನಂಜಾಗಿ ಕೊಂಡಪ್ಪುವೀರ್ಗಳ್ ॥ ೯

ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸುವುದೂ: ಪಾರಕರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಷಯವನ್ನು ತೆನಾಳಿ ಸ್ಥಾರಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ಅವರ ಉಹಳಗೂ ಮಿರಿದ ವೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುವುದರ ಮೂರ ಟ—ಒ. ಹುದುವೆಯಲ್ಲಿ ಥಾರೆಗ ಪೂರ್ವವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಅಳಾರಗಳ್ಲಿನೂ ನಿರೂಪಿತ ವಾಗಿವೆ.

೧೦. ಒಗೆ—ಕೃದಯ. ತನಿಗೆತ್ತೆ—ಟೆನ್ನುಗಿ ಆಡಲು. ಇಲ್ಲಿ ಸುಖಪಾರವಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೧೧. ಸ್ಯಾಭಾವಸುರ್ಧವಾಗಿ ಕಾವೇರಿಂಬಕೆಗಳಾದ ಮಲಯಾಮಾರುತ ಜಂದ್ರ) ಪುಟ್ಟ ಗಳು ಇವರಿಗ ಹೆಚ್ಚಿಗಿ ವಿರಹತುಷಬವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿವೆಂದು ತಾತ್ವರ್ಯ, ತಾಷಬವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲು ಕಾರಣವನ್ನು ಕರಿಯು ಇವುತ್ತಾರವಾಗಿ ಬೇರೆ ವಿಧವಾಗಿ ಹೇಳಬಾನೆ.

ಲಕ ಅಹಾಲ್ ದವನ್ನು ಹೆಚ್ಚೆ ಸುವುದಕ್ಕೂ ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೀರೆಕ್ಕೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು?

ಈ ವಿಷಯವು ಈಗಿನ ಕನ್ನಡ ಕವಿಶ್ರೇಷ್ಟ ರಾದ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾರ್ಥರು ನಮ್ಮ ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾರಾಜರವರ ತಂಡೆಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಚಾಮರಾಜೀಂದ್ರಪ್ರೋಡೆಯರವರು ಗತಿಸಿದ ಕಾಲಾವಳಿ ಬರೆದ ಈ ಪದ್ಭಾಗಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಗಳಾಗುವುದು:—

“ ಬರಸಿಡಿಲು ಹೊಡೆದಂತೆ ಭೂಮಿ! ।

ಶ್ವರನ ಚಾಮನ್ಯಾಪಾಲವರ್ಯನೆ! ।

ಮರಣಾತಾರ್ಥಕಾಲವೆಲ್ಲರ ಕೊಡಕೆಗಳನಿರಿದು ||

ಕೊರಗಿಸಿತು ಮರುಗಿಸಿತು ಚಂಬನಿ! ।

ಯೋರತೆಯಲ ನನೆಯಿಸಿತು ಮರವೆಯೋ! ।

ಅೋರಗಿಸಿತು ಬಾಯ್ಯಾದಿಸಿತಳಲಿಸಿತಳಿಸಿತನಿಬರನು || ೮

“ ಕೇಳಿಸಿತು, ಬಾಣವನು ಕಿವಿಯೋಳು! ।

ಕೀಲಿಸುವವೊಲು ನಿಮಿಷನಿಮಿಷ! ।

ಕ್ಕೂಳುತ್ತಿರ್ದ ಶತಕ್ಕಿಂದ್ರಿಗಳ ಭೀಕರದ ಭಾಂಕಾರ ||

ಕೇಳಿಲೊಡನೇಂಳಗೊಳಗೆ ಕುದಿಗೊಂ!

ದೇಳುವಕ್ಕೆಯ ಬೊಬ್ಬಿಯುಬ್ಬಿನೆ! ।

ಗೋಳು ಪರಾಸಿ ತೀವಿ ತುಪುಗಿತು ಸಕಲದಿಕ್ತುಟವ || ೯

“ ಆದುದೇ ವ್ಯತಿ ಸ್ವಪತಿಗಕಟ್ಟಾ! ।

ಕೊಂಡುದೇ ನಮ್ಮೆದೆಯೋಳಲಗನು! ।

ಸೀದುದೇ ಕಣಾಲಿಗಳನಕಟಿಕಟಿ ಕಿವಿಯೋಳಗೆ ||

ಕಾದ ಸೀನವ ಸುರಿದುದೇ ಮೇ! ।

ಣಾದಿದುದೆ ಕೊನೆಗಾಣಾದುರಿವ ವಿ! ।

ಪಾದವಹ್ಯಾಜ್ಞಾಲೆಗಳ ಸೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಹೃದಯದಲ || ೧೦

“ ನಗೆಮೋಗದ ಸವಿನುಡಿಯ ಮೆಲ್ಲಿನೆ! ।

ಬಗೆಯ ಹಿಸುಣರ ಸುಡಿಯ ಕೇಳದ! ।

ಸುಗುಣಾದೊಲವಿಂ ಸಂಟರಿಷ್ಟ ರನಾತ್ರಿತಕರ್ಕಳನು ||.

ಸೂಗದೊಳಿಸುವ ಸಜ್ಜನಕರ್ಕಳ! ।

ಬಗೆಯರಿಗು ಮನ್ನಿ ಸುವ ಮಂದಿಗೆ! ।

ಸೂಗವನೊದವಿಪ ಸ್ವಪತಿ ಕಣ್ಣರೆಖಾದನಕಟಿಕಟ್ಟಾ || ೧೧

“ ವನಿತೆಯರಿಗೊಡನಾಡಿ ವಿದ್ಯಾ ।

ವನಿತೆಯನೆ ಕೆಳಗೊಳಿಸಿ ಸರಸತಿ ।

ಗನುಗೊಳಿಸಿ ನೇಹವನು ಸಿರಿಯೊಡನಿಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ॥

ಘನವೆನಿಪ ನಿಜರಾಜಕಾರ್ಯದೆ ।

ತನಗೆ ಸೆರವಷ್ಟುಂತೆ ಪ್ರಜಿಗಳಿ ।

ಗನುಪಮಿತಪದವಿಯನು ಕರುಣಿಸಿದರಸನಳಿದನೆ ಹಾ ॥ ೫

“ ವೀರೇಗಳು ಮುಸುಕಿಟ್ಟು ಮೌನದಿ ।

ಕೋರೇಣಿಯೊಳಗದಗಿದುವು ಬಿನ್ನನೆ ।

ಜಾಣಳಿದು ನಾಟಿಕಗಳುಳಿದುವು ತೆರೆಯ ಮರೆಯೊಳಗೆ ॥

ವಾಣಿ ಪ್ರೇಗರಿದಳು ಕವಿಂದ್ರರ ।

ಗೋರಣಿನಡೆಯೊಳು ತನಗೆ ನಿಲವನು ।

ಕಾಣದಕೆಂಬ ರಾಜ್ಯಲಭಿತ್ವಾಯು ಮರುಗಿ ಕೊರಗಿದಳು ॥ ೬

“ ಒಡೆದುದಕೆಂಬ ಹಡಗು ತೆರಿಗಳ ।

ಗಡಣವುಬೆದ್ದಪ್ಪಣಿಸಿ ಕಂ ।

ಗೆಡಿಸುತ್ತಿದೆ ಹಾ ಮೂಡಿ ಮುಳುಗಿದೆವಳಲ ಕಡಲೊಳಗೆ ॥

ತಡಿಯ ಕಾಣಿಪರಾರೆನುತೆ ಬಾ ।

ಲ್ಯಾಡುವ ನಮ್ಮೆನು ಕರುಣಾದಿಂ ಕೈ ।

ವಿದಿದು ಕಡೆಹಾಲ್ಯಾಸಲಿ ಯಾದುಕುಲತಿಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ॥ ೭ ”

ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವ ಕವಿಯ ಆಶಯವು ಕವಿಸಂಕೇತವಿಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಮಾತ್ರಿನಿಂದ ಹೇಳಿದರೆ ಇಷ್ಟೇ ಅಗುವುದು. ಜಾಮರಾಜವೇದೆಯರವರ ಮರಣ ಸಮಾಚಾರವು ಇದ್ದಕ್ಕಿಂದ ಹಾಗೆಯೇ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿತು. ಜನಗಳು ಬಹಳವಾಗಿ ಶೋಕಸಿದರು. ಮಿನಿಂಬಿನಿಟ್ಟಿಗೆ ಗುಂಡುಗಳು ಹಾರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಜರವರ ಗುಣಗಳು ಜಾಳಿಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬಂದುವು, ಅವುಗಳನ್ನು ನೆನ ಸಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲರೂ ಅತ್ಯರ್ಥ. ಮಹಾರಾಜರು ಎಲ್ಲರೂಡನೆ ಸುಮುಖವಾಗಿ ಮಾತ ನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು; ನಂಟರಿಷ್ಟರು, ಸಜ ನರು, ಸಾಮಾನ್ಯಜನರು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ತಕ್ಕತಕ್ಕ

ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅದರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಜಾಡಿಕೊರೆರರ ಮಾತಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸ್ತ್ರೀಯರುಗಳಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದರು. ಯೋಗ್ಯರಾದವರನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಕೆಲಸಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಜನಗಳಿಗೆ ಹಿತವಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ಸಂಗೀತ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಅಭಿರುಚಿ ಇದ್ದಿತು. ಕವಿಗಳಿಗೆ ಶ್ಲೋತ್ತಮಾಹ ಕೊಟ್ಟು ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಬರೆಲಿಸಿ ಆಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಯುವರಾಜರಿಗೆ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕವಾಗುತ್ತೇದೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹೆದರಿಕೆಯುಂಟಾಯಿತು. ದೇವರೇ ಈ ಕಾದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡಬೇಕೆಂದು ಪಾರ್ಫಿಂಸಿದರು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಯಾರಿಗೂ ರಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಷಯವೇನೋ ಇಷ್ಟೇ. ಕವಿಸಮಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಎಷ್ಟು ಆಪ್ತಾದವನ್ನು ಒಟ್ಟುಮಾಡುತ್ತದೆ ನೋಡಿದಿರಾ. ಆಲ್ಲದೆ, ಕವಿಯು ಈ ನೇಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪತ್ತಿಯರು ಗಳಂತೆ ರಾಜನನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸಿದ್ದ ಸಂಗೀತ ನಾಟಿತ್ಯದಿಗಳ ಪಾಡನ್ನು ಪಡೆವಿಯೋ ಗವನ್ನ ಹೊಂದಿದ ಪತಿಪ್ರತಾ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮುಸುಕಿಟ್ಟು ಕೋಣೆಯನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸುವಂತೆಯೂ, ಅಂತಃಪುರವನ್ನು ಒಟ್ಟು ಈಚೆಗೆ ಬಾರದಂತೆಯೂ, ಇಂಡಿಗೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ವಾಸನಾಡುವಂತೆಯೂ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಏನು ಅತಿಶಯವೇಯೇ ಎಲ್ಲೆ, ಪಾಠಕರೇ, ನೀವೇ ಅಲೋಚಿಸಿನೋಡಿರಿ. ಇದೇ ಕಾವ್ಯಕೂ ಇತರ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೂ ಇರುವ ವ್ಯಾತಾಸ.

ಇವ್ಯಾರವರಿಗೂ ಅಲಂಕಾರ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಯಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ರಸಸಂಕೀರ್ತವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರಮಾಡುವೆನು.

ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಕಾರೋಗ್ಯತ್ವತ್ತೇ ಇಲ್ಲ; ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಒಂದು ಕಾರಣವಿದ್ದೇ ಇರಬೇಕು. ಒಂದು ಕಾರ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸಿದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿದ್ದೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿವುದು ನಿರ್ವಿಚಾರವಾಗಿದೆ. ಇದೀಗ ಲೋಕಸ್ಥಿತಿಯು. ರಸಾಂಭಾವವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ರಸಜ್ಞರು “ ವಿಭಿನ್ನರನುಭಾವಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಸಾಪ್ತಿಕೆಪ್ರೇರ್ಣಿಭಿಕಾರಿಭಿ । ಅನೀಯವಾನನಾವುದುತ್ತುಂ ಸಾಧಿಯಾಭಾವೋರನಿಸ್ತೂತಃ ॥ ” ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಪ್ರಕಾರ ರಸವೆಂಬುದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೋ ಹುಟ್ಟಬೇಕು. ಯಾರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ? ಪ್ರೇಕ್ಷಕರ ಅಧಿವಾ ಪಾಠಕರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೋ ಅಲ್ಲದೆ ನಾಲ್ಕಿ ಕಾನಾಯಕರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೋ? ಎಂಬ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಬಿನ್ನಾ ಬಿಪ್ರಾಯಗಳಿರುವಂತಿದೆ. (ಅದು ಪಕ್ಷವಿಚಾರವಲ್ಲ.) ಅದು ಹೇಗಾದರೂ ಆಗಲಿ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ರಸ

ಹುಟ್ಟತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ನಿಜ. ಅದರ ಉತ್ತರಗೆ ಇತರಕಾರಣಗಳೂ ಇರುವವು. ರಸ ವೆಂಬ ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬೀಜನಾಥನವಾಗಿರುವವು ಕೆಲವು, ಗೊಬ್ಬ ರ ನೀರು ಬಿಸಿಲುಗಳಂತಹ ವುವು ಕೆಲವು, ವೃಕ್ಷವಾಯಿತೆಂದು ತೋರಿಸುವವು ಕೆಲವು. ಇವುಗಳನ್ನು ವಿಭಾವ, ಅನುಭಾವ, ಸಾತ್ಸಿಕಭಾವ, ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಿಂದು ಕರೆವರು. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ರೂಪ ಘಳಿಸುವ ವಾತ್ತ ಸ್ವರ್ವತ್ತ ನಿಯತವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಘಳಿಸಾದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ತಾರಕಮೃಗಳು ಕಂಡುಬರುವವು. ಹೀಗಿರಲು ರಸವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೆಳಪ್ಪವಾದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅದರೂ ಕೀಗಳು ರಸವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಗಳು ನಿಯತವಾಗಿರುವಂತೆಯೇ ಸಂಕೇತವಾಡಿಕೊಂಡು ನಿರೂಪಣವಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ. ಶೃಂಗಾರರಸಕ್ಕೆ ಉದ್ದೀಪಕ ವಿಭಾವಗಳಾದ ಗಿರಿ, ವನ, ಚಂದ್ರೋದಯ, ಜೂಕ ಪಲ್ಲವ, ಕೋಕಿಲಾಲಾಪ, ವೋದಲಾದುವು ಕೆಲವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಶೃಂಗಾರರಸವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ; ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿಯೂ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯ ಸದ್ಭಾವಕ್ಕೆ ಸ್ತೋಪರುವರ ಆವಸ್ಥಾಭೇದವೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಕೆಲವರು ನಿರೂಪಿಸುವರು. ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ—ಕವಿಗಳ ವಣಿಸೆಯನ್ನು ಸೋಡಿದರೆ ಅದು ಆಗ ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ನಾಯಕಿರಹದಿಂದಾದ ನಾಲ್ಕಿಂಕೆಯ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯದಲ್ಲಿ—

ಸೋಽಂಕಿದ ಗಾಳಿ ದಳ್ಳಿರವ್ವೊಲಾದುದು, ಪ್ರೋಕ್ಕು ಸರೋವರಾಂಬು ಕಾ ।

ಯೈಂ ಕುದಿದತ್ತ, ನಂದನವನಂ ಕರಿಕೆಳ್ಳಿದು ಸೋಽಡೆ ಸುಯ್ಯ ಸು ॥

ಯೈಂಕೆಯಿಸೆಯೈ ಚಂತ್ರಿಕೆ ಬಿಸಿಗ್ಗೆ ಸೆಯಾಯ್ತ, ನಿಜಾಂಗತಾಪದಿಂ ।

ಪಂಕರಹಾಡಿ ಕಾಮತಿಖಿ ಪೆಣ್ಣ ರಿಂಣ ತಳೆದಂತೆ ತೋರಿದಳ್ ॥ ಎಂಡೂ

ಅಧರಸೇವಿಪುರಾಣದಲ್ಲಿ—

“ ತರುಳಿಯ ಮೆಯ್ಯ ಬೆಂಕೆಯೊಳಿ ಬಿಳ್ಳಿಮೃತಾಂಶುಮರೀಜಿ ಸುಟ್ಟಿ ಶಿ ।

ಪೂರದವೊಲಾಗಿ ಸುಟ್ಟಿಪುದಿದಲ್ಲದೊಡೆಲ್ಲಿಯದಲ್ಲಿ ತಾಪಮೋ ॥

ಸರಿಸದೆ ಪುಷ್ಟಿ, ಬಾಣಮಿನೆ ನಾಂಟಿ ಮುರುಂಟಿದ ಪೂರೆ ಪುಳಿಯಾ ।

ಗಿರೆ ಮನಮೆಯೈ ಬೆಂದಪುದಿದಲ್ಲದೊಡೆಲ್ಲಿಯದಂಗಜಾನಂ ॥ ಎಂದೂ,

ಪ್ರ—ಪಣ್ಣರಜು = ಹಂಗಿನ ನೇಮ.

ಗಿರಜಾಕೆಲ್ಪಾಣಿದಲ್ಲಿ—

“ ಒತ್ತುವ ಪದ್ಮಪತ್ರಕದಳೀಳಳಸಂಕುಳಮೆಯೈ ಬೆಂದು ಸೀ ।
ಯುತ್ತಿವೆ ದೂರದಿಂದೆ ಸವಿಯರಾ ತವೆ ಚೆಲ್ಲುವ ಶೀತವಾರಿಯು ॥
ಕರ್ಣತ್ತಿವೆ ಬೀಸುತ್ತಿರು ಕುಸುಮೋಜ್ಞ ಭವಿಜನವ್ಯಂದಪ್ರೋವೋ ಹೊ ।
ತ್ತುತ್ತಿವೆ ತನ್ನಿಯೋ ವಿರಹವಹ್ಯಿಗೆ ಪ್ರಿಷ್ಟಿದದೊಂದು ಮೂರ್ಕಿಂಯೋ ॥ ಎಂದೂ,

ಉರ್ಲತಿಯಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳು ವರ್ಣಿಸುವರು. ಇದು ಅತಿಶಯೋಕ್ತೀಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಕವಿಗಳೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ಹೀಗೆಯೇ ವರ್ಣಿಸುವರು. ಇದು ಹೋಕರಿಸಿದ್ದವೂ ಅಲ್ಲ. ಕಿಂಬಂತದರ್ಶಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದರೂ ಇನ್ನುಮುಟ್ಟಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ರಸೋದ್ರೇಕವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಅಲ್ಲವಲ್ಲವಾಗಿ ಈಗಲೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವೇಧಾಶ್ರುಸ್ವಂಭನಾದಿ ಸಾತ್ವಿಕ ಭಾವ ಗಳಾದರೋ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಮಾತ್ರ ಜನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಶೃಂಗಾರ ರಸರಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ. ರಾದ್ರರಸರಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳು ನಿರೂಪಿಸುವಂತೆ ಈಗಲೂ ತದ್ರಸಜನ್ಯ ವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಯಥಾವಶ್ತುಗಿಯೇ ಇವೆ. ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಕೆಂಪಿತನಾದವನು “ ಈ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನ ಮಾಡಿಸದೆ ಬಿಡೆನು ” “ ನಿನ್ನನ್ನ ಕೊಂದುಹಾಕಿಬಿಡುತ್ತೇನೇ ” “ ಮನೇಲಿ ಎಕ್ಕು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತೇನೇ ” ಎಂದು ಈಗಲೂ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಕೇಳುತ್ತೇವೆ. ಈ ಲೋಕಾನುಭವವೂ ಗದಾಯುಧದಲ್ಲಿ ಖೀಮನೇನನು ಉಮ್ಮೆಗಿಸಿ ಕಾರವೇಶ್ವರನ ಸಂಹಾರವಿವಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಸಂಕಲ್ಪವೂ ಬಲುಮಟ್ಟಿಗೆ ಒಂದೇ ಬಗೆಬಾಗಿರುವವು. ಪಾಠಕರ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಆಭಾಗವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತೇನೇ ;—

ವ ॥ ಅಂತುಮೃಳಿಸಿ ಕುರುಕುಲಮಹಿಸಾಲಬ್ಧಜದೂರುದ್ವಂದ್ವಂಗಳಂ ತನ್ನ ಗದಾದಂಡದಿಂ ಸುಗುರುವಿಮಾಡಲುಂ, ತತ್ತ್ವರವೇಶ್ವರನ ಬಾಹುಭಾಜಿಗಳಂ ತನ್ನ ಗದಾಕುಶಾರದಿಂ ತತ್ತ್ವರದರಿಯಲುಂ, ತತ್ತ್ವಂಗಾಶ್ವನ ವಕ್ಷಣ್ಣಲಮುಂ ತನ್ನ ಗದಾಲಾಂ ಗಲದಿಂದಿರ್ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಪೋಳಿಸಿ ಪರಪಲುಂ, ತತ್ತ್ವಣಿರಾಜಕೇತನನ ಉಲಾಟಿಲಾ ಪಟ್ಟಮುಂ ತನ್ನ ಗದಾಫಾತದಿಂ ಸುಚುರುವಿಮಾಡಲುಂ, ತದ್ವಾ ಪದೀದೊರ್ಕ ಹನ ಮಣಿಮಯಮಕುಟಮುಂ ತನ್ನ ಗದಾಪ್ರಹರಣದಿಂದುರುಳ್ಳ ಪ್ರತಿಯೋಳಿ ಪೋರ್ಕಳುಂ, ಆ ಸುಂದೋಧನರುಧಿರಧಾರಾಪೂರದಿಂ ತನ್ನ ಗದ್ದಾಯಮಾನವಿವುಳ

ಕೋಪಪಾವಕತ್ವಿಭಾಕಲಾಪಮನಾರಿಸಲುಂ ಪಡೆಯದಡಹಡಿಸಿ ಖೀಮಸೇನಂ ಕಡಿ
ಕಡಿಪೋಗಿ ವೀಸೆಯಂ ಕಡಿದು,

ವೀರಿದ ಸಗೆನ ಪಟ್ಟಂ ।

ಬಾರಿಸುವೆನೊ ಮುನ್ನ ಮರರುಂಡಮ್ಮತಮನೇಂ ||

ಕಾರಿಸುವೆನೊ ಖಚರರಸದ ।

ದೇರಿಸುವೆನೊ ಮೇರುಗಿರಿಯ ಶೂರಲ ತುದಿಯಂ || ೮

ಎತ್ತುವೆನೊ ಮಂದರಾದ್ರಿಯ ।

ನೊತ್ತುವೆನೊ ರಸಾತಳಕ್ಕೆ ನೆಲನಂ ದೆಸೆಯಂ ||

ಮುತ್ತುವೆನೊ ಪಗೆಯ ಬೆನ್ನಂ ।

ಪತ್ತುವೆನೊ ದಿಶಾಗಜಂಗಳಂ ತುತ್ತುವೆನೊ || ೯

ದಾಂಟುವೆನೊ ಕುಲನಗಂಗಳ ।

ನೀಂಟುವೆನೊ ಚತುನ್ನಮುದ್ರಮಂ ರವಿಶೆಯಂ ||

ವೀಂಟುವೆನೊ ಗಗನತಳಮಂ ।

ಗಂಟುನೊತ್ತುವೆನೊ ಸಕಲದಿಕ್ಷಾಲಕರಂ || ೧೦

ವ || ಅಂತು ಕುರುಕುಲಕ್ಕತಾಂತಕನಂತಕನಂತೆ ವಾಮಸಕಂ ಮಸಗಿ ಪ್ರಳ
ಯಕಲ್ಪಸಂಕಲ್ಪಂಗೆಯ್ದು,

ದೆಸೆಗಿಂದನೊ ಮೇಣ ನಾಲ್ಕುಂ ।

ದೆಸೆಗಳ ಕೋಣಗಳೊಳುಳಿಂದನೊ ಖಳನಿಲ್ಲೋ ||

ವಸುವಾತಿಯೊಳ್ಳ ಗಾಂಥಾರಿಯ ।

ಬಸಿರಂ ಮೇಣ ಮಗುಳಿ ಬೋಗಿ ಬೋಕ್ಕಿರ್ಫವನೊ || ೧೧

ಭುವನಂಗಳ ಪದಿನಾಲ್ಕು, ನಾಲ್ಕು ಪೆಸರಿಂ ವಾರಾತಿಗಳ, ಪತ್ತು ದಿ ।

ಗ್ರಿವರಂ, ನೊಳಿಂದಜಾಂಡಮಂಡಲದೊಳಿಂಬಿಲ್ಲ ಮತ್ತೆತ್ತಲೋ ||

ಡುವನಾರಂ ಗಡೆಗೊಳ್ಳುನಾರ ಮರೆಯಂ ಬೋಕ್ಕಿರ್ಫನಿಂದಿಂತಿದಂ ।

ತವರಿಂದಂ ಬೋರಗೆಲ್ಲಿ ಬೋಕ್ಕು ಬದುರ್ಕಳ್ಳುಕ್ಕುಂ ಟಿ ಭುಜಂಗಧ್ವಜಂ || ೧೨

ಜರಮಂಚರಮೆಂಬ ಜಗದಂ ।

ತರದೊಳ್ಳ ಖಳನೆಲ್ಲಿ ಬೋಕ್ಕೆತ್ತುದಂ ತದ್ದಭುಜವಂ ||

ತ ಟೀ—ಭುಜಂಗಧ್ವಜ—ಇವನಿಗೆ ಸರ್ವಪತ್ರಾಕವೇ ಛಿಕ್ಕು ವಾದುದೆಂದು.

ಜರದೊಳಗಿದೇಹದೆ ಹರಿಹರ |

ಹಿರಣ್ಯಗಭರಕ್ಷಭಲ್ಲಿಯುಂ ಕೊಲಲಿದಿರೆಂ || ೬

ಜತುರಂತದ್ವಿತಿಕಾಂತೆ ಕೇಳಿ ಜಲಧಿ ಕೇಳಿ ಸಪ್ತಾಚಿ ಕೇಳಿ ತಾತ ಮಾ |
ರುತ ಕೇಳಿ ಮಾರುತಮಾಗ್ರ ಕೇಳಿ ಪಗೆವನಂ ಕೊಂದೆನ್ನ ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಗಾ ||
ಹುತಮಾಳ್ಯಂ ಕೊಲಲಾರದಂದು ತರಿಸಂದಾನೆನ್ನ ಸಂದಗ್ನಿ ಗಾ |
ಹುತಮಾಳ್ಯಂ ಗಡಮೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಲ್ಲಿದರಿದಂ ಕೌರವ್ಯಕೋಳಾಹಳಂ || ೭

ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಮೊದಲು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಕೋಪವೇರುಷದನ್ನ ವರ್ಣಿಸುತ್ತ ಬಂದು, ಕೋಪವ್ಯ ಮಂಡಯೇರಿ ಹೋಗಲು, ಮನುಷ್ಯನು ಸಾಧಾರ್ಯನಾಧ್ಯ ಗಳನ್ನ ವಿಚಾರಿಸದೆ ಆದುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಭ್ರಮನೇನನ್ನಿಂದ ಮಾತಾಡಿಸುತ್ತ ಬಂದಿರುವನು.

ಹೀಗಿರಲು, ಒಂದೊಂದು ರಸದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಲೋಕಾನುಭವಕ್ಕೆ ಘ್ಯತ್ವಾನನಿಲ್ಲದೆ ಕಿಂಚಿದಂತದಲ್ಲಾದರೂ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥವನ್ನ ನೋಡುತ್ತೇವೆ; ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿ ನೋಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ, ಒಂದೆರಡರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆಯಾಗಿಯಾದರೂ ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಆದರೂ ರಸವನ್ನ ವರ್ಣಿಸುವಾಗ ಪ್ರತಿ ರಸಕ್ಕೂ ಅಲಂಬನವಿಭಾವ ರಾದ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ನೋಡದೆ ಒಂದೇ ತೆರದ ಕ್ಲಿಪ್ತಸಂಕೇತದಿಂದಲೇ ಕವಿಗಳು ವರ್ಣಿಸುವಂತೆ ತೋರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ರಸವಿಷಯದ ಲ್ಲಿಯೂ ಕವಿಸಂಕೇತವನ್ನ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕಾಗುವುದು.

ಹೀಗಿದ್ದರೂ—ಲೋಕದ ಸ್ಥಿತಯೇ ಮಾರಾಡಿದೆ, ಪೂರ್ವಕಾಲದವರಂತೆ ಜನಗಳಲ್ಲಿ ಈಗ ಶಕ್ತಿ ನಾಮಫಾರ್ಜದಿಗಳು ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ರಸಕಾರ್ಣಗಳು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಈಗ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವುಕಡೆ ಕಿಂಚಿದಂತದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದೂ, ಕೆಲವುಕಡೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿದರುವುದೂ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇಹೂರತು ರಸವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಕೇತವಿದಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ ವೆಂದು ಕೆಲವರು ಅಕ್ಷೇಪಿಸುವರು. ಇವರು ಹೇಳುವುದು ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ತೋರಿದರೂ ಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆ? ಜನಗಳಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಾಂತದಿಗಳು ಕಡಮೆಯಾದರೂ ಭೂತಗಳೂ ಅವುಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ಇನ್ನ ಏಕರೀತಿಯಾಗಿಯೇ ಇರುವ ನಿಮಿತ್ತ ಮನುಷ್ಯನ ಸ್ಥಿತಿಯು ಮಾರ್ಪಾಡಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯು ವಿಶೇಷವಾಗಿ

೬—ತಂಸಂದು = ಧಾ. ತರಿಸಲ, ನಿಶ್ಚಯೇ.

ಬಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ರಸಾವಿಭಾವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಕೇತವಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿದ್ದರೂ ರಸನಿರೂಪಣಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಾದರೂ ಸಂಕೇತವಂಟಿಂದು ಒಮ್ಮೆಕೊಳ್ಳುತ್ತೀರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ-ರಸವು ಸಾಮಾಜಿಕನಿಷ್ಠೆಯೆಂದು ಒಮ್ಮೆಕೊಂಡರೆ ತತ್ವಾರ್ಥಕಾರಣರೂಪವಾದ ಸಂಕೇತವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತೀರೋ ಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಇಲ್ಲಿ ಈ ರಸವೇ ಹುಟ್ಟಿತು, ಈ ರಸದ ಉದ್ದೇಶವೇ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ರಸವು ನಾಯಿಕಾನಾಯಕನಿಷ್ಠೆಯೆಂದು ಒಮ್ಮೆಕೊಳ್ಳುತ್ತುದ್ದಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ-ಪತ್ರತೋರ್ಕದಿಂದ ನರಾಂಶವನ್ನಿಗೆ ದುಃಖವೇ ಹೂರಿತು ಕರುಣರಸವಿಲ್ಲ. ಆಗ ಆ ದುಃಖವು ಅವನಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ರಸವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ತುತಾನವಾಸಿಯಾಗಿದ್ದ ಹರಿಷ್ಣಂದ್ರನು ದುರಿಂಬವನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸಿದನು. ಹರಿಷ್ಣಂದ್ರವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕುಣಿಯಾವವನಿಗೂ ಆದು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಹೋಡವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಕವ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಹರಿಷ್ಣಂದ್ರಕಾಂತಿಯನ್ನು ಓದುವ ಪಾಠಕರಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಹರಿಷ್ಣಂದ್ರನಾಟಕವನ್ನು ನೋಡುವ ಸಾಮಾಜಿಕರಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಹರಿಷ್ಣಂದ್ರನ ದುಃಖವು ರಸವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಿಸುವುದು. ರಸೋರ್ದೀಪಕಗಳು ಇವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸದಿದ್ದರೂ ತಾದಾಕ್ಷ್ಯಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುವು. ಶ್ವಂಗಾರರಸೋರ್ದೀಕರಿಸುತ್ತಿರುವುದಲ್ಲಿ—ಪಾಠಕರು ಕೋರ್ಕಿಲಾಲಾಪಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದಿದ್ದರೂ, ಮಲಯವಾರುತಸ್ಸುರ್ವವನ್ನು ಅನುಭವಿಸದಿದ್ದರೂ, ಶುಷ್ಪಾರಿಮಳವನಾಳಾಫಾರಣಿಸದಿದ್ದರೂ, ಅವರಲ್ಲಿ ರಸೋರ್ದೀಕರಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ಅಶ್ರುಸ್ವಂಭಾದಿಸಾತ್ಮಿಕಭಾವಗಳು ಪಾಠಕರಲ್ಲಿಂಟಾಗುವುದನ್ನು ಅನೇಕಕಡೆ ನಾವೇ ನೋಡಿರುತ್ತೇವೆ. ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಪಾಠಕರಲ್ಲಿ ನಾಯಕನ ತಾದಾಕ್ಷ್ಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಳಿಯಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಭಾಗಿ ಅವರು ಮಂದಮಾರುತಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸದಿದ್ದರೂ “ಕಿವಿಯಿಂದಿರಂಟಿಸುವರ ಸಮಸ್ತರಸಮಂ” ಎಂಬಂತೆ ಕಿವಿಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ವಾಡುವರು. ಕವಿಗಳು “ಅಘಟಕಘಟನಾನೂತನಪ್ರಹೃತಿಗ್ರಹಿ ! ”

ಎವಂತೆ ರಸವಣಿನಾಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಯತಸಂಕೇತವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಹಾಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ಪಾಠಕರ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಾಸಾಮಾಜಿಕರಹೃದಯದಲ್ಲಿ ರಸವಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತಕ್ಕುದು? ಹುಟ್ಟುದೇ ಇಡ್ಡರೂ ಇರಲಿ; ತಾವ ತಾ ಹಾನಿಯೇನ್ನು? ಎಂದರೆ,-ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನುಸುಣ್ಣಷ್ಟವು ಹೋದಂತಿಯೂ,

ಸಾಖ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಖ್ಯತ್ವವು ಹೋದಂತೆಯೂ, ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯತ್ವವು ಹೋದಂತಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂದೇಹವೂ ಇಲ್ಲ.

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಂಗ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಕೇತವಿದೆಯೆಂದು ಉಪಪಾದಿಸಲಿದ್ದು. ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥವು ಹುಟ್ಟುವಹಾಗೆ ಪದಸಂಹೋಜನದಲ್ಲಿ ಅನಂದವುಂಟಾಗುವುದೆಂಬ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹಿಂದೆ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿರುವ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಕಾವ್ಯಜ್ಞರು ವ್ಯಂಗ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕಾವ್ಯವೆಂದೇ ಎಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥಚಮತ್ವಾರ್ಥಕಬ್ಧಚಮತ್ವಾರವಿದ್ದರೂ ವ್ಯಂಗ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಅಧಮಕಾವ್ಯವೆಂದೇ ಎಣಿಸುವರಾದುದರಿಂದ ವ್ಯಂಗ್ಯವು ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಜೀವದಂತೆ ಮುಖ್ಯವಾದುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಂಥ ವ್ಯಂಗ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜೀವವಿಲ್ಲದವ್ಯತ್ತಿಳಿಯಂತೆ ಕಾವ್ಯವು ಶೋಭಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತು

“ ನಿಜದಿಂದಂ ಚಲ್ಪಿಗೆ ವಿಬುಧಿ ।

ಜನಪ್ರಿಯೆಗಬಿಲೋಕವಿನುತ್ಪಮದಾ ॥

ಗ್ರಜಿಗೆ ಕೃತಿಸತಿಗೆ ತಬ್ಬಾ ।

ಘರಜಾತಮಂತರದು ತೆರದಲಂಕೃತಿಯಕ್ಕುಂ ॥ ”

ಎಂದು ನಾಗವಮರನು ಹೋಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಬ್ಬಾಫಾರಲಂಕಾರಗಳಿಂಬಿ ಅಲಂಕಾರಗಳಂ. ಬಿಟ್ಟರೆ, “ ಕೃತಿಸತಿಗೆ ” ಶೋಭಿಯು ಕಡವೆಯಾಗುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳೂ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಬೇಕು.

ಮತ್ತು ಅಹಾದವೇ ಕಾವ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಗೆ ನಿಸ್ಪಂದೇಹವಾಗಿ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವಾಗಿರಲಾಗಿ ಅಲಂಕಾರಭಿನ್ನವಾದ, ರಸಭಿನ್ನವಾದ, ವ್ಯಂಗ್ಯಭಿನ್ನವಾದ, ವಿಸ್ತೃಯಜನಕವಾದ ಕೆಲಕೆಲವು ಇತರ ಚಮತ್ವಾರಗಳನ್ನು ಕವಿಗಳು ಕಲ್ಪಿಸುವರು. ಎಂದೂ ನೀರೋಡದ ವಸ್ತುವನ್ನು ನೋರ್ದಿದರೂ, ಎಂದೂ ಕೇಳದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಕೇಳದರೂ ಬುದ್ಧಿಯು ಹಿಗೆ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಅನಂದವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ವಿಸ್ತೃಯಜನಕವಾದ ಆ ವಸ್ತುವು ಬಹುಕಾಲ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಿರವಾಗಿನಿಲ್ಲಿತ್ತದೆ; ಅಲ್ಲದೆ ಅದು ಸ್ವರ್ಗಿಗೆ ಬಂದಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಆಪ್ರಥಮ ಸಾಷಾತ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಅನಂದವನ್ನು ತುನಿಃ ತುನಿಃ ಕೊಡುತ್ತಲೇ ಇರುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಕವಿಗಳು ಯಾವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸದೋ ಅದು ಸಂಭವಿಸಿದಂತೆ ಯಾವುದು ಕಾರಣವಿಂದ ಉಂಟಾದ ಸಿತಿಮನ್ನು ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಉಂಟಾ

ದಂತೆಯೂ, ಅನ್ಯನಿಯತವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನ್ಯತ್ವ ನಿಯತವಾದಂತೆಯೂ ವರ್ಣಿಸುವರು. ಅದರಿಂದ ನಿಸ್ತೃಯವು ಜನಿಸುವುದು. ಆ ನಿಸ್ತೃಯವೇ ಸಂತೋಷಜನಕವು. ಇಂಥ ವರ್ಣನೆಗಳು ಕಾವ್ಯಕಾಶಕ್ಕೆ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಂತೆ ಶೋಭಾವಹಗಳಾಗಿರುವವು. ಅದುದರಿಂದ ಕವಿಗಳು ಇಂಥವುಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವರು. ಈ ತೆರದ ವರ್ಣನೆಗಳೇ ಕವಿಗಳ ಪ್ರತಿಭಾಶಕ್ತಿದ್ವೋತ್ಕರ್ಷಗಳಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಸಂದರ್ಭವೇ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆಂದರೆ? ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುವೆನು.

ಕರ್ವಿರಾಜಕುಂಜರನು ಘಲಭಾರದಿಂದ ಬಗ್ಗಿದ ಬತ್ತದ ಪೈರನ್ನು

ಮಡುಗಳಿಳಿ ನೀಳ್ಳ ನೀರ್ಗ್ರಿ ।

ನ್ಯಾಡಿತ್ಯಾಳಿ ನಗೆನೊಗದ ಚೆಲ್ಪುನವಲೋಕಿಪರ್ವೋ ॥

ಲಿಡಿದದರೆ ಕೊಂಡ ಘಲದಿಂ ।

ಕಡುಬಾಗಿದುವರಸ ಗಂಧಾಲವನಂಗಳ್ ॥೮

ಕಾಲ್ಪಿಡಿದು ಕೆಳಗೆ ಪ್ರೋಸನೆ ।

ಯಿಷ್ಟಲಾಷ್ಟಗಳ್ ಬಾಯನಾಂತಪ್ರೋಲರೆ ಕಂಪಂ ॥

ಸಾಲ್ಪನಿತುಗಲುಗುಳ್ಳ ಪ್ರವನೆ ।

ಚೆಲ್ಪಿಂ ಬಾಗಿದುವು ನೋಡಿ ಕಲಮವನಂಗಳ್ ॥೯

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವನು. ಇಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾದ ಕಾರಣವನ್ನು ಮರೆಯಿಸಿ ಕಾರಣಾಂತರವನ್ನು ಅರ್ಥಿಸಿರುವುದೇ ನಿಸ್ತೃಯಹೀತುವು.

ಮತ್ತು ಆ ಕರ್ವಿಯೇ

ಬಲ್ಲಿಳಿಗಳ್ ಬಳಲ್ಪು ತನೆಗಳ್ ತೊನೆಯುತ್ತಿರೆ ಪಾಯ್ದು ಪಾಯ್ದು ಪಾ ।

ಭ್ರಾಂತಸಗ್ರಹಂಡದೊಳಿ ಬಂಡಿಸೆ ಗಲ್ಲಿಲನೊಕ್ಕೆ ಪಾಲ ತಂ ॥

ರಾಳಿನಾವಗಂ ಮಾಡಿಯ ನೀರ್ ಕಡುವೆಲ್ಲಿನೊಳಂದೆ ಪದ್ಧಿಜಂ ।

ಎಲ್ಲಾ ಪೊಯ್ದು ಪೊಯ್ದು ಬಳೆಯ್ಪುಪ್ರೋಲದ್ರವ್ ನೆಲ್ಲಿ ಗದ್ರೆಗಳ್ ॥೧೦

ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಮತ್ತು ಕೊಳಿದ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾದ

ತಂಬಿಯ ಬಣ್ಣಮುಂ ಕರಿಯ ನೆಲ್ಲಿಲ ಬಣ್ಣಮುಮಂಚೆವಿಂಡ ತ ।

ಶ್ರುಂಬಿಳವರ್ಣಾಳಿ ಮುಂ ಬಿಳಿಯ ಕಂಜದ ಬಣ್ಣಮುಮೊಂಡಳಂಬಮುಂ ॥

ತುಯಮುವಾಗೆ, ತಿಂಬಿದುದು ಕಳ್ಳುಲಿಗಂ ಶತಿಕಾಂತಿಗಳ್ಲಿವೂ ।

ಅಂಜಂಡವಿಾಜಗದೊಳಿಲ್ಲದ ಕೂಟಮನುಂಟು ಮಾಳ್ವೋಲ್ ॥೧೧

ಸ್ವತನೀತಿಹಿತಲಷ್ಟಂಜದಿಂ ವಿಮಲತಾನೌರಭ್ಯಾದಿಂ ದರ್ವಣಾ ।

ಕೃತಿಯಿಂದೊಪ್ಪುವ ತತ್ವರೀಳೋಜವನದೇಂಬ, ಪೂರ್ವ ಪ್ರಿಯದಂ ರೋಹಿಣೀ ॥

ಪತಿಯಂತಲ್ಲದೊಡಾಮದಾಳಿಕಳಭಶ್ವರ್ಮಾಂಕಮಾನಪಚ್ಚಿಂದಿ ।

ಧಿತಿಯಾವೃತ್ತತೆ ಚಂದ್ರಮಂಗೆ ಹಿರಂದಂ ಪೇಳತ್ತಣಿಂದಾದುದೋ ॥ ೪

ಎಂಬೀ ಪದ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಶ್ವರ್ಜಕರವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಪಾರಕರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೇಗೆ ವರಮಾಡಿರುವನು?

ಅಭಿನವವಂಪನು ಅಂಜನೇಯನಿಂದ ವಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಅಶೋಕವನದ ನಾಶವನ್ನು ವಣಿಸಿರುವ ಪ್ರಕಾರವು:—

ನೆಲಸುಭ್ರಂತೆನೊಲಾಗೆ ಕಿಳ್ಳು ಬನಮಂ, ವಾರಾಂತರುಬೀದರ್ಫಸ್ ।

ಗ್ರಿಲದಿಂ ತಾಯ್ಯದೆಗೊಡಿ, ಬಿತ್ತೆ ಪೆಣನಂ, ಬೀರೊಂದು ಶಾರಾಂಕುರಂ ॥

ತಲೆದೊರಿತ್ತದು ಕೊವಿ ಕೀರ್ತಿಲತೆಯಾಯಾವಲ್ಲಿಯಿಂದಂಬರೆ ।

ಸ್ಥಲಮಂ ಮುದ್ರಿಸಿ ರಾವಣಂಗಮಳಲಂ ತಂದಂ ಮರುನ್ನಂದನಂ ॥ ೫

ಮಧುರನ ಧರ್ಮನಾಥತುರಾಣದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ—

ಪರಿರಂಭಂಗೆಯ್ಯೋಡೊಂದಲ್ಲದೆ ಕರಮೆರಡಿಲೆಕ್ಕೊಷೋ ದಿಗ್ಂತಿಗೊಲ್ಲಾ ।

ದರದಿಂ ಬಾಯ್ಗ್ರಾದಲಿಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವ ಸುದು ಪಲವುಂ ನಂಜುವಾಯ್ ಪನ್ನಗೇಂದ್ರಂ ॥

ಗಿರಧಾನೋರಂತೆ ಬೆಂಬತ್ತೆಯುಮೆದೇಗುಡದಗ್ಗಾಯ್ಯು ಕೊಮರ್ಂಗೆನುತ್ತು ।

ವರೆ ಬಿಂಬಿಸುಂವರಂ ಭಾವರನ ಭಾಜದೊಳಿರ್ಫಳ್ಳ ಮನೋರಾಗದಿಂದಂ ॥ ೬

ಆ ಪದ್ಮವೈ ಬಂದಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಉವರೆಯು “ ಮನೋರಾಗದಿಂದಂ ” ಭಾವರನ ಭೂಜವನ್ನು ಅತ್ಯಲ್ಲಿಸಲು ನಿರೂಪಿಸಿರುವ ಕಾರಣವೈ ವಿಸ್ಯೂಜನಸಕ ವಾಗಿಲ್ಲವೇ?

ಮತ್ತು ರೇಖಾಂಕನ ಕೀರ್ತಿಕಾಂತೆಯು—

ತಿರಿಕಲ್ಲಾದುವಳಷ್ಟುಕ್ಕೆಲಕುಲಮಂ, ದಿಗ್ಂತಿದಂತಂಗಳೊಳ್ಳಾ ।

ನೆರೆ ಕೆಯ್ಯಂ ತೊನೆದಾದುವಳ, ಮುಗಿಲ ಪೂರಂ ಸೂಡುವಳ, ತಾರೆಯುಂ ॥

ತಿರಿವಳ, ಮುತ್ತುಗಳಿಂದು, ಚಂದ್ರರವಿಯಂ ಕಂಜೊಲೆಯೆಂದಿಕ್ಕುವಳ, ।

ನಿರಿಯಂ ಸುತ್ತುವಳೀಳು ವಾಧಿರಚಯಮಂ, ಶ್ರೀಕೀರ್ತಿ ರೇಖಾಂಕನಾ ॥ ೭

ಎಂದು ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಡುತ್ತಿದ್ದಳಿಂದು ವಣಿಸಿ ಕವಿಯು “ ರಸಿಕರ ಪೂರಿಸಬಗೆಂಪಂ ಪೂರಿಸಲಿಸುವ ” ಸಲ್ಲವೇ!

ಮತ್ತು, ಲೀಲಾವತೀಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟರುವ ಪಡ್ಡಿಗಳ ಅನುಂತಾಗ ಪ್ರಕಾರ ವಿಷಯಕವಾದ ಈ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಮನೋರಂಜಕವಾದ ನಾಮಗ್ರಿಯೇನಿರುವುದೋ ನೋಡೋಣ.

“ ಏ! ಅಂತು ನಿರಹಿಜನಕ್ಕೆ ನಿಳಯಾನಳನಂತಿರೊಗೆದ ಮೃಗಧರಮಯಾವ ಮಾಲೆಯಂ ಮದನಾಗ್ನಿಜವ್ಯೇಲಿಗೆತ್ತು ನೋಡಲಂಬಿ ಕೊ‘ ಕೊರ್ಕೆಸಿದಂತೆ ಕಾಂತಾ ಚಂತಾಬ್ದಿಮಗ್ನಿಜಿತ್ತನರಸಂ ನಿದರ್ಶನಿವಾಲಿತನಯನನಶ್ವರುಂ, ಮಕರಂದಂ ಸೆಲಕೆಳಿಪಿದ ಮಕರಂದದಂತೆ ಕೆಲದ ಪಲ್ಲವಪ್ರಸರದೊಳ್ಳಿ ಪಟ್ಟಷ್ಟದುವಾಗಳಾಬಾ ಇಂಡಿತದ ಸೆಳಿಗೆಂಬಿನ ತೊಳಪ ತಳಿರ ತಳಗುಂಡೆಳಿಟ್ಟಿಲೊಳ್ಳಿ ವಿನೋದವಶದಂ ಪಸಿಯಿಸಿರ್ಫ ವಸಂತದೊಹಳೆಯೆಂಬ ಶಾರಿಕೆ ನಿಷಿಂಥತ್ತಪ್ರಯನಶ್ವರುತ್ತಪ್ರಿಯಃ ಸೆಂಬ ಶುಕಂ ಹೊಳ್ಳು ಹೊಗೆಯುಂ ಬಾರದಿರೆ,

ಗಿಡುಗಂ ಕೊಂಡುದೊ ಬೀಡರಿಟ್ಟೆ ಬಲೆಯೊಳ್ಳಿ ಮೇಣ‘ ಬಿಳ್ಳನೋ ಪಕ್ಕವೇ ಸುಡಿದತ್ತೋ ಪಿಡಿದನ್ಯಾಶಾರಿಕೆ ರತವ್ಯಾವಾರದೊಳ್ಳಿ ಹೊಯ್ದಿ ಹೊಂಗ್ಯಾ||
ತಡೆದಂ ಮತ್ತಿಯನೆಂದು ನೋಂದು ತಳಿಗ್ರಿಳ್ಳಿ ನಾಂಬಸ್ಯೇಗಂ ದುಃಖದಿಂ ||
ಗಡ ಕೀರಪ್ರಿಯಕಾಂತೆ ಸುಯ್ಯಾ ಸುರಿದೊ ಭೋರೆಂದು ಬಾಷ್ಪಾಂಬಿವಂ || ೮ ||

ಗೂಡಿನ ಸುತ್ತಲುಂ ಸುಳಗುವಾಲಿಸುಗುಂ ಸಲೆ ಬರ್ಫ ಬಟ್ಟಿಯುಂ |
ನೋಡುಗುಮಳ್ಳುಮೇಳ್ಳುಮೋಳಗಂ ಶುಗುಗುಂ ತಳಿರೊಳ್ಳಿ ಹೊರಳ್ಳುವೀ ||
ಹೊರಡಿರೆ ಬಿಟ್ಟೆ ಚಂಚು ಬಿಸುಸುಯ್ಯಾ ಇವುವಿನ ಪಲ್ಲವಂಗಳಂ |
ಬಾಡಿಸುಗುಂ ಮನಂಮರುಗಿ ಶಾರಿಕೆ ಬಾರದೊಡಾತ್ಮವಲ್ಲಭಂ || ೯ ||

ಏ! ಅಂತು ಮನ್ಯಲ ಮರುಗುತಿರ್ಫಸ್ಯೇಗಂ,

ಕೊರಲೊಳ್ಳಿ ಕೆಲ್ಲಾರವಿಂಬಾಗಿರೆ ಕುಸುಮರಜೀಂರಂಬಿತಂ ಚಂಚು ಚೆಲ್ಲಾಪ್ಯಾ|
ಗಿರೆ ಚಂಚೆತ್ತುಜೊಳ್ಳಂ ಮಳಯಜರಸದೊಳ್ಳಿ ನಾಂದು ಬೆಳ್ಳಂ ಬೆಡಂಗಾ ||
ಗಿರೆ ಬೀಗಂ ಕೊಂಡು ದಾಳಿಂಬದ ಹೊಸಗುದುಕಂ ಶಾರಿಕಾಕಾಂತೆಗಾಗ್ಳಿ|
ಹರಣಂ ಬರ್ಫಂತೆ ಬಂದತ್ತಪಗತಸಹಜಾಕಾರವಾರಾಜಕೀರಂ || ೧೦ ||

ಪುಂಡುಂ ಪಚ್ಚೆ ಲೆದೊಂಗಲಂ ಶುತುಕೆ ಸುಯ್ಯಾತ್ತಮಕುವೋ ಮುಗ್ಧ ಮೈ |
ಗರೆದಾನಿದರ್ಶನೆಗೆ ತ್ರನಂಗತಿಪಿಯಿಂ ಪಕ್ಕಾಳಿಗ್ರಿ ಹೊತ್ತು ಸೀ ||
ಕರಿಪ್ರೋಗಿಕುರ್ವಮೋ ಗೂಡಿನಿಸ್ಯೇಲಕೆ ಮೇಳಿಬ್ದಿ ಕುರ್ವಮೋ ಬಟ್ಟಿಯುಂ |
ಭರದಿಂ ನೋಡುತ್ತಮಿಕುರ್ವಮೋ ಮರುಗಿ ಮತ್ತು ಸೇಶೆಯಿಂ || ೧೧ ||

ವ॥ ಎನುತ್ತಂ ಬಂದಾಶುಕೆಂ ಸೋಂಕೆಲೊಡನೆ,

ಶಾರಿಕೆ ಕನಲ್ಪು ನೋಡಿ ಚೆ ।

ಕೋರಂಗೆತ್ತೊಂದೆದು ಜಂಚೆವಿಂ ನೂಂಕುವೆದುಂ ॥

ಕೀರಂ ಕಾಲ್ಪುದಿದೊಯ್ಯನೆ ।

ಸಾರ ಸರಂದೊರಿ ಚೆಲ್ಲವಾಡಿತ್ತುಗಳ್‌ ॥ ಇಂ ॥

ಅರಿದು ಶುಕ್ರಪ್ರಿಯಕಾಮಿನಿ ।

ಗಂ ಗದಗದ ನಡುಗೆ ಪಿಡಿಗೆ ಪ್ರೋಣ್ಣದ ಮುನಿಸಿಂ ॥

ಪರಗುಗುಡಿ ಕೀರಕಾಮುಕೆ ।

ನರಗಿದನಿನಿಯಳ ಪದಕ್ಕೆ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದಂ ॥ ಉ ॥

ವ॥ ಎರಗಲೊಡನೆ,

ತನು ತನಿಗಳ್ತೆ ಜಂಚೆ ವಿದುಕುತ್ತಿರೆ ಶೊತ್ತೆಳಗೊಂಬನುಳ್ಳಿಗುರ್ ।

ಸೋನೆವಿಡೆ ತಾಗಿ ಸೂಗುರಿಸೆ ಕಂಥದ ತುಪ್ಪುಳಪಾಂಗಕಾಂತಿ ಕೆಂ ॥

ಫಿನ ಪಸರಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕುಗುಡಿ ಪಕ್ಕದಿನೊತ್ತುತೆ ವಿಂಬಾರಿ ಪಾಯ್ಯ ಕೆ ।

ಜ್ಬಿಗಳೆ ನಾಗಕೇಸರಿಗೆ ಸಾರಿಗೆ ಸಾರಿಗೆಯಾಯ್ಯು ಕೋಪದಿಂ ॥ ಉ ॥

ಪದೆಪಿನ್ನೇತಕ್ಕ ಕಾಲೆಳ್ಳಿಂದಪ್ಪದು ತೊಲಗಿದೇಂಂ ಬಲ್ಲೈಯೇ ಬಂದು ಸೌಭಾ ।
ಗ್ರ್ಯಾದ ಕಂಪಂ ಬೀರಳೀಕಾವರಿಯವೆ ಪ್ರೋಸತೀ ನಿಷ್ಣ ನಾಯಾಟವಿಂ ಸಾ ॥

ಲ್ಪುದು ಸಾಲ್ಲಂತಿದುರ್ದಕ್ಕುಂ ಶುಕನತಿ ಪಳಿಗುಂ ಪ್ರೋಗು ನಿನಾಳು ಕೆ ಹೇಳ್‌ ನಿ ।

ನ್ನದು ತಪ್ಪೇಂ ಸೂರುಳಂಟಾಂ ಮುಳಿದೊಡೆ ಬಿಡು ನಿಂಂ ಬೀಡ ವಿಫ್ಫಾಲ್ಪ್ರವರ್ಣಾಣಾ ॥

ವ॥ ಎಂದಿವು ವೊದಲಾಗಿ ಸೋಂದು ಸುಡಿದ ಶಾರಿಕೆಯ ಊಫ್ಫಾಳಾವಂಗಳ ನರಸನಾಲಿಸಿ ಮಕರಂದನಂ ಮೆಲ್ಲನೆತ್ತಿ ಕೆವಿಯಿತ್ತು ಕೇಳುತ್ತುಮಿತ್ತದುಂ ಶುಕ ನಿಂತೆಂದಂ :—

ಕಾರೆಣಾವಿಂ ಪೆರತುಳೆಳ್ಳಿಡೆ ।

ಶಾರಿಕೆ ನಿನಾಳುಳೆಯೆನ್ನ ನಾಳ್ಳ ತಿಲಲಿತಾ ॥

ಕಾರೆಗೆ ವಾಸವದತ್ತಿಗೆ ।

ಮಾರನಿನಳಲಾಗೆ ತಳರಲರಿಯದೆ ತಡೆದಂ ॥ ಉ ॥

ತಿತಿರೋಪಚಾರಮಾದೊಡೆ ।

ಕುಶೀಶಯಾಶಯದೊಳಾಯ್ಯು ಕೊಯ್ಯುಂ ಕೊರಲೊಳ್‌ ॥

ಶತಿಮುಖಿಯರ ಸುತ್ತುದೊಡಾಂ ।

ವಿಶದಸರೀಲೇರುಹದ ಹೂವನಡಕುತ್ತಿದೆಂ || ೧೦ ||

ತರುಣಿ ಪರಿಪರಿದು ಕುಸುಮಾ ।

ಕರಂಗಳಂ ತಿರಿದು ಮುರಿದು ತರುತಿದೆಂ ತ ||

ಣ್ಣಿ ರಲರಸಿ ಸೆಗ್ಗಿರಿಯಾನಾಂ ।

ಹರಿಚಂದನರಸದೊಳರ್ದಿಂ ಬೀಸುತ್ತಿದೆಂ || ೧೧ ||

ಮಾ ಎಂದು ಕಾಲ ಮೇಲೆ ಕವಿದು ಕೆಡೆದಂದದೊಳ್ಳಿ ಕಡುಮುಳಿಸಂಭ ಕೆಸ ರಂ ಮೆಲ್ಲು ಡಿಗಳೆಂಬ ತಿಳಿನೀಗ್ರಳಿಂ ತೊಳೆದು ಕಳೆದ ಕಾದಲನ ವೆಡದಲೀಯ ಶುಷ್ಟಿ ಇಂ ವಸಂತದೊಲ್ಲಿ ಚಂಚುವುಟದಿಂ ಪಿಡಿದು ನೆಗವುವುದುಮನಂತರಂ,

ಗರಿಯೆಲ್ಲಂ ಪ್ರಳಕಂಗಳಾಗೆ ಕಡುಪಿಂ ಪಾಯ್ದಿಪ್ಪಿ ನುಣ್ಣಿಪ್ಪುಳ್ಳಂ ।

ಪರಿದೀಡಾಡಿ ಬಹುಪ್ರಕಾರದಳಸಂ ತೊಳೆರುತ್ತೈ ತುಂಡಾಗ್ರಧಿಂ ||

ದಿರಿದೊಂದೊಂದರ ಗಳ್ಳಿಮಂ ಪದಕೆ ಪತ್ತುತ್ತಿಪರ ಬಾಯಿತ್ತು ಮೆ ।

ಯ್ಯುರೀದೇರ್ಂ ಕಾಯ್ಯಾ ಕಡಂಗಿ ಕೀರ್ತಿವಿಧುನಂ ಕೂಡಿತೊತ್ತು ಕಾದಲ್ಯಾಯಿಂ || ೧೨ ||

ಪಣ್ಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಕಾಮುಕವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಎಂದೂ ಸಂಭವಿಸಲಾರವು. ಅದರೂ ಸಂಭವಿಸಿರುವಂತೆ ಕವಿಯು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವನು; ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಪಣ್ಣಿ ಜಾತಿಗೆ ತಕ್ಕುಂತೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಮಾವಾಡುವೂಡಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಪಣ್ಣಿಜಾತಿ ಗಳಿಗೂ ಇವೆ ಸಹಜವಂಬ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಪಾರಕರಲ್ಲಿ ಹುಣ್ಣಿಸುವುದಕೊತ್ತೊಸ್ಕರ ವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪಣ್ಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನುರಾಗವುಂಟು. ಆ ಅನುರಾಗವನ್ನು ಕವಿಗಳು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು; ನಾವೂ ನೋಡಿರುತ್ತೇನೇ. ಕವಿಯು ಇಲ್ಲಿವಾತ್, ಹಾಗೆ ವರ್ಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆತನ ಆಶಯವು ಬೀರೆಯೇ ಇರಬೇಕು: ನಾಯಕನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಗ ಏನು ಓಡುತ್ತಿದ್ದಿರಬಹುದೋ ಆದನ್ನು ಪಾರಕಂಗೆ ತಿಳಿಸಲು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿರಬಹುಗು. ಆದಕ್ಕಾಗಿಯೇ “ ಕಾಂತಾಚಂತಾಭಿಮನಗ್ನಿ ಚಿತ್ತನರಸಂ ” ಎಂಬ ಅವಕಾರಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ತೊಳೆರುತ್ತದೆ. ಆಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದೇಶಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ವರ್ಣನೆಯಿಂದ ತಿಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಬೈಚಿತ್ಯಪೂಂಬೆಂಬುದು ತಿಳಿದಿದೆಯನ್ನು. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬಿಳದಿಂಗಳಲ್ಲಿ, ಪಣ್ಣಿಗಳು ಹಾರಾಡುತ್ತೈ ಚಿಲಿಪಿಲಿಗುಟ್ಟಿತ್ತು. ಮರದಿಂದ ಮರವನ್ನು ಸೇರುವುದನ್ನು ನೋಡಿರುತ್ತೇನೇ: ಅ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಹಜವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದನಾಡರೆ

ನಾಯಕನ ಮನಸ್ಸಿಗ್ರಹಿತಿಯು ತಿಳಿವುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಕವಿಯು ಮಾನುಷಸಚಾತೀಯವಾದ ರತ್ನವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಉರೋಪಿಸಿರುವನು. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಆವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಕಫಾನಾಯ ಕನೊಡನೆ ಪಾಠಕರ್ತೆಗೆ ನೋಡಿ ವಿಸ್ತೃತರಾಗಬೇಕೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಉದ್ದೇಶವೂ ಕವಿಗಿಡ್ದಿರಬಹುದು. ಪಣಿಗಳು ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡು ಇತ್ತೆ ಜತೆಯಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು, ಕಂಡ್ಲು ದುವುದು, ಗುಡುಕು ಕೊಡುವುದು—ಇವು ನೊದಲಾದುವು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಸಂತೋಷಕರವಲ್ಲವೇ. ಹೀಗಿರಲು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅವುಗಳ ಅನುರಾಗವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದರೆ ಆನಂದವು ವಿತರಿಸಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೇನು? ಈ ಅನುರಾಗಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಸಂಭವವನ್ನು ಯಾರೂ ಹುಟ್ಟಿರಲ್ಲ. ಆದವಾತ್ತಕ್ಕೆ ಪಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನುರಾಗವಿಲ್ಲವೋ ಎಂದರೆ, ಇಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮಾತ್ರವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಆನಂದ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಗುಣವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೇಂದರೆ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಯಾವುದು ಸಂಭವಿಸದೋ ಆದು ಸಂಭವಿಸುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸಲಿಟ್ಟರೂ ಒಂದರ ಧರ್ಮವು ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಉರೋಪಿಸಲಿಟ್ಟರೂ ವಿಸ್ತೃಯವುಂಟಾಗುವುದು ಸಹಜ. ಪಣಿಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವಣನೆ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಆನಂದದಾಯಕವೇ; ಆ ಆನಂದವು ರತ್ನವ್ಯಾಪಾರವಣನೆಯಾದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾದಿಹೊಂದಿತು. ಆ ಆನಂದವು ಅಸಂಭಾವ್ಯವಾದುದು ಸಂಭಾವ್ಯವಾದಂತೆ ವರ್ಣಿಸಲಿಟ್ಟತಾದುದರಿಂದ ವಿತರಿಸಿರಿತು. ಆದಂತಿರಲಿ. ಈ ರೀತಿಯ ವಣಣನೆಯನ್ನು ರಸಾಭಾಸವೆಂದು ರಸಜ್ಞರು ಏಕೆ ಕರೆವರು? ರಸದಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಹೂರತು, ನಿಜವಾಗಿಯೂ ರಸಹುಟ್ಟಿದಾದುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ರಸಾಭಾಸವೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ರಸಾಭಾಸವೆಂದು ಹೇಳಿದ ವಾತ್ತದಿಂದಕೇ ಅನಂದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆನಂದವೇನೋ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ರಸದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವಷ್ಟು (ಎಂದರೆ ಏವಂ ನಿಧಿಪಾದ ರಸವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ದುವ್ಯಾಂಕ ಶಕುಂತಲೆಯರಲ್ಲಿ ಉರೋಪಣ ವಾಡಿ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಎಷ್ಟೋ ಅಷ್ಟು) ಆನಂದವು ಇಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇಂಥಷ್ಟಿಗಳು ವಿಸ್ತೃಯಜನಕವಾದುವುಗಳಿಂದು ಹಿಂದೆ ನಿರೂಪಿಸಲಿಟ್ಟಿರುವು.

ಈ ರೀತಿಯಾದ ವಿಸ್ತೃಯಜನಕವಾದ ವಣಣನೆಗಳನ್ನು ಆಲಂಕಾರಿಕರು ಆಲಂಕೃತಿಗಳಿಂದೇ ಗಳಿಸುವರು. ಆದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ನಿರೂಪಿಸಿದೆನು. ಏಕೆಂದರೆ—ಇಂಥಷ್ಟಿಗಳು ಆಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದುವುಗಳಿಂದು ಹೇಳುವುದು ನನಗೆ ಸಮೃತವಿಲ್ಲ, ಆಲಂಕಾರಿಕರಾದಲೋ, ಭಾವ

ವನ್ನಿ ವ್ಯಂಗ್ಯವನ್ನಿ ರಸವನ್ನಿ ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತಭಾರವ ಮಾಡುವಂತೆ ಇವುಗಳನ್ನಿ ಸೇರಿಸುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರವೇ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಸ್ವವೆಂಬ ತಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸುವುದೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಶೋರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ “ಕೃತಿಸತೀಗೆ ಶಬ್ದಾಧ್ರ್ಯ ಜಾತಮಂತೆರಮು ತೆರದಲಂಕೃತಿಯಕ್ಕುಂ” ಎಂಬ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಪ್ರೋಕಾರವೇ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂಬಷ್ಟು ಹೊರಗಣ ಶೋಭಾವಹವಾಗಿರಬೇಕು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲಾಗಲಿ, ಅಧಿವಾರ ಅವುಗಳ ಪ್ರಾಚ್ಯರ್ಥವನ್ನಿ ಪಾರಾಧಾಸ್ಯವನ್ನಿ ಸ್ಥಿರಪಡಿಸುವ ಕಾರಣದಿಂದಲಾಗಲಿ ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ:

ಇನ್ನೂ ಅಲ್ಲದೆ ಉತ್ತಿಭಂಗಿಯನ್ನು ಅತ್ಯಾಲುಸುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನವ್ಯಂಪೋ ಇಲ್ಲವೋ ನಿಚಾರಿಸೋಣ? ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸೆಟ್ಟುಸೆಟ್ಟಿಗೆ ಕವಲಿಲ್ಲದೆ ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ರಂಜಕವಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿಸಿ ತಿರುಗಿಸಿ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಯೋಜನವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸು ಸ್ವಲ್ಪಹೂತ್ತು ಸಂತೋಷದೊಡನೆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುದರಿಂದ ವಿಷಯವು ಚಿರಸ್ಥಾಯಿಯಾಗುವುದು. ಉತ್ತಿಭಂಗಿಯನ್ನಾತ್ಯಾಲುಸಿದ್ದರೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಉತ್ತೋಜಕವಾಗಿರುತ್ತದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಕವಿಗಳು ಉತ್ತಿಭಂಗಿಯನ್ನಾತ್ಯಾಲುಸಿಯೇ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಇಂತ್ತಿಗೆ ಸುವರು.

ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ,—

(1) ತಿಳಿದವನಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕೆ, ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಲೀಲಾವತಿಯಲ್ಲಿ

ವರವಿದ್ವಾರಾಜವಿದ್ವಾ ।

ವಿರಂಜನೆನಿಸಿರ್ಫ ನಿನಗೆ ನೀತಿಯ ಮಾತಂ ॥

ವಿರಚಿಸಿ ಹೇಳುದು ತುಂಬಿಗೆ ।

ಪರಿಮಳಮಂ ಕೊಂಡು ಕೊನೆದು ಹೇಳುವೊಲಕ್ಕುಂ ॥ ೮

ಎಂದು ತಿಳಿಸುವನು. ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಮಳದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಶಕ್ತಿಯಾಳ್ಳ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನಂತಿರುವ ದುಂಬಿಗೆ ಪರಿಮಳಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅಪ್ಯಂಚಿಸಿ ತಿಳಿಯಿದ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಧಿದಶಯಲ್ಲಿರುವ ನಾವೂ ಉಪದೇಶವಾದುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಂತಾಲಿತನ್ನು ವುದೇ ಇವುತ್ತಾರವು.

(2) ಮತ್ತು ಸ್ತೋಪಾದವೋಹವೆಂಬುದು ಮನುಷ್ಯನ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಗಿಸಿ, ವಿವೇಕವನ್ನು ತೊಲಗಿಸಿ, ಕೇಳಿಗೆ ಕೂಡಂತಾದುದರಿಂದ, ವಿವೇಕಿಯಾದವನು ಸ್ತೋಪಾದವೋಹವೆಂಬ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಬೇಕೆಂದೆ, ದಃಪತ್ರವೇತನಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಒಬ್ಬ ಕವಿಯು ಹೀಗೆ ನಿರೂಪಿಸಿರುವನು.

[ಕವಿಕುಂಜರಲೀಲಾವತಿ, ಆಶ್ವಾಸ, ೪.]

ಉದಯಿಪ ನೇರಸಿಂ ಕಿಡದ ಕಳ್ಳಲೆ ಕಿತ್ತಲಗಿಂ ಕರುತ್ತು ಕು ।

ತ್ವದ ಕಲಿವೇನೇಯಂತಕನ ಬಾರಿಗೆ ಬಾರದ ಸಾಷ್ಟ ಕಳ್ಳನು ॥

ಣಿದ ಕಡುಸೊಕು ಕಿಚ್ಚಿನುರಿ ಪತ್ತದ ಬೈತ್ತುವ ಬೀಗೆ ಪಾವು ತಿ ।

ನ್ನದ ತನಿನಂಜು ತಸ್ಮಿಯರೊಳಾದಳಿಂ ಪೆರಕುಂಟಿ ಲೋಕದೊಳ್ಳಿ ॥ ೮

ಒದವಿದ ಹೆಂಪನೊಳ್ಳಿದೊಡೆ ನೀತಿಯನೊಳ್ಳಿದೊಡೋತ ಸ್ಯಾಪನೊ ।

ಲ್ಲಿದೊಡೆ ಜನಕ್ಕೆ ಜವ್ವನಮನನೊಳ್ಳಿದೊಡಾಯಾತಿಗಾದ ಹೆಚ್ಚನೇ ॥

ಳ್ಳಿದೊಡೆ ವಿವೇಕಸಂಪದಮನನೊಳ್ಳಿದೊಡೋಲ್ಪರ ಪೀಠ್ಯ ವಾತನೊ ।

ಳ್ಳಿದೊಡೆ ಕುಲಕ್ರೇವೋನ್ನ ತಿಯನೊಳ್ಳಿದೊಡೋಲ್ಪರ ಪೀಠ್ಯ ವಾನವಂ ॥ ೯

ಅತನು ಗಡಾ ಭಟಂಗೆ ನನೆವಿಲ್ಲಿಡ ಪೂರೆ ಸರಲ್ಲಿಡಂ ಹಿಮು ।

ದ್ವ್ಯಾತಿ ಗಡ ಬಂದ ವಾವು ಗಡ ತೆಂಬಿಲರುಂ ಗಡ ತುಂಬಿಗಳ್ಳಿ ಗಡಂ ॥

ಲತೆ ಗಡ ಸ್ಯಾನಿಕಂ ಗಡಮವಂಗೆ ಗಡಕ್ಕೆಟ ಸೋಲ್ಪು ತಾಂ ಗಡು ।

ದ್ವಾತರುಮನಿಕ್ಕುವಂ ಗಡ ಸ್ಯಾಪಂ ಗಡ ಹೇಳಿದು ಕೇಳಿತಕ್ಕುದೇ ॥ ೧೦

ಅವಿವೇಕಂ ಮೃಗತ್ಯಷ್ಟ್ಯೇವೋಲ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಿನಂ ಗಾಂಭೀರ್ಯವಾರಾತಿ ಬ ।

ತ್ತು ವಿನಂ ಘ್ಯಯಂಧರಾಧರಂ ಬಿರಿವಿನಂ ವಿದ್ಯಾವನಸ್ತ್ರೀಣಿ ಪೂ ॥

ಟಪ್ಪಣಿ—೧. ಉದಯಿಪ ... ಕತ್ತಲೆ = ಸಮರ್ಪ್ಯತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ನಾಶವಾಗದ ಅಂಥಾರವನ್ನು ಉಂಟುವಾಡುತ್ತದೆ, ಎಂದರೆ ಇರಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀಕಾರವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ; ಇತ್ಯಾದಿ. ಕಲಿವೇನೆ = ಹೆಚ್ಚಿದ ಬೀನ. ತಿನ್ನದ = ಕಡಿಯದ.

೨. ಟತ ಸೈವು = ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಪುಣ್ಯ. ಹೆಣ್ಣಿ ಬಲ್ಕೊಂಡ, ವುಲೀ ಹೇಳಿದ ಸುಗಣಗಳಿಳ್ಳವು ನಾಶವಾಗುವುದೆಂದು ಅಭಿಪೂರ್ಯ.

೩. ಬಂದ ವಾವು = ಫಲಿತರಸಾಲ. ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟರುವ ಹೇತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಮ ಗ್ರತಯಿದ್ದರೂ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಯಾಯಿತೆಂದು ನಿರೂಪಿಸುವುದೇ ಇವುತ್ತಾರ. ಕಾಮ ಪರವರಶಾದವನು ಕವಢಿಗೂ ಕಡೆ ಏಡು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ತ್ವುವಿನಂ ತಪ್ತಶರೀರಸೂರ್ಯಮಣಿಯಿಂ ಜ್ವಾಲಾಕಲಾಪಂಗಳು ।

ಷ್ವಾವಿನಂ ಪ್ರೋಣಿದುದೀಜಗತ್ತುರಾಯದೊಳಂ ಕಾವೋಗ್ರಫವಾರ್ಥಗಮಂ ॥ ೮

ಅದನದಿರದೆಂದವಿ ಬೇಗಂ ।

ಬೆದರಿಸುಪ್ರೋಡೆ ದವಾಪರೋಧರಾಗಮಮೆ ವಲಂ ॥

ಬೆದರಿಪ್ರದಧರಿಂ ನಯಕೋರೀ ।

ವಿದನೆನಿಪಂ ದಮಸಮೇತನಾಗಲೇಖ್ಯಂ ॥ ೭

(3) ಪರ್ವತದ ಬೈಷ್ಣಿಕ್ಯವನ್ನು ಚಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾನೆ:—

ಅನಗಳೊಳಳಿ ಶಬರಬಾಲಕಿಯರ್ ವಿಧುಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ತೆ ।

ಮಾತ್ರನನಮಂ ನಿಂಬಿಸಿ ಮದಾಂಬುಲಲಾವಮನುಂಚ್ಯಾ ಬಿಂಬಮು ॥

ಧ್ಯಾನನದಭ್ಯಾ ಬಿತ್ತುಲಿಸೆ ಮಾಗ್ಧಿಂದೊಳಾಯ್ಯು ತದಂಕಮೆಂಬೆನಿ ।

ಸಾಂಸರಿಯೆಂ ವಲಂ ಸೆರೆಯೆ ಬಿಂಬಿ ಇಂದ್ರಾಧರುಜ್ಞಾ ಪೃತಿಯುಂ ॥ ೯

ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಶಬರಬಾಲಕಿಯರಿಗೆ ಮಾಗ್ಧಿಂದನ್ನು ಹೇಳಿ, ಅವರು ತಿಳಿಯದೆ ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸಿದ ತಮ್ಮ ಮುಖವನ್ನು ತಮ್ಮ ನಿಜವಾದ ಮುಖವೆಂದೇ ತಿಳಿದು, ತಾವು ಹಣೆಗೆ ಇಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾದನ್ನು ಆ ಹಣೆಗೆ ಇಟ್ಟಿರೆಂದು ಹೇಳಿ, ಚಂದ್ರನು ಅವರ ಕೆಯ್ಯಾ ಕನ್ನಡಿಯಾದನೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದರ ಮೂಲಕ ಪರ್ವತದ ಬೈಷ್ಣಿಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದೇ ಉಕ್ತಿಜಮತ್ತಾರವು.

(4) ಮತ್ತು ನಗರೀಕೋಪವನದ ಸೂಂಪನ್ನು ಮಲ್ಲಿನಾಧಪುರಾಣದಲ್ಲಿ—

ಎಷನೀರಿಂ ನಾರಿಕೇಳಂ ಬಳೀಯಿಸೆ ಕದಳೀಷಂಡಮಂ, ತುಂಬೆಯಂ ಪೂರ್ಣಾ ।

ಗೊಳಿದಿಂ ಪೂರ್ಗದ್ಯುಮಂ ಬಲ್ಲಿರೆವಿಡಿಯೆ, ಮಾರಾಳಂಗಳಂ ಪದ್ಧತಂಡಂ ॥

ನಳಿನೀಕಾಂಡಂಗಳಿಂ ಕೊರ್ಬಿಸೆ, ಕನಗೋರನಿಂ ಬಾಳಕೊತದ್ರುಮಂ ಜೊ ।

ಪಳಮಂ ಪುಂಸ್ಕೂಕೀಲಕ್ಕೊಳ್ಳುಲಗಿಸೆ ಸೊಗಲಿಂಕುಂ ತತ್ತುರೋದ್ವಾಸಂಡಾಂಳಾ ॥ ೪

ಎಂದು ಕವಿಯು ವರ್ಣಿಸಿರುವನು. ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಿಭಂಗಿಯು ಜಾರುತ್ತಾರೋತ್ತಾರಿದೆ.

ಟಿಪ್ಪಣಿ—೧. ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಸ್ತುರ್ಯಾನೋಹದ ಉಳ್ಳಾಸಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅಧಿಕಾರಮೂಲಕ ನಿರೂಪಿಸಿರುತ್ತಾನೆ; ಈ ಅಧಿಕಾರವು ಉಕ್ತಿಜಮತ್ತಾರದಿಂದ ಉಬ್ಜೇವಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಅದಂತ ಅರುರದೆ (ಹಂಡರದೆ). ಸಹೋಧರ = ವೇಷಿ.

೩. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದವನಕ್ಕೆ ಶೋಭಾದಾಯಕವಾದ ಪೃಜ್ಞಗಳ ಕೊಳಗಳ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಮೃದ್ಧಿಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

(೫) ಮತ್ತು ಈಸ್ವರದಂಪತೀಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿಷ್ಟುವ ರಾಜನ ತ್ವರಾತಿಶಯವನ್ನು
ತೋರಿಸಲು, ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ—

ಪದಿದವನೀಗಳಾಪಿಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ದನಾಪಿಡಿದಪ್ಪನೀಗಳಾ ।
ಪಡಿದನೆ ಈಸ್ವರದ್ವಯಾವನೆಂಬಿಸೆಗಂ ಬಳಿಸಂದು ತನ್ನ ಸಂ ॥
ಗದದವರಂ ಚಾಗ್ರಿಹವುಮೆಂತ್ರಾರಾರದೆ ಹಿಂದೆ ನಿಲ್ವಿಸಂ ।
ಕಚುಪಿಸೊಳಿಸಂದು ಬಿಷ್ಟುಸತತೀಷ್ಪುದೆ ವಾಚಿಯನಾನ್ಯಭೋಕ್ತಮಂ ॥ ೮
ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು.

(೬) ಮತ್ತು ನಾಯಿಕಾಜೌಂದವರುವು ವಿಶ್ವವಿಂದಾಗೋವಿಂದನಾಟಕದಲ್ಲಿ—
ಅರಲಿಜನಿವಳಾನನಹಿಮು ।

ಕರನಂ ವಿರಚಿಸೆ ಬಳಿಕ್ಕೆ ಮುಗುಳಾದುದು ತಾ ॥
ಉರೆಯಂದರೊತ್ತುವ ಹೊಸಿಯೋಳ್ಳ ।
ಪರಿದಾಂತಾಂಗೋಂದು ಮಂಡಿಸಿಕುಂಂ ಸತ್ಯಂ ॥ ೯
ಓಗೆ ವಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಈ ಒಂತಿಯಾದ ಸಂಭಾರ ಕಲ್ಪನೆಯೇ
ಉಕ್ತಿ ಚಮತ್ವಾರವು.
ಮತ್ತು ಪಂಪರಾವಾಯಣದಲ್ಲಿ—

ಕೆಡಿಸಿದನೀಕೆ ತಾವರೆಯನೀರೋಗಮಂ ಪಡೆದೇಕೆ ಸೆರ್ಪಿಲಂ ।
ಕೆಡಿಸಿದನೀರೆರಂಬೊಳೆವ ಕಣ್ಣೆಂಬೆರಂ ಪಡೆದೇಕೆ ತುಂಬಿಯಂ ॥
ಕೆಡಿಸಿದನೀರಿನಿಇಕುಂಬಿಲಾಳಕಮಂ ಪಡೆದೇಕೆ ಪದ್ಧಿಂಜಂ ।
ಕೆಡಿಸಿದನೀಕೆಯಂ ಪಡೆದು ಜಂಗಮಕ್ಕುಲತಾವಿಳಾಸಮಂ ॥ ೧೦
ಎಂದು ವಣಿಸಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಿ ಚಮತ್ವಾರವಿಲ್ಲವೆ ಅಳೋಜಿಸಿ ಸೋಡಿ.

ವೇ ಏಲೆ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ ಪದ್ಧುಗಳನ್ನಿರುವ ಚಮತ್ವಾರವು ಅಲಂಕಾರ
ವಿಶ್ವವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಅದರಿಂದ ಉಕ್ತಿಭಂಗಿಯನ್ನು ಅಲಂಕಾರವೇದೇ ಗಣಿಸ
ಕೂಡದು. ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಿಭಂಗಿಯಿದ್ದರೂ, ಉಕ್ತಿಭಂಗಿಯಾಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರ
ವಿದ್ದರೂ ಉಕ್ತಿಭಂಗಿಗೂ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕೂ ಬಿಕ್ಕಿವನ್ನು ಹೇಳಿಕೂಡದು. ಅಲಂ
ಕಾರವಿಲ್ಲದ ಉಕ್ತಿಭಂಗಿಯೂ ಇರಬಹುದು. ಉಕ್ತಿಭಂಗಿಯಾಲ್ಲದ ಅಲಂಕಾರವೂ

ಯ—ತ. ಇಂಳ ಮಾಜಿಂದ್ರನ ಕೂತಿಯಿಂದ ಅರಲಿಜನ (=ಬ್ರಹ್ಮ) ಅನವಂದ ಅಳೇತನವಾದ ತಾವರೆಯ ಕೂಡ ವುಕ್ಕಿತನಾಯಿತೆಂದು ಕವಿಯ ಭಾವ.

ಇರಬಹುದು. ಅದುದರಿಂದ ಉತ್ತಿಭಂಗಿಯನ್ನು ಅಲಂಕಾರಭಿನ್ನವಾಗಿ ಗಣಿಸುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು. ಅಲಂಕಾರಕ್ಕೆ “ ಚಮತ್ವತೀಜನಕತ್ವಂ ” ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವನು ಹೀಗೂವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಉತ್ತಿಭಂಗಿಯನ್ನು ವ್ಯಂಗಾಘಾದಿಗಳಂತೆ ಅಲಂಕಾರದ ಪ್ರಭೇದವಾಗಿ ಸೇರಿಸಬೇಕಾಗುವುದು; “ ಅಲಂಕೃತಿತ್ವಂ ” ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತೇ ಗಣಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಏವಂತಹ ಉತ್ತಿಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರವಿದ್ದೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ; ಅಲಂಕಾರವಿಲ್ಲದ ಉತ್ತಿಚಮತ್ವಾರವೂ ಉಂಟು. ಉದಾಹರಣೆ :—

(1) ಚೆರಲಂ ಮಿಡಿಯಿಪ ಪ್ರಾಚಕಾಂ।

ಕುರಮಂ ಪ್ರಪ್ರಸುವ ಸೋಡೆ ತಲೆದೂಗಿವ ಸುಂ॥

ದರಮೆನಿಪ ಕೆಸುರಿವೆಸದಿಂ।

ದರಮನೆ ನಾಜ್ಞದು ಮುಖುಂಗಮತಿವಿಷಯಮುಂ॥೧॥

(ಮಲ್ಲಿನಾಥಪುರಾಣ)

ಇದು ಅರಮನೆಯ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಪದ್ಯ. ಇದರ ಪೂರ್ವ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಲಂಕಾರವೂ ಕೋರಿಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಉತ್ತಿಚಮತ್ವಾರವಿರುವುದು.

(2) ಅನೋದ್ದಾಹರಣ—ಜಗನ್ನಾಧವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಬಾಲಕೇಳಿವಣಿಸೇ—

ತಕೆಟವಿಮದ್ರ ನಿ೯೦ ಮುಂತಿ ಬಾರದ ಮುಂ ಕುಡಿ ಸಮ್ಮತ್ತೆಯಫಂ।

ಪಿಕೆ ಘಣಿಲೆಂಬ ನಂದಿನಿಯ ಪಾಲಿದೆ ನಿ೯೦ ಕುಡಿಯತ್ತೆ ನಿನ ಜೆಂ॥

ಡಿಕೆ ಬಳೆದಪ್ಪದೆಂದಬಲೆ ನಂಬಿಸೇ ಪಾಲ್ಗು ಡಿದೀಗಳಂಬ ಜೆಂ।

ಡಿಕೆಯೆನಿತ್ತಾದ್ದ ನಾದುದೆನುತ್ತುಂ ಬೆಸಗೊಳ್ಳು ಮುಕುಂದನೆಲ್ಲಿದಂ॥೨॥

ಇಲ್ಲಿ ಬಾಲಕೇಳಿಯ ನಿರೂಪಣಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಪನೋರ್ ಚಮತ್ವಾರ ಕಂಡುಬಂದು

ತೆಪ್ಪಣಿ—೧. ಮಿಡಿಯಿಪ, ಪ್ರಪ್ರಸುವ, ತಲೆದೂಗಿವ, ಏನಿದ ಎಂಬ ಕೃದೆತಗಳು ಕುಸುರಿವಸವೆಬಿಂಬಿದನ್ನು ವಿಶೇಷಿಸುತ್ತವೆ. ಕುಸುರಿವಸ = ಕಾಸ. ರ, ಸಣ್ಣ ಹೀಜುಕಾಯಿಗಳಂತೆ ವಾಡಿರುವ, +ಬ್ರಸ, ಕೆಲಸ. ಇಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯಾಚೇಷ್ಟ್ವಗಳಿಂದ ವಸ್ತು ಯಾವಿಭಾವವನ್ನು ಸಂಖಣಿಸಿರುವುದೇ ಉತ್ತಿಚಮತ್ವಾರ.

೨. ಹೇಎಂಫುಂಟೆಕೆ ಘಣಿಲೆಂಬ = ಯಾವ ಧೇನುವನ ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ತೆನ್ನೆಡು ಸಣ್ಣ ಗಂಟೆಯು ಘಣಿಲ್ ಘಣಿಲೆಂಬ ಕಬ್ಬಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಆ ನಂದಿನಿಧೇನುವಿನ. ಜೆಂಡೆಕೆ = ಜಾಟ್ಪು.

ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಇಂಪಾಗಿದೆ. ಪದ್ಯೈ ಕದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಬಹುದಾ ದರೂ ಅಪಾತಕಗಳಿಗೆ ಯಾವ ಅಲಂಕಾರವನ್ನೂ ನಿರೂಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

(3) ಮತ್ತು ಶಿಶಿರಭಾತುವಣಿನೇಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಪಾಗಿರುವ ಈ ಪದ್ಯವನ್ನು ಸೇರೋಡಿ.

ತಳಿರೊಳ್ಳಿ ಮುಖ್ಯಾಟ್ಯ ಕೂಸಂ ತೆಗೆದು ಶಬಂ ನಿಸ್ತೋಷಪ್ರಾಯಾಗಿಪ್ರಾರ್ಥಿಸಂ ಚ |
ಇಂಳಿ ನಿರೀರಂ ತೀರಿ ಬೇಗಂ ತೊಡೆದು ಹಿಮಕಣಾನೀರೆವೆಂ ತೇರಂಕೆದಾಣಂ || .
ಗಳನಂಟಂಟೆಲ್ಲಿಯುಂ ಕಾಣದೆ ಹರಣಮನತ್ಯಾಷ್ಟು ಮಂ ಸುಯ್ಯೆ ಸುಯ್ಯುಂ |
ದಳಿ ಕೂಸೆಷ್ಟು ತ್ವಂ ಕಾಕಾರಳಿನೇ ತೊರೆದ ಕುಚಾಗ್ರಂಗಳಂ ನಿರೀಡುತ್ತರ್ವಾಳಿ |

(ಕವಿಕುಂಜಲೀಳಾವತಿ)

ಈ ಪದ್ಯವನ್ನು ಸೇರೀಡುವಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಿಚಮತ್ವಾರದಿಂದಲೇ ಅನೆಂದ ಹಂಟ್ಯೆ ತೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಶಿರೀರು ಕುತ್ತಿಸಲಿಲ್ಲಿ ಇಂದು ಹೆಚ್ಚಿಗೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಿಸಬೇಕಾಗಿ, ಈ ರೀತಿಯ ಅಸಂಭವವಾದ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಕವಿಯು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವನು. ಶಬರಿಯು ಬೇಡಿತ್ತಿರುವಾದಾದರಿಂದ ಶೀರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶೀರಸ್ನು ಮುಖ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶಿಂದ ಬೀಳ್ಳಿಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಇಂತೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರದೆಂದೂ ತಿಳಿವಷ್ಟು ಅರಿಯಾದವಳಾಗಿದ್ದಳು. ಅವಳು ಮಗುವಿನಲ್ಲಿ ಉಸಿರಾಡುವ ಸ್ಥಳಲ್ಲಿ ಚಲನ ಕಾಣದೆ ಆದು ಸತ್ತುಹೊರ್ಯಾಯಿ ತೆಂದು ನಂಬಿ ದುಃಖದಿಂದ ನಿಟ್ಟಿಸಿರನ್ನು ಬಿಡಲು, ಆ ಉಸಿರಿನ ಶಾಖದಿಂದ ಕೂಸೆಷ್ಟು ಅಳುವುದಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿತೆಂದು ಕವಿಯು ಹೇಳಿರುವನು. ಶೀರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶೀತದಿಂದ ಕೈಕಾಲುಗಳು ಬೆರತು ಸ್ವಾಧೀನ ತಪ್ಪಿಹೊರ್ಯಾಗುವುವು, ಶಾಖದಿಂದ ಪುನಃ ಸ್ವಾಧೀನಕ್ಕೆ ಬರುವುವೆಂಬ ಲೋಕಾನುಭವವನ್ನು ಚಮತ್ವಾರವಾಗಿಯೂ ವಕ್ರವಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಸಿರುವನು.

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದಣ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಅಲಂಕಾರವೂ ವ್ಯಾಂಗ್ಯವೂ ಕಂಡುಬಂದರೂ, ನಿರೂಪಣ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಿಚಮತ್ವಾರವಿಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ.

ಮತ್ತೊಂದುದಾಹಾರಣ—

(4) ಗಂಡನನೊರ್ವಾರ್ಪತಿಗೆ ಗಂಗೆಗೆ ಗೋಪಿಗೆ ಕೂಟ್ಯ ರೆಂದೊಡಾ |
ಪೆಂಡಿರ ರೂಪುಮಂ ಸೊಬಗುಮಂ ಭವಮಂ ಪೆಸರ್ವೋಷ್ಟುದೇ ಮನಂ ||
ಗೊಂಡಳನಂಗನಂ ರತಯೆನಲ್ಲಿ ಜದುರ್ತ್ವಣಾದಾಕೆಗೆಂದು ಚ |
ಕೊಂಡ ವಿಲಾಸದಿಂ ನಗುವುದಲ್ಲಿಯ ವಾರವಿಲಾಗಿನೀಜನಂ || ೩ ||

(ಮಲ್ಲಿನಾಥಷ್ಠರಾಣಂ)

ಈ ಪದ್ಯವು ವಾರನಾರಿಯರ ಸೌಂದರ್ಯಾತ್ಮಕಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತೇಜಮತ್ತಾರವೇ ಮುಖ್ಯ ಸಂಗತಿ. ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ತನ್ನ ಆಶಯವನ್ನು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ, ಮರೆಸಿಯೇ ಹೇಳಿರುವನು. ಹೇಳಿರುವ ರೀತಿಯು ಆಹಾದಜನಕವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಂಗ್ಯವೂ ಇದೆ. ಆ ವ್ಯಂಗ್ಯಕ್ಕೆ ಉತ್ತೇಭಂಗಿಯು ಆಶಯ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಒಂದೊಂದೇ ಆಹಾದಜನಕವು. ಅವರಡೂ ಸೇರಿಯ ವಾಗ ಸುಖಾತ್ಮಕಯಕ್ಕೇನುಕಡವೇ? ಒಬ್ಬ ಚು ಗಂಡನನ್ನು ಉವರ್ಚಿಗೂ, ಒಬ್ಬ ಚು ಗಂಗೆಗೂ, ಒಬ್ಬ ಚು ಗೋಪಿಗೂ ಕೊಟ್ಟಿರು ಎಂದರೆ, ಅವರ ಸೌಂದರ್ಯ ಸೌಭಾಗ್ಯಾಭಿಜಾತ್ಯಗಳನ್ನು ಏನಿಸುತ್ತ ಹೊಗಳುವುದು? ರತ್ನೀಯೇ ಶರೀರವಿಲ್ಲದ ಅನಂಗನ ನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ವರಿಸಿದಳಿಂದರೆ, ಅವಳ ಜಾತ್ಯರ್ಥವೆಷಟ್ಟು ರದು? ಎಂದು ಆ ಪುರದ ವೇಶಾಸ್ತ್ರೀಯರು, ತಮ್ಮ ವಿಲಾಸಗರ್ವದಿಂದ ನಗುತ್ತಿದ್ದರು—ಎಂದು ಪದ್ಯಾಧಿ. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರವರ್ತಿಯಾದ ಶಂಕರೇವೀ ಪತ್ನಿಯಾಗಿರುವಾಗ ಇಂದ್ರನು ಉವರ್ಚಿಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾದರೆ ಅವಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವೇನು? ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳಾದ ಗೌರಿಯು ಇರುವಾಗಲೇ ಅರ್ಥನಾರೀಶ್ವರನಾದ ಶಕ್ತಿರನೂ ಕೂಡ ಗಂಗೆಯನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮರೆಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಲಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನಾದರೆ, ಪಾರ್ವತಿಯು ಸೌಭಾಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವೇನು? ಶ್ರೀರಂಜನಾಗರೋದ ವಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮಾಡದೆ, ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಒಬ್ಬ ಗೊಲ್ಲಿಗಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾದರೆ, ಅವಳ ಹುಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಮಹಿಮೆಯೇನು? ಬಹಿಕ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಅನಂಗನನ್ನು ಪತಿಯಾಗಿ ವರಿಸಿದ ರತಿಯ ಜಾತ್ಯರ್ಥವು ಒಂದು ಜಾತ್ಯರ್ಥವೇ? ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತರಾಗಿ ಬಂದರಾದರೋ ಹಾಗಲ್ಲ; ತಮ್ಮನ್ನು ಎಂದೆಂದಿಗೂ ನೀಟ್ಟಿಹೋಗರು. ತಮ್ಮ ವಿಲಾಸವಂಥದು—ಎಂದು ಮೇರಿಯತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಪದ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ವಾರವಿಲಾಸಿನಿಯರು ಶಂಕೇ ಗೌರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ರತಿಗಳಿಗಂತಲೂ ಮೇಲಾಗಿದ್ದರೆಂದು ವಾಚಕ್ಯಾಧಿ.

ಹೀಗಿರಲು ಉತ್ತೇಭಂಗಿಯನ್ನು ಗೀರಿಸಿದೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ನಾವೂನ್ನು ವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದರೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಷಟ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವೆಡಿಲ್ಲ. ಮರೆಸಿ ಮರೆಸಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾದ ಫಲವು ಕಂಡುಬರುವುದು. ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ತಿಳಿದಂತಾಗಬೇಕು, ಅದರೆ ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಬಹುಕಾಲ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಕೆಲಸ ಕೊಟ್ಟಿರೇನೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಖಚಿತವಾಗಿ ಸುಖಾಧಿಕ್ಕೆವನ್ನು ಕೊಡು

ವೆದು. ಶ್ರಮಪಟ್ಟಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ವಶ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅಭಿವೂನ ಹೆಚ್ಚು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸುಖವೂ ಹೆಚ್ಚು. ಆದುದರಿಂದ ಕವಿಗಳು ಕ್ರಿಷ್ಯಾಗೋಪನ, ಕರ್ತೃಗೋಪನ, ವಚೋಕಿ, ಯಮಕ, ಗಕಪ್ರತ್ಯಾಗತ, ಅಂತಲಾರ್ಪಿ, ಬಹಿಲಾರ್ಪಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ನ್ನು ಈ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಅಲ್ಲಿಲ್ಲಿ ಸಂದಭಾರಸುಜಾರ ಉಚಿತ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವರು. ಅಂಥವುಗಳಲ್ಲಿ ಆನಂದವು ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲ. ಅಂಥವುಗಳು ಉಪಿಸಕಾಯಿಯಂತೆ ಭುಜಿಸುವಾಗ ರೋಚಕವಾಗಿದೆ ಇರುವು. ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾಗಿ ಎಲ್ಲಾರಿಗೂ ಒಗಟುಗಳಲ್ಲಿ ಇಡಕೊಂಡುಸ್ವರೂಪೀ ಆಶಿ ಹೆಚ್ಚು. ಸಮಸ್ಯೆಗಳೂ ಈ ತೆರದ ವರ್ಣನೆಗಳೇ ಆಗಿರುವುವು.

ಲಯಬದ್ಧವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಪದಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತು ಬಂದರೆ ಹಿತವುಂಟಾಗುವೆದು. ಆಕಡೆ ಸಂಗೀತವು ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿರುವುದು. ಬಂದೋಂದೇ ಹಿತಜನಕವಾಗಿರುವಾಗ ಅವೆರಡೂ ಒಂದುಕಡೆ ಸೇರಿಬಂದರೆ ಆನಂದವು ಹೆಚ್ಚುದೆ ಇರುತ್ತದೆಯೇ? ಪ್ರಾಯಶಃ ಕಾವ್ಯಗಳು ಭಂದೋಬದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇರುವುವು. ಭಂದಸ್ಸು ಲಯವನ್ನಾತ್ಮಿಯಿಸಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಷ್ಟವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಭಂದೋಬದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲವೇ ರಗಳೆಗಳಾಗಿಯೂ ಕವಿಗಳು ಬರೆವರು. ಪೂರ್ವಬದ್ಧವಾಗಿಯೂ, ಲಯಬದ್ಧವಾಗಿಯೂ, ಜಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಹಿತವಾಗುವಂತೆ ಮೃದುಕ್ಕಿಲಿಯುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ, ಉತ್ತಮವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ಕಾವ್ಯವು ಸಮೋರ್ಥಮವಾದ ಕಾವ್ಯವೆಂಬುದು ಫಂಟಾಫೋರ್ಮವಾಗಿದೆ.

ಪದ್ಯಕ್ಕರಗಳು ಪದ್ಯ, ಖದ್ಯ, ಮುರಜ, ಚಕ್ರದ್ವಾಕಾರಗಳಾಗಿ ವಿನಾ೦ಸಹೊಂದುವುವಾಗಿದ್ದರೆ, ಬಂಧವೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವುಗಳು ವಿಸ್ತೃಯ ಜನಕಗಳೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಆಕಡೆ ರೂಪಸೌಂದರ್ಯವು ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಡಿದೆ. ಹೀಗಿರಲು ನಾಮೋದಾರ, ವಿಷಯೋದಾರವಾಗುವ ಬಂಧವು ಚಿತ್ರಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾಗಿ ಪಾಮರಪ್ರಾಜ್ಞತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲರ ಶಾಲಾಪುನೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಲ್ಲಿ ಏನತಿಳಿಯವು?

ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಕವಿಗಳು ಸಾಧ್ಯವಾದಮಟ್ಟಿಗೆ ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತರುವುದರಲ್ಲಿ ಯಶ್ಚಿಸುವರು. ಇವೂ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಸಂಕೇತವು.

ಲೋಕದ ವಸ್ತುಗಳ ಸಹಜವಾದ ಸ್ಥಿತಿಗೂ, ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳಿಂದ ನಿರೂಪಿತವಾಗುವ ಆದೇ ವಸ್ತುಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗೂ, ಬಹಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೈ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಸಹಜವು; ಅರೋಪಿತವಾದುದಲ್ಲ. ಅಂಥ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಸ್ವಭಾವವಾಗಿಯೇ ಆಗಬೇಕು. ಇದ್ದುದನ್ನು ಇದ್ದಹಾಗೆಯೇ ತಿಳಿಲುಸಬೇಕೆಂದು ಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರಲು ಆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೆಂಫದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲೇ ಬೇಕು. ಆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ತಿಳಿಯಾದಿದ್ದರೆ, ಕಾವ್ಯದ ಮಹಿಮೆಯೇ ತಿಳಿಯದೆ ಹೊದಂತಾಗುವುದು. ಆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ನಾಲಗೆಯು ತಿಳಿಸಲಾರದು; ಅನುಭವವೇ ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಬಿಟ್ಟುವನ್ನು ದೂರದಿಂದ ನೋಡುವುದಕ್ಕೂ ಹತ್ತಿರದಿಂದ ನೋಡುವುದಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ನೋಡುವುದಕ್ಕೂ ಆದರ ಪ್ರತಿಫಲಸವನ್ನು ಕಸ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡುವುದಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಆದೇವಿಧವಾದ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಗೂ ಕಾವ್ಯದ ವರ್ಣನೆಗೂ ಉಂಟು. “ ದೂರದ ಬಿಟ್ಟು ನುಳ್ಳಿಗೆ ” ಎಂಬ ಗಾದೆಯಲ್ಲಿರುವ “ನುಳ್ಳಿಗೆ ” ಎಂಬ ಪದವು ದೂರದಲ್ಲಿ ನೋಡುವುದರ ಅತಿಕ್ರಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು. ಬಿಟ್ಟುವನ್ನು ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಾಗ ಆದರಲ್ಲಿರುವ ಒಂದೆಗಳೂ, ಮುಖ್ಯಗಳೂ, ಹಳ್ಳಿತಿಟ್ಟಿಗಳೂ, ಹಂತಿಕಡ್ಡಿಯ ಶ್ರೇಢರಗಳೂ ಇನ್ನೂ ಇಂಥ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹೋಕಕವಾಗದ ಪದಾರ್ಥಗಳೇ ಕಂಡುಬರುವುದು. ಆದುದರಿಂದಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುವು ಅಪ್ಪು ಅಹಳ್ಳಿದಕರವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ದೂರದಿಂದ ನೋಡಿದಾಗಲೋ ಆ ನೀರಸವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳೇ ಒಂದಕ್ಕೂಂದು ಹೋಭಾದಾಯಕಗಳಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದ ಸಮುದಾಯ ಹೋಭಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಬಿಟ್ಟುವು ಅಹಳ್ಳಿದಕವಾಗಿ ಆಗುವುದು. ಅಥವಾ, ದೂರದೃಷ್ಟಿಯಿಂಬ ಪದಾರ್ಥದಿಂದ ಸ್ವಭಾವತಃ ಒರಟೊರಿಬಾಗಿ, ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಕಡೆಯೇ ಕಡೆಮೆಯಾಳ್ಳಿಪ್ಪಗಳಾಗಿ, ಹೋಹವನ್ನು ಉಟುವಾದುವ ಗುಣಲೀಕವನ್ನೂ ಹೊಂದದ, ಬಂಡೆ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಕೂಡ ಸುಣಿಪಾಗಿಯೂ, ಪರಸ್ಪರ ಹೋಭಾದಾಯಕವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿಗೆ ರಮಣೀಯವಾಗಿಯೂ, ಥಾಳಧಳ್ಳಿಪ್ಪಳಿಪ್ಪಗಳಾಗಿಯೂ ಮಾಡ್ಲುಡುವುದೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳಜಳಿದಕತ್ತೆಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರಬಹುದು. ಹೀಗೆಯೇ ಕನ್ನಡಿಯ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಟ್ಟೆಂಬ ಇತ್ತರವಟಪೂ ಕನ್ನಡಿಯ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಸ್ವಾಂದರ್ಶನದ ಹೆಚ್ಚಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ಬರಿಯಾಚಿಕ್ಕಪಟೆದಲ್ಲಿ ಯಾದಲೋ ಬಳ್ಳಿದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಕಡನೆ, ಹುಳುಕು, ಕೊಳೆ, ಒತ್ತು, ಖಾವಡಲ್ಲಿ ಓರೆ

ಮುಂತಾದುವು, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣಬರುವುವು. ಅಂಥ ದೋಷಗಳು ಕನ್ನಡಿಯ ಮೂಲ ಕವಾಗಿ ಸೋಡಿದ ಚಿತ್ರಪಟದಲ್ಲಿ ಪಾರುಯಂತಹ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡಿಗೆ ಆ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ದೋಷಗಳನ್ನು ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಮರಸಿ ತನ್ನ ಫಾಂಥಭ್ಯಾವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅದರ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು ಗುಣವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಕಂಡಲ್ಲವೇ ಜನಗಳು ಗೊಂಬಿ, ಚಿತ್ರಪಟ, ಕಾಗದದ ಹೂ, ಇಂಥು ಅತಿಶಯವಾಧಿಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಯ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಸೋಡುವರು; ಇಲ್ಲವೇ ಅವುಗಳ ಪ್ರತಿಫಲನವು ಬೀಳುವಂತಹಾಗೆ ಕನ್ನಡಿಗಳನ್ನು ನಡುರುಬರು ಕಟ್ಟಿಸಿರುತ್ತಾರು. ಕನ್ನಡಿಯ ಮೂಲಕ ಸೋಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಕೋಚ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ, ಎಂಬ ವಿಷಯವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದೇ ಇದೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ದೇವನ್ನಾಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರಾಜಾನ್ನಾಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ನಿಲುಗನ್ನಡಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿರುತ್ತಾರು.

ಒಂದು ವರ್ಷ ಪಾಂಚ ವರ್ಷ ಕನ್ನಡಿಯ ಮೂಲಕ ಸೋಡುವುದರಲ್ಲಿಯೂ, ಬಿಟ್ಟು ವನ್ನು ದೂರದಲ್ಲಿ ಸೋಡುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಗೋರಿಯಾಗಿಯೇ ಲೋಕದ ವಸ್ತುಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಾಷ್ಟನೀಂಬ “ತಬ್ಬಮುಕುರ” ದಲ್ಲಿ ಸೋಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸೌಮ್ಯ ತಯಾರಾ ಅನಂದವೂ ಹೆಚ್ಚಿಸುವುವು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಗಳ ಸಹಜವಾದ ಸ್ಥಿತಿಗಳು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಾಷ್ಟಮುಕುರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿತವಾಗಿ ಸಕ್ಷಯಿಸುವುದ್ದು ಸಹಜವಾಗಿ ಸೆಳಿಯಿಲಾರವು. ಹಾಗೆಂದರೆ, ವಸ್ತುವನ್ನು ಪರಶ್ಯಾಹಿವಾಗಿ ಸೋಡುವುದಕ್ಕುಂತ ಕಾವ್ಯದ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ಣವಾಡಿದರೆ ಅದರ ಸೌಮ್ಯತ್ವಯೂ ಅಹಾದವೂ ಹೆಚ್ಚಿಸುವೇಂದು ಹೇಳಿದವಾಗಾಯಿತು. ಗಿರಿ, ಸದಿ, ತೋರೆ, ಕಣಿವೆ, ಸಾರಂಗ-ಪೂದಲಾದ ಮನೋರಂಜರವಾದ ಪಾಧಿಗಳನ್ನು ಪದೇಪದೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತ್ವಗಿ ಸೋಡುವ ಅಸುಕೊಲ್ಪಿನಿದ್ದವರೂ ಕೂಡ ಅವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಾವ್ಯಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತ್ವದ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಯಾತ್ರಿಸುತ್ತಿರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕಾದ ನಿದರ್ಶಕವಾಗಿದೆ. ಜಲಪಾತವನ್ನೂ ಕೂಡ ಏರಡಾವೃತ್ತಿ ಸೋಡಿದರೆ ಮೂರನೆಯಾವೃತ್ತಿ ಸೋಡಬೇಕೆಂಬ ಆಶೆಬಹುಕೆ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾವ್ಯರಸಜ್ಞನಿಗೆ ಆ ಜಲಪಾತದ ವಣಸೆಯನ್ನು ಓದುವುದರಲ್ಲಿ ಶೈಪ್ತಿಯೇ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಪದೇಪದೇ ಓದುತ್ತುಲ್ಲಿ ಇರುವನು. ವಾಲ್ತ್ರೂಕಿ ಕೃತವಾದ ಶ್ರೀ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿರುವ ವಂಚವ ಟ್ರೇವಣಸೆಯು ಯಾವ ರಸಜ್ಞನಿಗೆತನೆ ಬೀಸರಿಕೆಯನ್ನು ಉಟ್ಟಿಮಾಡಿತು? ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಸಲ ಓದುವಾಗೆಲೂ “ನವಂ ಸವನಿವಾಭಾತಿ” ಎನ್ನವಹಾಗೆ ಹೊಸ

ಹೊಸದಾಗಿಯೇ ಕಂಡುಬರುವುದೇಹೊರತು ಹಿಂದೆ ಅನುಭವಿಸಿದುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಬೇಸರಿಕೆಯೂ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಆವುಗಳಿಗಿರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು. ಸನಿದರ್ಶಕವಾಗಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದರಲ್ಲದೆ ವಿಷಯವು ಹೃದ್ಯವಾಗದು ಎಂದು ತಾನ್ತ್ರಿಕಾರರು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೂಟಿರುವೆನು.

ಜಂದ್ರಪ್ರಭವುಂಣಿದಲ್ಲಿ ಬಾಲಲೀಲಿಯ ವರ್ಣನೆ:—

ಂ. “ ಅನಿಮಿತ್ತಂ ಪನೆಗಳ್ ಪಳಚ್ ಸೆಸೆವನ್ನಂ ಮುಂದಹಾಸಪ್ರಕಾ ।

ಶನಮುಂ ಮುದ್ದುಮೊಗಕ್ಕು ತಂದು ಪರಿತಂದಪ್ಪೆನುತ್ತಪ್ಪಿ ಹಿಂ ॥

ದನೆ ಬ್ರೈಕ್ಲೋಯ್ಡುನಡಂಗಿ ದಾಯೆನುತ್ತೆ ಮತ್ತೆಯ್ಯಂದು ಮುಂಡಾಡಿ ಭೂ ।

ಪನುಮುಂ ದೇಲಿಯುಮುಂ ಪ್ರಮೋದರಸದೊಳ್ಳೀಂಕಾಡಿಪಂ ಸಂದನಂ ॥”

ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂದರ್ಭವು ಸಮ್ಮಾನಿ ಅನೇಕರಿಗೆ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆ. ಅನುಭವಿಸಿದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಇವ್ಯೂ ಅನಂದವು ಉಂಟಾಲ್ಲಿತೆ ಹೇಳಿ? ಬಂಡಿತವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆ? ಆಗ ನಾವು ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸದೆ ಇಲ್ಲ. ಅನುಭವಿಸುತ್ತೇವೆ. ಆದರೂ ಅನುಭವಿಸುತ್ತೇವೆಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಆಗ ನಮಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ; ಅತ್ಯಕಡೆ ಸಮ್ಮಾನಗಮನವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಈಗಲಾದರೇ ಕೆವಿಗಳು ನಿರೂಪಣೆ ಪುದರ ಮೂಲಕ ಸಮ್ಮಾನ ಅನುಭವವನ್ನು ಪುನಃ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತರುವರು; ಆದರಿಂದ ಸುಖವು ಸ್ವರೂಪಿಗೆ ಬರುವುದು. ಆ ಸ್ವರೂಪವುಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವೂ ಸೇರಿರುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಆ ಸ್ವರೂಪವು ಆ ಅನಂದವನ್ನು ಹೇಳಿ ಸುವುದು. ವಸ್ತು ವಿನ ನಾಕ್ರಾದನಸಃಭವವೇಳಿಗಿಂತ ಸ್ವರಕಾನಸುಭವವೇಳಿಯು ಆತ್ಮಶರ್ವಾನಂದದಾಯ ಕವೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಹೇಳುವರು. ನಾಯೇ ಇಂಥ ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆಯನ್ನು ಸೋರಿದಿರೂ ಇವ್ಯೂ ಅನಂದವನ್ನಂಬಾಗಲಾರದು. ಕೆವಿಗಳ ನಾಮದ್ವಾರೇ ಇದು. ಕವಿಗಳು ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭವನ್ನೇ ಜೋಡಿಸಿ ಶಬ್ದಮುಕುರದಲ್ಲಿ ಸುಮ್ಮಾನ ಎದುರಿಗೆ ನಿಳಿಸುವರು. ಲೋಕವರಿಜಯವೇಳಾವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲದವನಿಗೆ ಕೊವ್ಯಾಪ್ತಿ ಕಿವುಡನಿಗೆ ಕಿನ್ನರಿಯಂತೆ, ಗೂಗೆಗೆ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ವ್ಯಧಾಪ್ತಿ. ಕುರುಡನು ಜೀತ್ರಪಟವನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಸೋರುವುದಕ್ಕೂ ಕನ್ನಡಿಯ ಕೊಕ್ಕಣಿಸಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಸೋರುವುದಕ್ಕೂ ಭೀದವನ್ನು ಎಂದೂ ಅರಿಯಿನು. ಹಾಗೆಯೇ ಸುಖತಾರತಮ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನು ಕಾವ್ಯದ ಸೋಗಸನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಅರಿಯಲಾರನು. ಅದಿರು. ನ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿನ ಈ ಎಮ್ಮೆಯು ಮಂದೆಯ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಓದಿ.

ಅ. “ ಪಸುವ್ಯಾಲ್ಲಿಂ ಮೇಡು ಸಂದೊಂದೆಡೆಯೋಳಮೊಡಲಿಂಬಿಲ್ಲೆನಲ್ಲ ‘ ಕೊರ್ಪು ಕೆಚ್ಚಲ್ಲಾ
ಕುಸಿವನ್ನುಂ ಬೀಗಿ ಪಾಲಂಚಿವಡಿ ವೋಲೆಲ್ಲಿಂ ವತ್ಸಪೀತಾವಕೀಷಂ ॥

ಶ್ರೀಸಗಾರೀಳಕ್ಕೂರಲೋಳ ಕಣ್ಣಲೆಮುಗುಳಿದೆ ಸ್ವಕ್ಕುಂಗಳಿಂ ಸೂನಿ ಫೇನ !

ಪ್ರಸರಂ ಮೇಲ್ಕೊತ್ತಲುತ್ತಂ ನಿಂದುದು ವನಮಹಿಷೀವ್ಯಂದವಾನಂದದಿಂದಂ ॥

ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವಂತೆ ಕಾಡಲ್ಲಿ ತೂರಲ ಮಳಿಂಬಲ್ಲಿ ಮೇಲುಕುಹಾಕುತ್ತಿರುವ
ಮಹಿಷೀವ್ಯಂದವನ್ನು ನಾಕ್ಕುತ್ತಾಗಿ ನೋಡಿದ್ದರೂ, ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಶಬ್ದಶಕ್ತಿ
ರ್ಯಾಂದ ನಾಕ್ಕುತ್ತಾಗಿ ನೋಡಿದುದಕ್ಕುಂತ ಹೆಚ್ಚಿದ ಅನುಭವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಆನಂದ
ಪಡುವುದು. ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತನಿಷ್ಣಂದ ವಾಚ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನ ಮುಂದೆ
ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯೋಂದುಂಟು. ಅದೇ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿ ಎನ್ನುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಶಬ್ದ
ಶಕ್ತಿಯು ನಾಮದ್ಯಂದಿಂದ ನಾಕ್ಕುತ್ತಾಗಿ ನೋಡಿದ ಅನುಭವವು ಉಂಟಾಯಿತು.
ಇಂಥದರ ನಾಕ್ಕುದನುಭವವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉಂಟಾಗುವುದೈ? ಒಬ್ಬಿಬ್ಬಿರಿಗಾದರೇ
ಅದೇ ಹೆಚ್ಚು. ಅಂಥ ಅನುಭವ ಸುಖವನ್ನು ಕೂಡ ಕವಿಯು ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವ
ದಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ದಾನ ವಾಡಿರುವನು. ಇದೇ ಕವಿಗಳ ಮೇಲ್ಮೈ. ಆದರೆ ನೋಡ
ದಿದ್ದರೂ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯೇಂದುವಂತೆ ಆ ಅನುಭವವು ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಯಿಂದುಂಟಾಗುತ್ತದೆಯೇ?
ಎಂದರೆ—ನಾನು ಮಳಿಂಬು ತೂರ್ತಿತ್ತಿರುವಾಗ ಎವೆಂದಿಗಳು ಕ್ಷತ್ರಿಕೆಯಾಂದು ಮೇಲು
ಕುಡಾಕುತ್ತೆ ನಿಂತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿರುತ್ತೇನೆ. ಕಾಡನ್ನು ನೋಡಿರುತ್ತೇನೆ.
ಆವುಗಳ ಏಕತ್ರ ಸವಾಗಮನನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ಪದ್ಯದಿಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ನೋಡಿಲ್ಲ.
ಆದರೂ ಕವಿಕಬ್ಬಿಶಕ್ತಿಯಾಂದ ಅನನುಭೂತಾದ ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದ ಪ್ರತಿಫಲನವು
ಮನೋಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಇದೇ ಶಬ್ದದ ಶಕ್ತಿಯೂ. ಆದಕಾರಣ
ಅಂಥದರ ಅನುಭವಸುಖವು ಉಂಟಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕೊರಕೆಯೂ ಇಲ್ಲ?

ಇ. ಅನ್ಯೋದಾಹರಣ—ಕಾಳಿದಾಸನು ಶಾಕಂತಲನಾಟಕದಲ್ಲಿ ದುಷ್ಯಂತ
ಮಹಾರಾಜನು ಮೃಗವ್ಯಾಸಿ ಬಿಸ್ಕಿಟ್‌ನ ವೇಗವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಪದ್ಯವು. ಇದೇ
ಅದರ ಭಾಪಾಂಕರವು :—

ಅವುದು ನೋಡು ಸೂಕ್ಷ್ಮಮಾಡಿ ವಿಸ್ತೃತ ಕಮತ್ವಾದು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾ ।

ನಾವುದು ಇತ್ತುವಾಗಿರುವುದಂತದೆ ಜೀವಾದಿಸಿದೆಂತೆ ತೋರುದೈ ॥

ಅವುದು ವಕ್ಕಾನ್ನಿಷ್ಟದದೆ ತಾಂ ಮಜುವಾಗುತ್ತೆ ಕಣ್ಣಾದೆನ್ನ ಕೆ ।

ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿ ಇಂದ್ರಾ ರಥವೇಗದೆ ಪಾಶ್ಚಾದಲ್ಲಿಯೇ ॥

ಮತ್ತು ಶಸ್ತ್ರಪಾತದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಓಡಿಹೋಗುವ ಒಂದು ಚಿಂಕೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಅದೇ ಗ್ರಂಥದ ಮತ್ತಿಂದು ಪದ್ಯದ ಭಾಷಾಂಶರೆ:—

ಕೊರಲಂ ತಾಂ ಕೊಂಕುಗೆಯ್ಯಾತ್ತಡಿಗಡಿಗೊಡನ್ಯೆತರ್ವ ತೀರಲಳಂ ನ ।

ಟ್ಟರೆ ಸೋರಬು ಬಾಣಪಾತಕ್ಕಿಗಿದಿರುಕೆಸುತ್ತಂ ಪ್ರಪ್ರಮಂ ಮಾರ್ಗದೋಳ ತೀ ॥

ವಿರೆ ನೀಡುಂ ಬಾಯಿಯಂದ ಶ್ರಮದುದಿರ್ವರೆಮೆಲ್ಲಿರ್ವ ದಭಾರಂಕುರಂಗೇಳ್ಳ ।

ಧರಿಯಲ್ಲಿರೋರೈ ಕಾಲಿಟ್ಟಿಹಹ ! ನಿರುಕ್ಸೆ ಬಾಸೋಳೇ ಪಾರ ಪೋಕುಂ ॥

ಮತ್ತು ಆ ಮೃಗದ ಹಿಂದೆ ಒಡುವ ರಥದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಪದ್ಯದ ಭಾಷಾಂಶರೆ:—

ನಡೆ ವಿಡುಕದ ಚಮರದ, ನೀ ।

ಳೊಡ್ಡಲೆತ್ತಿದ ಕಿವಿಯು, ತಮ್ಮ ಪದರಜಮುಂ ಪಾ ॥

ತೆಂದೆ ಸಿಲ್ಪದಕ್ಷಾಗೇ ಧೀಂ ।

ಕಿಡುವುವು ತನ್ನಲ್ಲಿಗಜವಾಸಹಿಷ್ಯಾಗಳೆಂಬೋಲ್ಲ ॥

ಈ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಪಾಠಕರಿಗೆ ಆನಂದವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತ್ವಗಿ ವರ್ಣಿತವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿಶಯಕವೆಂಬಿದು ತಿಳಿಯಬರುವುದು. ಹೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯದ ಅನುಭವವ್ಯ ರೈಲುಗಾಡಿಯ ಪ್ರಯಾಣವಾಡಿದವರಿಗೆಲ್ಲ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವರ್ಣಿತಾಂಶಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಒಂದೇಕಾರೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಾರದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಕೆಲವು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆ. ಮೃಗವು ಕೊರಲಂ ಕೆಂಕುಗೆಯ್ಯಾತ್ತ ಅಹಿನಹಿಗೆ ಖ್ರೀತಿಯಿಂದ ಹಿಂತಿಸುಗೆ ಸೋಡುವುದನ್ನಿಂದ, ಬಾಣ ಅಥವಾ ಕಲ್ಲು ಇವುಗಳ ಪಾತಕಕ್ಕೆ ಅಗಿದು ಪೃಷ್ಟವಂ ಇರುಕ್ಕಿಸುವುದನ್ನಿಂದ, ಬಾಯಿಯಂದ ಸೂರೆಗಳು ಸುರಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನಿಂದ, ದಭಾರಂಕುರಗಳು ಕಟೆಬಾಯಿಯಂದ ಜೀವಲುಬೀಳುತ್ತಿರುವಹಾಗೆ ಮೆಲುಕುಹಾಕುತ್ತಿರುವುದನ್ನಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸೋಡಿ ಆನಂದವಟ್ಟಿರುತ್ತೇವೆ. ಒಂದೇ ಪಾರಾಣಿಯಾಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಸೋಡದಿದ್ದವರಿಗೂ ಈ ವರ್ಣನೆಯಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಿಚಯದ ಅನಂದವು ಹುಟ್ಟುವುದು. ಮೂರನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸೋಡಿ ಅನುಭವಿಸದೆ ಇರುವರೇ ಇಲ್ಲ. ಕುದುರೆಜೂಬಿನಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯು ಅತಿವೇಗವಾಗಿ ಒಡುವುದನ್ನು ~ ರುತಾನೇ ಸೋಡಿಲ್ಲ. ಅದರೂ ಈ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಒದಿದಾಗ ಉಂಟು

ಖ್ಯಾತಿ ಉಂಟಾಯಿತೆ,

ಹೀಗೆ? ಹೀಗೆ ಸಾಕ್ಷಿದನುಭವವರ್ಣನೆಗಿಂತ ಅನಂದವು ಅತಿಶಯವಾಗಲು ಕಾರಣವೇನು, ಆಲೋಚನಬೇಕೆಲ್ಲವೇ? ಇಂಥ ವರ್ಣಗಳನ್ನು ನಾವು ನೋಡ ದೇ ಜಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕವಿಗಳು ನಿರೂಪಿಸುವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ನಾವು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕಾಕಾರವಾಗಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ನೋಡುತ್ತೇವೆಯೇ ಹೊರತು ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಪಹರಿಸತಕ್ಕ ಆವಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಭೀದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ. ನೋಡಿದರೂ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅವು ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆ? ಕವಿಯು ಕಣ್ಣಿನ್ನು ನಾವು ಪಡೆದಿಲ್ಲ. ಕವಿಯು ಶಬ್ದಮುಕುರದಲ್ಲಿ ಅದರ ಪ್ರತಿಫಲನವನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ, ತನ್ನ ಕಣ್ಣಿನ್ನು ನಮಗೆ ಕೊಟ್ಟೀ ತೋರಿಸುವನು. ಆಗ ಹಿಂದೆ ಕಾಣದ ಪ್ರಭೀದಗಳನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿತ್ವಾಗಿ ಕಂಡು, “ಆಹಾ! ಎಂಥ ಅತಿಶಯವಾದುದು!” ಎಂದು ಅನಂದವಡುವೇ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಾನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೇ. ಅದು ಒಂದು ವಸದ ಚಿಕ್ಕಪಟದ ವರ್ಣನೆಯಾಗಿ ರುವುದು. ಅಲ್ಲಿ ರಾಜನು ಅನಂದಪಟ್ಟು ಪ್ರಕಾರವನ್ನೂ ಕವಿಯು ಜೆನಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವನು. ಆಗೆತ್ತಿಯ ನಿರೂಪಣದಲ್ಲಿ ನಾವೂ ಆ ರಾಜನಂತೆ ಮನಃಷಿಗೆ ನಿನಿಂದ ನೋಡಿ ಅನುಭವಿಸಬೇಕೆಂಬುದೇ ಕವಿಯು ಉದ್ದೇಶ.

ಮಲ್ಲಿನಾಧಪುರಾಣ. ಅಶ್ವನ. ೩. ೩೭-೪೦.

೪. ವರ್ಜನಾ (ಅದರ) ಸಮುದ್ರಾರ್ಥಕೋಣಿ ಲೋಚನಾಕೃಷ್ಣಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ, ಬಳಿ ವಾವಿನ ಪಂಚಪಲ್ಲವದ ಪಲಪುಂ ಬಣ್ಣದ ಬೆರಕೆಯುಮಂ ಅಸುಕೆಯ ಸ್ವೀಸದ ಶಿಂಗುಲಕದನ್ಯೇಯುಮಂ ಕೊಸಗಿಸಿಸಕೆ ಶ್ರೋಂಬಣ್ಣಮುಮಂ ವಸಂತದೂತಿಯ ಕಬ್ರೀಲಕಾಂತಿಯುಮಂ ಸುರಹೊನ್ನೆಯ ತಿಲಕದರಲ ಬೆಳ್ಳಮಂ ದವಸದ ತಮಾಲಪನದ ಕರ್ವಮಂ ಮರುಗದ ಮಯಿಂದವಾಳಿಯ ಪಸುಕರ್ವಮಂ ವಿವಿಧಕರುಲ ತಾಗುಲ್ಪಜಾತಿಯ ಜಾತಿಪ್ರಕೃತಿಯುಮಂ ಬೀರೆವೇರೆ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ,

ತಿಂದು ಕೊಳತ್ತಿ ಬಂದೆಪುವು ಕೆಂದಳಿರಂ ಗಿಳ ತಾಮುತುಂದದಿಂ ।

ದಿಂದಪುದಾವಪ್ರಕೋಳ್ಳಿಗಳಂ ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂಡಮನಸಂಚೆ ಚಂಚುವಿಂ ॥

ಕಿರಿಕಿರಿದಾಗಿ ಕಚ್ಚಿರ್ ಕುಡುಕಂ ಮರಿಗಿತ್ತಪುಮಂಬ ಬಲ್ಲೈ ಕ ।

ಷ್ಟೋದವೋಲಿರ್ ಚತ್ರಿಕನ ಚತ್ರೀದ ಚತ್ರವಿಧಕ್ಕೆ ಮೆಣ್ಣೆದಂ ॥೮॥

ಪ್ರೇಕ್ಷಾ—ಗಡ್ಡ. — ಯಾಂತ್ರಿಕ = ಕಂಪುಳಣಿ. ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿ = ಅದರ ಜಾತಿಯನ್ನು ತೋರಿಗೆ

ತೆರೆ ಕರೆಗಣ್ಣಿದ್ವರ್ಪವಿನೆ ತನ್ನ ಲರಿಂ, ತಡಿಯೋಳಿ ರಥಾಂಗವಿನೂ ।

ನೇರಿಷ್ವನೆ, ರಾಜಹಂಸಚರಣಾಹತಿಲ್ಲಿಂ ಜಳಬುದ್ಧಿ ದಂಗಳುಂ ॥

ನೊರೀಗಳುವಿನಾತೆರಳ್ಳಿದ್ವನೆ, ಹೇಮಸರೋರುಹಕುಟ್ಟಳಂಗಳೀ ।

ಬಿಂಘನೆ ಬೋಲೆ ಪೂಗೊಳನಿಂತಜನುಂ ಒರೆಯಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲನೇ ॥ ೨ ॥

ಅಲರ್ಫಂತಿದುರ್ವೈ ಕುಟ್ಟಲಂಗಳವರೋಳ್ಟಂದು ಹೆಣ್ಣಂಬಿಗೇಳಿ ।

ನಲಿವಂತಿದುರ್ವ, ಕೋರಕೆಂ ಬೌರೆಸಡಿಲ್ಲುಂತಿದುರ್ವಾಳ್ಟಂತೆ ಕೋ ॥

ಗಿಲಿವಿಂದಿದುರ್ವ ದಿಟ್ಟಿ ಸಟ್ಟುದೆನೆ ವರ್ಣವ್ಯಕ್ತಿಲ್ಲಿಂ ವೃಷ್ಟಿಗು ।

ಲ್ಲಿಲತಾಜಾತಿಗಳಿದುರ್ವವಿಂತು ಬರೆಯಲ್ಲ ವೇಳಾಗ್ರಮೇಂ ತೀಗುರ್ಮೇ ॥ ೩ ॥

ಬಿಟ್ಟಿದುವಾದ ಕಣ ಕರಿಷ್ಮಾಲಿಯ ಸುತ್ತಣ ಸಣ್ಣ ಬೆಳ್ಳು ನೇ ।

ಪರ್ವತ್ತಿದು ಕಬುರಳ್ಳಿ ವಿಯ ಚಂಚು ಮನಂಗೊಳಿಸಿತ್ತು ಮೆಯ್ಯಾ ಬೆ ॥

ಪೀಟ್ಟಿ ಛವಾಯ್ಯ ಕಾಲ್ಗಳಿರಿದಾಳದ ಮೇಗಣ ಕೆಂಪಿನಸ್ತೇಲ್ಲಿಂ ।

ದಿಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದುದಾರಾ ಬರೆವರಿಂತಳವಿಟ್ಟಿರೆ ರಾಜಹಂಸನಂ ॥ ೪ ॥

ಇಂಗುಳಿಕದಸ್ತೇಲ್ಲಿಂ ನಯ ।

ಸಂಗಳಿ ಕಾಡಿಗೆಯ ತೊಡೆಪದಿಂ ರಂಬಿಸೆ ಸ ॥

ವಾರ್ಂಗಂ ಮುದ್ದು ಶ್ಯಾಮತೆ ।

ರಂಗಿತಪ್ಪುಂಸಪ್ಪು ನೀಪರಪ್ಪುಂ ॥ ೫ ॥

ಕುಡಿದಳಿರನುಗುರ ಮೊನೆಯೋಳಿ ।

ಪಡಿದುದು ನತಚಂಚು ನೀಡಿ ಗಳಕಂದಳಮಂ ॥

ಮಡಗೆದರಿ ನವಾಮ್ರದ ಪೂ ।

ಮಿಡಿಯಂ ಕದುರ್ಕಿದುದು ಪರಭೃತಂ ಪರಭೃತಿದಿಂ ॥ ೬ ॥

ಬೌಸತಲದ್ರ ವಕುಳರಸದೇಳಿ ।

ಮುಸುಂಬು ಮುಳುಗುವಿನಮೇರ್ಹ

ಹೆರಕೆಗಳಂ ॥

ಪಸರಿಸಿ ಕಂಪನಲಂಪಿಂ

ದುಸಿದುರ್ಸಿದ್ರ

ಮುಳುಗುವಿನಂ ॥ ೭ ॥

೮. ಕಣ್ಣಿರೆದಸ್ತೇಲ್ಲಿಗೆ

ಕೋಟ್ಟುಹೊರತೆ

ವಿಗ್ರಹಕ್ಕ ದ್ವಿಪೀಠ

ಸ.

ವ॥ ಎಂದವರ ಜಾತಿಕ್ರಿಯಾರೂಪವರಿಣತೆಯಂ ಪರಿಭಾವಿಸಿ,

ಗಳಿ ಯಜ್ವಾಗ್ಕದಿಂದಮುಧ್ರಾಯಜುವಿಂದಂ ಕೋರ್ಕಿಳಂ ಸಾಚಿಯಿಂ ।

ಕಳಹಂಸೀರ್ಕಳಭಂ ರಥಾಂಗಮಿಥುನಂ ದ್ವ್ಯಾಧಾರ್ಥಿಯಿಂ ಬಹಿರ್ಮಂ ॥

ಡಳಿ ಪಾಶ್ವಾಗತದಿಂದದೇ೯ ಪದೆದುವೋ ಪಂಚಾಂಡಕವ್ಯಕ್ತಿ ಕೆ ।

ಣ್ಣಿಳಿ ಕಂದರ್ವನ ಬಾಣಪಂಚಕದವೋಲ್ ಚಿತ್ತಕ್ಕುತ್ತಿಳೋಭಮಂ ॥ ೮ ॥

ವ॥ ಎಂದವನತಿಪ್ರೀತಿಯಂದವಲೋರ್ಕಿಸುತ್ತುವಿನಾಕೆಖಿಕೆಯಿಂ ಮನಂ ಕಳಿ
ಕೆಗಜಿದ ಕೋಗಿಲಿಯಂತೆ ನಲಿನುದೀರ್ಕಂಟಕದಿಂ ಕಂತುರಾಜ್ಯಂ ನಿಷ್ಣಂಟಕವನಾ
ದುದೀತ್ರಿಭಂಗನಿಂ ಚೀರಪಟ್ಟಿಗೆ ವಾನಭಂಗಮಂ ಪ್ರಾಣಿಸಿದುದೀತಿತುನಿರ್ದ್ವಣದಿಂ
ಬಂಜಿ ತಿಶುನಿರ್ದ್ವಣಂಬಡೆದಂತೆ ಮನಮಲಜಿದುದೀಸಕಳದಿಂ ಸಕಳಸಾಮಾಜ್ಯ
ಸುಖಂ ಪರವಾಣಾಪ್ರಾಯವಾದುದಿನ್ಸ್ವಾಸ್ತಿಕದಿಂ ಕಪೂರಕಲಾಕೆಯಂ ನಯನಪು
ತ್ರಿಕಾಸ್ಪಸ್ತಿಕಮೆನಿಸಿದುದೀವರ್ಧವನಾನಂ ನಯನಾನಂದವರ್ಧವನಾನವಾದುದೀಸ
ವರತೋಭದ್ರುಂ ಸರ್ವತೋಭದ್ರಮೆಂಬ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮನಸ್ವರ್ಧಂಪಾಡಿದುದೆನು
ತ್ತುಮಾರುಂ ತೆರದ ನೊದಲ ಬಣ್ಣಮುಮನವನೋರೋಂದರೊಳ್ಳಿರಸುವ ಪರಿಣತಿ
ಯುಮನನಿಲಕಂ ಪತ್ರಕಂ ಬಿಂದುಕಂ ಧೂವಾರ್ಪವರ್ಕಕಮುದ್ವರ್ತನಂ ಚಿತ್ರಪ್ರವ
ರ್ತನಮೆಂಬಾರಂ ತೆರದಸ್ಯೇಯುಮಂ ಚಿತ್ರಚಿತ್ರಾರ್ಥಭಾಸಮೆಂಬ ಮಾರುಂ
ಪ್ರಕಾರಮುಮಂ ರಸಚಿತ್ರ ಧೂಳೀಚಿತ್ರಮೋಜಿಯುಮಂ ಶ್ರುತಿವಿಧ್ವಮಾತ್ತ
ವಿಧ್ವಂ ಪರವಿಧ್ವಮೆಂಬ ವಿಧ್ವಪದ್ಧತಿಯುಮಂ ಲಾಕ್ಷಾರಸರೇಣುಕದ್ದಿಯುಮಂ ನೇ೯
ತ್ರಕ್ಕಂ ಸೂತ್ರಕ್ಕಮುಳವಡಿಸಿದ ದೀತೀಯಮುಪ್ಪ ಭಂಗಿಯುಮಂ ಮೃದುರೇಣಾ
ವಿಳಾಸಮುಮಂ ಪರಿಭಾವಿಸಿ ಸೋರ್ದಿ ಪಜುಕುಂಡಳಿದ ಕಾಂತಿ ತಳತಳಿಸಿ ತಲೆಯಂ
ತೂಗಿ ॥

ಅಳಟ! ರೇಖೆಯಿನಪ್ಪ ವಣಾದ ಮಿಶ್ರವಣದೋಳಾದ ಕ್ಷಾ ।

ತುಕಮೆ ವೃಷ್ಟಿಲ— ಶಿಂಹಾಳೋಜಿಯಂ ಗೆಡೆಗೊಂಡ ಚಿ ॥

ಟೀಕು—೮.

—ಯಜು, ಸಾಳಿ, ದ್ವ್ಯಾಧಾರ್ಥಿ, ಪಾಶ್ವಾ

ಗತ—ಎಂಬುವುದ್ದು:

— ಪಂಚಂಡಾಕವ್ಯಕ್ತಿ ಎನ್ನುವುದು.

ಗಢ್ಯ—ಇ

೯೧ವತೆಗಳ ಚಿತ್ರಗಾರನ

ಹಸರು. ಸಕಳ, ‘

‘೧, ಪು, ಅಪ್ಪಾಗಳ

ಫೇದನನ್ನು ನಿರೂಪಿ

ತ್ರಿಕನ ಭಾವನೆ ಪತ್ರಭಂಗದ ಭಂಗಿಯೇ ಮರುಭಾಪುಲ್ಲೊ।

ಕಿಕೆಮವಾನುವನೆಂದು ಕಂಟಕಿತಾಂಗನಾದನಿಖಾಧಿಪಂ ॥ ”

ಇಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಪಟದ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲೇ, ಆ ಚಿತ್ರಪಟವನ್ನು ಸಾಜ್ಞಾತ್ಮಾಗಿ ನೋಡಿದ್ದರೂ, ಅದರ ಶೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನಾಗಿ ಆ ರಾಜನೊಡನೆ ನಾವ್ಯಾ ಅನಂದಪಡುವಂತೆ ವಾಡಿದ ಕವಿಯು ಸಾಮಧ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲೇ—ಎಂದರೆ; “ವೈಕ್ಕೆಲತಾದಿ ಜಾತಿಯೋಳೋಜಿಯಂ ಗೆಡೆಗೊಂಡ ಚಿತ್ರಿಕನ ಭಾವವೂ,” “ಅರ್ಥ ವೋಜನಮಂ ಮಾಣ್ಯೇಚಮತ್ವಾರಮಂ ಬಳ್ಳ” ಕವಿಷ್ಯಾದಯವೂ, “ಕವಿವೈಷಭ ಶುಭದಸ್ಸಭಾವಸರಸಪ್ರಬಂಧಬಂಧರಗುಣಸೌರಭಮಂ ಪ್ರೋತ್ಸಸಗುನ” ವಾಗಿ ಭವವೂ ಅಕ್ಷಯಕ್ಕೆವಾಗಿ ಬೇಕು. ಅಂಥ ಹೃದಯವೂ, ಅಂಥ ಕಣ್ಣಾ, ಅಂಥ ನಾಲಗೆಯೂ ನಮಗಿಲ್ಲದಿದುಪುದರಿಂದಲೇ ಒಂದು ಹೇಳಿ ಸಾಜ್ಞಾತ್ಮಾಗಿ ನೋಡಿದ್ದ ರೂ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಾವೂ ಆದಂದಪಡಲಾರೆವು, ಇತರರನ್ನು ಆನಂದಪಡಿಸಲಾರೆವು. ನಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಯಂತೂ, ಆ ಚಿತ್ರಪಟವನ್ನು ಸಭಾಸದರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಾಗ ಅವರು ನೋಡಿ “ಹರಣಸುಧಾರನ ವರಣದೋಳಿ ನಾಂದು, ಎಮೆಯಿಚ್ಯುಲ್ಕುರೈತು ಪ್ರಳ ಕಮನಾನಂದಾಶ್ಚಾರಮಂ ತಳೆದು, ಸಂಭ್ರಮದಿಂ ಬೆರಲಂ ವಿದಿಮು ಉತ್ತಮಾಂ ಗಮಂ ತೂಗುತ್ತು,”

“ಬಿಜ್ಞಾನಶೈಕ್ಷಣಾಲಗೆಗಳಿಯಾವನಲ್ಲಾ ಬನಮಂ ವಿಶೋಽಂನಿ ।

ಕೃಷ್ಣರಿಯಪ್ಪಿನಂ ಬೆದೆದ ಚಿತ್ರಿಕನಾವನೋ ! ”

ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ, ಹೇಳಿ ಪೂರ್ವೇ ಮನ್ಯದರಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲುವುದು ಹೂರಕು ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ಹಣೋರ್ದೇರ್ಕವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಳಾರದು. ಇಂಥ ಚಿತ್ರಪಟವುಂಟೋ ಇಲ್ಲವೋ ಮೂದಲು ಅಲೋಚಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇಂಥದನ್ನು ನಾವು ಬೇರೆ ನೋಡಿಲ್ಲ. ಆದರೂ “ರಾಖ್ಯೋಜ್ಞಯೇನ ಮನಸಾ ಕೃತಾನು ? ” ಎನ್ನುವಂತೆ, ಕವಿಯು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಜಿನಿತವಾದ, ಆದಕಾರಣ ಅಲ್ಲೇ ತೂರಿ ಅಡಗುವ ಇಂಥ ಚಿತ್ರಪಟವನ್ನು ತಬ್ಬಮುಕುರದಲ್ಲಿ ನೇಲಿಗೊಳಿಸಿ ನಮ್ಮಿಂದ ಲೂ ನೋಡಿ ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ವಾಡಿರುವೆನು. ಇಂಥ ಸಾಮಧ್ಯವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಲಿಂಬಾದರೂ ಕಾಣುತ್ತವೇಯೇ? ಅದುದರಿಂದಲೇ ಕವಿಯೇ ಪುರುಷ ಶ್ರೀಷ್ಟನೆಂದು ಹೇಳುವವರ ಮಾತನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೆಳ್ಳಬೇಕು.

ಮತ್ತು ಮೇಲಿನ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ “ ಬಂದಪುನ್ ” “ ಇತ್ತಪುನ್ ” “ ಕರೆಗೊಡಪುನ್ ” “ ಉಬಿಪುನ್ ” “ ಉಪ್ಪಂತಿದುರ್ವ ” ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗದ ಸ್ವಾರ ಸ್ವಂಚಾರ ಅಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದೀರು. ರಾಜಕಂಸಪರಪ್ಪಣಿಗಳ ವರ್ಣನೆಯು ಎಷ್ಟು ಅಹಳಾದಕ ವಾಗಿದೆ. ಮಥುಪನ್ ಮಥುಪನ್ ಹೀರುವ ರೀತಿಯೂ, ಪರಭೃತಪುನ್ ಪೂರ್ವಿಕಿಯಂ ಕದುರುಕುವ ಕ್ರಮಪುನ್, ಗಳಿಗೋಕಿಲ ತಕ್ರವಾಕ ಹಂಸನವಿಲು ಇವುಗಳಿಗೆ ನೋಟ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಸೋಗಸೂ, ಕವಿಯು ಹೋಳುವಂತೆ, ಯಾರ “ ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ಕ್ಷೋಭಪನ್ ” ಉಂಟುಪೂದುವುದಿಲ್ಲ. ಕವಿಯು ಪ್ರೇಕ್ಷಕರ ಅನಂದಾತಿಶಯವನ್ನು, “ ಎಂದವನೇ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದೇ ” ಇತ್ತೂದಿ, “ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನಾರ್ಥಂ ವಾಡಿದುದು ” ಇತ್ತೂಂತ ವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವುದು, ಅತನೇ ಹೋಳುವಂತೆ, “ ತಲೆಯುಂ ತಳಿಗಸುವುದಿಲ್ಲವೇ ? ” ಅದು ಹಾಗಿರಲಿ. ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಅತ್ಯಾನಂದವುಂಟುದರೆ, ನಾನಾವಿಧವಾದ ವಿಕಾರಗಳುಂಟಾಗುವುವು. ಅನೇಕರು ಹುಳ್ಳರಂತೆ ಆಡಲೂ ವೂಡಾಡಲೂ ತೊಡಗುವರು; ಮನಸ್ಸೀ ಗಳಹುವರು, ಮನಸ್ಸೀ ಕುಣಿವರು. ಅತ್ಯಾನಂದ ವೆಂಬುದು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಸುಮುನಿರಗೋಳಿಸದು. ಅತಿದುಃಖವೂ ಹಾಗೆಯೇ ; ಅದರ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಅಂಥವೇ. ಸುಖದುಃಖೋದೀಕರಣ ಪ್ರಸರಣಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡಲೇಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಕೊಡದೆ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲದೆ ಅಸರ್ಫಗಳು ಸಂಭವಿಸುವುವೆಂದೆಲ್ಲರೂ ಬಿಟ್ಟರು. ಸುಖವನ್ನು ವೃಧಿಗೊಳಿಸಲು ಅದರ ಉದ್ದೇಶದ ಪ್ರಸರಣಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಅದು ಹೋಗುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಡಬೇಕಿಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಉಪಾಯ ವಿಲ್ಲ. ದುಃಖವು ಉನ್ನಸ್ತುಕವಾದಾಗ ಅತ್ಯಕ್ತು ಪ್ರಲಾಪಿಸಿಯೇ ಅದು ಕಡಮೆ ಯಾಗಬೇಕು. ಇದು ಲೋಕಾನಭವಸಿದ್ಧಿಪು. ಅದುದರಿಂದ ಸುಖವನ್ನು ಹೊಳ್ಳಿಸಲೂ, ದುಃಖವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಲೂ ಅಷ್ಟಾ ಅನುಭವ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ವಿನರಿಸಿ ನಿರೂಪಿಸುವುದರ ಅವಕ್ಷೇತ್ತಿಯು. ಹಾಗೆ ವಿವಿಷದೆ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ, ಇಯಾ ಅನುಭವದ ಸ್ವರೂಪವು ನಾತಕರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಲಾರದು. ಮತ್ತು ಅನೇಕ ವೇಳೆ ನಮ್ಮ ಅನುಭವವೇ ನಮಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ಹೋಗುವುದುಂಟು; ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅದರ ಇಯತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿರೂಪಿಸಬಾವೇನ್ ? ಕವಿಗಳು ಸಮರ್ಥ ರಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಅನುಭವವನ್ನೀ ನಿರೂಪಿಸಿ ಹೋಳುವರು. ಅವರ ವರ್ಣನಾಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಒದಿಡಾಗ, ಹಿಂದೆ ಅನುಭಾತವಾದ ವಿಷಯವು ಸ್ವಷ್ಟಿವಾಗಿ ಸ್ವರಣಿಗೆ ಬರುವುದು ; ಅದರಿಂದ “ ಅನಂದವು ಮಂಡಿಯಂ ನಿಷಾರ್ಥಿ ಹರಿದ್ರಿ ಶೋಗುವುದು.” ಅಲ್ಲದೆ ಆ

ನಿರೂಪಣಪ್ರಕಾರವು ನಮ್ಮ ಆಸುಭವಕ್ಕೆ ಒತ್ತಿ ಬರುವುದಾದುದರಿಂದ, ಕೆವಿಯು ಸಾಮಧ್ಯಾಜಿಂಜಾನವು ಸ್ವಾರಿಸುವುದು. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಕೆವಿಯು ತನ್ನಂತೆ ಲೋಕ ವನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಪರಿಚಯವಾಡಿ ಅಸುಭವಿಸುವ ಸಾಮಧ್ಯಾವಿಲ್ಲದ ನ ಮ್ಮಾಂಥವಿಗೂ ತನ್ನ ಕಣ್ಣನಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತನ್ನಂತೆ ಆಸುಭವಿಸುವಹಾಗೆ ವಾಡುತ್ತಾನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ವರ್ಣಾಸ್ಯಿಯು ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿದೆ.

ಇ. ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಧಾರಣೆ—

ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕಣಣನ ಕಳೇಬರವನ್ನು ನೋಡಿ ದುರೋಧನನು ಅಕ್ತೆ ಪ್ರಕಾರಪನ್ನು ಕೆವಿಯು ಈರಿತಿ ವರ್ಣಿಸುವನು :—

ಕರಿಕುರಗನರಕಳೇಬರ |

ಕರಾಳಸಂಪಟ್ಟೆದಲ್ಲಿ ಬರೆವರೆ ಕಂಡಂ ||

ನರಕರವಿಮುಕ್ತಕರಜ |

ಜರಿತಾಂಗನನಂಗರಾಜನಂ ಕುರುರಾಜಂ || ೧ ||

ನೆಗಪಿ ವರೂಧಮಂ ವಸುಧೀ ಸುಂಗಿದುದಂ, ಸಮಾದದಾಸನಂ।

ಬಗ್ಗೊಳಿ, ತನ್ನ ಮುಂ ತೆಗೆದ ಮುಸ್ತಿಯೆ ದಟ್ಟಿಣಕಣವೂಲದೊಳ್ಳಿ ||

ಸೋಗಿಲಿನೆ, ಪಾಳಿಯಂ ನೆರಪದಾಳನ ಕಜ್ಜಮಸೋಕ್ಕು ಸತ್ತರಂ |

ನಗುವನ್ನೋಲಿದರ್ಜನಂಗಪತಿ ನೆಮ್ಮಿ ನಿಜೀಂನ್ನ ತಕೇತುದಂಡಮಂ || ೨ ||

ಅಂತಿದರ್ಶ ದಿನಕರಕನೂಜನಂ ರಾಜರಾಜಂ ನೋಡಿ ಒಷ್ಟವಾರಿಧಾರಾ ಪೂರಿತಲೋಚನನುಂ ಮನ್ಮಂದಿಗೆ ತಕೆಂತನಂಮನಹ್ಯತೋಕಾನಲದಹ್ಯವಾನಾಂತಃ ಕರಣನುವಾಗಿ,

ಅನುಂ ದುಶ್ಶಾಸನನುಂ |

ನೀನುಂ ಮೂವರೆ ದಲಾತನುಂ ಕೇದ ಬಳಿ ||

ಕಾಂತನುಂ ನೀನೆ ದಲೀಗೋಳಿ |

ನೀನುಂ ಮಗುಳ್ಳತ್ತಪೋದೆಯಂಗಾಧಿಪತೀ || ೩ ||

ನಿನ್ನ ಮಗಂ ವೃಷಸೇನಂ |

ತನ್ನ ಮಗಂ ಸತ್ತನಣ್ಣಲಕ್ಷ್ಯಣನುಂ ನೀ ||

ನೆನ್ನಂ ಸಂತ್ಯಾಸುವುದಾಂ |

ನಿನ್ನಂ ಸಂತ್ಯಾಸಿ ಬಂದಿನಂಗಾಧಿಪತೀ || ೪ ||

ಅರಿಯಿನಿದಂ ನಿನ್ನಿಂದಿನ ।

ತೆರನಂ ನೀನೇನಗೆಯೋಕೆ ಮುಳಿದಿರ್ವಯೋ ಮೇಜ್ಞಾ ॥

ಮರುವಾಶುಗುಡದೆ ಏವಿಸುತ್ತ ।

ಮರವಿಂದಿರ್ವಪೆಯೋ ಮೇಜ್ಞಾ ಬಳಲ್ಲಿರ್ವಪೆಯೋ ॥ ೪ ॥

ನಿನ್ನ ಕೆಳಿಯಂ ಸುರೋಧನ ।

ನಸ್ಸೋಡದೆ ಸುಡಿಯಾದಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದೆ ಬೆಸನೋ ॥

ನೆನ್ನದೆ ಬೋಯಿಸ್ಸುದೆ ದೇ ।

ವನ್ನುಜಂತೋಕೆಯುಸಿರದಿರ್ವಯಂಗಾಧಿಪತೀ ॥ ೫ ॥

ಆಸ್ಯಕ್ತಂ ಲೋಧಂ ಭವಯಮೆಂ ।

ಬಿನಿತುಂ ನೀನಿರ್ವ ಸಾಡೊಕುರ್ವಮೇ ಏವಿನಂ ॥

ದನ ಸತ್ಯಚಾಗಮಸ್ತಿಂ ।

ಬಿನಿತಕರ್ವಂ ನೀನೇ ವೋತ್ತಮೋದಲಿಗನಾಡ್ಯೈ ॥ ೬ ॥

ಆಸರಿವೆಂ ಷೃಂಘೆಯರಿವಳ್ಳಾ ।

ದಾಸವರಿಪುರಿವನಕರ್ವನರಿವಂ ದಿವ್ಯ ॥

ಜ್ಞಾನಿ ಸಹದೇವಸರಿವಂ ।

ನೀನಾಗ್ರಂದಾರುಮರಿಯರಂಗಾಧಿಪತೀ ॥ ೭ ॥

ಒಡವ್ಯಾಟ್ಯಿದನೆಂದರಿದೊಡೆ ।

ಕುದುಗುಂ ರಾಜ್ಯಮನಸೆ ಧರ್ಮತನಯೋಂ ನಿನಗಾಂ ॥

ಕುಡಲಾರ್ವಿನಿಲ್ಲ ರಾಜ್ಯ ।

ಕೊಳ್ಳಡೆಯನಸರಿಯುಕ್ತಮಿದರ್ವನಂಗಾಧಿಪತೀ ॥ ೮ ॥

ನೀನುಳೊಳ್ಳಿದುಂಟು ರಾಜ್ಯಂ ।

ನೀನುಳೊಳ್ಳಿದೆ ಪಟ್ಟಮುಂಟು ಬೆಳೊಳ್ಳಿಡೆಯುಂಟ್ಯೈ ॥

ನೀನುಳೊಳ್ಳಿದುಂಟು ಹೀಳಿಗೆ ।

ನೀನಿಲ್ಲದಿವಲ್ಲವೋಳವೆ ಅಂಗಾಧಿಪತೀ ॥ ೯ ॥

ವಸುನಂ ದ್ವಿಜನ್ನಾದಾಸದೆ ।

ಕ್ಷೋಸಜವ್ಯಾಸಮಂ ಷ್ವದಾರಸಂತೋಷದೆ ನಿ ॥

ನ್ನ ಸುವಂ ಪತಿಕಾರ್ಯದೇ ವ ।
 ಜೀಸಿದ್ದೈ ನಿನ್ನ ನ್ನಾವನಂಗಾಧಿಪತೀ ॥ ೧೧ ॥
 ಹರಿ ಬೀಡೆ ಕವಚಮಂ ನೀ ।
 ನಿರದಿತ್ತೈ ಕೊಂತಿ ಬೀಡೆ ಬಿಗಡದೆ ಕೊಟ್ಟೆ ॥
 ಹರಿಗಳೆಯಂ ನಿನಗೆನೇ ಕಸ ।
 ವರಗಲಿ ಪೆಯ್ಯಲಿಯುವಾವನಂಗಾಧಿಪತೀ ॥ ೧೨ ॥
 ಸಯಾನದೇಳಪೆದೆರ್ಯೋಳಂ ನಿ ।
 ನ್ನಯ ರೂಪರ್ಥಪ್ರದು ನಿನ್ನ ವಾತಿರ್ಥ ಪ್ರದೆ ॥
 ನ್ನಯ ಕಿವಿಯೋಳಗಿನನಂದನ ।
 ವಿಯೋಗಮೆಂತಾದುದರಿಯೆನಂಗಾಧಿಪತೀ ॥ ೧೩ ॥
 ನಿನ್ನನೇ ಕೊಂದ ಕಿರೀಟಿಯು ।
 ಮೆನ್ನನುಜನನಿಕ್ಕ ಕೊಂದ ಭೀಮನುಹೋಳನಾ ॥
 ನಿನ್ನಹೋಳಂ ಗಡ ನಾಲಡೆ ।
 ನಿನ್ನಯ ಕೂಪೆರ್ಗಮಃದೆನ್ನ ಸೌಧವಿರ್ಕಿಗಂ ॥ ೧೪ ॥

ಇನಸುತ್ತಿರವಂ ದುಶ್ಚಾ ।
 ಸಸನಿರವಂ ಕಂದುಮಿನ್ನ ಮೆನ್ನ ಸುವಿದು ನೇ ॥
 ಟಟನೇ ಶ್ರೀದುದಿಲ್ಲ ಕಲ್ಲಿದೆ ।
 ತನಧಿಂದೆನ್ನಂತು ಬರ್ಥನಾವನುಹೋಳನೇ ॥ ೧೫ ॥
 ಸೂಸುಗಳಿವಂ ಪ್ರಿಯಮಿ ।
 ತ್ರಾಸುಜರಳಿವಂ ವಿಧಾತ್ರ ನಿ೯೦ ಕಾಣಿಸಿಯಿ ॥
 ನ್ನೇನಂ ಕಾಣಿಸಲಿರ್ಥಪೇ ।
 ನೀನೇನ್ನೂ ಪಾಪಕರ್ಮನಂ ನಿಗುರುಣಿಯಂ ॥ ೧೬ ॥

ಅರೋಡನೇ ಸುಡಿವೆನಳ್ಳಿಯೋ ।
 ಖಾರೋಡನೋಲಗದೋಳಪ್ರೇನಾರೋಡನೇ ಸಮಂ ॥
 ತಾರೋಗಿಪನೇರುವೇನಾ ।
 ನಾರೋಡನೇನ್ನ ಇಗರಿಳಿದಭವಾಬಿಗಳಂ ॥ ೧೭ ॥

ಕೆಳಿಯಂಗಾಯ್ತು ಸುಮೋಕ್ಷವಾಗದೆನಗಗೆ ಬಾಪ್ಪಾಂಬುಮೋಕ್ಷಂ, ಧರಾ।

ತಳಮುಂ ಕೊಟ್ಟಿನಿವಂ, ಜಳಾಂಜಳಿಯಾಮುಂ ನಾಂ ಕೊಟ್ಟಿನಿಲ್ಲನ್ನಮಂ ||

ದಳಮುಂ ಸುಟ್ಟಿನಿವಂ ಪ್ರಕೊರವಿಶಿಶಿಯಿಂದಾನಿರ್ತನಂ ಸತ್ಯಿ ರಯಾ।

ನಳನಿಂ ಸುಟ್ಟಿಸುಮಿಲ್ಲ, ಮತ್ತಿ ರಘುಕಮುಂ ಕರ್ಣಾಗಿದೇರ್ಂ ಕೂರ್ತನೋ ||

ಈ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಓದುವವರ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೀರು ಬಾರದೆ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಅನೇಕರು ಅತ್ಯಿರುವರು. ಈ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಓದುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಮಹಾಧೀರನಾದ ದುರೋಧನನಿಗೂ ಇಂಥಿಸ್ತಿತಯು ಬರಬಹುದೇ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಎಂಥೆ ಧೀರಾದರೂ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗದೆ ಇರು ಎಂದೂ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಕವಿಯು ಇಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ದುರೋಧನನ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತಂದಿಟ್ಟು ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿಯೂ ನೀರು ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವುದು ಅತಿಶಯವೇ ಸು. ಆ ನಿರೂಪಣ ಪ್ರಕಾರವು ನಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕನುಸರಿಸಿ ಬರುವುದು. ಅದರಿಂದ ದುಃಖವು ಇಮ್ಮಡಿಯಾಗುವುದು. ದುರೋಧನನನ್ನು ನಾವು ನೋಡಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಅತ್ಯದ್ದುಸ್ಕಿ ನೋಡಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಹೀಗೆಯೇ ದುರೋಧನನು ಅತ್ಯನೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯು ಹುಟ್ಟಿವುದು. ಅದರ ಮೇರೆ ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಸದ್ಯಕವಾಗಿಯೇ ದುರೋಧನನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, “ಆಹ! ನಮ್ಮ ಅನುಭವವೇ ಬಿಚ್ಚಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟತು. ನಮ್ಮ ಅನುಭವವು, ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ನೇನಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ತೋರಿ ಅಡಗಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅಂಥದುದನ್ನೂ ಕವಿಯು ಹೀಗೆ ನಿರೂಪಿಸಿರುವನು, ನೋಡಿದೆಯಾ?” ಎಂಬದಾಗಿ, ಕವಿಯಲ್ಲಿ ಗೌರವವು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಆದಿರಲಿ. ಕರ್ಣನ ಸಾವಿನಲ್ಲಿ ಅಳುತ್ತಿದ್ದ ದುರೋಧನನ್ನು ನೋಡಿದ್ದಲ್ಲಿ ದುಃಖವೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು; ಅದರ ಸ್ವರಣದಲ್ಲಿಯೂ ದುಃಖವೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಈ ವರ್ಣನೆಯಲೂ ದರೋ ಓದುವಾಗಲೂ ಸ್ತುರಣೆಗೆ ತಂಡಕೊಂಡಾಗಲೂ ಹೊಡಲು ದುಃಖಕ್ಕಿದರೂ ಕೂಡಲೇ ಸಂತೋಷ ಹಟ್ಟಿತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ರವಿಶ್ರಕಳತಾರದಿಗಳ ಮರಣದಲ್ಲಿ ದುಃಖಪಡುತ್ತಿರುವವರನ್ನು ಸಂತೋಷದೊಡನೆ ಯಾರೂ ನೋಡಲಪೇಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ವರ್ಣನೆಯ ವಿವರವು ಮಾತ್ರ ಹಾಗಲ್ಲ. ಓದುವಾಗ ದುಃಖಹುಟ್ಟಿತ್ತಿದ್ದರೂ ಪದೇಪದೇ ಓದಬೇಕಿನ್ನಿಂದ ಸ್ತುತಿದೆ. ಆ ದುರೋಧನನ ದುಃಖವು ಶೋಕರಸವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದೇ ಇಡಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು. ಅದು ದುಃಖದ ಪ್ರಕಾರವೇ ಆಗಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪದೇಪದೇ ಓದಲು ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಎಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಅದುದರಿಂದ ಈ ವರ್ಣನೆಯು ಸುಖೀದರ್ಕವಾದ ದುಃಖವಾಗಿಯೇ ಪರಿಣಮಿಸಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ರಸಜ್ಞ ರು ಈ ಏಧವಾದ ಅನುಭವವನ್ನು “ಶೋಕರಸ” ಹೇನ್ನ ವರು. ಇದೇ ಈ ಪ್ರಕಾರಕವಾದ ಲೋಕದ ಸ್ಥಿತಿಗೂ ಅದರ ವರ್ಣನಾಶಕಿಗೂ ಇರುವ ಬೇಧವು. ಈರ್ಥಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇತರ ರಸಗಳಿಗೂ ಅವುಗಳ ವರ್ಣನೆಗೂ ಭೇದವನ್ನು ಉಪಹಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಮತ್ತು ಈ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಕರ್ಣನ ಅತಿಶಯವಾದ ಗುಣಾಂಶಮಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಎನ್ನುತ್ತಿರುತ್ತಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತಿನಿಂದ ವಿವರಿಸಿರುವನು! ಆತನ ಗುಣಾಂಶರಾತಿಯಲ್ಲಿ ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಗುಣರತ್ನಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ನಮಗೆ ತಬ್ಬಮುಕುರವೆಂಬ ತಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಶೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಆತನಂತೆ ನಾವು ಆಗಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಸಾಹವು ನಮ್ಮ ಯೈದ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾದ್ದುಂತು.

೬. ಜಂದ್ರನ ಉದ್ಯಾಸ್ತಮಯಗಳನ್ನು ನಾವು ಅನುಭವಿಸದೆ ಇಲ್ಲ. ಕವಿಗಳು ನಿರೂಪಿಸುವಂಥ ಅನುಭವವು ವೇದಲು ನಮಗುಂಟಾಗುತ್ತದೆಯೇ, ಒದಿದಮೇಲೆ ಆಱನುಭವವು ನಮಗೆ ಹುಟ್ಟಿಸುದ್ದಿಲ್ಲಯೇ, ಏಜಾರಿಸೋಣ.

—ಚಂದ್ರೋವಯ ವರ್ಣನೆ.—

ದಾಂಗಡಿವಿಟ್ಟು ದಳಿ ಸುವ ಕೆಂದಳದಿಂದೊಸಿದೆತ್ತಿ ಲಷ್ಟಿ ಕಾ ।

ಮಂಗ ಮಂಗ ಶೈಶವನಿರೀಕ್ಷೇಣಕೇಳಿಗೆ ಸೇತ್ರಸೂತ್ರದಿಂ ॥

ದಿಂಗಡಲೆಂಬ ಸಜ್ಜಿಪನೆಯೊಳ್ಳ ತೆರೆದೊಟ್ಟಿಲ ಮೇಲೆ ಕೆಂಬರ ।

ಲ್ಲಿಂಗಣಿಗಟ್ಟಿದಂತುದವುಶೈಲಿಂಬಿಂದದೊಳಿಂದುಮಂಡಲಂ ॥

ನವಸಂಧಾರಾಗಂ ಹಿಂ ।

ಗುವುದುಂ ಮದನಂಗೆ ಪಜ್ಞಬೀಟಕಮಂ ಕೆಂ ।

ಗವಸಣಿಗೆಗಳಿದು ರತಿ ನಿಇ ।

ದುವಂತೆ ತಕ್ತತಳಿಸಿದತ್ತು ಹಿಮಕರಬಿಂಬಂ ॥

—ಚಂದ್ರಾಸ್ತಮಯ ವರ್ಣನೆ.—

ಶೋಡರೆ ವಿಂಬ ಮ್ಯಾಗಲಾಂಭನಧೀವರಂ ।

ತಡಿಗೆ ಬಿಸಿದ ಜಾಲಮನೊತ್ತಿ ತಂ ॥

ದಡಸಿ ಬಾಂಗರೆಯೊಳ್ಳ ತೆಗೆವಂತೆನೋರೇ ।

ಬುಧುಗಿವಂದುವು ತಣ್ಣಿದರೋಳಿಗೆಳ್ಳ ॥ (ಲೀಲಾವತಿ).

ఆ చద్యగళన్న పరిసిద మేలి ఏనోఏ ఒందు విధవాద సంతోషప్రచురిసి ఎదేయు హిగ్గిదంతాగుదిల్లివే? నిక్కపూ నోఇడుతైద్దరూ ఇంథ అన్న భవపు నమ్మల్లిండూ కుట్టలిల్లి. చెంద్రను తెల్పులమేలి కట్టిద తింగళి యొంచి భావపూ సామాన్యర ఒళగణిగే గౌరేజరిసుపుదిల్లి. అస్తువాయికా లదల్లి చెంద్రనల్లి ధింపరత్వారోపవాది; ఆ కాలదల్లి నశ్శేత్రగళిరువ స్థితి యస్థి చెంద్రకిరణగళు అధోముఖవాగిద్దువు ఉధర్మముఖగళాదుడ న్ను నోఇడి ఆకాశవెంచ కేరెంయల్లి బీసిద బలేయల్లి సిక్కికేండ వియానిసంతే నశ్శేత్రగళన్న నిరుపణవాది, ఆవశగిగిరువ సంబంధవన్న సామాన్య వాద లూకిచ దద్దుప్పుంతదింద స్పృష్టపడిసిరువుదు ఆతిశయవాద కవిసామ ధ్వర్మక్కి నిదికాకవల్లనే? పరిచుమ మాడిద బళిక ఇవుగళు కవియ భావవన్న నమ్మ హృదయదల్లి కుట్టిసి అవను పట్ట అనందవన్న నావూ పడువంతే అవకాశదానవన్న మాడుపుదరల్లి సందేహవే ఇల్లి. రసజ్ఞరు అనుబిషిసిరువరు.

ಹಿಂದೆ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಣಿಸಿಯ ಪುಟದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿತವಾದ “ಹರಿದಶ್ವಂ”
“ಭವಬದ್ಧಂ” ಎಂಬ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾದ ಸೂರ್ಯನ ಉದಯಾಸ್ತಮಯ
ವಜ್ರಾಸ್ತಿಸಿಗೆಳು ಈ ರೀತಿಯಾದ ವರ್ಣನೆಗಳೇ ಅಗಿದ್ದರೂ ಅಪ್ಯಾಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು
ದು ವಿಶೇಷವ್ಯಂಖೆ. ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವ್ಯಾತಾಸವು ಸ್ವಷ್ಟಿವಾಗಿಯೂ
ಅನಂದದಾಯಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಪತಿಪತ್ತಿನಾಂತರ್ಯಾಯ ರಾಜಬೃಹತ್ನಾಯ
ಗಳಿಂದ ನಿರೂಪಿಸಿದೇರ್ನೇ ಸರಸವಾಗಿಯೂ ಸ್ವಷ್ಟಿವಾಗಿಯೂ ನೋಡಬೇಕೆಂಬ
ಕುಶಾಹಲವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸತಕ್ಕೂದಾಗಿಯೂ ಆಗುವುದು. ಮತ್ತು ಉದಯುಕೂಲದಲ್ಲಿ
ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರೇಭವವನ್ನು ಅಕ್ಷಮಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ದುರ್ಭಾಷಣೆಯಾಗಿ ಇಟ್ಟಿ
ಆಸ್ಯಾಫಾ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

8. మక్కల చంద్రికెయల్లి హవిన అంగడియన్లు హోక్కుగ నమగే ఇంధ ఆనుభవవెందిగాదరూ లుట్టాగున్నదే?

“ సేదర చిక్కుముం సేరియె కమ్మనే సోహ్యర కండ బిహ్య కె ।
మున్నే ఏంగె మాకనాదువర మెల్లుడి కమ్మనే మెయ్య లెయ్య కె ॥
మున్నే దేసె కొడె కమ్మనే కేరం నవకొముది శమ్మనాగె కె ।
పిన భూనతెక్కలుం పరివ పూవిన సంతెయనెల్లు దం స్టపా

“ ಆ ತಣ್ಣೆ ಲರೆಂಬ ಕಂಪಿನ ಕಡಲ ನೀಸಿದ್ದಂ.”

(ලිජාවත්.)

F. ಕವಿಗಳು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುವಂತೆ ಪ್ರೀವಣನುರಾಗಾದಿಗಳನ್ನು
ಜನಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡುವುದು ಅಪೂರ್ವ. ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ಶೃಂಗಾರಾದಿ
ರಸಗಳಿಗೂ ಸಮ್ಮು ಅನುಭವದಲ್ಲಿರುವ ಶೃಂಗಾರಾಸಿಗಳಿಗೂ ಅಥಾರ್ಥ ಸಂಬಂ
ಧವಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ?—

ಉದಾಹರಣೆ.

G. ಕುಡಿಸುವುದೇರೆಕೆ ನಿಷ್ಠ ಪಲವ್ಯಂ ಬಳೆಯಂ ಬಳೆಗಾರ ನಿಷ್ಠ ಕಾ ।

ಲ್ಯಾಡಿಪೆನಿತ್ತಪೆಂ ನಿಸಗೆ ಬೀಡಿತಸೆನ್ನಿಸಿಯಂ ಕನಲ್ಪ್ರ ಚೇರೀ ॥

ದೊಡೆ ಬಳೆ ಕೃಗಳಂದಿಳಿದು ಜೀಳ್ಪ್ನಿಸು ಬಷ್ಟುದುವಾಗಳಂತೆ ಚೇರೀ ।

ಳೊಡೆವುವು ಸನ್ನಿ ನಿಷ್ಠ ಬಳೆಯಂ ಬಳೆದೊಟ್ಟರಸಣ್ಣ ಕಾಣಿರೀ ॥

(ಲೀಲಾವತಿ).

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪತಿಯ ವಿಶ್ಲೇಷದಲ್ಲಿ ನಾಯಕಿಯು ಕರಗಿ ಕೃತವಾಗುವು
ದನ್ನೂ ಸಂಶ್ಲೇಷದಲ್ಲಿ ಹಿಗ್ಗಿ ಉಬ್ಬಿ ವುದನ್ನೂ ಕವಿಯು ಪ್ರಕಾರಾಂಕರವಾಗಿ
ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

9. † ॥ ರಾಗ—ಕುರಂಬಿ ॥ ತಾಳ—ರೂಪಕ ॥

ಇನಿಯನ ಬಗೆಗಳನೇಣಿಸದ ಮುನ್ನ, ತನುಮನವೋದಾಗಿ ತಲ್ಲಣಿಸುತ್ತದೆ ।
ಮುನಿವುದೇತ್ತಣಿಸ್ತುದಿನ್ನ ಹೋಡಿಯೆತ್ತಣಾದು । ಮನವ ಬೈತಿಟ್ಟ ವಾಮರ್ಶೆವುದೇತ್ತ
ಣಾದು । ಹೊಸೆದೋರ್ಷದೇತ್ತಣಾದು । ಮೂದಪೆಯೆತ್ತಣಾದು । ತೊಸೆವುದೇತ್ತಣಿಸ್ತು
ದೂರ್ಷದೇತ್ತಣಾದು । ಅನುವಾಸವೆತ್ತಣಾದು । ಅಳವೆತ್ತಣಾದು । ಅನುವಾರಯ್ಯನೆಂಬಾ
ಸೆಯೆತ್ತಣಾದು ॥ ಪಶ್ಚಾತ್ ॥

ಜರಣ ॥ ಇದೆ ಬಂದನರಸಸೆಂಬೀನುಡಿಗೇರಿ । ಬಿದೆಬೀರಿದೊಳು ಹೆಯು ಪೆಂಪು
ಗೊಂಡುಬೀರಿ । ಸೊದೆಯುಂಡಪ್ಪೊಲು ಗಾಳಿ ಸೊಂಕಿದಪ್ಪೊಲು । ಬಿದರಿಂದಪ್ಪೊಲು
ಪ್ಪೊಲು ಬಿಚಿಂದಪ್ಪೊಲು । ಮದಪೆಯಿದಪ್ಪೊಲು ಮರುಳಾದಪ್ಪೊಲು । ಹದವಿಂಬಿಂದ
ಪ್ಪೊಲು ಹರವಸಗೊಂಡಪ್ಪೊಲು । ಮದನಮಂತ್ರವೇರೆಕ ಮಡಲಿಟ್ಟಪ್ಪೊಲು ಮುದದ ।
ಮುನ್ನೀರೊಳು ಮಳುಗಿ ತೇಲುತ್ತದೆ ॥ ೧ ॥

†. ಈ ಕೀರ್ತನಯಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ಗೋಪಿಯು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹದಿಂದುಂಟಾದ
ತನ್ನ ಪ್ರತ್ಯಾಂತವನ್ನು ತನ್ನ ಕಳದಿಪಾಲಿ ಕಾ ರಿತಿ ತೋಸುವಳು.

ಇಂಬಳುಸುತ್ತಿರುತ್ತಿನ್ನ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭನ | ಕೆಣಿತು ನೋಡದ ಮುನ್ನ ಕೊಣಗಿತೆ ನೆನ್ನಿಡಲು | ಮಜ್ಜಿತ್ತೆಂಬಿಗಿದವೋಲು ಮರವಟ್ಟಿವೋಲು | ಬೀಂಗುವಡಡಿದವೋಲು ಬೀಂಗ ದುರ್ಗೋಂಡವೈತಿಲು | ಅಳಿಷ್ಠಿತ್ತಾಗುಂದಿದವೋಲು ಅಳವಚ್ಚಿದವೋಲು ತೆಣಸಿಂಧುದವೇಲು ಲು ದೇಸೆಪ್ಪಿವೋಲು | ಪರಿಪಡಿಸಿದವೋಲು ಪಾಡಱ್ಣಿದವೋಲು | ತೊಜೆದನ್ನಿಚೆಂತೆಯ ಸೊಕ್ಕೇಣಿತಿದೆ || ೭ ||

ಎಷ್ಟಿಯ ಒಕ್ಕೆದೇವೇಂದ್ರಸ್ನೇ ಲಾಲಿಸಿದ ಸೇರಿಸೊಗಸುಗಳಿನೆಡೆವನ್ನೆಯೊಳು | ಸೆಟೆ ಸಿಕ್ಕಿದವೋಲು ಚಿತ್ರಿಸಿದವೋಲು | ಕರುವಿಟ್ಟಿಯೆಡವೋಲು ಕಾಸಿ ಬೆಂಕ್ಕಿವೋಲು | ಸರಿಗೊಂಡವೋಲು ಸರಿಗೊಳಿಸಿದವೋಲು | ಕೆಣಿದು ಕೇಳಿದವೇಂತೆಂದುಗೂಡಿದವೋಲು | ನಿಖಿಲವಡಡಿದವೋಲು ಸೆಲಸಿತೆಂಬವೋಲು | ತಮ್ಮಿಸಂದಾನಂಡಿದತನ್ನಿಯವಾಗುತ್ತಿದೆ || ೮ ||

(ಗೀತಗೋಪಾಲಂ)

ಇ..ಮತ್ತು ಹಿಂಡೆ-೮, ೨೦, ೨೪, ೨೯, ೩೦, ೩೧ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಹ್ಯಕವಾದ ಪದ್ಯಗಳನ್ನಿಂದಿ. ಆಗ ಶ್ರಂಗಾರರಸವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕವಿವರ್ಣಿತವಾಣಿ ಅನುಭವವು ಸಹಜವಾದುದಲ್ಲಿನೆಂದು ನೀವೇ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಈ ವೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ರಸಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕವಿನಿರೂಪಣಪ್ರಕಾರವು ಲೋಕಸಹಜವಲ್ಲವೆಂದು ಇತರ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಥಸಬಹುದು. ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತರಭಯದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಾಕುಮಾಡಿರುವೇನು. ಕವಿಪ್ರಸಂಚ ನಿರೂಪಿತವಾದ ಅನುಭವವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಿದ್ದರೂ, ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವ್ಯಪೃತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದನಂತರದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ವಾನಸಿಕವಾಗಿ ಉಂಟಾದ ಅನುಭವವು ಕ್ರಮೇಣ ಪರಿಷಯಬಲದಿಂದ ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಆನೇಕ ಕಡೆ ಪರಿಣಾಮಿಸುವುದುಂಟು. ಯಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಾಮಿಸಲಾರದೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶರೀರ ಮೂಲಕ ಹುಟ್ಟಿವ ಸುಖಕ್ಕಿಂತ ವಾನಸಮೂಲಕ ಹುಟ್ಟಿವ ಸುಖವು ಅತಿಕಾರಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಂಡು ಬರುವುದರಿಂದ ಕಾವ್ಯ ಸುಖವು ಇತರವಾದ ಐಹಿಕಸುಖಾವೇಷ್ಠೀಯೂ ಅತ್ಯಾದರಣೀಯವೆಂದು ಇದರಿಂದ ಹೇಳಬಹುದು.

ಟೀಕು—ಇಂಜೆಕ್ಕು ಡ್ರೆಸೇಂಡ್ ರ್ಯಾಳ್‌ಲ್ಯಾ ಟಿಕ್‌ದೇವರಂಜನಿಗೆ ಸ್ವಾನಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಏಂದಫ್ರೆ.

ಇನ್ನು ರವರೆಗೆ ಏನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು? ಎಂದರೆ, ತೊಂಡಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃಖವ ಯಾವುದು ಸರ್ಕಾರಾಗಿದೆಯೋ ಅದು ಶಬ್ದಮುಕುರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಖಲಿತವಾದಾಗ ಸ್ವೀಕಣೀಯತಮವಾಗಿ ಆಗುವುದು, ಎಂದು.

ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೊರವಾದ ವಸ್ತುವೂ ಕೂಡ ಈಂಜ್ಯಮುಕುಲಕ್, ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನೌಮ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸ್ವೀಕಣೀಯವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ಭಾದೇವತೆಯು ತನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ನೌಮ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಜನರ ಕಣ್ಣನಗಳನ್ನು ಎಳಿವಳಿಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಭಯಾಜನಕವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಹೆದ್ದಾಗಿ ಪಾತ್ರ. ಹುಲಿಯ ಹೊಡರನ್ನು ಹಾವಿನ ಹುತ್ತನ್ನೂ ಮತ್ತು, ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವಢಿವಾಡಿ ತಿಂದು ಜೀವಿಸುವುದನ್ನೂ ನೋಡಿದಾಗ ಯಾರು ತಾನೇ ಭೀತಿಪಡುವುದಿಲ್ಲ? ಅಂಥವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿ, ಭೀತಿಪಡಿ ಅತ್ಯ ಕಡೆಯಿಂದ ಓಡಿಕೊಗುವುದಿಲ್ಲ? ಹೀಗಿರಲು ಅಂಥವುಗಳನ್ನು ನೋಡಲಾ ಶೇ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೆ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು? ಹಾಗೆ ಆಶಿ ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಆಪಾಯ ಸಂಭವಿಸಿದಂತೆ ದೂರದಲ್ಲಿ ನಿಂತೇ ನೋಡಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವರು. ಸಾಙ್ಕಾತ್ಕಾಗಿ ಯುದ್ಧವನ್ನೂ ಪಢಿಸುವುದ್ದಿ, ಅಕ್ಷಯಕ್ಕಾಮವಿ೦ಡಿಕರ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ, ಹಡಗು ಕಲ್ಪಿಲಪಾಲಾಭಿಕರವಾದ ಮುಳ್ಳಿಗಿ ಹೋಗುವಲ್ಲಿ ನಾವಿಕರ ಮತ್ತು ಪ್ರಯಾಣಿಕರ ಗಾಬರಿ ಯಾನ್ನೂ ಸಂಕಟವನ್ನೂ ನೋಡಲು ಯಾರಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ಬರುವುದು? ನೋಡಿದವರಿಗೂ ಕೂಡ ಅದು ನೆನಪಿಗೆ ಒಂದ ಕೂಲವ್ವಿ ಸಂಕಟವನ್ನು ಒಟ್ಟಿರುವುದಿದೆ ಇದ್ದು. ಇಂಥ ಅಹಿತವಾದ, ದುಃಖದಾಖಾಕವಾದ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಕೆವಿಯು ಕಾಷ್ಯವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪಾಠಕರ ಮನೋಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದಾಗಲೋ ಎಂದರೆ ಆ ಭೀತಿಯೂ ಆ ದುಃಖವೂ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಂಡಾಗಲೂ ದುಃಖ ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಒದುವಾಗಲೂ ಮನನ ಮಾಡುವಾಗಲೂ, ಅನಂದವೇ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಸಂಗ ಪ್ರಸಂಗ ಪ್ರಸಂಗ ಬೆಂಬೆಂಬ ಅಶಯೂ ಹುಟ್ಟಿತ್ತಿರುವುದು. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹುಲಿ ನೋಡಿ ಹೆದರುವವರೂ ಕೂಡ ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಪಡುವಂತೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಕ್ರಿಯಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ನೋಡಲಬೇಕ್ಕಿಸುವರು. ಅದು ದರಿಂದ ಹೊರವಸ್ತುಗಳೂ ಕೂಡ ಕಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾದಾಗ ತಮ್ಮ ಕ್ರಿಯೆ ವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಿಸುವಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾಮ್ಯ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ರಮ್ಯತೆಯನ್ನು

ಹೊಂದಿ ಕಂಗೋಳಿಸುವುದು.

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಜುಗುಪ್ಪಿತವಾದ ವಿಷಯವೂ ಕಾವ್ಯಮೂಲಕವಾಗಿ ರಸ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತೇನೆಂದು ತೋರಿಸಬಹುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಸ್ವಂತ ವಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆ :—

— ವೊಂಸಾತಿಗಳ ಅಂಗಳದ ವಣಿನೇ. —

(ಒಕ್ಕದೇವರಾಯ ವಂಶಾವಳಿ.)

ವಚನ॥ ಆವರ ಆಗಂಗಳಾವಗಂ ಕೊಯ್ದೆದುಗಿದ ಪಸಿದೊವಲ್ಲಿಂದ, ಪಱಂಪರ್ಯಾಗಿ, ಗಳಿಯ ತುಷ್ಟುಪ್ಪಿಂದ, ಪಂದಿಯ ಮೆಯ್ಯಾವಿಗೆಂದು, ವೊಂಸಮಂ ಸಂಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಿಡಿದಿದೆಯೋಳುದರ್ವಿಸಿನವುದಿಗಳಿಂದನೇವ ಪಂಚವರ್ಣದ ರಂಗ ವಲ್ಲಿಗಳಿಂದ, ಇತರದೊಳಾ ಕಟ್ಟಿದ ನೇರ್ಲ್ಲಾಳೊಳಾ ನೇರ್ಲೊಳ್ಳಾಗುವ ಕಂಗಂಡದ ಚಿಗು ರೊಳ್ಳೀರಣದಿಂದ, ಕಣಸರದೊಳ್ಳೊಕ್ಕೊರ್ದು ಬಿಗಿದು ಜೋಲ್ಪಿಳವಿಾನ್ನಳ ಸರದ ಮುತ್ತಿನ ಲಂಬಣಂಗಳಿಂದ, ನಿಂತಿಗೆಂದ ಪವಂದ ಸರಂಗಳಿಂದ, ದೀರ್ಘವಕ್ಕಿಗಳಿಂಜರದ ಕೊಳಲ್ಲಾ ವೋಗವಿರೋಗಳಿಂದಕೆವಲಾವರ್ಣಂದಿಗಳ್ಲಾ ಚೀರುವ ದಸಿಯ ಬುರುಗುಗಳಿಂದ, ಶುಂಜಗಳುಗ್ಗೆ ದಕ್ಷಿಯ ಕಾಳಿಗಳಿಂದಕೆಗೊರುವನುವೆವೋಳಾ ಪ್ರೋಡವಿಯನೊದೆವಾಡುಕು ರಿಗಳ ಖಾರತ್ವಪರಿಸದವದ ಮುರಜಂಡಿಂದ, ಪುಂಡಿಸಿವಿಂಚಲ್ಪಾಳು ಕೆಂಪಿಗಳ ಲಾಜಾ ಕ್ಷತೀಗಳಿಂದ, ಪಾದ ಕಿಂತ್ರ ಪೆಗಿಂಗಳ ನಿಡುಗುಗಳ ದಢಿಗಳಿಂದಾಮೆಯೋಡ ಕಷ್ಟ ರೊಳೊಳ್ಳೀವಿದ ಬಸೆಯು ಹೊವಾಪ್ರಾಪ್ಯದಿಂ, ಪ್ರೋಸನ್ಸೆಕ್ತೊರ್ಲೆಕುಳಿಯಿಂ, ಪಾಪಕಸ್ಸೆಯಿಂ ಯ ಮದುವೆನಸೆಯಂತಿರ್ಫ್ರಾವು.

— ಸ್ವಂಶದ ವಣಿನೇ. —

(ಅರ್ಥನೇಮಿಪ್ರರಾಣಂ)

ವಿಂಚಕದ್ದೀತಾಳತಾಳಂ ಕರುಭರವೈತಂ ಧೂಮವಲ್ಲಿಂದಿಕೀಣಂ ।
ಶುಚಿರಕ್ತಾಶೋಕಸಕ್ತಂ ಕ್ಷಾಗಣಮೃಗಮಯಂ ಮುಗ್ಧಪ್ಯೈಶಾಂಕೇತ ॥
ಪ್ರಾಚಯಂ ದೀಪಾರ್ಗಿಭಾಗೋನ್ಯಾಖಿಮಣಣಿಫಾತೋಗ್ರಂಥಾತಂಗಮುತ್ತುಂ ।
ಗಣತೀಕ್ಷೇದ್ಯಾತ್ಮಾಪ್ನೇಮಾಯಾಪಿಕೃವನವನಮಾಯಾತ್ಮಾಪ್ನೇಮ್ಯಾಂತಭೀಷ್ಯಂ ॥ ८
ತೆರೆತಿರೆಗೊಂಡು ಬಾಂಸುದವರ ಕರ್ಮಾಗೆ ಕರ್ಗಿದ ನೀರ ಕೊವ್ವಂವಂ ।
ತಿರಿ ವಿಂಚಕಾನಳಿಭಾಣಂ ನಿಂದುಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ॥

ತರೆ ತಲೆಯೋಡಿನೋಳಾ ಬ್ರೋಚೆವ ಪಲ್ಗಳ ಸಿಪ್ಪಿನ ಮುತ್ತು ತೊರುವಂ ।

ತರೆ ಪರೇದಾಪರೇತವನಮಂಬುಧಿಯಂತಿರೆ ಭೀಕರಂ ಕರಂ ॥ ೨

ಬ್ರೋಗೆವ ಚಿತ್ತಾಗ್ನಿ ಬ್ರೋಕ್ಕುನ ಚಿತ್ತಾಗ್ನಿ ಬ್ರೋದಳ್ಳ ಚಿತ್ತಾಗ್ನಿ ಬಾಂಬರಂ ।

ನೆಗೆವ ಚಿತ್ತಾಗ್ನಿ ನಂದುವ ಚಿತ್ತಾಗ್ನಿ ಕೆನಪ್ಪು ಚಿತ್ತಾಗ್ನಿ ಗಾಳಿಯಂ ॥

ಮಂಗುಷ್ಟ ಚಿತ್ತಾಗ್ನಿ ಮಂಗುಷ್ಟ ಚಿತ್ತಾಗ್ನಿ ಕೆಕ್ಕಪ್ಪು ಚಿತ್ತಾಗ್ನಿಯ ।

ಖಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಶುದ್ಧಿದುರ್ವಾಮಸಣದೋಳಾ ವಿಳಂಬಾಗ್ನಿಯ ಬಿಟ್ಟೆ ಬೀಡುವೋಲ್ಲಾ ॥ ೩

ಉರಿದುದು ಚಿತ್ತಾಗ್ನಿ ನೆಲದಡಿ ।

ವರೆಗಂ ಬಾಂಬರೆಗಮವರ ಹೆಣಸ್ಯೇದುವವೋಲ್ಲಾ ॥

ನರಕಂಬೋಕ್ಕುರುಮಂ ಸುರ ।

ಶರಣಂಬೋಕ್ಕುರುಮನಂರಲವ್ವೆಳಸುವವೋಲ್ಲಾ ॥ ೪

ಮೇಲಣ ಅನುವಾದಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮದರಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣನ್ನ ಕೊರ್ಕೆಸುವ ಮನ ವನ್ನು ಹಿಂದಿರಿಗಿಸುವ ಮಾಂಸಾಹಾರಿಗಳ ಅಂಗಳವೂ ಕೂಡ ಸೌಷ್ಯವಾದ ಉಪ ಮಾನಬಲದಿಂದ ಅಜ್ಞಾದಕವಾಯಿತು. ದ್ವಿತೀಯದರಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿಕೊಂಡಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಯೀರ್ ಭಿತ್ತಿಯನ್ನೂ ಜುಗುಪ್ಪೆಯನ್ನೂ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಸ್ತುತಾನಂಧಿತಯೂ ನಿರೂಪಣ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಹೃದ್ಯಂಗಮವಾಗಿ ಆಯಿತು. ಇಂದು ಯಥಾವಸ್ಥಿತಿಯಾದರೋದ ಶರ್ಣದಲ್ಲಿ ಜುಗುಪ್ಪೆಯನ್ನೂ ಪಾತ್ರಣಾದಲ್ಲಿ ಅನಾಸಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂಥದು.

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೀ ನೀರಂಸವಾದ ವಿಷಯವೂ ಸರಣವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಿಸುವುದು.

ಉದಾಹರಣೆ :—

— ತುರುಹಟ್ಟಿಯ ವಣಿನೆ —

(೧) ಕರುವಂ ಬಿಡು ಕರೆ ತೊಳೆ ನೀರ್ ।

ರೀರೆ ಕಂದಲನೊರಸಿ ತೊಳೆ ತಗುಳೆಳ್ಳದೆನಾವಂ ॥

ತುರಿಸು ತಳೆಯಿಕ್ಕು ತಡೆಯದೆ ।

ಮುರುವಂ ಸುರಿಯೆಂಬ ಸರಮೆ ತುರುಗಾತೀಯರೋಳಾ ॥ ೫

ಅಡದುರ್ವ ವೋಲಗೊಡಗಕಡಸಿರೆ ।

ಮಂಡಗ್ಗಾ ಬ್ರೋವಾರ ಬ್ರೋರೆಗೆ ಕೆಡೆದಿರೆ ಕರೆಯಲ್ಲಾ ॥

ಪ್ರೇಸು — ४. ಅಳುರಲ್—ವಾಗ್ಯದಸಲ್, ಅಷ್ಟಾಸು—ಯಾತ್ಮಿಸು,

೫. ಇಳ್ಳ—ಇತ್ತಿನಕರ್ಗ್ಗು

ಪಡೆಯಿದೆ ಗಡಿಗೆಯನೊರ್ಮೆಳ್ಳುಳ್ಳು ।

ಬಿಡಂಗಿ ತುರುಗಾತೀರ್ ಪತಿಯ ಕೆಯ್ಯೋಳು ಕೊಟ್ಟುಳ್ಳು ॥೨

(ಲೀಲಾವತಿ)

— ಯಸುವಿನ ಮಂದಿಯ ವಣನೆ. —

(೭) ಎಡಪಿ ಪರಲ್ಲಳಂ ದೇಸಿಗೆ ಬಿಂಚುತೆ ಗೋವನ ಗಾಳಿಯೆಂದ್ದು ಹಿಂ.

ಬಡಸುತ್ತಿ ಕಂದಮಂ ನೆಗಪಿ ನೋಡುತ್ತಿ ಪಕ್ಕಮನಗ್ರವಾಲದಿಂ ||

ತೊಡೆಯುತ್ತಿ ಕಣಿಮಂ ತೆರೆದು ತಿತ್ತಿರಿಗಾಳಿಯನಾಲಿಸುತ್ತೆ ಹಿಂ |

ದೊಡೆಯಿದೆ ಕೂಡಿ ಬರ್ ಪಲವಾಕಕ್ಕೆನೀಡಿಸಿದಂ ನರಾಧಿಸಂ || ೬

ಬರಳಾರದೆ ಹೆಗೆಂಕ್ಷೆಲ್ಲ |

ಭರದಿಂದಂ ಪೆರಗು ಕುಸಿರೈ ಬೋರೆಯಂ ಕಳೆವಂ ||

ತಿರೆ ಕೊರೆದ ತೊರೆನೊಲೆಗಳಿ |

ನಿರಿವಿಡುತ್ತಂ ಒಂದವಂದು ಪಯಗಳ್ ಪಲವ್ಯಂ || ೪

ಕರು ಪೆರಗುಳಿದರೆ ಹಾಂಗುಡು |

ತರೆಚೆತ್ತುಂ ಮಗುಳ್ಳು ಮಾಸುತ್ತುಂ ಬೋಲಸಂ ವಾ ||

ಸೊವೆಯುತಿರೆ ಪಂತೆ ಕೆಟ್ಟು |

ನಿರುಂಕಿ ನಡೆತಂದುವಿರುಂದ ಪಯಗಳ್ ಪಲವ್ಯಂ || ೫

ಕಡುಗೊಳಿದ ಕಡಸುಗಳಿಂ |

ಕಡೆಯೋಳಿ ಬರುತೀರ್ ಧೇನು ಬದವಾಗಿದುರ್ ||

ವಿಡೆ ಕರನೇಸೆದುದು ಜಾಗಿಯ |

ಬಡತನಮುಂ ಖಳನ ಸಿರಿಯಿನಗ್ ಲಮಲ್ತೇ || ೬

ಬೋಸನಸೆಯ ಸೊವಡನಾಫ್ರಾತ್ರು |

ಣಿಸಿ ಮಣಿಕದ ವಿಡುಕುಗೆಜ್ಜಿಯೋಳಿ ಹೊಗವೆತ್ತು ||

ತ್ತೆಸದು ವೃಷಮರರನೇ |

ಡಿಸವನೋಲೀನುಂಟೆ ನಿಮಗನಿಂಬುಖಮೆನುತ್ತುಂ || ೭

ಅಯೆರಡು ಉದಾಹರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾದ ವಿಷಯಗಳು ಅತಿ ಸಾಧಾರಣ
ವಾದುವುಗಳು, ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನ ಎಳೆಯಂಥಸ್ತಗಳಲ್ಲ. ನಾಜ್ಞಾತ್ಕರಿಂಜಯ

ದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಕೊಡುವುದಲ್ಲವು. ಆದರೂ ಸರಸವಾಗಿ ಕೆವಣ ನಾಮುಲಕ ವಾಗಿ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಪರಣವಿಸಿ ಇರುವುದು.

ಗೋಹಾಜನ್ನು ಯಾರಿಗೆ ತಾನೇ ಬಿಡಿಲ್ಲ. ಆದರಲ್ಲಿ ಇದ್ದರನ್ನು ಇದ್ದಂತೆ ರೋ ವರ್ಣಿಸಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೆಬೀರೆ ಚಮತ್ವಾರವು ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಬಂದಂವಾಗಿ ಸರ್ಕಾರಿಯೇ ಕಂಡುಬರುವುದು. ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆಯು ಇಂಥಿದಾದರೂ ಆಸಂಧಾತಿಕಯವನ್ನಂಟು ಮಾಡುವ ಮುಖ್ಯವಣಿಸಿಯಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಲೀಲಿಯು ಎಂಥಿ ತೋರಿಗಳ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಪಹರಿಸತಕ್ಕಂಥಿದಾಗಿದೆ ಅನೇ; ಕುದುರೆ, ಸಿಂಹ, ಸು, ತೋರ ಹೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳ ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿಯೂ ಕೂಡ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ದೃಢಿಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿ ವಿಷಯವು ನೀರಸವಾದುದೆಂದು ಹೇಳಿದರೆಯೇ ಆಲ್ಯಿತೆಂದು ಅಕ್ಷೇಪಿಸಕ್ಕೆದದ್ದು. ಅತಿ ಪೂರ್ವಿಕ ಜೀವಿದಿಂದ ನೀರಸವಾಗಿ ಆದರೂ, ವಾಗ್ಮಿಪವಾದ ಅನುಕರಣವಿರುವುದರಿಂದ ಸರಸವಾಯಿತು ಎಂಬುದಕ್ಕಿಲ್ಲ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ. ಆದಂತಿರಲಿ.

ಅನೇಕ ನೀರಸವಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಬೀರಿದೆಯೇ ಇರುತ್ತಿರುವಾಗಿ ಯಾವ ಸೌಂದರ್ಯವೂ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಸೌಂದರ್ಯವು ಹುಟ್ಟುವುದು. ನಾನಾವಣಿದ ಗಾಜಿನ ಜೂರುಗಳು ಬೀರಿದೆಯೇ ಬಿಡ್ಡಿದ್ದರೆ ಮನೋಹರವಾಗಿಲ್ಲದ್ದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಚಕ್ರಕಾರವಾಗಿ ಆಗಲಿ, ಲತೆಯಾಗಾಗಲಿ, ಪುಷ್ಟಿ ಆಕಾರವಾಗಿಯಾಗಲಿ, ಕ್ರಮಪಡಿಸಿ ಇಟ್ಟರೆ ಎವೆಟ್ಟೀ ಮನೋಹರವಾಗುವುದು. ಪಾಚಿಯು ಅಸಹ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಕುಮಲದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸಹ್ಯವಾಗಿ ರಮ್ಯವಾಗುವುದು. ಮುಖ್ಯಗಿಡದ ಮೇಲೆ ವಿಕಸಿತವಾದ ಪುಷ್ಟಿ ಹೆಚ್ಚಾದ ಸೌಂದರ್ಯವು ತೋರುವುದು. ಆ ಪುಷ್ಟಿವನ್ನು ಕೊಯ್ದು ಬೀರೆ ಇಟ್ಟರೆ ಆದರ ಸೌಂದರ್ಯವು ಕುಂಡವುದು. ತುಳಾಯಿನಲ್ಲಿ ಜನಗಳು ಹೋಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಕಾರಣವಿರಬಹುದು. ವೀಕ್ಷಣೆ ತಂತಿಗಳನ್ನು ಬೀರಿದೆಯೇ ವಿಂಬಿದರೆ ಹಿತವಾದ ಧ್ವನಿಯು ಹುಟ್ಟಿವುದಿಲ್ಲ. ರಾಗಗಳು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಒಂದು ಕ್ರಮನ್ನನುಸರಿಸಿ ಆ ಧ್ವನಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದರಿಂದ ಆಸಂದವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಯಾಗ್ಯೆ. ಮತ್ತು ಕಾಗೆಯ ಧ್ವನಿಯೂ ಬೀರುಂದೆಯ ಧ್ವನಿಯೂ ಕರೋರವಾಗಿದ್ದರೂ, ಮಕ್ಕಳ ಮಧ್ಯಾತ್ಮಾ ಧ್ವನಿ ನಿತ್ಯಬ್ಧತೆಯು ಎಲ್ಲಿಯೂ ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಆಳುತ್ತಿರುವಾಗಿ ತೋರಿದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವವನಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಆಸಂದವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆಯೆಂಬುದು ವಾಚಾ ವರ್ಣಿಸಲಸಾಧ್ಯವೇ. ಹೀಗೆ

ರಲು ಯುಕ್ತಸಮೈಳನದಿಂದ ಇತರ ಕಲೆಗಳಂತೆ ಕಾವ್ಯಕಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಆನಂದ ಉಂಟಿಂಬಿದು ವ್ಯಕ್ತ. ಕವಿಗಳು ನಿತ್ಯಜಾರಾದುದರಿಂದ ಯಾವಾವ ವಣನೇ ಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಸೇರಿಸಿದರೆ ಆನಂದವುಂಟಾಗುವುದೋ ಆವಾ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸರಜನರನ, ಸರಸನೀರನ, ನೀರಸನೀರನ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ನಿರೂಪಿಸುವರು.

ಇದಲ್ಲದೆ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿವಂತೆ ರಚಿಸಿದ ಬೆಕ್ಕಿನ ಬೊಂಬಿಯನ್ನು ನೋಡುವುದರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವನ್ನು ಹಣ ನಿಜವಾಗಿ ಬೆಕ್ಕು ಹಾಲು ಕುಡಿವುದನ್ನು ನೋಡುವುದರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಕುಂಟನನ್ನು ನೋಡಿ ಯಾರೂ ನಗುವುದಿಲ್ಲ; ಕುಂಟನಂತೆ ನಟಿಸುವವನನ್ನು ನೋಡಿ ಎಲ್ಲರೂ ನಗುವರು. ಇದರಿಂದ ಅನುಕರಣಾದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವು ಉಂಟಿದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದು ಆದುದರಿಂದ ಕವಿಗಳು ವಣ್ಣಕ್ಕೆ ಸ್ವಭಾವಲ್ಲದ ವಿಷಯವನ್ನು ಆದಕ್ಕೆ ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾದಂತೆ ನಿರೂಪಿಸುವರು. ಯಥಾ:-

ಕದಳೀಗಭದೆ ವಿರಚಿಸಿ ।

ಮುದನಂ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯನಲ್ಲಿ ಕುಳಿವರ್ವಮದರ್ಥಿ ತೀ ॥

ವಿದನಡುಕಿಲಿಟ್ಟೆನವನೆನಿ ।

ಸಿದುವೇಸಿವಸಿತೇಕ್ಕಾದಂಡಮಂಡಲಿ ಬನದೋಳಿ ॥

(ಮಲ್ಲಿನಾಥಪುರಾಣಂ)

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಗೆ ಸಹಜವಲ್ಲದ ವಿಷಯವು ಆದಕ್ಕೆ ಸಹಜವೆಂಬಂತೆ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದು ವಣನಾವಿಷಯ. ಅನೇಕವೇಳೆ ಒಬ್ಬ ಪುರಾಣಿಂದ ಬೀರೆ ಪುರಾಣಸ್ವರೂಪಾತನ್ನು ಹೇಳಿಸುವುದು ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ. ರೂಪಕಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಹಳಾದಕ್ಕೆ ಇದೂ ಒಂದು ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಆದುದರಿಂದ ಕಲಾಕೌಶಿಲಿ ದರು ಎಂಥಿಂಥ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ತೋರಿಸಿದರೆ ಸಂತೋಷ ಹೆಚ್ಚುವುದೋ ಅಂಥಿಂಥವುಗಳನ್ನೇ ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಹಾಗೆಹಾಗೆಯೇ ತೋರಿಸುವರು. ಜಾಗೆ ತೋರಿಸದಿದ್ದರೆ ಅದು ಕಾವ್ಯವಾಗಿಲಾರದು. ಈ ವಿಷಯ ಹಾಗಿರಲಿ.

ಕವಿಗಳು ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ನೋಡೆಂಬೇಂದು. ಅದು ಬೀರೆ ಒಂದು ಕ್ರಮವಾಗಿದೆ. ಪಾಠಕರಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಆವರ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವುದು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಆನುವಾದ ವಾಡಿರುವ ಕವಿವಾಕ್ಯ ಪರಂಜವು ನಿದತ್ತಸುವುದಾದರೂ ಒಂದೆರಡು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ.

ಮಲ್ಲಿನಾಥಪುರಾಣ, ಪಾಠಿಸ ಮರದ ವರ್ಣನೆ:—

ವಾ (೨) ನಾನಾವಿಧವಾದ ಲತೆಗಳುವನರಸನವಲೀಕಿಸುತ್ತಿರುತ್ತದುಂ,
ಇನಿರ್ಭ ಬಸದೊಳ್ಳಿದುವ ।

ನೇನಂ ಸ್ವಷ ಸೋಳ್ಟೆ ಬರ್ಷದೆಂಬಂದದಿನಂ ॥

ದೇನುಲಿದ್ದಿನೂ ಹಿಕಮಧುರ ।

ಧ್ವನಿದಿನಾರಕ್ತಕೋರಕಂ ಸಹಕಾರಂ ॥೮॥

ಅಗಳಾಡ ಸಹಜಸೌಂದರ್ಯಮಂ ಸೌಂದರ್ಯಪುರಂದರಸೆಮೆಯಿಕ್ಕೆದಲಂಪು
ಶೋಂಪುಳಿಪೋಗೆ ಸೋಽದಿ,

ಅಲಗೋರಂತೆಲ್ಲಗಳನೇರಿ ತುಂಬಿ ಮಧುಪಾನಕ್ಕೀರೆಯೋಳಿ ಸೋರ್ಭ. ಮಂ ।

ಜುಳಮಂದ್ರದ್ವನಿಲ್ಲಿಂದವೇಂ ಹೊರೆದುವೇ ವಾಚಂಯಮಂ ಸಂಯಮಂ ॥

ತೆಲಗಿತ್ತೀರ ಕನಗರಜಿರ್ ಕೋಗಿಶೆಗೆ ಕಾಯಂ ಕಂಜಿರ್ ಮೇಣ ನಾಟಕಂ ।

ನಲಿದತ್ತೀರ ಗಿಳಿ ಜೂಕವಲ್ಲದ ವ್ಯಾಧಾಸ್ಕಾಲಾವನೀಜಾತದೊಳಿ ॥ ೭ ॥

ಎಂದು ಕೆಂದಳಿರ ಗೊಂದಳಾದೊಳುಲಿದು ಗಳಪುನರಗಿಳಿಷ್ಟು ಕಳಕಳಮಂ
ಕ್ರಮಮರಸಮಂ ಸಿದು ಹೊರೆವ ಚಂತೆರೀಕದಿಂತರಮುಮಂ ಕಳಿಕೆಗಜಿರ್
ಕವಾಯಕಂತವಾದ ಕಳಕಂತದಕಂತಕಂತಮುಮಂ ಶ್ರುತಿಪಥಕ್ಕಿಧಿಮಾಡಿ,

ಅಸರಳಮಾಯ್ತು ರೂಪಮದವಗ್ಗ ಅವಾದಾದು ಯೋವಸೋಽದಜ್ಞಂ ।

ಬೋಸಸಿರಿವಂತನಾಸಿರಿಯುಮಂ ಜನಕಂ ಮಧು ಕೊಳ್ಳಿತ್ತೆನಿಂ ವಿಜೋ ॥

ರಿಸುಗುಮೆ ಜೂಕನೊಲ್ಲಿ ಬೋರೆಗುಂ ಗಿಳಿಯಂ ಮುಖರಾಗಿಯಂ ಮಧು ।

ವ್ಯಾಸನಿ ಮಧಾಳಿಯಂ ಸಹಜವಕ್ರವಚಸ್ಪಿಯನನ್ಯಪ್ರಷ.ನಂ ॥ ೬ ॥

ಎಂದು ಮಾಕಂದಮಂ ವಕೊರ್ತೀತ್ತೀಯಂ ಬೋಗಳ್ಳಿ ತಣಿಯದೆ ರಾಜಮಕರ
ದ್ವಿಜಂ ಸುಕರಕವಿರಾಜಮನಸೋರಕರನ ಹೊಗಮಂ ಸೋಳ್ಷ್ಟುದುಂ;

ಟಪ್ಪಣಿ—೩. “ ಯೋ-ನಾ ಘನಸಂದತ್ತಿಃ ಪರಭುತ್ವಪುನಿಸೇಜತ್ತಾ | ಪಕ್ಕಿಕ
ಮಂಗ್ರಾವಾರ್ಥಯ ಕಿಮು ಯತ್ರಜತ್ತಪ್ಯಯಂ ॥ ” ಎಬಿ ನೀತಿಯು ವ್ಯಾಂಗ್ರೇವರ್ಯಾ
ದೆಯಿಂದ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಮ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಏತಾರಿಸುಗುಮೆ=ಎಂಬರಿಸದೇಕೇ
ವಿನು? ಎಬಿ ಕಾರ್ಯಫಲವು ಇದೆ. ವ್ಯಾಂಗ್ರೇಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಮುಖರಾಗಿ ಎಂದರೆ ಇಳ್ಳಿ
ಕವಾಡುವನು ಎಂದೂ, ಮಧುವ್ಯಾಸನಿ ಎಂದರ ವಾದ್ಯಪಾಯಿಂದೂ, ಸಹಜವಕ್ರ
ವಚಸ್ಪಿ ಎಂದರೆ ಕುಮುಕ್ತಿಯ ವಾತ ಆಸುಪರನು ಎಂದೂ, ಅರ್ಥಪ್ರಷ್ಟನು ಎಂದರೆ
ತ್ವಿಲಿ, ಅಥವಾ ಪ್ರೋಲಿ ಎಂದೂ ಅಫರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪೂರ್ವಿಕಿರ್ಣಿಂ ಕುಮರ್ತುಬಿ ।

ಕಾರೋದಕ್ಕೆಂಗಿದಳಿಯ ಬಳಗದಿನಂದೇ೦ ॥

ವಾವ.ರದೆಳಗೊಂಬಿಸೆದುಡೊ ।

ಕಾನಃನಾಯಿಂದಿಂದಶ್ಯಂಖಿಲಾದಂಡದವೋಲ್ ॥ ೪ ॥

ಪಸರಿಗಿ ಶಾಖಾಭುಜದೊಳಿ ।

ವಿಸುಗುವ ನಬಿಪದಮನಧರಪಳಿವಮೀ ಖಂ ॥

ದಿಸಿ ರಕ್ತತುಂಡನೇ೦ ಪು ।

ಟ್ಟಿಸಿದೊ ಸಹಕಾರಲತಿಕೆಗಂಗೆಜರಮುಂ ॥ ೫ ॥

ಎಂದು ಹೇಣ್ಣೂ.

—ಲೀಲಾವತಿ, ಸೂರ್ಯಾಕ್ತ ಮುಂ ವರ್ಣನೇ :—

(೧) ದಿನಪಂ ತಾಳಿದ ರಾಗಮಂ ತೊರೆಯುತ್ತಂ ದೇಶಂತರಕ್ಕೆಂದೆ ಪ ।

ದ್ವಿನಿ ತಾಂ ಚಿಟ್ಟರಲಭ್ಯ ತಾವರೆಮೊಗಂ ಕಂದುತ್ತಿರಲ್ ಸಂಚಿಯೆಂ ॥

ಬ ನವಂ ವಲ್ಯಲವಾಂತು ಭೃಂಗಪಟಲೀರುದಾರ್ಕವಾಲಾಸರಂ ।

ತನಗೊಪ್ಪಲ್ ಕವವಾಚಿಕ್ಕಪುನಂ ಸೇರಳೈನಲ್ ತೊಳಿಗುಂ ॥

—ಲೀಲಾವತಿ, ಗಭವಣನೇ :—

(೨) ಸೆಳೆನಡುವ ಸುದಿವಭರದಿಂ ।

ಬಳಿಪುತ್ತಿಲೆ ಬಳಿಯೆ ಮೊಲಿಗಳವಜೀರ್ಳು ಜಲವಿಂ ॥

ಬಳಿವಂತು ಬಳಿಯೆ ನಡುವ್ವ ।

ಮೃಳಿಸಿದವೋಲ್ ಕರ್ಗಿ ಕೊಂಡುವವಷಣ ಹೊಗಂಗ್ರು ॥ ೬ ॥

ಪ್ರಿಯನ ಹೊಗಕ್ಕೆ ನಾಳೈ ಯೆ ಬಿಳಪರ್ವೋಳಾಯ್ಯ ಮುಖೀಂದು ಮುಗ್ದೆ ಮುಂ

ಬಂತಕೆಂಳಿಳಿಪ್ಪಲೀರುದಿರೆ ಕಾಳಿಂಗಿರ್ಣಿಂ ಕುದಿದಿಟ್ಟು ಕೆಯ್ಯು ಬೆಂ ॥

ಕೆಂಳಿಳಿ ಕರಂಗಿದಂತಿಸೆದುದುತ್ತುಚೊಚುಕವೊಳ್ಳಿಗೆರ್ ಮೆ ।

ಯೈಯನಿಡೆ ಗಭವತೋಳಿ ಮುಳಿದಂತಿರೆ ಶೋಯ್ಯ ಪೆಂ ವಳಿತ್ಯಂ ॥ ೭ ॥

(೩) ಜಯನ್ಯಪಕಾಷ್ಟ, ಸುಲೋಜನಾದೇವಿಯ ಅವಯವ ಸೌಂದರ್ಯವರ್ಣನೇ :—

ನಾಸಿಕ—ಸಿಂ ತನ್ನ ಯ ನಲ್ಪೈಯ ಕರ್ಯಾಯ್ಯ ಮುಂ ।

ದಿರಷೊಳಗದಿರದೆ ಜಂಪಾಳೋಕೂಲ ।

ಘಣಿರನಣಿಯಂ ಪ್ರಗೆ ದೊಳ್ಳಣಂ ಶೋದುಗಂಮೆಸುತ್ತದು ಪ್ರಗಂತಿ ।

ಭರದಿಂ ಕಾಪಿಕ್ಕಿದ ನವಚಂಪಕ ।

ದರೆಮುಗುಳಿದು ತಾನೆಂಬಂದದಿ ಬಂ ।

ಧುರಮಾಡುದು ನಾಸಿಕೆವಾಸರಿಸಿಜಸಲ್ಲಿತಾನನಗೆ ॥೮॥

ಈವಿ—ಉದಧಿಂಬಾಗಿಯುಗ್ರನ ಸತಿ ಶಾರದೇ ।

ಮಂದನಮಹಿಷಿ ಮೆಯ್ಗಳಿನ ಪಟ್ಟದ ।

ಸುದತಿಯುಗ್ರವ್ಯಾಧಿವಾದ್ಯಸ್ವಿ ಬ್ರೋಹಾಡಿ ಚದುರು ಚೆಲ್ಪು ॥

ವಿದಿತವಿಭವವುಂಬೀಕೆನುತ ಮುಂ ।

ಒದಿ ಬರೆದಳಕ್ಕಾಢ್ಯರಪಟ್ಟಿಯ ಕುದಿ ।

ಮೊದಲೀಳಗೆಸೆವಾತ್ರೀಕಾರಂಬೀಲು ಶ್ರುತಿಯೊಷ್ಟಿದುದವಳ ॥೯॥

ಹುಬ್ಬಿ—ಮಿಸುಗುವ ನಗೆಗಳ್ಲೋಂಬಿಂಬಿಜಮಂ !

ಸೂಸಲೆಂಬಿಳಪೆಹೆ ಬಾಧಿಸಲೆನ್ಕುಂ ।

ಮಂಸಕದಿ ಬಂದು ಪಿಡಿವ ಸಮಾಂಕ ಬಿದು ಬಾಧಿಸಬೀಡೆನುತ ॥

ಕುಸುಮಶರಂ ತನ್ನಡಗೆಯ್ಯಾರಲೆಯು ।

ಬ್ರೋನಕೊಡನದರ್ದಿದ್ದುಂ ಪಿಡಿದವೋ ।

ಲಸಿಯಂ ಲಲತಭೂಲೇಬೆ ಕರಂ ಕಣ್ಣ ವಿರಾಬಿಗಿತು ॥

(೪) — ಮಲ್ಲಿನಾಧಿಷ್ಠಂಜ, ಬೆಳ್ಳಂಗಳ ವರ್ಣನೆ : —

ಕರ್ಮಿಳ್ಳಿದ ಕಾಡಿಗೆ ಕಂ ।

ದರ್ಷನ ಜಸಮಿರುಳ ತಣ್ಣಿಸಿಲ್ಲ ಬೆಳ್ಳಂಗೆನೀಂ ॥

ಬೆಂಫಲ್ಲಿದಿಂಗಡಲ್ಪಿಧು ।

ಸರ್ವನ ಪೆರೆ ಜಲಕನಾಯ್ಯ ಬ್ರೋನಬೆಳ್ಳಂಗ್ರಾ ॥

(೫) “ ನಾಲಗೆವೆಳವರ ” “ ಬೆಳ್ಳಂಗರ ” “ ಮಂಗಡೆ ” ಇತ್ಯಾದಿ.

ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಿಂತಗಳನ್ನ ಕೊಡಬಹುದು. ಈ ಉದಾಹರಣೆಗಳ ನ್ನ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರಾಯಂತೋಚಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ ಕವಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆನ್ನು ಇತರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆನ್ನು ಇರುವ ಭೇದವು ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ಹೀಗಿರುವುದಲಿಂದಲೇ ಕಾನ್ಯವನ್ನ ಕಲೆಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವುದು. ಅನೇಕರು ಇನ್ನು ಉತ್ತಮವಾದ ಕಲೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಕಾರಣ. “ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ವಿಷಯವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಹಜನಾಗಿರುವ ನನ್ನಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿ ಕೋರಬೇಕು; ನಿಜನಾಗಿ ಸಹಜನಾಡು

ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯೇ ಆಗಕೂಡದು. ಕಾವ್ಯವಿಷಯವು ಪ್ರಪಂಚದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾಗಿರುವ ದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕಿಂತ ಬೀರೆಯಾಗಿರೇ ಇರಬೇಕು. ” ಎಂದು ಒಬ್ಬ ಕಾವ್ಯರ ಸಜ್ಜಾನು ಆಭಿಭಾರತೀಯವದುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಉಪಮಾನ, ಉಪೈರೋಹಿ, ರೂಪಕ, ಅತಿಕರ್ಣೋಹಿ, ವಕ್ಕೊರ್ಕೆ, ಪಾರಾಸಯಮಕಾದಿ, ಅನುಕರಣ, ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆವರು.

ವಸ್ತುಗಳ ಸಹಜಸ್ಥಿತಿಗೂ, ವಣಿನಾಃಿತಿಗೂ ಇರುವ ಭೇದವು ಇಂಥದೆಂದು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ತಿಳಿಸಲಾಯಿತು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪರಿಚಯ ಮಾಡುತ್ತು ಒಂದರೆ, ಆವ್ಯಾತ್ಮಾಸವು ಇನ್ನಿಂದಿನಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುವುದಲ್ಲಿದೆ,

“ ದಾರುಕ್ಕು ವಾಲ್ಲನಮುಖೀ ಜಾತಾ | ಶರ್ಕರಾವ್ಯಕ್ತಿತಾಂಗತಾ ||

ಸುಭಾಸಿತರಸನಾಷ್ಯಗ್ರೇ | ಸುಧಾಭೀತಾ ದಿವಂಗತಾ || ” ಎಂಬ ಮರಾಠಿದೆಯಲ್ಲಿ ಸುಭಾಸಿತದ ವಾಧುರ್ವ್ಯಕ್ತೇ ಯಾವುದೂ ಸರಿಹೋಲದು ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯವೂ ಹುಟ್ಟಿತ್ತದೆ.

ಇದೇರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಥೆಯವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಲೇಣಿಕಸ್ಥಿತಿಗೂ ಕಾವ್ಯನಿರೂ ಪಣಸ್ಥಿತಿಗೂ ಭೇದವುಂಟಿಂಬಂದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಬಹುದು, ಕಥೆಯೇಂದರೆ ಒಬ್ಬ ನಾಧವಾ ಅನೇಕರ ಬೀವದ್ದುಶೀಯಲ್ಲಿ ಸಡೆದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಹೇಳುವಿಕೆ. ನಿಜವಾಗಿ ಒಬ್ಬ ನ ಬೀವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಡೆದುದಕ್ಕೂ, ಅದರ ಹೇಳಿ.ವಿಕೆಗೂ ಬಹುಭೇದವಿದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಉದ್ದರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾದ ಮಹಾಪುರುಷರ ಚರಿತ್ರೆಯಿಂದ ಈ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಬೀವದ್ದುಶೀಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಮಹಾರಾಜನ ಸವಿಾವವತ್ತಿಗಳಾಗಿ ಅವನ ಸಡೆಸುಡಿ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ಸೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಜನಗಳೂ ಕಾಡ ಆ ರಾಜನ ಗ್ರಂಥರೂಪವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕವಾದ ಅತಿಕರ್ಷದ್ವೀಕರಣದ ಘರ್ಜಿತೋಧನಾದ ಹೊಸಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಕಾಣುವರು. ಒಂದುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಲ್ಪವಾಗಿ ಜನಗಳ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಿಷಯವು ಕೊನೆಗೆ ಫಲಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವಾಗಿ ಪರಿಣಿಸಿ, ಆಕಸ್ಯಾತ್ಮಾಗಿ ಸಂಭವಿಸಿದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದುಂಟು. ಫಲದಿಂದ ಕಾರಣವು ಅನುಮೇಯವಾಗುವುದು ಬಹು

* ಟೀಕು—ಸುಭಾಸಿತರಸದ ಮಹಿಂದ್ರನ್ನು ಕೇಷ ಹೆದರಿಕೊಂಡು ಮಧುರ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಂದು ಹೀಗೆಂದೂ ದಾರ್ಕಿಯು ಮುಖಪುಷ್ಟಿಂದಾಯಿತು; ಸಕ್ಕರೆಯು ಕಲು ಎಂತು; ಅವುತ್ತವೆ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಗಂಧಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿತು.

ಕಷ್ಟ. ಮಹತ್ತ್ವಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಅಶ್ವಲ್ಪವಾದ ಕಾರಣದ ನಿರೂಪಣವು ಸಂಬಿ ಕೆಗೆ ವಿಷಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಸಂಸಿಕೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಕವಿಗಳು ಸಂಬಿ ಕೆಗೆ ವಿಷಯವಾಗುವಂತೆ ಹೊಸಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಯೋ, ಇಲ್ಲವೇ ನಡೆದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ತಾಲ್ಲೂಕುಮಾನನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತಾರದೆ ಜಡಿಗೆಳಿಸಿಯೋ ನಿರೂಪಿಸುವರು. ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಾಗ ಅವನ ಸಹಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾಯಕಿ ತಿಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ತಿಳಿಸುವುದು ಕವಿಗಳ ಉದ್ದೇಶವೆಂದು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಮಹಾಪುರುಷರ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಲೋಕವು ಆವರಂತೆ ಆಗಲು ಯತ್ನಸಚಿಂಬಿದೇ ಕವಿಗಳ ವರ್ಣನೆಗೆ ತಾತ್ಕಾರ್ಯವು. ಲೋಕಕೆಂಟಕರ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಆವರ ದುಗುಣಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಪರಿಶ್ರಾಗ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಕವಿಗಳ ಉದ್ದೇಶವು. ಸಾಮಾನ್ಯ ಪುರುಷರ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಲೋಕಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಬೊಂಧಿಸಬೇಕೆಂಬುದೇ ಆವರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿರಬಹುದು. ಈವಿಧವಾದ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕನುಗೂರುವಾಗಿ ನಡೆದ ಚರಿತ್ರೆ ಕಫಿಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿಲೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾರ್ಪಡಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ತಿಳಿಸಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ರಕ್ಖಿಗಳಿಗೆ ಒರತೆ ಕೊಟ್ಟು ತೋರಿಸುವಂತೆ, ಶತ್ರೇಜವಾದ ಸಂಗತಿಗಳಿಂದ ಉಪಷ್ಟಂಭಿಸಿ ತೋರಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಹಾಗೆ ತೋರಿಸಿದಿದ್ದರೆ ಆ ವಿಷಯವು ಪಾಠಕರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಎಳೆಯಲಾರದೆ ಹೊಗುವುದು. ಉದ್ದಿಹಪ್ಪತ್ವಪುರುಷನಲ್ಲಿರುವ ಸುಗುಣ ದುಗುಣಜಾಗಳೆಲ್ಲವನೂ ಸಾಕಲ್ಪವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಬೇಕೊಂಡ ಆಷ್ಟೇ ಆರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಸಾಕಾಗಿರುವುದು. “ನ ನಿದ್ವೇಷಂ ನ ನಿಗ್ರಂತಂ” ಎಂಬಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ವನಾದ ಮನುಷ್ಯನು ಸಿಕ್ಕುವುದು ಆವರೂಪ. ಒಬ್ಬ ಪುರುಷವನ್ನೇ ಸುಗುಣಿಯಾಗಿಯೂ ದುಗುಣಿಯಾಗಿಯೂ ತೋರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವು. ಒಬ್ಬನು ಸುಗುಣಿ, ಮಹಾಧರ್ಮಿನನ್ನು, ಎಂದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ ದುಗುಣಜಾಗಕು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಧರ್ಮವಲ್ಲ. ದುಗುಣಜಾಗಕು ಸುಗುಣಗಳಿಗಿಂತ ಒಷುಕಡಮೆಯಾಗಿದ್ದುವೆಂದಧರ್ಮ. ಹೀಗಿರಲು ಕವಿಗಳು ಯಾವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಯಾವನನ್ನು ಹೇಗೆ ತೋರಿಸಲು ಇಷ್ಟವದು ವರೋ, ಅವನಲ್ಲಿರುವ ಆ ಭಾಗವನ್ನೇ ಆರ್ಥಿಕಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವರು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ—ಧರ್ಮರಾಜನನ್ನು ಮಹಾತ್ಮನೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲು ಯತ್ನಸಿದ ಕವಿಯು ಗಢಾಯುಧದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳುವನು :—

ದಾನಂ ಪ್ರಿಯವಾಸ್ತಿತಂ ।

ಜ್ಞಾನಮಗರ್ವಂ ಕ್ಷಮಾನ್ಮಿತಂ ಶಾರ್ಥಮೇನಿ ॥

ಪೀನಃಡಿಯನೇ ಸುಡಿಲೀಸಿದುದು ।

ದಾನಂ ಜಾಣಂ ಕ್ಷಮಾಗುಣಂ ಧರ್ಮಜನಾ ॥

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇಸ್ಥಿತಿಯ ಲೀರುವುದೆಂಬುದು ಲೋಕಾನುಭವವಿತೋಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಧರ್ಮರಾಂತರನು ಪಾರ್ಪಣುಕಃ ಹೀಗಿದ್ದನೆಂಬುದು ಕವಿಯ ತಾಪ್ತರ್ಯವೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೆಬೀರೆ ಅಲ್ಲ. “ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮೇಳೇ ಹತಕಿ ಕುಂಜರಕಿ ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ, ರಾಜ್ಯಕಾಂಜ್ಞಲೀಂದಲೂ ಶತ್ರುನಿರಣನ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೂ ಯಾದ್ವಿ ವಾದಿದನೆಂಬುದೂ, ಇತ್ಯಾಧ್ಯಾನೇಕವಾದ ಇಂಥ ವಿವರಣೆಗಳು ಕವಿಯ ತಾಪ್ತರ್ಯವನ್ನು ದೃಢೀಕರಿಸುವುದಾಗಿವೆ. ವೈಶ್ರವಣ ಮಹಾರಾಜನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮಲ್ಲಿನಾಧ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ—

ಅವಿರುಧ್ಭಿನೀದೆಂಬಿನಮನು !

ಭವಿಸುವನ್ನಿಂದ್ರಿಯಸುಖಂಗಳಂ ಹಾಸ್ಯೆದುಂ ವಿಂ ॥

ರವು ತನ್ನ ಸವೆಂಬಸ್ಯೇ ಗ ।

ಮವನ್ನಿಂತ್ಯರನಪ್ಪಂಕೆಯ್ಯನ್ನಿಂದಿಯಜಯಮಂ ॥

ಎಂಬಿದಾಗಿ ಪ್ರಪ್ರತ್ಯಾದ ಕವಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಕುಚಿತಾರ್ಥವನ್ನುಲ್ಲದೆ ಸಂಪೂರ್ಣಾರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲಾದೀದೀರೆ? ಒಂದು ಪತ್ತಿಎಂಬೋಗವೂ, ಒಂದು ಆಲದಮರವು ಗಾಳಿಯಿಂದ ಉರುಳಿ ಸೆಲದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವುದೂ ನಿರ್ವರ್ಹಿತಾರಣವಾಗಿ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಸಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ; ಇಂಥವನ್ನು ಸಂಬಂಧದಕ್ಕೆ ಆಗುತ್ತದೆಯೇ? ಲೋಕಾನುಭವಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಷ್ಟೇ. ಭೀಳಿಜಮಹಾರಾಜನು ಕವಿಗಳಿಗೆ ಸನ್ಯಾಸ ಕೊಡುವಾಗ “ ಅಕ್ಷರಲಕ್ಷಂ ದದ್ರಾ ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾಥಾವತ್ತಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಯಾವ ವಿವೇಕಿಯೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಕೊಳ್ಳಿಟು ಕೊನೆದೆನೆ ಸೆಗೆದಿರಿ ।

ವಾಟಿಸೆ ಕುದುರೆಗಳನವರ ಕಾಲ ನಡುಮುಗಿಳೋಳ ॥

ನಾಟುತಿರೆ ದಿನಕರಂ ಬರ ।

ಅಾಟಿಸುವಂ ದತ್ತಿಣೋತ್ತರಾಯಂಯಾಗದೋಳ ॥ ”

ಎಂಬ ಕವಿವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸಹ್ಯವೆಂದು ಸಂಬಂಧದಕ್ಕಾದೀಕೆ? ಇಂಥವುಗಳಿಗೆ

ಉದ್ದೇಶಾನುಗುಣವಾಗಿ ಆರ್ಥಿಕಪ್ರಭೂನೆ ಪೂಡಬೇಕು. ಆದುಹಾಗಿರಲಿ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟಿದರೂ ವರ್ಣವಸ್ತುಗಳ ಸಹಜವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದ ಕ್ಷಮಗುವುದೆ ಎಂದರೆ, ಅಗಲಾರದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಬಹುಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ ತೋಟವನ್ನು ಈಗ ನೋಡಿದರೆ ಆದು ಬಲುಚಿಕ್ಕಿಸಿದಾಗಿ ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಕೊರ್ಕೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ನಾವು ಹಿಂದೆ ಅಜ್ಞಿಯ ಮಂಡಿಲಲ್ಲಿ ಶೇಳತುಕೊಂಡು ಅತ್ಯಾದರನೊಡನೆ ಕೇಳಿದ ಕಂಧಿಯನ್ನು ಈಗ ಓದಿದರೆ ಅಷ್ಟು ರುಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹಿಂದೆ ಅನುಭವಿಸಿದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಜ್ಞಾಪ್ಸಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಆದು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ ಮಹಿಮೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದುದಾಗಿಯೋ ಇಲ್ಲವೇ ಸಂಕುಚಿತವಾಗಿ ನಾವಾನ್ಯವಾದಾಗಿಯೋ ತೋರಿಬರುವುದಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದಂತೆ ಎಂದಿಗೂ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಿಂದೆ ಕೆಳ್ಳರಕ್ಕೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಪಟ್ಟಿ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಸಂಭವಿಸಿದಹಾಗೆಯೇ ಹೇಳುವುದುಂತೇ? ಇಲ್ಲ, ಸ್ವಲ್ಪಿ ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡಿಯೋ, ಇಲ್ಲ ಕಡೆಮೆಮಾಡಿಯೋ ಹೇಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ನಾವು ಪಟ್ಟಿ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಕೇಳುವವನಿಗೆ ತಿಳಿವಂತೆ ಪೂಡಬೇಕಷ್ಟೆ. ಒಬ್ಬನು ಬದುಕಿ ರುವಾಗ ಅವನಿಂದ ಹೊಂದಿದ ಅಲ್ಲಿ ಸಹಾಯವು ಅವನ ಮರಣವಾತ್ಮೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ವಿಶೇಷನಾಗಿ ತೋರಿಬರುವುದು. ಈ ಆರ್ಥಿಕವನ್ನು ಅರವಿನಲ್ಲಿರುವ “ಶತ್ರುವ್ಯಾ ಶಿಂದಾಮರ್ಪ್ಯಾ ಕಣ್ಣಾ” (ಎಂದರೆ ಸತ್ಯವನು ಕೆಂದಾವರೆಯ ಕಣ್ಣಾ ಲ್ಲಿವನು) ಎಂಬ ಗಾದೆಯು ತಿಳಿಸುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಅತ್ಯಭಿನುತ್ವವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರೇಮವಿರುವುದರಿಂದ, ಆ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವ ವಾಕ್ಯವು ಸಹಜವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚುವುದು. ಹೀಗೆ ಅತ್ಯಾಹಿತವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದ್ವೇಷವಿರುವುದರಿಂದ, ಆ ದ್ವೇಷವನ್ನು ತೋರುಸುವ ವಾಕ್ಯವು ಮಿತಿವಾರುವುದು. ಹೀಗಿರಲು ನಾವು ಅನುಭವಿಸಿದ ಹೋಗ ರುಜನ ಹರ್ಷ ಸಂತೋಷಗಳನ್ನು ನೇನಸಿಕೊಂಡಾಗಲೂ ಪರಿಸಿದಾಗಲೂ ಅವುಗಳ ಸಹಜಸ್ಥಿತಿಯು ಹೋಗಿ ವಿವರೀಕವಾಗಿ ಆಗುವಾಗ, ಮತ್ತಿಂತಿಬ್ಬನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಪರಿಸಲು ಹೊರಟ ಯಾತ್ರೆ ವು ಸಹಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಾರಿಯೇ ಹೋಗಬೇಕು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಕವಿಗಳ ವರ್ಣನೆಯು ಯಥಾವಂಷಿತಿನಿರೂಪಣವಾಗಿ ಹೇಗಾಗುವುದು? ಈ ಹೆಚ್ಚು ಕಡೆಮೆಯು ಅಭಿನವೇಶಾನುಗುಣವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಆದುದಂಂವ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಪುರಾಷರ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿನವೇಶಾನುಗುಣವಾಗಿ ಪರಿಗಾರಹಣ್ಣಂತರಾಗಳು ವ್ಯಕ್ತಪ್ರಾಣವಾಗಿ ಪರಿಸಲ್ಪಿಡಲೇ ಬೇಕು.

ಈ ವಿಧವಾದ ಸಂಕೇತವು ಉದಾರಚರಿತರ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲದೆ ಕಾವ್ಯಾಂಗ ವಾದ ಕೋಟ, ಕೊಟ, ಉರು, ಕೊಟ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ—

“ ಮಾಲ್ಯಿಗೆಯಲ್ಲದೆ ಸಂಪಗೆ ।

ಯಲ್ಲದೆ ದಾಳಿಂಬಮಲ್ಲದೊಪ್ಪುವ ಜೆಂಡೆಂ ॥ ”

ಗಲ್ಲದೆ ಪೂವಲ್ಲದೆ ಕೌಂ ।

ಗಲ್ಲದೆ ಗಿಡುಮರಗಳಿಂಬಿಲ್ಲಾ ನಾಡೆಂಳಾ ॥ ” (ಕದಿಗರ ಕಾವಂ)

ಮತ್ತು ಶುಟ ರಾ ರಲ್ಲಿ ಉದಾಹ್ಯ ತಾದ ಉ ಸೆಯ ಪದ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ. ಆಗ ಇಂಥ ವರ್ಣನೆಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳ ಅತಿಶಯವೇ ಮುಖ್ಯತಾತ್ಮಕರ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿರೀ.

ಇವ್ಯತ್ಯ ಪದ್ಯಾಂತ ಕಥಾ ನಿರೂಪಣಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಕೇತವನ್ನು ನಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಜೋಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿರುವ ಸಂಕೇತವನ್ನು ಕುರಿತು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಜಾರಣಾದುತ್ತೇನೆ.

ಕಥೆಯು ಪ್ರಾಯಶಃ ಮೂರು ಹಿಂಘವಾಗಿರುವದು. (೧) ಬಿಕಿಂಗಾಸಿಕ, (೨) ಕಲ್ಲಿಕ, (೩) ಮಿಶ್ರಷ್ವ ಎಂದು. ಬಿಕಿಂಗಾಸಿಕವೆಂದರೆ—ರಾವಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಮೊದಲಾದುಷಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಮಹಾಪುರುಷರ ಚರಿತ್ರೆಯು. “ ಇತಿ ವ ಆಸ ”—ಎಂದರೆ ಹೀಗಲ್ಲವೇ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ನಡೆಲಿತು, ಎಂಬ ಇತಿಹಾಸ ಶಬ್ದವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ, ಬಿಕಿಂಗಾಸಿಕ ಪುರುಷರ ಚರಿತ್ರೆಯು ಸಹ್ಯವಾದುದೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಸಂಬಂಧರು. ಇದು ನಿಜವಾದ ಕಥೆ. ಕಲ್ಲಿತವೆಂದರೆ—ಕವಿಬುದ್ಧಿ ಕಲ್ಲಿತವಾದ ಕಥೆಯು. ಇದು ಸದೆದ ಕಥೆಯಲ್ಲ. ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕಲ್ಲಿಸಿದ ಕಟ್ಟಿಕಥೆ. ಇದನ್ನು ಯಾರೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಮಿಶ್ರವೆಂದರೆ—ಉಭಯಾತ್ಮಕವಾದುದು. ನಿಜವಾದ ಕಥೆಯೊಡನೆ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಬೀಕಾದ ಕಲ್ಲಿಕ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಸಿ ಹೇಳಿರುವ ಕಥೆ. ರಘುವಂತ, ಕುವಾರಸಂಭವ, ಕಿರಾತಾಜುಂಸಿಂಹ—ಇವುಗಳನ್ನು ಬಿಕಿಂಗಾಸಿಕವೆಂದೂ; ಕಾದಂಬರಿ, ದಶಕುವಾರಚರಿತ, ಮಹಾತೀವಾದವ, ಮೇಧದೂತ-ಇವುಗಳನ್ನು ಕಲ್ಲಿತವೆಂದೂ; ಶಾಕಂತಲ, ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತ, ಉನ್ನತರಾಘವ-ಇವುಗಳನ್ನು ಮಿಶ್ರವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು.

ಶೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಯತ್ನವೂ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಉದ್ದೇಶವನ್ನು

ಅನುಸರಿಸಿ ಹೊಗುವಂತೆ ಕವಿಕೃತಿಯೂ ಒಂದು ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ಇರುವುದು. ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಜನನ, ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿರೂಪಣ, ಕೃತ್ಯಾಕೃತ್ಯ ವಿವೇಚನ, ಧರ್ಮಬೋಧ, ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಶ್ರೀಯೋಭಿವೃದ್ಧಿಪಾಠುನಿರೂಪಣ.— ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಉದ್ದೇಶಗಳು ಇದ್ದೇ ಇರುವುವು. ಚತ್ರವನ್ನು ಬರೆವುದಕ್ಕೆ ಭಿತ್ತಿಯನ್ನಾಕ್ರಿಯಸುವಂತೆ ಜನಗಳಿಗೆ ಸುಖದುಃಖನಿತ್ಯಕವಾದ ಪರಷ್ಪತ್ವಿನಿಷ್ಟ್ತಿಗಳನ್ನು ಅವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಾಗಿರಪ ಶ್ರಿಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವುದಕ್ಕೊ೦ಸ್ತರವೂ, “ಸುಖಂ ಮೇರ ಭಾವಾತ್” ಎಂಬುದಾಗಿ ಸರ್ಕಲ ಜಂಕುಗಳ ಪರಷ್ಪತ್ವಿಯು ಇರುವಾಗೆ, ಅಂಥ ಪರವೃತ್ತಿಯು ಸ್ವೀತರದಃಖ ನಿನಿತ್ವವಾಗದಂತೆ ಸ್ವತಃ ಉಂಟಾಗುವ ಉಪಾಧಿವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ೦ಸ್ತರವೂ ಫುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೊ೦ಸ್ತರವೂ; ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸದೆನ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಅನುವಾನಿಸುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಕಲಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕೊ೦ಸ್ತರವೂ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ವಾತ್ರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆವಾಗುವ ಆಗಾಧವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕಂಡು ನೋಡಿದಂತೆ ಪ್ರಷ್ಟವಾಗಿ ತಳಿಸುತ್ತದೆ೦ಸ್ತರವೂ; ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇಂದ್ರಿಗೋಽಜರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೊ೦ಸ್ತರವೂ.— ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಆತ್ಮಯಾಸಿಕಿಗಳು ಪರವತೀಸುವರು. ಈ ಆಭಿಸೂರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಮಾತ್ರವಾಗಿ ಮಹ್ಯುಟನು—

“ ಕಾವ್ಯಂ ಯಶಸೇಧ್ವಕ್ಯತೇ ವ್ಯವಹಾರವಿದೇ ಶಿವೇತರಕ್ಷತಯೇ ।

ಸದ್ಯಃ ಪರನಿವ್ಯತಯೇ ಕಾಂತಾನವಿತ್ತತಯೋಪದೇಶಯುಜೀ ॥ ”

ಎಂಬ ಶೈಲೀಕದಲ್ಲಿ ಬೀರೆ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಬೀರೆ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ “ ಕಾವ್ಯ ” ಶಬ್ದದಿಂದ ವಣಾನಾದಿಗಳಲ್ಲ, ವಣಾನಾದಿಗಳೇ ಅಂಗವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಅಂಗಿರಾದ ರಮಣೀಯವಾದ ಶಬ್ದಾರ್ಥಂಸಂದರ್ಭವೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ, “ ಯಶಸೇ ” “ ಅಧ್ವಕ್ಯತೇ ” ಎಂಬುವು ಗೌಣಪ್ರಯೋಜನಗಳಿಂದ ಭಾವಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ತಯಾವ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾದರೂ ವಾತ್ತಾಲ್ಪಿನಿಗೆ ಕಾಷಾಯಪ್ಪೇ ಅನುಭವಿಸುವೀಕೂ. ಕಾವ್ಯಸುಖವು ಜಾತ್ರ ಕಾಗಲ್ಲ. ಇತರಂಗ ಕಾಷಾಯದೆ ತಾನೇ ಅನುಭವಿಸತಕ್ಕುದು. ಸಂಗಿತ ಚಿತ್ರಚಲೆಗಳೂ ಇಂಥವೆ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಈ ಕಾವ್ಯೋದ್ಯೇಶಗಳು ಒಂದೇ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿ ಮನುಷ್ಯರೂ ಉಂಟು; ಸಿದ್ಧಿ ಸದೇ ಇರುವುದೂ ಇಂಟು. ಕವಿಯು ಆರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಕಥೆಯು ಅತನ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ತೋರಿಸತಕ್ಕುದಾಗಿರಬೇಕು. ಕಥೆಯೆಂಬ ಭಾತ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ಚರ್ಯಿಸಿಲ್ಲವೆ ಹೃದ್ಯವಾದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಬೇಕು. ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಜೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುವದಿನುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಕಥೆಯು ತಿಳಿತಾಸಗ ಖಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿ ನಾಗಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನೇ ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು. ಅಂಥ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಜನರಂ ಜನೆಯೂ ಜನವಿಶ್ವಾಸವೂ ಉಂಟೆಂದು ಬಲ್ಲರು. ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ಮಹಾವುರುಷರ ಚರಿತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಸದ್ಬಂಧಾಗಿಯೇ ಪ್ರೇಮವೂ ವಿಶ್ವಾಸವೂ ಜನಗಳಿಗೆ ಇರುತ್ತವೆ ಯಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಕಥೆಗಳು ಸಹ್ಯರ್ವೃತ್ಯಾಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಹಿತೀಷ ಸಹಾಯುವುದಾದುವು. ಅಲ್ಲದೆ ಕೆರಿತ್ರಾಷ್ರುರಷರ ಪ್ರೇರಿತಾನುರಾಗ ದೂಃಖ ದ್ವೇಷಾದಿಗಳನ್ನು ಪಣಿಸುವದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಸಬಹುದು. ಈ ಸೌಕರ್ಯವು ಇತರ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ಭರತಭಂಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಉತ್ತಮ ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದು ಗಣಿಸಲ್ಪಡುವುಗಳಿಲ್ಲ. ಬಿತ್ತಿಹಾಸಿಕ ಶುರುವರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿರುವುವು. ಹೀಗೆಯೇ ಗ್ರೀಕ್, ಲ್ಯಾಂಜ್, ಜಮ್‌ಎ, ಇಂಗ್ಲೀಷ್, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ವಾದ ಅನ್ಯ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉದ್ದೇಶಗಳು ಅಯಾದೇಶಗಳ ಬಿತ್ತಿಹಾಸಿಕ ಪುರಷರ ಕೆಂತಿಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುವು.

ಯಾವ ಬಿತ್ತಿಹಾಸಿಕ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಉದಾರವಾದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೆರವೇಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯಾತ್ಯಾಸವಾಗಿ ಪುನ್ಯದರ ಮೂಲಕ ತಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಸೆರವೇಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದೋ ಅಂಥ ಕಚೆ ಅಂಥಂಥ ಭೇದವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಆ ಕಥೆಯನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು ಹೇಳಲ್ಪಾಗೆ. ಅಂಥ ವ್ಯಾತ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿಹಾಸಿಕ ಕಥಾವಿಷಯಕವಾದ ನಂಬಿಕೆಯಾಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕೊರತೆಯೂ ಉಂಟಾಗಲಾರದು. ಕಲ್ಪಿತ ಕಥೆಗಳಿಗಿಂತ ಕಾವ್ಯೋದ್ಯೇಶಗಳನ್ನು ಇಡರಲ್ಲಿ ಸುಖರವಾಗಿ ಪಡೆಯಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆಕುಂತಲ ನಾಟಕಕಥೆಯನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಮಾಡಿ ಸೋಧೋಣಾ.

ತಿಳಿತಾಸಗಳಿಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ರಾಮಾಯಣ, ಮಜಾಖಾರತಗಳನ್ನೂ, ಅಪ್ಯಾದಕಪೂರಾಣ, ಉಪಾಧಿರಾಣಗಳನ್ನೂ ಈ ಪದವು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಇದಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದ ಮಹಾಭಾರತದ ಶಕುಂತಲೋಪಾಖಾನಕ್ಕೂ ಈ ನಾಟಕದ ಕಥೆಗೂ ಬಹಳ ಭೇದಪಡಿದೆ. ದುಷ್ಯಂತ ಮಹಾರಾಜನು ಬೀಳಿಗೆಂದು ಹೊರಟು, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಸಿದ ಕಣ್ವಶರಮನನ್ನ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಕಣ್ವಿಯಿಂದ ಪಣಿಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಶಕುಂತಲೆಯನ್ನು ಕಂಡು, ಅವಳ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಬೆರಗಾಗಿ, ಅಂತಃಕರಣಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ, ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹದಿಂದ ಅವಳನ್ನು ವರಿಸಿ, “ಸ್ವಲ್ಪ ದಿವಸದಲ್ಲಿಯೇ ನಿನ್ನನ್ನು ಕರೆತ್ಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನು. ಮೃಗಯಾಧವಾಗಿ ಬಂದಿರುವೆನು.” ಎಂದು ಮಹಾತ್ಮ ಕೊಟ್ಟು, ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಬಂದಹಾಗೆಯೂ; ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳಾದವೇಲೆ ಶಕುಂತಲೆಯು ಕುರಾರನಾದ ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು, ಕಣ್ವರ ಅಪ್ಪಣಿಯಪರಕಾರ ಯಾಷಷ್ಠತ್ರೇರ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜಾನಾನ್ನಾನಕ್ಕೆಬಂದು, ಅಲ್ಲಿ ರಾಜನನ್ನು ನೋಡಿ, “ಈತನೇ ನಿನ್ನ ಪುತ್ರನು, ಕಣ್ವಶರಮನದಲ್ಲಿ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವನು, ಈತನನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸು” ಎಂದು ಹೇಳಿದಹಾಗೆಯೂ; ಆದಕ್ಕೆ ರಾಜನು “ಇದು ನೀಂಚಳಾದ ಸ್ತ್ರೀಯ ರಾಜನನ್ನು ಸೇರುವ ಉಪಾಯವು” ಎಂಬದಾಗಿ ಧಿಕ್ಕರಿಸಲು; ಆ ಮಹಾತ್ಮಿಗೆ ಶಕುಂತಲೆಯು ಕೆಡಿಕೆಡಿಯಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಪತಿಪತ್ನಿಯರ ಸ್ವರೂಪ, ಸಂಬಂಧ, ಪ್ರೇರಣನುರಾಗ, ಧರ್ಮಾಧರ್ಮ, ಸತತ್ಯಾನ್ಯಾಸಕ್ಕ ಇವೆಗಳ ಸ್ವರೂಪವನನ್ನು ವಿಶದವಡಿಸಿ, “ನೀನೇ ಸಕ್ಯವಂತನು, ನೀನೇ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮ ಧರ್ಮಸ್ವರವರ್ತಕನು, ನೀನೇ ಆಜಾರತೀಲನು, ಎಂದು ನಟಿಸುತ್ತಿರುವೆ? ನೀನು ಹೇಳಿದುದು ಸುಳ್ಳೀ ಆದರೆ ನಿನ್ನ ತಲೆಯು ಸಹಸ್ರ ಹೋಳಾಗಿ ಬಿರಿಯಲಿ!” ಎಂದು ಶಾಪಕೊಡುವವನ್ನು ಹೊಳಗೆ, “ಈತನೇ ನಿನ್ನ ಪುತ್ರನು, ಈತನನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸು” ಎಂದು ಹೊರಟು ಈಕಾಶವಾಣಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ದುಷ್ಯಂತನು ಶಕುಂತಲೆಯು ನ್ನು ಕುರಿತು, “ಜನಪವಾದಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದನೇ ಹೊರತು, ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಯಾವನಿಧವಾದ ಅವಸಂಬಿಕೆಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ಸವಾಧಾನಗೊಳಿಸಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದಹಾಗೆಯೂ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕಥೆಯು ಇದೆ.

ದುವಾರ್ಥಾಪವ್ಯ ಅಂಗುಳೀಯಕಪ್ರದಾನವೂ ಶಕ್ರತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆದರ ಭ್ರಂತಪೂರ್ವ, ಮೇನಕೆಯು ಶಕುಂತಲೆಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದೂ, ಅಂಗುಳೀಯಕ ದರ್ಶನದಿಂದ ದುಷ್ಯಂತನಿಗೆ ಶಕುಂತಲಾಸ್ವರಣಪೂರ್ವ, ಇಂದ್ರಲೋಕ ಕಗಮನವೂ, ಬರುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪುತ್ರದರ್ಶನಪೂರ್ವಕ ಶಕುಂತಲಾಸಂಗಮವೂ ಕವಿಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಮುಖ್ಯಭೇದಗಳು. ಇವು ಕವಿಯು ಸಾಮಂಥ್ಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋರಿಸುವವು. ಹೀಗೆಂದರೆ:—

ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ಲೋಕ ವ್ಯವಹಾರ, ಇವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಲ್ಲಿದೆ ಮತ್ತು ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣಭೂತವಾದ ಅನುರಾಗ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದೇ ಕವಿಗೆ ಉದ್ದೀಕನಿರಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ರಸವನ್ನು ತಿಳಿಯವಡಿಸುವ ಉದ್ದೀಕನಿಂದ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸದ ಚರ್ಚಾವನ್ನು ಯಥಾಮತಿ ವಿಚಾರಿಸೋಣ. ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಗಾರ ರಸವೇ ಪ್ರಧಾನವಾದುದು. ಭಾರತಕಥೆಯನ್ನು ಇದ್ದು ಹಾಗೆಯೇ ನಾಟಕದೂಪವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಶ್ರೀಗಾರರಸವು ಮುಖ್ಯರಸವಾಗಲಾರದು. ಕರುಣಾರಸವೇ ಮುಖ್ಯರಸವಾಗುವುದು. ಅದೂ ಅಷುವಿಶ್ವತವಾಗಲಾರದು. ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಶಕ್ತಂತಲಾಸಂದರ್ಶನದಿಂದ ಶ್ರೀಗಾರರಸವು ಅಂಕುರಿತವಾದರೂ ಅದು ಎಲೆಬಿಟ್ಟು ಲತೆಯಾಗಿ ಘಲೋನ್ಯಂತಿವಾಗಿ ಆಗುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಯಾವ ಆಧಾರವೂ ಇಲ್ಲ. ಒಳಕೆ ಪ್ರತ್ರನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಶಕ್ತಂತಲೆಯು ಪತಿಯನ್ನು ಕಂಡಾಗಲೂ ಅವನು ಧಿಕ್ಕಿರಿಸಾಗಲೂ ಅವರವರ ವಾಗ್ವಾದದಲ್ಲಿಯೂ ಕರುಣಾರಸಕ್ಕೇ ಹೊರತು ಶ್ರೀಗಾರರಸದ ಉಪಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಯಾವ ಆವಕಾಶವೂ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಶಕ್ತಂತಲೆಯು ದುಃಖವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಲ್ಲಿ ದುಃಖವಾಭಾವವನ್ನೂ, ಅವಳ ಕೋಪದಲ್ಲಿ ಕೋಪವೂ ಬರುವುವಲ್ಲದೆ ಸಾದ್ವಿಷ್ಠಾದ ಶಕ್ತಂತಲೆಗೂ ಇಂಥ ದುರ್ದರ್ಶಿಯೊಂದಿಗಿತಲ್ಲ. ಎಂಬಿದುಃಖವೂ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಕೊನೆಗೆ ಆಕಾಶವಾಣಿಯಾದಾಗಲೂ ಕರುಣಾರಸವೇ ಹೊರತು ಶ್ರೀಗಾರರಸವಿಲ್ಲ. ಅವರು ಸುಖವಾಗಿ ಬಾಳುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಗಾರರಸವು ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಅದು ಪ್ರಧಾನ ರಸವಾಗಲಾರದು. ಅದು ವೃಕ್ಷರೂಪವಾದ ಕರುಣಾರಸಕ್ಕೆ ಪಾತಿಯಂತಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಭಾರತಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಂತಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಗಾರರಸವು ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಕರುಣಾರಸವೇ ಪ್ರಧಾನ ರಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಕರುಣಾರಸವೂ ಕೂಡ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡು ವೃದ್ಧಿಯಾಗಿ ಹೃದಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ಹಿಗ್ಗಿಸುವಂಥದಾಗಿ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಕವಿಯು ಕಥೆಗೆ ನೂತನವಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ತಂದು ಸೇರಿಸಿ ವಿಶ್ವರಿಸಿ ಆ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಗಾರರಸವು ಬಳಿದು ತಾನೇತಾನಾಗಿ ಎಲ್ಲಾಕಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವಾಗ್ವಾಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವನು. ಹೇಗೆಂದರೆ:—

ದುಷ್ಪಂತನು ಕಣ್ಣಾಕ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರವೇತಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನುಸಂಧಾನಿಸಿಯಂವದೆಗಳೊಡನೆ ಶಕ್ತಂತಲೆಯು ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ನೀರೆರೆಯುವ ಹಾಗೆ ಬಂದು ಸಂಗತಿ

ಯಾನ್ನು ತಂದನು. ಅವರವರ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಪಗಳನ್ನೂ ಆಟವಾಡುವುದನ್ನೂ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಸೋಡಲು ಅವಕಾಶವು ದುಷ್ಯಂತನಿಗೆ ದೊರಕಿತು. ಆಗ ಶೃಂಗಾರ ರಸದ ಬೀಜವು ಪೇರ್ಕೈಕರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಬಳಿಕ ದುಷ್ಯಂತನು ಅವರ ಸವಿಾಪಕ್ಕೆ ಹೊಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವುದೂಂದೇ ಕಾಳಿದಾಸನ ಅತಿಶಯವನ್ನು ತೋರ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗಿರುವುದು.

ದುಷ್ಯಂತನಿಗೂ ಶಕ್ತಿಂತಲಿಗೂ ಅನುರಾಗವು ಪರಸ್ಪರಾವಲೋಕನ ಸಂಭಾಷಣ ವೊದಲಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಂದ ಆಭವೃದ್ಧವಾಗಲಾಗಿ, ಆ ಶೃಂಗಾರರಸದ ಬೀಜಕ್ಕೆ ಉಂಟಿರ್ದೀದಾವಕಾಶವು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆಕಡೆ ಕವಿಯು ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಿಸ್ತೃತಿಸಿ ಪೇರ್ಕೈಕರಲ್ಲಿ ಅನಂದಪಾರವಶ್ಯ ವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವನು. ಅದರ ಪ್ರಕಾರವು ರಸಿಕರ ಹೃದಯಕ್ಕೇನೇ ವೇದ್ಯವಾಗುವುದು.

ಹೀಗೆ ಶೃಂಗಾರರಸಬೀಜಕ್ಕೆ ಉಂಟಿರ್ದೀದಕಾಲವು ಒದಗಿದರೂ ಹೊಳಕೆಯು ತೀಳಿಗೆ ಹೊರಟೆ ಎಲೆಗಳು ಕಾಳಿಸಿಕೊಂಡು ಸಸ್ಯವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪಿಕಾಲ ಬೇಕು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದರ ಉಪಜಯ ಪ್ರಕಾರವು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಆಗುವುದು. ಮತ್ತು ಎಲೆಗಳು ವಿಸ್ತೃತಿಸಿ ಶಾಖೆಗಳಾಗಿ ಕಾಳಿಸಿಕೊಂಡು ಪುಣ್ಯೋನ್ನಿಖಿಲಾಗಿ ಆಗುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಕಾಲಬೇಕು. ಮತ್ತು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಆನುರಾಗವು ಉಂಟಾದಮೇಲೆ ಆ ಆನುರಾಗವು ಅಭಿವೃದ್ಧವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಕಾರಣವೆಂಬುದನ್ನು ಅನೇಕಕಡೆ ನಾವು ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿ ಇರುತ್ತೇನೆ. ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಕವಿಯು ಸೇನಾಜನಗಳ ಅಭಿಷ್ಟಿಲಿಂಗಲೂ ಬೀಳಿಗಾರರ ಶೈಲಿದಲ್ಲಿಂದಲೂ ಅರಣ್ಯಗಳವು ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿಕೆಂಬ ಸಂವಿಧಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಶಕ್ತಿಂತಲಾದುವ್ಯಸ್ತರನ್ನು ಬೀರಿಬೇರಿ ಮಾಡಿರುವನು.

ಬಳಿಕ ದೈವಯೋಗದಿಂದ ಉದ್ದಾಸನದಲ್ಲಿ ಯಾಧೃಭೂತವಾಗಿ ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ದೃಷ್ಟಿ ಬಂಧವು ಹುಟ್ಟಿ ಅದೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ವಿರಹತಾಪವುಂಟೂಲಿಂದು ಹೇಳಿರುವನು. ದುಷ್ಯಸ್ತನು ಅವಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಧರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಗದೆ ತನ್ನ ಮಿತ್ರನೊಡನೆ ಅವಳ ಶೀಲ ಸ್ತಾಂದರ್ಘ್ಯದಿಗಳನ್ನು ವಣಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತ ತನ್ನಲಕವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿರಹತಾಪವನ್ನು ಕಡಮೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಯಾತ್ರೆ ಸುವನು. ಹಾಗೆಯೇ ಶಕ್ತಿಂತಲೀಯೂ ಕೂಡ ಸವಿಯರೊಡನೆ ಕೂಡಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅಂತಸ್ಥಾಪ ಹೆಚ್ಚೆ ಆದರಿಂದ

ಕೋರಗುತ್ತಿರುವಳು. ಶಕುಂತಲೀಯ ಕರೀರವೆಲ್ಲಾ ಕೃಶವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವದನ್ನು ಕಂಡು ಅವಳ ಸಹಿಗಳು ಇದು ಮನ್ತ್ರಧತ್ತಾವಸೇ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಮಾಲಿನಿತೀರ ದಲ್ಲಿ ಲತಾಗೃಹದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಚಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡತ್ತೊಡಗುವರು. ಈ ಮಧ್ಯೇ ದುಷ್ಯನ್ತನು ತನ್ನ ಪರಿವಾರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಳ್ಳಿಸಿಸಿಟ್ಟು ಹೋಗಾದರೂ ಶಕುಂತಲೀಯ ನ್ನು ತಿಂಗಿ ಸೋದಿಯೇತೀರಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಪಂಥೀಂದ ಹೋರಬೇ ಇಂಥ ಮಧ್ಯಾನ್ನೆ ವೇಳಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನಂತೆ ಶಕುಂತಲೀಯೂ ಕೂಡ “ಕಾವಿಂ ಸ್ವತಾಂ ಪಕ್ಷತ್ತಿ” ಎಂಬ ಮರ್ಯಾದೆಯಲ್ಲಿ ವಿರಹತಾಪಕ್ಕೆ ಈಡಾಗಿ ಮಾಲಿನಿತೀರದಲ್ಲೇ ಇರುವಳಿಂಬ ಉತ್ತರಿಂದ ನದೀ ತೀರದಲ್ಲೇ ಮುದುಕುತ್ತ ಬರುವನು.

ಯಾದೃಚ್ಛಿಕವಾಗಿ ಶಕುಂತಲೀಯು ಇರುವ ಲತಾಗೃಹದ ಸವಿಂಬಕ್ಕೆ ಇವ ರಿಗೆ ದೃಷ್ಟಿಬಂಧವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದ ದೈವವೇ ಇವನನ್ನು ತಂದು ಬಿಡುವುದು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಸಹಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಬಾಗುವ ಸಂವಾದವೂ ಆ ಸಂವಾದವನ್ನು ಕೇಳಿ ದುಷ್ಯನ್ತನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪೀರೀತಿರಸದ ಇಕ್ಕುವಿಕೆಯೂ ಆ ಶೃಂಗಾರರಸವೆಂಬ ಸಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವ ಪತ್ರಗಳ ವಿಕಾಸರೂಪವಾಗಿರುವುದು. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಶಕುಂತಲೀಯು ತನ್ನ ಇವ್ಯಾಸನ್ನು ಸೇರುವ ಉಪಾಯವನ್ನು ಸಹಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಶೋರುಸುಕುಮಾರವಾದ ನೇನಿಂಪತ್ತುದಲ್ಲಿ ನಬಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಅನುರಾಗವನ್ನೂ ದುಷ್ಯನ್ತನ ಉಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನಾ ಕ್ರಿಯಾವನ್ನಾ ಘ್ರಾತ್ಕವಡಿಸುವ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಗುರುತ್ವಾಹಳ್ಳಿ ವಳು. ಈ ಸಂದರ್ಭವು ಆ ಶೃಂಗಾರರಸವೆಂಬ ಸಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕೋರಕವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಸೇವಂದ ಶಕುಂತಲಾ ದುಷ್ಯಂತರಿಗೆ ಸಮಾಗಮವನ್ನು ಕೆಲ್ವಿಸಿರುವುದು ಕವಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು.

ಬಳಿಕ ಶಕುಂತಲೀಯ ಉಸಿಗೆಳದಿಯರು ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಯನ್ನು ಅದರ ತಾಲಿಯೊಡನೆ ಸೇರಿಸುವ ವಾಯಜದಿಂದ ಅನ್ಯಪರರಾಗಿ ಹೋಗುವರು. ಇದೇ ಆ ಸಸ್ಯದಲ್ಲಿ ವೋಗ್ನಿನ ವಿಕಾಸ ಕಾಲವು. ಬಳಿಕ ಸಹಿಗಳು ಅನ್ಯಪರರಾದುದೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಸಂಶೋಧಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗುವುದು.

ಬಳಿಕ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ದೃಷ್ಟಿಬಂಧಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅನುರಾಗವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಸಂಶೋಧಿಸುವ ಪರ್ಯಾಂತವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಹೋರತು ತೀರದೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ ದೈವವೇ ರಸನ್ನ ಉನ್ನಸ್ತವಾಗಿರುವಾಗ ಇವರನ್ನು ಹೀಗೆ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ಕೇಂದ್ರ ಸಂಭವಿಸದೆ ಇರದೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ, ಇವರನ್ನು ಬೇರೆ ಮಾಡುವುದೆಂದು ಇತಿಹಾ

ಬೇಕು. ಇದಲ್ಲದೆ ಶ್ರಂಗಾರರಸಲ್ಲಿ ಪ್ರಷ್ಟೋದ್ದಮವಂಬಾಗಿ, ಆ ಪ್ರಷ್ಟವು ಘಲ ರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಿಸಿ ಪಕ್ಕವಾಗಿ ಆಸ್ತಾದಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುವಶನಕ ವರ್ಣಿಸಿದೇ ಚಿಟ್ಟಲ್ಲಿ ಆ ಶ್ರಂಗಾರರಸದ ಸಾರವು ತಿಳಿಯದೇ ಹೋಗುವುದರಿಂದ, ಕವಿಯು ಆ ಸಂಶೋಧನನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಣಾತ್ಮವಾಗಿ ವಾಡಿರಬಹುದೆಂಬಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕಥೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ನಿಶ್ಚಿಸಿದ್ದರೆ ರಸವರಾಕಾಣ್ಯಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲವಕ್ಕಾ ಶವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಕವಿಯು ಕಥೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿಸಿದೆ ಮುಂದುವರಿಸಿರುವನು.

ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಮಹಾಭಾರತದ ಶಕ್ತಂತಲೋಪಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೂ ಈ ಕಥೆಗೂ ಸಂಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲ. ಇದು ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಈಕಡೆ ಕವಿಯು ತನ್ನ ಸಾಮಧ್ಯವನನ್ನು ನಾನಾಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವನು.

ಶಕ್ತಂತಲೆಯು ಗಭರವತಿಯಾಗಿ ಪತಿಯ ಸಾಷ್ಟಿಧ್ಯವನನ್ನು ಸೇರಿ ತಿರಸ್ಕೃತ ಕಾಗಿ ತಾಯಿಯಾದ ಮೇರನಕೆಯನ್ನು ಸೇರುವವರೆಗೂ ಕಲ್ಪಿಸಿದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವ ಸಾಮಧ್ಯವನ್ನೂ ಲೋಕಪ್ರಾಚ್ಯಯವನ್ನೂ ತ್ವಾರಾ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರ ಹೃದಯವನನ್ನು ಅನಂದರಸದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸಿ ತಿಳಿಯ ಪಡಿಸಬೇಕಾದರೆ ಕಾಳಿದಾಸನೇ ಬರಬೇಕು. ಆಯಾ ಸುಖವನನ್ನು ಬೇರೆಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುವುದು ಕಾಳಿದಾಸನಿಗೂ ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದೇ ತೋರಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಭಾಗದ ಮೋಹವು ಎನ್ನೆಷ್ಟುಷ್ಟುಸಲ ಪರಿಂತಲ್ಲಿಸಿದರೂ ಆರಿ ಹೋಗುವಂಥದಲ್ಲಿ; ಹೊಸ ಹೊಸದಾದ ಅಮೃತವಾಗಿಯೇ ಕಂಡು ಬರುವುದು. ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕರುಣಾದಿರಸಗಳು ಶ್ರಂಗಾರರಸಕ್ಕೆ ಉತ್ತೇಜಕವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾ ಆ ಶ್ರಂಗಾರರಸವನ್ನು ಜೆನ್ನಾಗಿ ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುವುವು.

ಅದಲ್ಲದೆ ದುವಾಸನ ಶಾಪವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಕವಿಗೆ ಅಸೇಕ ಉದ್ದೇಶ ವಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಶಕ್ತಂತಲೆಯ ವಿರಹತಾಪದ ಅಧಿಕ್ಷಯನ್ನೂ ಅದರಿಂದ ಆವ ಇ ಅನುರಾಗದ ಪರಾಕಾಣ್ಯಿಯನ್ನೂ ತೋರಿಸಿ ಇತರರಸಗಳನ್ನು ಅಂಗರಸಗಳಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಶಕ್ತಂತಲೆಯನ್ನು ಸೋಽಧಿದಾಗ ದುಷ್ಪಸ್ತನಿಗೆ ವಿಸ್ತೃತಿಯಾಂಭಾದಂತೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ, ಹಾಗೆ ವಿಸ್ತೃತಿಯಾಂಭಾಗಿ ಗದಿದ್ವರೆ ಕರುಣರಸಕ್ಕೇನೆ ಪಾರಧಾಸ್ಯವುಂಭಾಗುವುದರಿಂದಲೂ, ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ದುಷ್ಪಸ್ತನು ತಿಳಿದೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ನಟಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ರಸಪುಷ್ಟಿ

ಗೆ ಕುಂದಕ ಬರುವುದರಿಂದಲೂ ಕವಿಯು ದುವಾರಸಶಾಪವನ್ನು ಕೆಲ್ಲಿಸಿ ಇಡ್ಡಿ ನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಬಳಿಕ ಆ ದುರ್ಬಾಸಶಾಪದ ವೈಭವವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ದುಷ್ಯಂತನು ಸಂಗೀತವನ್ನು ಕೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗಿ ಆ ಶ್ರವಣದಿಂದ ವಿರಹವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಆ ವಿರಹದ ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆ ಇದ್ದನೆಂಬು ಒಂದು ಸಂಗಿತಯನ್ನು ಕೆಲ್ಲಿಸಿ ತನ್ನ ಮಹಾಕವಿತ್ವವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶನ ವಾಡಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಅದೆಂತೆಂದರೆ:—

ನಾಲ್ಕಿಂಕಾನಾಯಕರಲ್ಲಿ ಸದ್ಯಕ ಸ್ಥಿತಿಯು ಇರದಿಗ್ಗರೆ ಎಂದರೆ ಒಂದು ಕಡೆ ಉತ್ಕೂಂತೆಯೂ ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆ ಖಚೇಕ್ಕೇಯೂ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ರಸಸ್ಮಾತ್ಮಿ ಯಾಗುವದಿಲ್ಲ. ದುಷ್ಯಂತನಲ್ಲಿ ಶಾಪದಿಂದಲುವೇಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಬೇಕೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಲ್ಲಿ ತಾದಾತ್ಮಕ್ಯದಿಂದ ಅವಿಭೂತವಾಗುತ್ತಿರುವ ರಸವು ನಷ್ಟ ಪಾಗಿ ಹೊರಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಶಾಪನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ವಿಸ್ತೃತಿ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ರಸವು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದು. ಶಕ್ಯಂತಲಾದುವ್ಯಂತರ ಪರಸ್ಪರ ಶವಲೋಕನ, ಸಂಭಾಷಣ, ತಿರಸ್ಯಾರ, ಪೂರ್ವವಿಹಾರರಹಸ್ಯಾಧ್ಯಾಪನ, ಮೊದಲಾದುವ್ಯಗಳ ವಣನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾತಕರಿಗೆ ಒಂದುಕಡೆ ಪಶ್ಚಾತ್ಯಾಪವು ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆ ಶೋಕವೂ ಉಂಟಾಗುವುವು. ಹಾಗೆ ವಿಸ್ತೃತಿಯು ಶಾಪನಿಮಿತ್ತಕ್ಕ ವಾದುದೆಂದು ಹೇಳಿದಿದ್ದರೆ ದುಷ್ಯಂತನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಗ್ರಹವೂ ಅದರಿಂದ ರಸಾಭಾಸವೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಬಳಿಕ ನಾಟಕಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಏರಡು ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಕೆಲ್ಲಿಸಿರುವನು. ಸ್ತುತಿಯುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೂ ಸ್ವರ ಅಂಗುಳಿಯಕಾನವನ್ನು ಇವರ ಪ್ರಧಮದರ್ಶನಾವ ಸರದಲ್ಲಿಯೇ ಅನುರಾಗವಿಲಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ನಿರ್ವಿಶ್ವವಾಗಿ ಯೋಜಿಸಿ, ಶಕ್ತಿಋಂಧನ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದು ನಳಿವಿ ಹೋದಹಾಗೆಯೂ ಅದರ ದರ್ಶನದಿಂದ ಶಕ್ಯಂತಲಾಸ್ತುತಿಯುಂಟಾದಹಾಗೆಯೂ ಕೆಲ್ಲಿಸಿರುವುದು ಕವಿಯ ಅನ್ವಯದೃಶಕಕ್ಕಿರುವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ಈ ಸಂದರ್ಭವು ಲೋಕದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಲ್ಲಿ ಕೆಲ್ಲಿಕವಾದ ಸಂಗತಿಯೇಂದು ತೋರಿದೆ ಇರುವುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ.

ಮೇನಕೆಯು ಶಕ್ಯಂತಲೆಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ ಸಂವಿಧಾನವೂ ಅತಿಶಯವಾದ ಸಂವಿಧಾನವೇ ಆಗಿರುವುದು. ವಿಶ್ವಾನಿತ್ಯರಿಂದ ಜನಿಸಿ ಕಣ್ಣ

ಎಪಿಗಳ ಶ್ಲೋಡತೆಯವು ಬಳೆದು ರಾಜರ್ಥಿಯಾದ ದುಷ್ಯಂತನ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣವನ್ನು ಮಾಡಿ ಭರತಸನ್ನು ಗಭರ್ದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಶಕ್ತಿತೆಯು ಮಾರೀಜಾತ್ರಮನ್ನನ್ನೇ ಅಲ್ಲಿ ಹೈತ್ಯತೆ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಅವಳ ತೋಗ್ರತೆಗೂ ಅಭಿಜಾತ್ಕ್ರಕೂ ಭರತನ ಅತಿಶಯಕ್ತಾ ಸುಂದರವೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಕಧೆಯಲ್ಲಿ ರಸಪುಷ್ಟಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಸ್ವರ ಶಾಖ್ಲೋಪಪತನಾದ ಪತಿಯು ಶಕ್ತಿತೆಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದಂತೆಯೂ, ಅವೇ ಲಿಯೂ ಗೌತಮಿ ಶಾಖ್ಲಿರವ ಶಾರದ್ವತರು ಶಕ್ತಿತೆಯನ್ನು ಗದರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಶ್ಲೇ ಬಿಷ್ಟುಹೋದಂತೆಯೂ, ಗೈತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲದೆ ಶಕ್ತಿತೆಗೆ ರಾಜಪುರೋಹಿತನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೆರಡಿಕೊಗಿ ಬಂದಂತೆಯೂ ಕವಿಯು ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ತಂದಿರುವನು. ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭವನ್ನಿಂದ ಕೂಡ ಕಧೋತ್ಕರ್ಣಕ್ಕೆ ನಾಥನವಾಗುವಂತೆ ತಿಂಗಿಸುವುದು ಕಾಳಿದಾಸನಲ್ಲಿದಿಗ್ನರೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಅನಂತರ ಅಂಗುಳಿಯಕದರ್ಶನವೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ದುಷ್ಯಂತನಿಗೆ ಶಕ್ತಿ ತಲಾಸ್ತ್ರತಿಯುಂಟಾಗಿ, ತನ್ನಾಲ್ಲಕ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯಿಷವು ಪ್ರಪೃತ್ತವಾಗಿ, ತಾನು ಮಾಡಿದ ತಿರಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಸಂಕಟಪದುತ್ತ ಹಿಂದೆ ಆಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾನು ಆಡಿದ ನಿಷ್ಪುರೋಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಆದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿತೆಯು ತನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನೂ ನೇನೆನೆನೆದುಕೊಂಡು ವಿಶ್ಲೇಷವಾಗಿ ದುಃಖಪದುತ್ತಿದ್ದನು ಎಂಬ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ತಂದಿರುವನು. ಇದರ ತಾತ್ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದೆನು.

ಬಳಿಕ ಪ್ರಸ್ತುತವಾದ ಸಂದರ್ಭವು ಇನ್ನಿಂದಿಂದಿರುತ್ತಿರುವಾದುದು. ಮಾತಲಿಯು ವಿದೂಷಕನ ಕತ್ತಲ್ಲನ್ನು ಕಿವಿಚಿ, ತನ್ನಾಲ್ಲಕ ದುಷ್ಯಂತನನ್ನು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು, ಆತನನ್ನು ಇಂದ್ರನ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು ದೇವತತ್ವವಾದ ಕಾಲನೇಮಿ ಸಂಪಾರಾಧರವಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು: ತೋರಿದಹಾಗೆ ಕವಿಯು ಹೇಳಿರುವನು. ಇಂತ್ಯೇ ಕಾರಣವೇನಂದರೆ: — ದುವಾರಸಾಂಜಾವನಿಮಿತ್ತಕವಾಗಿ ಆರಿಯೋಗಿದ್ದ ಶ್ರಂಗಾರರಸನ್ನ ಅಂಗುಳಿಯಾಕ ದರ್ಶನದ್ವಾರಾ ಪುನಃ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು, ಸ್ವಕ್ಷಯತಾಪರಾಧನ ಕೃತಿಪೂರ್ವಕ ಶೋಕರಸವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಿಸಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ವೀರರಸವನ್ನು ತರಬೇಕು. ವೀರರರಸವನ್ನು ತರಲು ಕುರುಣ ರಸವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ವಿದೂಷಕನ ಹಿಂಸೆಯನ್ನೂ ಆ ಮೂಲಕ ದುಷ್ಯಂತನಿಗೆ ಕೋರವನ್ನು ಪರಿಸಿದನೆಂದು ತೋರಿತ್ತದೆ. ಕವಿಯೂ ಕೂಡ, “ ಸಿಂಹಿನಿತ್ಯಾದಿ ಮನಸ್ಸಂತಾಪಾದಾಯುವಾಗ್ಂ ವಿಕ್ಷಿಬೋದೃಷ್ಟಃ । ಪಶ್ಚಾತ್ಮೋಪಲಿತುಂ ತಥಾ

ಕೃತವಾನಸ್ತಿ” ಎಂದು ಮಾತಲಿಯಂದ ಹೇಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಮಾನುಷ ಸಂಚಾರಾನರ್ಹವಾದ ಮಾರೀಚಾತ್ರಮಕ್ಕೆ ಹೋಗದಿದ್ದರೆ ದುಷ್ಪಂತನಿಗೆ ಶಕುಂತಳಾಸವಾಗಮನುಂಟಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಮಾರೀಚಾತ್ರಮಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಪ್ರಬಿಲ ವಾದ ಕಾರಣವಾಗಬೇಕು. ಅದು ಮನುಷ್ಯರು ಹೋಗತಕ್ಕ ಅಶ್ರಮವಲ್ಲ. ದೇವತೆಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಸಂಚಾರವ ಅಶ್ರಮವು. ಅದುದರಿಗಿದ ದೇವತಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ತಿವೊಡಿ ಇಂದ್ರವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಹಿಂದಿರಿಗಿ ಬರುವಾಗ ಮಧ್ಯೇ ಸಂಧಿಸಿದ ಮಾರೀಚಾತ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿದನೇಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಮಾರೀಚಾತ್ರಮದಲ್ಲಿ ಶಕುಂತಲಾಸವಾಗಮಕ್ಕೆ ಭರತನನ್ನು ಮುಂದೆ ತಂದಿರುವುದು ಕವಿಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ದುಷ್ಪನ್ನಿರುವ ಸಲಕ್ಕೆ ಶಕುಂತಲೆಯೇ ಬಂದಂತೆಮಾಡಿದ ಚಮತ್ವಾರವು ಕವಿಯು ಕಾಳಿದಾಸನೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸುವುದು. ಸಾಮಾನ್ಯರಾದ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ತೀಳಿಸಿ ದೀರ್ಘಕಾಲದಿಂದ ವಿರಂತಿರಾಗಿ ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ನಾಯಿ ಕಾನಾಯಕರನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಇವರ ಸಮಾಗಮವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರಿ ಎಂಬದಾಗಿ ಶೇಳಿದ್ದರೆ, ಅಗ ಆ ಸಮಾಗಮದ ನಿರ್ವಾಹಕವ್ಯವೂ, ಅಂಥ ಕವ್ಯಸಂಗತಿಯನ್ನು ಎನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಾಂಪಿಂಬಿ ತೋರಿದಂತೆ ಕಾಳಿದಾಸನು ಮಾಡಿದ ನಿರ್ವಾದದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞರ್ಥವೂ ತೀಳಿದು ಬರುವುದು. ಈ ಸಂದರ್ಭದ ಮಹಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅಲೋಚಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ದುಷ್ಪಂತನು ಶಕುಂತಲೆಯನ್ನು ಕೆಲೋರವಾಕ್ಯವನ್ನಾಡಿ ದೂರಿಸಿ ತಿರಸ್ತಾರಿಸಿರುವನು. ಶಕುಂತಲೆಯು ವಿನಯದ ಎಲ್ಲಿಯನ್ನು ವಿಂತದೆ ತನ್ನ ವಿವಾಹವಿನಯದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಹುಟ್ಟಿಸಲು ನಾನಾಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಯತ್ನಿಸಿ ಅತಿಕರಿಸಿದಾದ ಕಲ್ಪಂತಿರುವ ಅತನ ಹೃದಯವನ್ನು ಕಂಡು ನಿರಾಶಾಗಿ ಹೋಗಿರುವಳು. ಈ ವಿಧವಾದ ಇವರ ಮನೋವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅಲೋಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಆ ಸಮಾಗಮದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಶ್ರವಣಧಿಕ್ಯವು ತೋರಿಬಂದುವುದು. ಸಿಂಹದ ಮರಿಯಿಡನೆ ಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಭರತನನ್ನು ಅನ್ನತ್ರದಕ್ತಮನನಾಗಿ ಮಾಡಲು ದಾದಿಯರು ಅಡಿದ “ಶಕುಂತಲಾವಣಿಂಪೆಕ್ಕು” ಎಂಬ ಎರಡು ಅಧ್ಯಕೊಡುವ ವಾತಿನಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸಿದ ಅನ್ನಕ್ಕಿರಿಸಿಕ್ಕಿಲಂತಹಾದ ಈ ಸಮಾಗಮಸಂದರ್ಭವೇ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಳಿದಾಸನೇ ಶ್ರೀನೃಸೆಂದು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಸಮಾಗಮ ಸಂದರ್ಭವ್ಯ ಹಿಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಬರುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರಂಗಾರರಸವೆಂಬ ಸಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಫಲಕ್ಕೆ ಅಸ್ವಾದನ ಸಮಯವು. ಈಗ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಲ್ಲಿ ಆ ರಸಕ್ಕೆ ಪರಿಪೂರ್ತಿಯುಂಟಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಹಿಂದೆ ಎರಡನೆಯೆ ಅವೃತ್ತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿವಾದ ಸಂಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಣಾಂತರವಾಗಿ ವಾಡಿದ ಹಾಗೆಯೇ ಈಗಲೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿವಾದ ಸಂಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಣಾಂತರವಾಗಿ ವಾಡಕೂಡದು. ಹಾಗೆ ವಾಡಿದಲ್ಲಿ ಕಳಿಕ ಹಣ್ಣಿ ಭುಜಿಸದೆ ಮಡಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಕೊಳ್ಳಿತು ಇಲ್ಲವೆ ಒಣಿ ಹೋಗುತ್ತದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ವ್ಯಧವಾಗಿ ಹೋಗುವುದು. ಆದುದ ರಂದ ಕವಿಯು ಕಥೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಶಾಕುಂತಲನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಡಿರುವುದು ನಾಲ್ಕಿಂಕಾಂತರ ಗುಣೋತ್ತರಸ್ವಕ್ಷಾಗಿಯೂ ಎಂಬದಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ:—

ಮೃಗಾಖಾವಿನೋದದಲ್ಲಿ ಹೋರಟು, ಕಣ್ಣಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಶಕುಂತಲೆಯನ್ನು ಚಂಡು, ಆಖ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಬೆರಗಾಗಿ, ಕಾಮ ಪಾರವಕ್ಕೆಯಿಂದ ಅವಕ್ಷೋಧನೆ ಗಾಂಧರವಾಹಿವಾಹವಾಗಿ, ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನೆಂದು ವಾತ್ಮಕಾಟಪ್ಪು ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಬಂದನೇಲೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನಿಯನ್ನು ಪರ್ವತೋಚಿಸದೆ, ಅಂತೆ ಪುರ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಭಯಾದಿಂದಲೋ ಇಲ್ಲವೆ ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದದರಿಂದಲೋ ಅವಕ್ಷಾಂತವಾಗಿ ಪಕ್ಕಿಯೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದರೂ ತಿಳಿಯದವನಂತೆ ನಟಿಸಿದ ಮಹಾಭಾರತದ ದುಷ್ಯಂತನಿಗೂ ನಮ್ಮು ಈ ನಾಟಕದ ದುಷ್ಯಂತನಿಗೂ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲವೆ, ಅಲೋಚಿಸಿ ನೋಡಿ? ಕಣ್ಣಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯರಕ್ಷಣನ್ನು ಹಡೆದು, ಯುವರಾಜನಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದಮೇಲೇ ಆಕನ ಜಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೋರಟು, ಪತಿಯ ಸನ್ಮಾನವನ್ನು ನೇರಿ, ನಿಷ್ಕಾಣನಾದ ಪತಿಯಿಂದ ತೇಜೋವಧೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಕುಪಿತಳಾಗಿ ಶಾಪಕೊಡುತ್ತಿ ಸಿದ್ಧಿಂಧಾದ ಆ ಶಕುಂತಳಿಗೂ ಕಾಳಿದಾಸನ ಶಕುಂತಳಿಗೂ ಎಷ್ಟೀರು ಅಂತರವುಂಟು.

ಪರಸಿಧ್ಧವಾದ ಶಾತ್ರುರಾಮಚರಿತ್ರೀಯಂದಲೂ ಸಿದ್ಧಿವಾದ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಜಾಪಣಿಯಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಇವ್ಯಾಸನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆಯಂಬುದನ್ನು ಶಿಫ್ರದಿಸಬಹುದು. ಭವಭೂತಿಯು ಪೂರ್ವರಾಮಚರಿತ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲೋಎನುಗೆ ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿ ಜಿತ್ರಪತ

ದರ್ಶನವನ್ನೂ, ವಾಸ್ತವ್ಯಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಲು ವಾಲ್ಯುಚಿಯ ಅಶ್ರಮದಲ್ಲಿಯೇ ರಾಮವಾಕ್ಯಗಳೂ, ಜನಕನೂ ಆವನ ಪಾಠಿಯೂ ಇನ್ನೊಂದೆಯೂ, ವಿರಹದ ಪರಕಾಷ್ಟಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲು ಸೀತೆಯು ಉಪಕುಶರನ್ನು ಪಾತಾಳದಲ್ಲಿ ಹೇತ್ತಂತೆಯೂ, ಗಂಗಾಘರ್ಮಂತ್ರ ಮಂತ್ರ ಪರಸ್ಪರಾಧಿಕಾರ ರಾಮನಿಗೆ ಅಡ್ಡಾಳಾಗಿ ಅವಳು ಅತನ ಅಂಗಸ್ವಾರದಿಗಳನ್ನು ವಾಡಿದಂತೆಯೂ, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಆನೇಕ ಹೊಸ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಕವಿಯು ಸಂಗತಿಗೋಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ವಿಶೇಷಾಲ್ಕಿ ಕಥೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತೃತಿಸಿದುದನ್ನು ನೋಡಿಯಲ್ಲವೇ “ಉತ್ತರೇರಾಮಃಕರಿತೇಭವಭಾತಿ ವಿಂತಿಷ್ಟ್ವತೇ” ಎಂಬದಾಗಿ ಕಾವ್ಯರಸಜ್ಞರೀಲ್ಲರೂ ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯಂದ ಹೇಳುತ್ತಿರುವರು. ಇಂತಹ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಿಗಳಾದ ಇದರ ಸ್ವರಸ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಹೋದರೆ ಗ್ರಂಥವು ವಿಸ್ತೃತಿರಾಗುವುದೆಂಬ ಭೀತಿಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದೆನೆ.

ಸಿದ್ಧವಾದ ಕಥೆಗಳಿಂದ ಉದ್ದೇಶವು ಸಾಂಗನಾಗಿ ಸಾಗಿದ್ದರೆ ಕವಿಗಳು ನೂತನ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಂದ ಕಥೆಯನ್ನು ಪ್ರೋಫೆಸಿಕೊಳ್ಳುವರು. ಇದ್ದ ಕಥೆಯನ್ನು ನವೀನ ಸಂದರ್ಭದಿಂದ ಪ್ರೋಫೆಸಿಯೂ ತಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶವು ಕೊನೆಗಾಣದೆಹೋದರೆ ನವೀನ ಕಥೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು. ಅಂಥ ಕಲ್ಪಿತ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಕ್ತಿಪ್ರೇಭಾರಂತೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ನಾಯಕಾದಿ ಪುರಾಷರುಗಳಿಗೆ ಚರಿತಪುರಾಷರ ನಾಮ ಧೇಯಗಳನ್ನು ಕೊಡುವರು. ಅಲ್ಲದೆ ಜರಿಕಪುರಾಷರ ಜೀವದ್ವಿತೀಯಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಿದ ಒಂದೆರಡು ನಿಜವಾದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಸಂಗತಿಗೋಳಿಸುವರು. ಅಲ್ಲದೆ ಜನಗಳು ನಿಜವೆಂದು ಸಂಬಿರುವ ಕಥಾಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಆಯ್ದು ತಕ್ಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವರು. ಈ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿತಕಥಾಗ್ರಂಥಗಳಾದ ಮೇಧಾವುಕ, ಪಂಚತಂಕ, ಬ್ಯಾಹಕ್ಕಾರ್ಥಾಮಂಜಿ, ಕಾದಂಬರಿ, ಮಾಲತೀಮಾಧವ ಮಾಸವದತ್ತಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪರಕರಣಗಳಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಸಬಹುದು.

ಏವಂವಿಧವಾದ ಕಲ್ಪಿತಕಥೆಗಳ ಉದ್ದೇಶವು ಮಹಿಳೆಯವಾಗಿಯೂ ಆನೇಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಪೀಠಿಕಾಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತೃತಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಗ್ರಂಥಾವಲೋಕನದಿಂದ ಸ್ವಷ್ಟವಾಗುವುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಒಂದೆರಡನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದಿಗೂ ಸಂಭವಿಸದ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ, ಎಂದರೆ ಭೂತ ಭೀಳಾಳ ಷಾಚಾದಿಗಳ ಕಥೆಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಾಗಪಡ್ಡಿಗಳ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಸಂಸಾರ ಕ್ರಮಗಳನ್ನೂ

ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕರ್ವಿಗಳು ಪರೀಕ್ಷೆಸುವರು. ನಿತ್ಯವೂ ಲೋಕಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೋದಿಸೋಡಿ, ಅವುಗಳ ಪರಾಸೀಗಳನ್ನು ಕಾಷ್ಟಮಾಲಕ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿವಾಡಿ ಉಂಟಾದ ಬೇಸರಿಕೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದೇ ಇವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ “ರತ್ನಹಾರೀತುಪಾಧಿವಃ” ಎಂಬ ಸಾಂಪ್ರಯಕ್ತನುಸಾರವಾಗಿ. ಅನೇಕ ರಮ್ಯವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುವ ರಾಜರೂ ಶ್ರೀಮಂತರೂಕೂಡ ಜುಗುಪ್ಲಿತವಾಗಿಯೂ ಹೇಯುವಾಗಿಯೂ ವಿಕಾರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಆನೇಕ ಕ್ಷೇತ್ರವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸೋದುಪ್ರದರಶಿಯೂ ಕುರೂಪಿಗಳಾಗಿಯೂ ಅಂಗಪೀಸರಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಕುನರನ್ನೂ ಆಳಗಳನ್ನೂಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿಯೂ, ಕೊಕ್ಕರೆಯ ನಾಟ್ಯದಂತ ವಿಕಾರವಾಗಿ ಕುಣಿಯುವ ಕಾಡಕುರುಬರ ಸಾಟ್ಯವನ್ನು ಕುಣಿಸುಪ್ರದರಶಿಯೂ ಆಶಿಪಡುವಂತೆ ರಸಜ್ಞರು ಇಂಥ ಪರಾಸೀಗಳಲ್ಲಿ ಆಶಿಪಡಬಹುದು. “ಪಂಡವಿಜೂರದಲ್ಲಿ ಬೇಸರಪಟ್ಟ ಹುಳಿಹಣ್ಣನ್ನು” ತಿಂದು ಸುಪಿಸುವಂತೆ ಇಂಥ ಪರಾಸೀಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಸುಖಿಸುವರೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ಕರ್ವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ * ಭೋಗಾಭಾವಿಗಳನ್ನೂ, ಯಂತ್ರಾ ತರುವಗಳನ್ನೂ ಪರೀಕ್ಷೆಸುವ ಪದ್ಧತಿಯುಂಟು. ಲೋಕದ ಸಹಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದರೆ ದುಃಖವಿಶ್ವಾಸಿಲ್ಲದ ಸುಖವೇ ಇಲ್ಲ. ವರಾನಸಿಕ ಸುಖದಲ್ಲಿಯೂ ಆನೇಕ ಹೇಳಿ ದುಃಖವಿಶ್ವಾಸಿಲ್ಲದ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುಪ್ರದರಿಂದ ಕೇವಲ ಸುಖವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲೂ ಮತ್ತು ಸುಖದ ಪರಾಕಾಷ್ಟಯನ್ನು ತೋರಿಸಲೂ, ಹೇಗೆ ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಈ ಪಾರಾಪಂಚಕ ಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿ ಆದರ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದೋ ಅಂಥ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಲೂ-ಕರ್ವಿಗಳ ಪರಾಸೀಯು ಹೀಗೆ ಹೊರಡುಪ್ರದೆಂದು ಹೇಳಲು ಬಹಳ ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಇಂಥ ಆಫಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ರಸಜ್ಞರ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಹಿತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

ಪಾಠಕರು ಅಂಥ ಸುಖವನ್ನು ಆಸ್ತ್ರಾದಿಸಲೆಂಬದಾಗಿ ದುರ್ಗಸಿಂಹಕೃತವಾದ ಪಂಚಕಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಎಪ್ಪಾಶ್ವತ್ರವರಾಸೀಯನ್ನೂ, ಹಂಪದೇವಪರಚಿವಾದ ಅದಿಪುರಾಣದಲ್ಲಿರುವ ಭೋಗಭಾವಿಯು ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸುತ್ತೇನೆ.

—ಯೆಪ್ಪಾಶ್ವತ್ರಮ—

ಮಾ ಪಥಶತ್ರುಂತನಾದ ಸ್ವಪಂಗ ಪ್ರಾಣವಾಯು ಬರಂತೆ ಹೋಮಧೂಪಿ

* ಭೋಗಭಾವಿ ಎಂದರೆ ದುಃಖವಿಶ್ವಾಸಿಲ್ಲದ ಸುಖಸ್ಥಾನಗಳು.

ತದವ್ಯಗಂಧಾಮೃತಂಬೀರಸು,

ವಿದಳತ ಪ್ರಸ್ವಸೌರಭಮನಾವಗವಿಕುರ್ಳಿಗೊಂಡು ಕೊಂಡು ಇ ।

ಪ್ರದಪದಪದ್ಮಿನಿವಹಕ್ಕೈ ಕ್ಷದೊಳೊಯ್ಯನೆ ಕೂಡಿಕೂಡಿ ಮಾ ॥

ಇದೆ ವಿವಿಧದುರ್ವೋತ್ಸರ್ಥದರುಂಜಿನೋಳಿನೆ ನಿಂದು ನಿಂದು ತೀರ್ಥ ।

ಡಿದುದಫಾರಣಂ ಪಥಪರಿಶ್ರಮವಾರಣಾ ಸವಿಂಬಾರಣಂ ॥

ಅಂತು ಬಂದ ಮಂದವಾರುತನಿಂದಾವ್ಯಾಲಿತಕರೀರನಾಗಿ, ತದ್ವಾಪವಾಸ ನೆಯಿಂದಿದು ಖುವ್ಯಾಶ್ರಮಮೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ತದಾಶ್ರಮಾಭಮುಖನಾಗಿ ಬರುತ್ತು ಮಾತ್ರವಿಗಳ ಹೋಮಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕರೆವ ಕಾಮಧೇನುಗಳಂತೆ ಕರೆವ ಹೋಮ ಮಧೇನುಗಳಂ ಕಿಡಲೀಯದೆ ಕಾದು ಪಲಾಶಾಶ್ವತೋಧುಂಬರಾಕ್ರಸ್ಯಗೋರ್ಜೀಧ ಶಮ್ಯಪಾಮಾಗರ್ಣಿದಿರಾದಿ ಶುಷ್ಕ ಸಮಿತ್ಯಗಳುಮುಂ ಕುಶಾಶ್ವಲಾಯನ ವಿಶ್ವಾ ಮಿತ್ರಾದಿ ದೂಷಾಂಕುರ ಪವಿತ್ರವಸ್ತುಗಳುಮುಂ ಕೊಂಡು ಧೇನುಗಳಂ ಮುಂಕೊಂಡು ಬರ್ವ ಶಿಷ್ಯಸಮಾಹಂಗಳುಮುಂ, ಕುಂದಮುಂಚುಕುಂದಮುಂ ದಾರೀಂದೀವರ ನಂದಾಘಾವರ್ತಕ್ತಿಸಂಧ್ಯಾಬಂಧೂಕ ಕದಂಬ ಕನಕಕರೀರಕಣಿಕ ಕಾರ ಕುಮುದ ವಕುಳ ಕುರವಕ ಕಮಲ ತಿಲಕ ಚಂಪಕ ಪಾಟಲಿ ಪಾರಿಜಾತ ಜಾತಿ ಪುನಾಗ ಮಲ್ಲಿಕಾದ್ಯನೇಕಸರಭಿಕುಸುಮಂಗಳಂ ಸಜ್ಜ ಕಮಷ್ಟುವಂ ಪುಟ್ಟಿರೋ ಇ ತೀವಿಕೊಂಡು ದಧಿಮಧುಘೃತಜ್ಞೀರ ಗೋಮಯಗೋಮಾತ್ರಂಗಳುಮುಂ ಪುಣ್ಯ ತೀಫೋರ್ಧಕಂಗಳುಮುಂ ಕಲತಂಗಳೋಳಿ ತೀವಿಕೊಂಡು ತಪ್ಯೋಧನರ ದೇವತಾ ರಾಧನೆಗೆ ಕಾಲಾತಿಕ್ಕ ಮವಾಗಲೀಯದೆ ಧಾಳಾಧಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಬರ್ವ ಪರಿಜಾರಕರ ಸೆರವಿಯುಮುಂ, ಕಂಡವರ ಪಿಂದುಪಿಂದನೆ ಬಂದು ಮುನಿವನಮನೆಯ್ಯಾಪುದುವಾವ ನದೊಳಾವನಕ್ಕಿಂತಿದ್ದ ಬಾಳ್ಯೋಲಿಯಂತೆ ರಸರಸಾಯನಂಗಳಂ ತೀವಿ ಸೆರಿದ ಪೊಂಗಳ ಸಂಗಳಂತ್ಪು ನವಶಲಂಗಳಂ ಸೆರೆದೊಪ್ಪುವ ಮಾತ್ರಲುಂಗೆದ ಬೊದರುಗಳುಮನಾ ಬೊದರ ಮೋದಲೊಳೊದವಿ ಬೆಳೆದು ಬೋಗಿ ತವ್ಯಾಂ ತಾಚೆ ಬಿರಿದು ಬಿಂಬಿಟ್ಟು ಸುರವ ದಾಳಿಂಬದ ಪಣಿ ತನಿರಸದ ಪರಿವೋನಲೆ ಪರಿಸೀರಾಗೆಯಂಕುರವೋತ್ತಿ ಬಳೆಯು ತ್ತಿದರ್ಶ ಕಬಿಂಸ ಮದಲ್ಲಿಗಳುಮುಂ, ಅಲ್ಲಿಂದೊಳಗೆ ಕಲ್ಪವೃಷ್ಠಿದೊಳ್ಳಿಕಲ್ಪಿಪ್ಪೆಲ್ಲಿನಿಸಿ ಬೀರಿಂ ತೊಟ್ಟು ತುದಿಗೊಂಬುವರವೋರಂತೆ ಸೇರಿದುವಾಗಿದೇಲೆಯಿಂ ತುರುಗಿ ಫಲವಾದ ಪನಸಿನ ಮರಂಗಳುಮುಂ, ಭೂತಳಕ್ಕೆತಪ್ಪಿತ್ತಿಕರಮಾಗಿ ಪೂರು ಪಣ್ಣ ರಗಿದರಸೇರಿಲ ಇಮ್ಮಾನಿನ ತೆಂಗಿನ ನಾರಂಗದ ಮರಂಗಳು ಮೋದಲಾಗಿ ಫಲಂ

ಗಳಂ ಸೆರಿದೊತ್ತುವನೇಕೆ ವ್ಯಕ್ತಿಂಗಳುಮಂ, ಆ ಮರಂಗಳ ಕಾಬಾಗ್ರಂಗಳ ತಳರ
ತುರುಗಲೊಳಿದು ಪಾಪರೂಪನಿದಂ ಪುಗಲ್ಪೀಡೆಂಬಂತೆ ಪುಗಿಲ್ಪಿಗಳೆನುತ್ತಿರು ಪುಷ್ಟಿ
ಪರಪುಷ್ಟಿಂಗಳುಮಂ, ವ್ಯಾದಿಮಧುರಗಂಭೀರರವದಿಂ ಸಾಮವೇದವನನುವಾದಂ
ಗೆಯ್ಯಂತಿರು ಮಧುಕರಪರಕರಮುಮಂ, ವೇದಾಂತಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರಮಾಣಿಕಾಸ್ತ್ರಂ
ಗಳನೋರ್ದಿ ತಕ್ಷಿಸುವ ಪಂಡಿತಕರ್ಕಳೊಡನೆ ತೊಡದು ಸುಡಿದು ಸದುತ್ತರಂಗುದು
ತಿರು ಶೃಕತಾರಿಕಾನಿಕಾಯಂಗಳುಮಂ, ಪಂಚಾಗ್ನಿ ತಾಪತಪ್ತವಾನಸರಪ್ತ ತಬ್ಬೋ
ಧನಜನಕ್ಕೆ ತಪಸತಾಪಮನಾಗಲೀಯಾದೆ ತಳದುರುಗಲಂ ಬೈತ್ತು ನಭದೊಳಿ
ಸಲಿದಾಡುವ ಸೋಗನಿಲ್ಲಳ ಹಿಂಡುಗಳುಮಂ, ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರೋಪಚರಣಪರಣ
ತಾಂತ್ರಿಕರಣರಪ್ತ ಆಹಿತಾಗ್ನಿಗಳ ಮೆಯೊಳ್ಳೊಗದ ಶ್ರಮಸ್ಯೇದಬಿಂದುಗಳುಮಂ
ತಂತ್ರಮ್ಯೇರಂಕೆಯ ಗಾಳಿಯೊಳಿಸುತ್ತಿರು ರಾಜಹಂಸಿಗಳುಮಂ, ದೇವತಾರಾಧಿ
ಸಂಗೀಯ್ಯ ತಬ್ಬೋಧನಗಿರದೆ ಗದ್ದಗೆಗಳಂ ಕಟ್ಟಿ ಧೂಪದೀಪಂಗಳುಮಂ ಕೊಟ್ಟಿ
ಪರಿಷುಷ್ಟಿಗೆಯ್ಯ ಪರ್ಯಾಕರಮಕರ್ಚ ಸಮಾಹಂಗಳುಮಂ, ಕೃಜಾಂತಿಕೃಜಾಂ
ಚಂದಾರ್ಯಾಂ ಸಾಂತಪನಾದಿ ಮಹಾಕಪಂಗಳಿಂ ತಪ್ತರಾಗಿ ಶ್ರೀಜಾಥಾತುಗ
ಖಾಗಿಯ್ಯಂ ಮಾಣದೆ ನಡೆಪಾಡುತ್ತಿರ್ದೆದಂತಿರು ಕೆಡೆವ ಜರತ್ತಾಪಸರ ಕೈಯಂ ಹಿಡಿ
ಡೊಯ್ಯನೆತ್ತುವ ಗೋಲಾಂಗೂಲಜಾಲಮುಮಂ, ಹೋಮಾಗ್ನಿಯಂ ನಂದಿಸಲುಂ
ಕುಂದಿಸಲುವಿಂಬಾಯಾದೆ ಶೃಷ್ಟಾಧನಂಗಳಂ ಸಂಧಿಸುವ ಕರಿಕರೀಣಿಗಳುಮಂ,
ಸ್ವಾತಕ ವಸ್ತುತಕ್ಕೆ ಶಾಚಕಾಯುಂನಿಮಿತ್ತಂ ದರಿಯ ಮಣಿಂ ಕೋಡೊಳ್ಳಿತ್ತಿ ತಂದ
ವರ ಮುಂದಿಕ್ಕುವ ಭದ್ರಗಜಪ್ರಜಮುಮಂ, ತೀರ್ಥಾನ್ಧಾನಾಥಂ ಪರಸ್ಥಾನಂ
ಗೆಯ್ಯ ವಾನಪರಸ್ಥಾಜನಂಗಳ ಧಾರಕವಸ್ತುಸವಿತಾರಕ್ಷಣಕರ್ತರಂಗಳಂ ತಮ್ಮ ಕವ
ಲೀಂಬಿಗಳೊಳಿ ನೇರಿಸಿ ಕೊಂಡಿಂಬಿಸೊಳವರೊಡನೆ ನಡೆವ ಸಾರಂಗಸಮೂ
ಹಮುಮಂ, ಭಿಕ್ಷುಗಳ ಭ್ರಿಕ್ಷುಂಗಳೊಳಿ ಮಾಡಿಕಾಸಂಗತಿಯಾಗಲೀಯಾದೆ ತಮ್ಮ
ಬಾಲಂಗಳೊಳಿ ಬೀಸುತ್ತುಂ ಬೈರೇಪ ಜೆಮರೀಮೃಗಂಗಳುಮಂ, ಕಾಂತಾರಭ್ರಿಕ್ಷೂ
ಹಾರಿಗಳವು ಭಿಕ್ಷುಗಳೇ ವ್ಯಕ್ತರೂಪದೊಳಿದು ಭಿಕ್ಷುಮನಿಕ್ಷುವ ಯಾಕ್ಷದೇವತೆಯ
ರುಮುಂ, ಯೋಗಾಭಾರ್ಯಸಂಗೆಯ್ಯ ಯೋಗಿಗೀಂದ್ರಭ್ರಿಂದಕ್ಕೆ ಯೋಗಾಸನಮಾಗಿ
ಸುತ್ತುಗೊಂಡು ಬಿತ್ತರಂಗೆಯ್ಯಂತಿರು ಭೋಗಿಗೀಂದ್ರವ್ಯಂದಮುಮಂ, ಬಾಲಕರಂತೆ
ಕಂದಮೂಲಫಲಂಗಳಂ ಪರರ ತಂದಿಕ್ಕೆ ತಿಂದಾನಂದಮನಸ್ಕರಾಗಿ ನಿಂದ ತಬ್ಬೋಧ
ನರುಮುಂ, ಜಕ್ಕುಶ್ರಾತಿಗಳಂತೆ ವಾಯುಭಕ್ತಕರಾಗಿರು ಮುಮುಕ್ಷುನಿಕರಮು

ಮಂ, ನೀವರ್ತನಸರಂತೆ ನೀರೋಳ, ಸೆಲಸಿದುದಕೆವಾಸಿಗಳುಮಂ, ಸಂಸಾರಸಾರಮನಿಯಂದದಿಂ ದಾಂಟುವುದೆಂದು ತೋರುವಂದದಿಂದ್ವೋಂದೆ ಕಾಲೋಳ, ನಿಂದ ದೇರ್ಕವಾದವ್ಯತಸ್ಥರುಮಂ, ಸಗ್ಗದ ಬಟ್ಟಿಯಂ ಸುಪ್ಪಿ ತೋರುವಂತೆ ಕೈಯನೇತ್ತಿ ನಿಂದಾಧ್ಯಾಬಾಹುವರ್ತಿಗಳುಮಂ, ಪಸರಿಸಿದ ಕುಸುಮದೇಸಳ ಕಸವರಂ ದೇಸಿದೆಸಿ ಮಸುಳೆ ಮಲಭಾಸಿಳಂ ಬೀಸಿ ಕಳೆಯೆ ತ್ರಿಕಾಲದೊಳಂ ಖಲ್ಪಾಲಿಕನಂತೆ ಗಂಗಾ ಜಲವಂತಂದು ತಳಿವ ಬೆಳ್ಳುಗಿಲ್ಲಿ ಲುಮಂ, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ವಾಖ್ಯಾನಂಗೆಯ್ಯ ಮುಂದು ಮುಖ್ಯರಪಕ್ಕದೊಳಾಗಳುಮಗಲದ ಕರಿರುರುಹರಿಣಶಕಸಾರಂಗಮೆ ಹೊಡಲಾ ವೃಗಂಗಳೊಡನೆ ಬದ್ಧವೈರಮಂ ಪಶ್ಚಿಮಿಟ್ಟು ಬಂದೊಂದನಸ್ವಂಚಿ ಸೂಂಕಿ ಪತ್ತಿ ಕಿವಿಯಿತ್ತಿರಲ್ಲಿ ಕೇಷ್ಟ ಸಿಂಹಶರಭಶಾದರ್ಶಲವ್ಯಾಳಾದಿ ಕ್ಷುರ ವೃಗನಿವಹಮ ಮಂ, ಕಂಡಾಕಷ್ಟೋಧನರ ತಪೋವಸದ ತಪಃಪ್ರಭಾಪಕ್ಕಮಲ್ಲಿಯ ಪಶುಮೃಷಾಪದ್ಧಿಜಾತಿಗಳು ಹೊಡಲಾದ ಚರಾಚರಂಗಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿದುಪಕವಾದಿಗುಣಕ್ಕಂ ಜೋಧ್ಯಾ ಬಟ್ಟೆಂ.

— ಭೋಗಭೂಮಿವಳಿನೆ —

ದರ್ಶಣಸಮತಳಮೆನೆ ಸಂ ।

ಸರ್ವದ್ರತ್ಯಾಂಶಜಾಳಜಟಿಳತಮೆನೆ ಕಂ ।

ದರ್ಶಸುಖನಿಳಯಮೆನೆ ಸಂ

ತರ್ವಣಕರಮಿಳಭೋಗಭೂಮಿವಿಭಾಗಂ ॥೧

ಮಾ ಮತಮಲ್ಲಿ,

ಹಿಮಮೆಂದಾತಪಬಾಧೆಯೆಂದು ಮಳೆಯೆಂದಿಲ್ಲಾಸೆಲಂ ಪಂಚರ ಕ್ಷಮುಂ ನಾಲ್ಕೆರಲಿಲ್ಲದಾಗದೆಳವ್ಯಲ್ಲ, ನೀಲೋಕ್ಕಲಾಬ್ರಜಾ ಕರಾ । ಇ ಮನಂಗೊಳ್ಳುದು ಮೆಲ್ಲನಲ್ಲಿ ಸುಳಗುಂ ಮಂದಾಸಿಳಂ ನೀರ, ಸುಧಾ ಸಮಮುದ್ರಾನವನಂ ಮದೋಕ್ಕರಪುಷ್ಟೀದ್ವಾಮುಕೊಳಾಪಳಂ ॥೨

ಪಗಲರುಳಿಂಬ ಭೋದಮನಯಂ ಬದವರ, ಕಡುಬಲ್ಲಿದರ, ವಿಷಾಹಿಗಳಮನೇಕರೌದ್ರಮೃಗಜಾತಿಗಳಾಕರಸೆಂಬಿದೊಂದು ದಂ । ದುಗುಮಳಿಪಾಯಿಲಂ ಮರುಕವಾಮಯಮಪ್ಪಮೃತ್ಯುವೆಂಬಿವಲ್ಲಿಗೆ ಬೋರಗೆಂದೊಡಿಂ ಸುಖಮನೇವೋಗಳ್ಳಪ್ಪುದೊ ಭೋಗಭೂಮಿಯಾ ॥೩

ಮಾ ಮತ್ತಮಲ್ಲಿ,

ಮದ್ವನಿಭಾವಣ ವಸ್ತು ।

ತೋರ್ಡ್ಯ ಶ್ರಗ್ಂ ವನ ಭಾಜನಾಶನದೀಪ ॥

ಪ್ರೋದ್ಯಜ್ಞಿಜ್ಞೀತಿಸ್ಥಿತಿಯೋಳ ।

ಮುದ್ರೋತಿಸೆ ತುದಿಯೋಳಂಗಮಿಂತು ದಾಳಂಗೆಂ ॥

||೪||

ವ ॥ ಎನಿಸಿದ ನಾನಾರೈಶ್ವ ಮಯಂಗಳುಮಪ್ರತಿಹತಪ್ರಭಾದ್ರೋತಿಕದಿಬ್ಬುಖಂಗ
ಉಮಪ್ಪ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಂಗಳ :—

ಕುಡಿದೊಡೆ ಸೋರ್ಕಿಸದವು ನಾ

ಣ್ಣಿಡಿಸದವು ಮನಕ್ಕುಲಂಪನಿವೃವು ರತಮು ।

ನಡೆಯಿತುವೇನಿಸುವ ಮಧುಗಳ

ನೇಡೆಯುಡುಗದ ಕುಡುಗುಮುಚಿತಮದ್ವಾಂಗಕುಜಂ ॥

||೫||

ಮಕುಟಂ ಕೇಳುವೂರಂ ಕ

ಣಂಕುಂಡಲಂ ಕೊಪ್ಪು ಸರಿಗೆ ದುಸರಂ ಮುಣಿಮು ।

ದ್ರಿಕೆ ತಿಸರವೇಂಬ ಭೂತಾ

ನಿಕರಮನಾಭಾವಣಾಂಗತರು ಕುಡುತಿಕುಂ ॥

||೬||

ಪಕ್ಕಿ ಚಿತ್ರಾಪಕ್ಕಿ ಜೋಗೆಂ

ಪಕ್ಕಿಯಂ ದೇವಾಂಗಮೇಂಬ ವಸನಂಗಳನೇಂ ।

ಘಾಳಿಯಿಸುವುವೋ ಮಾಡಿನಳ್ಳನ

ಪಕ್ಕಿಯತನನೆ ಪ್ರೋಲ್ತು ವಿಶದವಸನಾಂಗಕುಜಂ ॥

||೭||

ಅತಿವೃದುರವದಾಲ್ಯಾಗಳಂ

ತತಫನಸುಸಿರಾವನದ್ಧಾವಾಧ್ಯಂಗಳನೇಂ ।

ಮತಿಯಕ್ಕಿದೊಲ್ಲಿಗಿತ್ತದೊ ದಂ

ಪತಿಗೆಂದುಮಾರ್ಪ್ಯಾವಿರ್ಪ್ಯಾತೋರ್ಪ್ಯಾಷಾಂಜಂ ॥

||೮||

ಮಗಮಗಿಪ ಜಾದಿ ಪ್ರೋಗೇ

ದಗೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯೆಂಬ ಪಲವು ಪೂರ್ವಾಲೆಗಳಂ ।

ಒಗೆಯಾಜ್ಞಿದೊಲ್ಲಿಗಿತ್ತದು ಮೂ

ಲಿಗಾಜನಂ ಪ್ರೋಲ್ತುದಗ್ರಾರ್ಪಾಲ್ಯಾಮಹಿಂಜಂ ॥

||೯||

ಹಾಟಕಭೃತಿಸಮನ್ವಯ

ನಾಟಕಶಾಲೆಗಳ ವಿವಿಧಸ್ಥಾನ

ಡಾಟಮನೆ ಮೆಂಟೆ

ವಾಟಿನು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಮಾರ್ಚುಬಾತಾಂ ||

||೮೦||

ಶಿವಪ್ರವಂಬಂತೆ ಕನೆ ।

ತ್ವನಕಮಣಿಪಿಟಕಪುಭಾ

ಜನಂಗಳಂ ಭಾಜನಾಂಗತರು ಕುದುತಕುಂ ||

||೮೧||

ಅಮದಿನ ಸವಿಯೋಳಗೀಸವಿ

ಸಮನೆನೆ ತೇಜೀಳೋಽಖಾಯುರಾರೋಗ್ಯಸಮೇ ।

ತಮನವ್ಯತಾನ್ಯ ಮನೋಲ್ಲೋ

ಗುವಾಗಳುಂ ಭೋಜನಾಂಗಕಲ್ಪವನಿಜಂ ||

||೮೨||

ಆಶೋಕ್ತುಂ ಮಣಿದೀಪಕ

ಇಂದ್ರೋಧ್ಯಜೋಜ್ಯೋತಿಗಳಃ ದಿಶಾಮಂಡಲಮಂ ।

ವಾಕ್ಯಪಿಸುತ್ತಿರೆ ಸೋಗಲಿಸುವುತ್ತ

ದೀಪಾಂಗಜ್ಞೋತಿರಂಗ ಕಲ್ಪಕುಜಂಗಳ್ ||

||೮೩||

ನೀಡಿದ ಕಯ್ಯ ನೀಡಿರದೆ ಬೇಡಿದ ಭೋಗಮನೇನನಾದೊಡಂ

ನೀಡುವ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷನಿಕರಂಗಳ ಭೋಗದಲಂಪನಾವಗಂ ।

ಮಾಡೆ ಮನಂ ವಿನೋದರಸದೊಳಃ ತಡವಾಡೆ ಮಗಳ್ ಮನ್ಯಾಧ

ಕ್ರೀಡೆಗೆ ಸೋಡೆ ನಾಡೆ ಗುಣಿಯತ್ವಪ್ರಾಂತಿ ಭೋಗಭೂತೋಳಃ ||೮೪||

ತೊಲಗೆದ ಜವ್ಯನಂ ತವದ ಹೆಚ್ಚು ಮರಲ್ಪು ವ ನೋರ್ಮಿಮ್ಲೈಯಂ

ಸಲಿಸುವ ಭೋಗಮೋಲ್ಪಗಲದೊಂಪರ ಕೂಟಮನಂಗರಂಗದೊಳಃ ।

ಸಲಿವ ವಿನೋದವಾದಮೆದೆಯೋಳಃ ತಡವಾಡೆ ಸುಖಂಗಳೋಳಃ ಪಳಂ

ಚಲೆವುದು ನಾಕಲೋಕಮುಮನೇನಿರದೀವುದೊ ಭೋಗಭೂತಳಂ ||೮೫||

ಈ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವುದು ಮನುಷ್ಯನ ಸುಖ
ವನ್ನ ಹೆಚ್ಚು ಸುವುದೊಂ ಅಂಥದೊಂದನ್ನ ಹೋಳಿದೆ ಇಲ್ಲ. “ದೃಷ್ಟಂ ಕಿಮಿ
ಲೋಕೇಸ್ಯಾನ್ವಿದೋರಂ ನ ನಿಗುರಣಂ” ಎಂಬಂತೆ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದುರಿ

ಮೀತ್ರವಾಗದ ಸುಖವೇ ಇಲ್ಲ. ಈ ಭೋಗಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವಹತ್ತ ಹಾಗಲ್ಲ. ಹಿಮ,
ಆಕಪ, ವೃಷ್ಣಿ ಇವುಗಳ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲ. ಹುಲ್ಲು ನಾಲ್ಕೆರಲ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆಯದು. •
ಮನೋಹರವಾದ ಕೊಳಗಳಿರುವವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಯಥವಾಗಲೂ
ಅವುತಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿ ಸಿಹಿಭಾಗಿರುವುದು. ಮೇಲೂನಿಲವೇ ಯಥವಾಗಲೂ
ಬೀಸುತ್ತಿರುವುದು. ಉದ್ದ್ಯಾಸವು ಮದೋಕ್ಕುವರಶ್ವವೈಕ್ಕ್ರಿದ್ದೂ ಮಕೋಲಾಹಲ
ದಿಂದ ಆಸಂದದಾಯಕವಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಪಗಲಿರುಳಿಂಬ ಭ್ರಜವಿಲ್ಲ.
ಅಸೂಜಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಬದನ ಹಣವಂತ, ಆಳು ಆರಸು, ಎಂಬ ತಾರೆ
ತಮ್ಮಾವಿಲ್ಲ. ರೋಗ, ದುಃಖ, ಅವಮ್ಯತ್ಯ ಎಂಬವಿಲ್ಲ. ದುಷ ಮುಗಗಳ ಬಾಧೆ
ಲ್ಲಿಲ್ಲ. “ನಮಿಭಾಲ್ಲಭ್ಯತೇ ಸುಖಂ” ಎಂಬಗಾಧಾರ್ಥವನ್ನ ಅಲ್ಲಿಯ ಕಲ್ಪವೈಕ್ಕೆ
ಗಳು ಸುಳ್ಳಿವಾಡುತ್ತಿರುವುವು. ಸುಖವೂ ಸಾಧನವೇಳಿಯಲ್ಲಿ ದುಃಖವನ್ನು
ಕೊಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಅಲ್ಲಿಯ ಕಲ್ಪವೈಕ್ಕೆಗಳು ಅರ್ಥಗಳ ಮನಸ್ಸನ್ನು
ಅರಿತು ಇವಾದ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವುವು. ಈ ವರ್ಣನೆಯು ಪಾಠಕರ ಹೃದಯ
ದಲ್ಲಿ ಆಸಂದರಶವನ್ನು ತುಂಬಿ ಅವರನ್ನು ಉನ್ನತ್ತಾಗಿಸದೆ ಇರದು.

ಆ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತೇಯೆಂದು ಗಣಿಸುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂ
ಥಾ ಭೋಗಭೂಮಿಯು ಇರುವುದೆಂದು ಸಂಬಂಧದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಯಕಃ ಮನಸ್ಸು ಒದಂ
ಬಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂಥುಗಳನ್ನು ಕವಿಯ ವಿಚಿತ್ರಸೃಷ್ಟಿಯೆಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಆವ
ಣನೆಗೆ ಅತಿಕರುಕೊಟ್ಟಂತಾಗುವುದು; ಕವಿಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಿಮೆ ಕಂಡುಬರು
ವುದು. “ರವಿ ಕಾಣದುದನ್ನು ಕವಿ ಕಾಣಿಸನು” ಎಂಬ ಗಾದೆಗೆ ಇದೇ ನಿದ
ರ್ಥನೆ. ಜಿನಮತಪ್ರವಿಷ್ಟನಾದ ಸೇಮಿಚಂದ್ರನೂ ಕೊಡ ಹೀಗೆಯೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ
ಪಡುವಂತಿದೆ.

ಕಟ್ಟುಗೆ ಕಟ್ಟಿದಿಕ್ಕೆ ಕಡಲಂ ಕರಿಸಂತತಿ ವಾಮನಕ್ರಮಂ
ಮೂಟ್ಟುಗೆ ಮೂಟ್ಟಿದಿಕ್ಕೆ ಮುಗಿಲಂ ಹರನಂ ನರನಕ್ಕೆ ಗಂಟೆಲಂ।
ಸೆಟ್ಟುಗೆ ಸೆಟ್ಟಿದಿಕ್ಕೆ ಕವಿಗಳ ಕೃತಿಬಂಧದೊಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದರೆ
ಮುಟ್ಟಿದರಿಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿದರಿದೇನಳವಗ್ಗೆ ಮೋ ಕವಿಂದ್ರರಾ॥ ೧೮॥

• ಈಗಳೂ ಉದ್ದುನಗಳಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಸೂಂದರ್ಯಶಾಂಗಿ ನಾಲ್ಕುಬೆರಳು ಉದ್ದ
ಕ್ಕಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಸ್ತುತಿಭೂಂದಿಂಟಿಸುವರು ಸಮಸ್ತರಸಮಂ ತಿ
 ಯುಷ್ಣಿಷ್ಟಾಧಲಶಾಗ್ರದೇಹಳಿ ಕುವೆ ಪ್ರಾಯಃ ಶಾರ್ವಾರವ
 ಲಿವಂ ತಟ್ಟಿಪರಾಯವೇ ವಿಷಾದಾಂತಾಂತಿರಮಂ
 ಕವಿಗಳಿಂ ಬಿಲಿಸೊ ಗ್ರಾಹಿಸುಂ ಬಿಲ್ಲನೇ || 11||
 ವಿಷಾದಾಂತಾಂತಿರಮಂ ದು ಪಶುವೀಗಂ ಹೋಕಿಮಂದೋಳಿಯೋಳಿ
 ವಿಷಾದಾಂತಾಂತಿರಮಂ ಕೊಸಿಂವರು ಕಳ್ಳಿತಿಂ ನಾರೆತ್ತುವರು ||
 ವಿಷಾದಾಂತಾಂತಿರಮಂ ತೀರ್ಥ ಪರುಳಾಗಿವರು ಕವಿಗಳೋಳಿ ಪೀರುಂಜಮಂ ಒಂದು
 ವರೆಯೋಳಿ ಸಂದ ಕವಿಪ್ರವೇಕರೆ ವಲಂ ಬಿಲ್ಲರು ಪೆರರು ಬಿಲ್ಲರೇ || 12||
 (ಲೀಲಾವತಿ)

ఏవంతే కపిగళు ఇద్ద కథేయన్న విస్తరిసిందో, మనబందంతే నీటిన స్థంచిధానవన్న కల్పిసి సేరిసుప్పదర మూలక ఆ ఇద్ద కథేయన్న మాపి దీసియో, ఇల్లవే తమ్మ బుద్ధియిందలే విచిక్రవాద కథేయన్న కల్పిసి యో, మత్తు విచిక్రవాద ప్రాణిగళు అపగళ వ్యాపారగళు కేవల సుఖస్థానగళు పుణ్యశ్రుతమగళు ఇవే మొదలాదువన్న వర్ణిసి సేరిసు ప్పదరమూలక ల్లద్ కథేయన్నగలి ఇల్లద కథేయన్నగలి ప్రోపిసియో తమ్మ ఉద్దేశికిగళన్న సెరహైసికోచ్చువరు అదుకొగిరలి. ఈ రిక్తియులు తమ్మ ఉద్దేశికిగళన్న సెరహైసికోచ్చువరు అదుకొగిరలి.

‘ కవిగళు వణ్ణమస్తుగణశన్మ సేరిసువ క్రమవనస్మ నోరుత్త బందరి
ందు నిధవాద సంకేతము ఇరువంతె కండుబరుత్తదే. ఈ సంకేతము
లోకచదల్లి నడియువ దేశకూలస్థితిగణశన్మ అనుసరిసియేఏ ఇరుప్పదు.
ఖచవమనోష్టోజ్ఞాదిగళ సేరిసువికేయల్లిరువ సంకేతము హిందే నిరూ
పితవాగిదె. ఖుకుధముగళ వణ్ణసేయల్లి ఆయా లుకుగళగే తక్క వియా
రాదిగళు వణ్ణసల్పుదువుదల్లదే ఆ విధారాదిగళ సుఖవనస్మ కేళిసువ
నది పవరత ఆరామ మోదలాదువుగళ వణ్ణసేయు కల్పిసల్పుదుప్పదు. పసం
తయుకుపు శృంగారోద్దీపచవాద కాలవాదుదరింద వృష్టిగళల్లి పూనే
తలుగణు, కొళగణల్లి పద్మనీలోక్తులాదిగళ వికాశపు పాణిగళ వికా
రపు వణ్ణసల్పుదువుపు. మత్తు మానిసమరక్కే ఇరువంతిగెయు సుత్తి
కొండు ఘస్సికవాగువంతియు, మామరద ఒగ్గురస్మ తికచు కొగిలేయు

ಈಗುತ್ತಿರುವಂತೆಯೂ, ಉತ್ತಮಸ್ತೀಯರ ಪಾದತಾಡನ ಅಲಂಗನ ಗಂಡೊಷ ಸ್ಪರ್ಶ ಆಶೋಕನ ಇವುಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವ ಕೋರಕಪ್ರಹೋದ್ಯಮ ಗಳು ಉಂಟಾಗುವಂತೆಯೂ, ವರ್ಣಿಸಿ ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಅಸಂಭವವಾದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಸೇರಿಸುವರು. ಹೀಗೆಯೇ ಇತರ ಯಶಸ್ವಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಯಶಸ್ವಿಗಳಿಗೆ ಉಟತವಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಂದಿಗೆ ಕವಿಸಂಕೇತ್ಯಕಕಲ್ಪಿತವಾದ ಅನೇಕ ವಣಿ ನೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವರು. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರತಾಪಾದಿಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಾಗ ತನ್ನ ರೂಪಕವಾದ ಸಹಜಭಾವಗಳ ಜಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತಭಾವಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವರು. ಮತ್ತು ಪಾತ್ರಗಳ ಮನೋವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನುಸರಿಸಿ ತದಭಿನ್ನವೇಶಾನುಗುಣವಾಗಿ ಅಚ್ಚೇತನ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಚೇತನತ್ವಾರೋಪಣವನ್ನು ವಾಡುವರು. ಒಂದು ಪೇಠ ಯಂದ್ರಭಾವಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯ ಮನೆಯಂತೆಯೂ ಒಂದುವೇಳೆ ಯಮನಿರ್ದಿಂಬಿನಂತೆಯೂ ವರ್ಣಿಸುವರು. ವೀರನ ಖಡ್ಡವನ್ನು ಒಂದುವೇಳೆ ಶ್ರೀಯಂತೆಯೂ ಒಂದುವೇಳೆ ಕಾಳಿರಾತ್ರಿಯಂತೆಯೂ ಪ್ರಕರಣಾನುಗುಣವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವರು. ವಣಿವಸ್ತುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಚೇತನತ್ವಾರೋಪಣ, ಇವುಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲು ಉಪನೋತ್ಪ್ರೋಪಾದಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದೂ, ಆಯಾ ಪಾತ್ರಗಳ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ಇರುವುದು. ಆಯಾ ಪಾತ್ರಗಳ ವಾಕುಗಳೂ ಅವರು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿಷಯಗಳೂ ಅವರ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನುಸರಿಸಿಯೇ ಇರುವುದು. ಈ ಮೂಲಕ ವಾತ್ರಗಳ ಸಹವಾಸವನ್ನೂ ತೋಗ್ಯತೆಯನ್ನೂ ಅನುವಾನಿಸಿ ತಿಳಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವರು. ಉದಾತ್ತನಾಯಕನ ಸಹವಾಸದಲ್ಲಿ ಆಲ್ಪಬುದ್ಧಿಯಾಗಳು ವಿಧಾಷಕಾದಿಗಳ ಸಹವಾಸವನ್ನು ತಂದು ಆನಾಯಕನ ಉದಾತ್ತತ್ವಾದಿಗುಣಗಳಿಗೆ ಪರಭಾಗವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವರು. ಅಲ್ಲದೆ ಉತ್ತಮಾರ್ಥವಣಿಗಳನ್ನು ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿ ವಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಅನುಭವಿಸಿಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರೂ ಯಂಥಾಕ್ಷ್ಯಾ ನಿರೂಪಣ ವಾಡುವೇನು.

ಈ ವಿಧವಾದ ಸಂಕೇತವಲ್ಲಿದೆ ಅಲಂಕಾರ, ರಸ, ಭಾವ, ಕಥೆ, ಇವುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಸಂಕೇತವು ಕಂಡುಬರುವುದು. ಆ ಸಂಕೇತವನ್ನು ವಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಅನುಭವಿಸಿಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರೂ ಯಂಥಾಕ್ಷ್ಯಾ ನಿರೂಪಣ ವಾಡುವೇನು.

ಸುಖೋತ್ಪಾದನವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದುವಿಧವಾದ ತಾರತಮ್ಯ ವಿರುಪುದು. ಶೆಲವು ವರ್ಣನೆಗಳು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತು ಹೋಗುವುದು; ತಜ್ಜ ಸ್ವಾವಾದ ಸುಖವು ಪಾರಿಷ್ಠವನಾಗಿ ಮೇಲೆ ಮೇಲೆಯೇ ನಿಲ್ಲುವುದು. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ವರ್ಣನೆಗಳು ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿದು ಭಾವದವರೀಗೂ ಬರುವುದು; ಅಂಥವು ಗಳ ಸುಖವು ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಳವಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ವರ್ಣನೆಗಳು ಇನ್ನಿಂದಕ್ಕೆ ಇಳಿದು ಇನ್ನೂ ಅಳವಾದ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ವರ್ಣನೆಗಳು ಹೃದಯವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ರಸಾತ್ಮನಾಪರಿಣಿಸುವುದು; ಅಂಥ ಪ್ರಗಳ ಸುಖವು ಅಕ್ಯಾಗಾಧವಾಗಿ ತಳವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ಸುಖದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವುದು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ—

ಮೊದಲನೆಯ ತರದುವು-ಉಪವಾಸೋತ್ಸಾದಿ, ಪ್ರಾಸಯಮಕಾದಿ, ಕಟ್ಟಿಚಿಕ್ಕ ಅರ್ಥಚಿತ್ತಾದಿಗಳಿಂಬ ಅಲಂಕಾರಗಳು ಇನ್ನು ಕೆಲವು ನಿನೋದಾಶಯ ವಾದವುಗಳು, ವಕ್ಕೊಂತೆ, ವ್ಯಂಗ್ಯ, ಕಾಕು, ಕಟ್ಟಿ ಇಂಥವುಗಳನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿಯೂ; ಕೇರ್ತನೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ರಸಾವಿಭಾರವವನ್ನು ಉಪವಾದದೆ ರಸವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸುವುದೋ ಎಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಬರುವ ವರ್ಣನೆಗಳನ್ನೂ ಮಾರನೆಯ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿಯೂ; ರಸಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸೇರಿಸಬಹುದು. ಸುಖದವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಧವಾದ ತಾರತಮ್ಯವಿರುವುದನ್ನು ಅನುಭವದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯ ಬೀಕೇ ಹೊರತು ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬಹುವಾಗಿ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದ ಹೊರತು ಈ ಹೃತ್ಯಾಸವು ತಿಳಿದು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಖೋತ್ಪತ್ತಿವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಉಪಭೋಗಿ ವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡ ಬಳಿಕ ಹಿಂದೆ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೇ ಅನಿವಾದ ವಾಡಿರುವ ಪದ್ಯಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಅಧಿವಾ ಬೀರೆ ಉದ್ದರಂಥದ ಪದ್ಯಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಓದಿ ನೋಡಿದರೆ ಇಂಥದೊಂದು ಸಂಗತಿಯು ಉಂಟಿಂದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಈವಿಧವಾದ ಹೃತ್ಯಾಸವಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ನಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಐದಂಪರ್ಯೇ ವಿಚಾರವಾಡಿ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆಯದೆ ಇದ್ದರೂ, ಇಂಥ ಒಂದು ವಿಷಯವಿದೆಯೆಂದು ತೋರಿಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ‘ಇದು ಚತ್ರ’ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ‘ಇದು ಭಾವ’ ಎಂದೂ ಇದು ‘ಹೃದಯ’ ಎಂದೂ, ಇದು ‘ರಸ’ ಎಂದೂ ವಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಬರೆದಿರುವರು.

ಇನ್ನೂ ಆಲ್ಲಲ್ಲಿ ‘ಇದು ಚಮತ್ವಾರೆ’ , ಇದು ಸ್ವಾರಸ್ಯ’ ಎಂದೂ ‘ಇದರಲ್ಲಿ ಸಾಧಾ ಲಿಂಗಾವ ಹುಟ್ಟೆಲ್ಲವಾಗಿ ರಸವಾಗಲಿಲ್ಲ, ’ ಎಂದೂ ಈರೀತಿ ಬರೆದಿರುವರು. ಗದಾ ಯಥ್ವದಿಂದ ಈ ನಾಲ್ಕು ತೆರದ ವರ್ಣನೆಗಳಿಗೂ ಒಂದೊಂದು ಉತ್ತಮವಾದ ಉದಾ ಹರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ದಿಕ್ಕರಿಂದ ನವಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪಾಠಕರಿಗೆ ಬೇಸರಿಕೆಯುಂ ಟಾಗಲಾರದೆಂದು ನಂಬುತ್ತೇನೆ.

(೮) ಅನಿಲತನೂಜನೆ ಸಿಂಹ

ಧ್ವನಿಯಂ ಕೇಳಿಷ್ಟೆ ತತ್ತ್ವರೋವರದೆರ್ದೆ ಪ ।

ಪ್ವೇಸೆ ಪಾರುವಂತೆ ಪಾರಿದು

ವನಾಕುಂಚಂ ಕೊಳಿಂದೊಳಿದ್ದ ತದ್ವಿಹಗಕುಂಚಂ ||

||೮||

ಅರೆಬಿಂದುವು ತಾವರೆ ಖಗ

ಮರೆಬಿಂದುವು ಭೀಮಕೋರಿಪತಿ ಮುಟ್ಟೆ ಸರೋ ।

ವರದ ಮಳಲ್ವಿರಿಗಡಲಿಗೆ

ಪುರಿದ ಮಳಲ್ವಾಯ್ಯ ತೆರದೆ ಕಾಷಣತ್ತತ್ತಂ ||

||೯||

ಬಂದಂ ಬಕಾಂತಕೆಂ ಬೋರ್

ಕೊಂದಂ ಬಕವೆಸರ್ಗೆ ಮುನಿದು ನಮ್ಮಮನಿಸ್ಸೆ ० ।

ಬಂದದೊಳಿ ಪಾರಿ ಬೋರುವು

ನಿಂದಿರದುರವಣಿಸಿ ಬಕನಿಕಾಯಕಮರೆಂಬಾ ||

||೧೦||

ಅಳದುರ್ಕಕೊಳಿ ಭೀಮಕೋಪಾ

ನಳನೆಸಪ್ರೋಯ್ಯಿಟ್ಟೆ ಜಲದಪೋಲ್ಯಾರುಗಿದುದಾ ।

ಕೊಳಿದ ಜಲಮೆಯ್ಯೆ ಕಾಯ್ಯೆಸ

ರೋಳಿ ಕೊಳ್ಳುದಿವಂತೆ ಕಾದಿದುವನಿನಿಷತ್ತತಿಗಳ್ ||

||೧೧||

ವ್ಯಾ ಅಂತು ಜಲಚರಜೀವರಾತಿಗೆಳೆಲ್ಲಮನಸುಂಗೋಳಿ ಗೋಳುಂಡೆಗೋಳಿ ಕೂಳುದಿ
ಗೋಳಿ ಮಹೋತ್ತುಂಗಸಿಂಹನಾದಂಗೆಯ್ಯೆ

ಅರವಮಂ ನಿಜಿತಕೆಂ

ಶೀರವರವಮಂ ನಿರಸ್ತಫನರವಮಂ ಕೋ ।

ಪಾರುಣನೇತ್ರುಂ ಕೇಳ್ಣಾ

ನಿರೋಳಿಗಿದುರ್ಬಂ ಬೆಂಕರ್ನಸರಗಪತಾಕೆಂ ||

||೧೨||

ಉ. (ಧರ್ಮತನಯನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿ) ಸುದಿದ ಸಂಜಯನ ನುಡಿಗೆ ಘಟೀರಾಕೇತನೆಂ ಸಿಡಿಲ್ಲ,

ಸ್ಥಿರಸತ್ಯಪ್ರತಿಯೆಂದು ಧರ್ಮರುಚಿಯೆಂದಾರ್ಥವಶ್ರುತಂ ದಯಾ
ಪರನೆಂದಲ್ಲರ ಪೇಳ್ಳು ವಾತು ಪ್ರಸಿದ್ಧಾತ್ಮೀಕಾರ್ಯಕಾರ್ಯನೆಂ |
ಗುರುವಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ತೊದಕ್ಷಾದಿದು ಕೊಂಡಾಗೇ ಮೃವಾವಾತಕಂ
ಪರಮೆಂಬಿನುಡಿಯಂ ಷ್ವಾಪ್ರಿಯಸುತ್ತಂ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಷಾಗನೇ ||೧||

ತನಗೆ ಹತ್ತೆಂಳ್ಳತಾಮೋ

ಯೆನಲಕ್ಕುಮೇ ಯಮಪ್ರರಕ್ಷೆ ಗುರು ಭೋಪಡೆಯೋಳಿ |

ಘಕಕುಂಜರ ಎಂದೆಂದುಗುಮೇ

ಜನರಂಜನೆಗರಿಯಲಾದುದಿಲ್ಲರಮಗನಂ ||

||೨||

ಇದೋರೆಯರವಾಗನುಂ ಮೃಷಣ

ವಾದಂ ನೋಡೆಂದು ಧರ್ಮನೆಂ ಮೂರಿದಲಿಸಲು |

ಭೋದಂ ಪ್ರತ್ಯಾಸನರಸ

ಲೋದನೆ ಯಮಪ್ರರಕೆ ಮುಕ್ತಾಭಾಣಂ ದ್ವಾರಣಂ ||

||೩||

ಕಳಶಜನನಿಂತು ಕೊಲಿಸಿದ

ಖಳನೆ ಗಡಂ ಧರ್ಮಸಂದಸನೆ ಕೂರಿದಿನಂ |

ಗಳ ಪೆನರಂ ಮಜೀಯಿಸಿ ಮಂ

ಗಳವಾರಂ ಕಡ್ಡಾವಾರಮೆಂಬಿಂತೆ ವಲಂ ||

||೪||

ಗುರುವಂ ಭೋಜಿತಜಾಪನಂ ಪ್ರಸಿದು ಕೊಂಡಾಬಿರಮಂ ಭೀಷಣಂ

ತರಶಯನ್ಯಾಗತರಂ ಕರುತ್ತು ಗುರಿಯೆಕ್ಕು ಭೋಜಿತ್ತರಂ ಕಣಾನಂ |

ವಿರಭಜ್ಯಾಯುಧನನ್ನೆದೆಚ್ಚು ತವೆ ಕೊಂಡಾಶಾಯರಮಂ ಪಾಂಡುಪ್ರ

ತ್ರೀರಿ ಬಲ್ಲರಾ ಮೆರೆಯಾನ್ನೆ ಸಾಹಸಧನಂ ದುರೋರಧನಂ ಬಲ್ಲನೇ ||

||೫||

ಸೋಕೆವಿಕರಕ್ಕುಟೆ ದಭರಪಾಣಿ ಯಮಜಂ ದವಿರ್ಕರಂವಾಯುಪ್ರ

ತ್ರಕಸುಂ ಜಿರಹಸ್ತಿನಿಂದ್ರಿತನಯಂ ದಸ್ತ್ರಾತ್ಮಜದರಂದಮು |

ಷಿಷ್ಟಕರರ ಶಸ್ತ್ರವಿಡಂಬಮೇವದವಗರಂ ಪಾಂಚಾಕೀಯಂ ಗಂಧಾ

ಯಕೆಯಾಗಿರಿಸಮಂದು ಮತ್ತುಗೃಹದಿನಿಗ್ರಹಂ ಭೋಲ್ಲದೇ ||

||೬||

೨. ದುರ್ದೋಧನಂ (ದೇಶಾಭ್ಯತಾಫು ಮರ ವಿಷಯವಾಗಿ ಪರುವಮಂ)
ಸುಡಿಯ ಸಂಜಯಂ ತನ್ನ ತರ್ಗತದೊಳ್ಳ

ಪಗೆ ಚಿತ್ತಾಂಗದನುಯ್ಯ

ಲ್ಲಿಗನದೊಳುರೆ ತನ್ನ ತಂದ ಬಾಂಧವಕ್ಕೆತಮಂ ।

ಬಗೆಯದಹಿತಮನ್ಸೇಭಗೆದಂ

ತುಗದಿಕರ್ಮಮೇ ಹೋಗಿ ಕೌರವಂ ರಾರವಮಂ ॥

||೮||

ಕಾರ್ಯಸಥಂ ಶಕ್ತನಿಗಡಾ

ಶಾರ್ಥಸಂಪಂ ಸೂಕಜಂ ಗಡಾ ! ಭೀಷ್ಣಸದಾ ।

ಚಾರ್ಯರ ಸುಡಿ ತಪ್ಪುಗಡಮ

ಸಾರ್ಥಂಗಪಿಕೇತನಂಗೆ ವಿಧಿವಿಳಸನದಿಂ ॥

||೯||

ಗುರು ಕವಚಂ ಕರ್ಣಂ ಬಾ

ಹುರಕೈ ಸುರಸಿಂಧುನಂದನಂ ಸೀನಕವಮಾ ।

ಗಿರೆ ಮೆಯ್ಯ ಮುಳಿಯಲಸಿಯದೆ

ಕರುರಾಜನ ಶೋಡಿಯಸುಡಿವನೆಂದಂ ಭೀಮಂ ॥

||೧೦||

ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಂ ದ್ರುಮವಾದುದು

ತತ್ತಾಖಿಂ ಪಂಚತಾಖಿವಾದುದು ಪಾಂದು ।

ಡ್ರಿತಿರುಹಮಕ್ಕೆಯವಾಯ್ತು

ದ್ವಿತೀಯವಾರ್ತ್ಯೇಕಾಖಿವಿವನಿಂದಾದ್ಯಂ ॥

||೧೧||

೪. ಗಾಂಧಾರಿಯುಂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನುಂ ಶೋಕಾಕುಲೀಕ್ಕಿತಚಿತ್ತರಾಗಿ
ತಮ್ಮ ಮಗನನಾರಿಯ್ಯಲುಂ ಮನಿಕ್ಕತಮನಾಜಿಸಲುಮೆಂದಣಸುತ್ತುಂ ಬಂದು,

ಪಡೆ ಪಸೆಳ್ಳಂದಕ್ಕೊಂಡಿಣಿ

ಗೊಳಿದೆಯನೆ ಮುಂಧಾಭಿಪಿಕ್ತಸ್ಯೇ ಮಣಣಂ ಬೆ ।

ಳೊಡೆಯ ಸಡುವಿರ್ಫ ನೀನಿ

ದರ್ಡಿಯುಮನೆಮಗಳಿಯದಂತಬಾದುದೆ ಮಗನೇ ॥

||೧೨||

ವಾ ಇಂದು ಪಳಿಯಸುತ್ತುಂ ಬರ್ಫ ಗುರುಜನದ ಸರಮಂ ಸಂಜಯನಸಜಿದು,
—ದೇವಾ ನಿಸ್ಸಲಿಗೆ ನಿಜಜನನೀಜನಕೆರಳಸುತ್ತುಂಬಂದರ್ ಎಂಬಿದುಂ ಉಣಿಕೆ
ಗೊತ್ತಿರುಬಿಯುಳಿಂ ವಜ್ರಫಾತಮಾದಂತಿ ಸಿಗ್ಗಾಗಿ ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿ,

ಅರಭಂಪಾಲರನಿಕ್ಕೆ ಗೆಲ್ಲಿದ್ದೇಸಗೆಯಿಂ ತೊಯ್ಯಾಸ್ವನಂ ಹೋಣ್ಣೆ ಸೋರ್ |
ದರರುಂ ಮಕ್ಕಳುವಾಡ್ತರುಂ ಬೆರಸು ಬಂದಾನಂದದಿಂ ಕಾಣ್ಣೆನೆಂ ||
ದಿರಲಿಂತಾಯ್ತ್ರು, ವಿಧಾತ್ರು! ಮದ್ಗರುಗಳಂ ದುಃಖಾತ್ಮೈರಂ ಶೋಕೆತ್ |
ಕ್ವರರಂ ಮೇರ್ಯೈಂದ್ರಿ ಬೀಳ್ಪ್ರದಶ್ರಮುಖರಂ ಕಾಣ್ಣಂತುಟೆಂ ವಾಡಿದ್ದೈ || ೨೫ ||

ಕೆಂದ ನಿಜಾನುಜರೆಲ್ಲಿದ |

ರೆಂದೆನ್ನೆಂ ಜನನಿ ಬಂದು ಬೆಸಗೊಂಡೊಡದೇರ್ |

ನೆಂದು ಮಣಿವಾತುಗುಡುವೆಂ |

ಕೊಂದಕ್ಕೊಂಡೆಯರೆಂದು ಬಿಸ್ಕೆಲ್ಲ ಸುವೆನೋರ್ || ೨೬ ||

ಶೋಕಂ ನಿಗೆ ಘಣಿರಾಜವ |

ತಾಕಂ ವಿಕಳಿಕವಿವೇಕಶಾಸ್ಯೆಂ ಬಾಹೆನ್ನೋ ||

ದ್ರೀಕಂ ಹಾ! ದುಶ್ಚಾಸನ |

ಹಾ! ಕಾಣಾರ್! ಯೆನುತುಮುಂತೆ ಮೂಳ್ಯೆಗೆ ಸಂದಂ || ೨೭ ||

ನಾ ಅಂತು ಮೂಳ್ಯಾರ್ಪರಸಂಗನಾದ ಪನ್ನಗಪತಾಕಂಗೆ ತಿಕಿರೋಪಚಾರ
ಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ವಾಳ್ಪು ಸಂಜಯಾನಿರವಂ ತಪ್ಪರಿಜನಂ ಕಂಡು ಪೇಳಿ, ಗಾಂಥಾರಿ ಮನ
ದೊಳಳ್ಳು ಬಳ್ಳಿ ನನೆಕೊನೆಪೋಗಿ,

ಮೃಗಧರಕುಲಲಷ್ಟ್ಯೋವ |

ಲ್ಲಿಗೆ ಹೆಣರಾರ, ನೀನೆ ಮುನ್ನಡಪ್ರೇನಲಿದ್ದ್ವೆ ||

ಮಗನೆ ಲಭುಕಾಲಭೀವೋ |

ರಗನುರಗೆಸತಾಕ ನಿನ್ನಮಂ ಸುಂಗಿದನೇ || ೨೮ ||

ಎಷುಗಂಧಯಷ್ಟಿಯಾಗಿ |

ದೆ ಮಗನೆ ನೀನುಳ್ಳಿದೆಲ್ಲಮೊಳವೆಂದಿರೆ ನಿ |

ನ್ನಮನಿರಿಸದೆ ಕರುವಂತಾ |

ನಿವಿತ್ತರಿತ ಪಾಶಪಾಣಿ ಸವಿನೋಡಿದನೇ || ೨೯ ||

ಗುರುಜರಣಂಗಳ್ಳಿಱಗದೆ |

ಪರಕೆಯನಾದರದಿನಾಂತಕೊಳ್ಳುದೆ ವೋನಂ ||

ಬೆರಸಶ್ರೂದು ನಿನಗುಚಿತಮೆ |

ಗುರುವಿನವುಮನೇಕೆ ಮಜ್ಜಿದೆ ಕುರುಕುಲತಿಲಕಾ || ೩೦ ||

ಮಹಿದೀದುಶ್ರಾ ಸನನೇಂ ।
ಸುಡಿಯಿಸುವನೊ ಕುರುಸರೇಂದ್ರ ದುರ್ವರಾಷ್ಟಣನೇಂ ॥

ಸುಡಿಯಿಸುವನೊ ದುಷ್ಪಣೆಂ ।
ಸುಡಿಯಿಸುವನೊ ನಿಂನುಮುಸಿರದಿತ್ವದೆ ಮಗನೇ ॥ ೭೩ ॥

ಎಂದು ಗಾಂಥಾರಿ ವಿಪ್ರಲಾಪಂಗೆಯೆ ದೃಕರಾಷ್ಟ್ರಂ ಸಕೆಲರಾಷ್ಟ್ರಾಜಕಿ
ರೀಷಕೋರ್ಪಿತಾಡಿತಚರಣಾರವಿಂದ ದ್ವಿಂದ್ವನೆನಿಸಿದ ತನ್ನ ಸಂದನನ ಕಾಲ ಮೇಲೆ
ಕೆವಿದು ಬಳ್ಳಿ,

ಹಾ ! ಕುರುಕುಲಜ್ಞಾಡಾಮಣಿ ।
ಹಾ ! ಕುರುಕುಲಜ್ಞಾವತೀರ್ಥ ಹಾ ! ಸಕಲಧರಿ ॥
ತ್ರೀಕಾಂತ ನಿನ್ನ ಮಂ ಪರ ।
ಲೋಕಕ್ಷಿಪ್ತಿದನೆ ಕಾಪ್ಯು ವಾಪ್ಯ ವಿಧಾತ್ರಂ ॥ ೭೪ ॥

ಈ ಉದಾಹರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ೧, ೨, ೩, ೪ ರಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಾತ್ಯಾಸವು ಹೃದಯಕ್ಕೆ ವೇದ್ಯವಾಗಿತ್ತುದು. ಅನೇಕಾವೃತ್ತಿ ಪರಿಷಯವಾದಿ ಮನನವಾದಿದ ಹೊರತು
ಅದು ತಿಳಿದುಬರುವ ಸಂಗತಿಯಾಗಿಲ್ಲ.

ಈ ವಿಧವಾದ ವಣಿನೆಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವುದು ಒಂದು
ವಿಧವಾದ ಸಾಮಧ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ನಾನಾವಿಧವಾದ ರಕ್ತಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ
ಶೋಭಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವಂತೆ ಸೇರಿಸುವುದು ಆಕ್ಷಸಾಲೆಯು ಸಾಮಧ್ಯವನ್ನು
ಹೇಗೆ ತೋರಿಸುವದೋ ಹಾಗೆ ಅವುಗಳ ಸೇರಿಸುವಿಕೆಯು ಕವಿಯ ಸಾಮಧ್ಯ
ವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಇತರ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಸಮ್ಮೇಳನವು ಆಯಾಕಲೆಗಳ
ಸ್ವೇಚ್ಛಾವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆಯಷ್ಟೇ. ಕಾವ್ಯವೂ ಒಂದು ಉತ್ತಮವಾದ ಕಲೆ
ಯಾದುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಥ ಉಚಿತಸಮ್ಮೇಳನವು ಇರಬೇಕು. ಅದ
ರಿಂದ ಕೆವಿಯು ಸ್ವೇಚ್ಛಾವು ತಿಳಿದುಬರಬೇಕು.

ಹಿಂದೆ ಆಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಸೇರಿಸಬೇಕೆಂದು ವಿಚಾರವಾಡುವಾಗ
ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಓದಿ ಮನನ ವಾದಿಯೇ ಅಂ
ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ಕಥಾಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು
ತಂದು ಹೇಗೆ ಕಥೆಯನ್ನು ಶೋಸಿಸಬೇಕೆಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು
ನೋಡಿಯೇ ಉಪಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೇ ಹೊರತು ಹೇಗೆಯೇ ಎಂದು ತಿಳಿಸ
ಲಿಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳಿದನು. ರಸರ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಇದು
ಭಾವ, ಇದು ವಿಭಾವ, ಇದು ಅನುಭಾವ, ಎಂದು ರಸೋಕ್ತತಿಜ್ಞಾದನಂತರ ಹೇ
ಳಬಹುದೇ ಹೊರತು ಈ ರಸ ಹುಟ್ಟಿಸುದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆಹೀಗೆಯೇ ವಣಿಸಬೇಕೆಂದು
ಸೂತ್ರವಿಧಾನವನ್ನು ವಾಡುವುದು ಕಷ್ಟ. ಕವಿಗಳು ತಾಪ್ಯತಾವೇ ಆಲೋಚಿಸಿ

ಕಲ್ಪಸಚೀಕಾದ ವಿಷಯಗಳಾಗಿರುವವು. ಈ ಸಾಮಧ್ಯರ್ವೇ ಕವಿತ್ವವನ್ನು ವ್ಯಾಪ್ತಿ.

‘ಬಾಹೋಽಃ ಷಟ್ಂ ಜಗತ್ಸ್ವರ್ವಂ’ ಎಂಬ ಲೋಕವಾತೀಯ ಪ್ರಕಾರ ಕಾದಂಬರಿಯ ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತಾವ ಗ್ರಂಥವೂ ಹುಟ್ಟಿಲೇ ಕೂಡದು. ಹಾಗೆ ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಚೆವಿರ್ತಿಕೆವರ್ಣವಾಗಿಯೇ ಅಗಬೀಕು. ಬಾಣನು ಹೇಳಿದೇ ಇದ್ದು ದನ್ನು ನೋಡಲೇ ಕೂಡದು. ಹಾಗಿರದೆ ಅನೇಕ ವಿಸ್ತೃಯಿಜನಕವಾದ ಉತ್ಸೇರ್ವಾಧಿಗಳನ್ನು ಅನೇಕಕಡೆ ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಒಂದೇ ರಾವಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥಿಗಳ ಮೇಲೆ ಅನೇಕಗ್ರಂಥಗಳು ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಶರ ಭೀದನ್ತ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಭೀದವು ಸಮ್ಮೇಳನ ಭೀದದಿಂದಲೇ ಆಗಿದೆ. ಆದುದು ನಿಂದ ಅವು ಚಮತ್ವಾರಜನಕವಾಗಿಯೂ ಇವೆ.

‘ತ ಏವ ಪದವಿನಾಯಾಸಾಃ ತಾ ಏವಾಧರ್ವಿಭಾತಯಃ ।

ತಫಾಪಿ ನವ್ಯಂ ಭವತಿ ಕಾವ್ಯಂ ಗ್ರಂಥನಕ್ಷಾತ್ರಾತ್ ||’

ಎಂದು ಕಾವ್ಯರಸಜ್ಞರು ತಿಳಿಸುವರು. ಒಬ್ಬ ಹೊಣಕವಿಯು ‘ಪ್ರಾಚೀನಕ್ರಮವು ನವಿನಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶಕೊಟ್ಟು ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೆಬೀರೆ ಅಲ್ಲ’ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮನುವ್ಯನು ಎಂದೂ ಮನುವ್ಯನೇ. ಬಹು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಮನುವ್ಯನಿಗೂ ಈಗಿನ ಮನುವ್ಯನಿಗೂ ಭೀದವು ದೇಶ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ. ಹೇಳಿವಾನುರಾಗ ಕೊಡುತ್ತಾವ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಈಗಲೂ ಇವೆ. ಅಂತರಸನ್ನಿವೇಶವು ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ಕರಿತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬಾಹ್ಯಸನ್ನಿವೇಶವು ಮಾತ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿಸ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಭಿವಾಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಭಿವಾದೀಶಕ್ಕೆ ಅಭಿವಾ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ತಕ್ಷಂತೆ ಪರಿಶೂಲವಾದ ಅಂತರಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಒಂದು ಬಾಹ್ಯವಸ್ಥೆಯಂದ ತಿಳಿಸಬೀಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ಹುಟ್ಟುವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಒಂದೇ ಅಳತೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅಳಿಯಲಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಶೂಕ ಒಂದೇ ಅದರೂ ಅಳತೆಯಾಡುವ ಕ್ರಮವು ಬೀರೆಯೇ ಇರಬೀಕು. ಪೂರ್ವಕಾಲದ ಬಾಹ್ಯಸನ್ನಿವೇಶದಿಂದ ಈಗಿನ ಅಂತರಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರೆ ಆದು ಈಗ ಜಾರಿಗೂ ಹಿತವಾಗಿರದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಹೊಸಹೊಸತಾಗಿಯೇ ಗ್ರಂಥಗಳು ಹುಟ್ಟಿತ್ತು ಬರುವವು. ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾಕ್ತಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವೂ ಅಂಥ ಸಮ್ಮೇಳನಕಾರರಲ್ಲಿ ತಕ್ತಿ ತಾರಕಮ್ಮನ್ನೂ ಕಂಡುಬರುವವು. ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಸ್ಥವಾಗಿದ ಬಾಹ್ಯಸನ್ನಿವೇಶವೂ ಕೆಲವು ಉಂಟು. ಅಂಥ

ಪೀಠ—.ಪದಗಳ ವಿನಾಯಕಗಳು ಅವೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಅರ್ಥಗಳ ಸಮ್ಮೇಳಿಯೂ ಅದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಸೇರಿಸುವದರಲ್ಲಿರುವ ಕ್ಷಾತ್ರಾದಿಂದ ಕಾವ್ಯವು ಹೊಸಕು ಎನ್ನಿಸಿಕೊಟ್ಟುತ್ತದೆ.

ಷೆಗರಲ್ಲಿಯೂ ಚಮತ್ವಾರವು ಸಮ್ಮೋಜನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಆ ಚಮತ್ವಾರವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿಷಯವಾದು ದರಿಂದ ಅದೂ ಆನುಭವೆ ಕೇವೆಡ್ಡಿವಾದುದು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ವಚನಕಾಡಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಶ್ವರೀತಿಗೆ ಪ್ರಂಡರೀಕನ ಪ್ರಥಮದರ್ಶನವಾದ ಕಡೆಯಿಂದ ಚಂದ್ರಪೀಠದನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಗಂಧರ್ವಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊಗುವವರ್ದ್ಯಂತದ ಭಾಗವನ್ನೂ, ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ತಮಸಾತೀರದಲ್ಲಿ ಸೀತಾರಾಮರ ಸಂಶೋಧನವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಭಾಗವನ್ನೂ ಪಾಠಕರು ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೇನು.

ಇಷ್ಟರವರಿಗೆ ಒಟ್ಟು ಏನು ಹೇಳಿದುದಾಯಿತು? ಎಂದರೆ—ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾದ ವಸ್ತುಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತುಗಳ ಸಹಜಸ್ಥಿತಿಗೂ ಭೀ ದವಸ್ಪಳವುಟ್ಟಿಗೆ ತಿಳಿಸಲಬ್ಬಿಲ್ಲಿತು.

ಆ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ದಶರಥಪಕ್ಷಕಾರನು ಸ್ವಲ್ಪ ವಾತಿನಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವನು:—

+ ರಮ್ಯಂ ಜುಗುಪ್ರಿತಮುದಾರಮಥಾಪಿ ನೀಂತ |

ಮುಗ್ರಂ ಪ್ರಸಾದಿ ಗಹನಂ ವಿಕೃತಂ ಚ ವಸ್ತು ||

ಯಾದ್ವಾಪ್ಯವಸ್ತು ಕವಿಭಾವಕಭಾವ್ಯವಾನಂ |

ತನಾಂಸ್ತಿ ಯಾನ್ಮರಸಭಾವಮುಪ್ಯತಿ ಲೋಕೇ ||

ಇಷ್ಟ ವಿಚಾರವಾಡಿಯೂ ಕೊನೆಗೂ ಕವಿಸಮಯವೆಂಥಿದೆ ಕೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಕವಿಸಮಯವೆಂದರೇನು? ಅದು ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕಲಿಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸತಕ್ಕೆಂಥಿದಾಗಿದೆ. ಆವುದರಿಂದ ಕವಿಹೃದಯಜ್ಞರು ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಉತ್ತಮವಕಲೆಯಿಂದು ಗಣಿಸುವರೋ ಅದಾಗಿರುವುದು. ಕಲಿಗಳಿಗೆ ಸೌಂದರ್ಯವೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಗುಣವಷ್ಟೆ. ಆವುದು ಮನಸ್ಯನನ್ನು ನೋಹಿತನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೋ ಅಂಥಿದೇ ಕಲೆಯಿಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಸಂಗೀತ, ಸ್ತೋತ್ರ, ಶಿಲ್ಪ, ವಾದಿತ್ರ, ಚತ್ರ, ಇವು ನೋಡಲಾದ ಕಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಪಹರಣತ ಕ್ಷಮುದು ಆಯಾ ಕಲಾವಿದರ ಸ್ನೇಹಣ್ಣದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗಬೇಕು. ಸ್ನೇಹಣ್ಣವೆಂ

+ ಟೀಕು—ರಮ್ಯಂ—ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ, ಜುಗುಪ್ರಿತಂ—ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಷ್ಟಿರುವಾದ, ಉದಾರಂ—ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ, ಅಥಾಪಿ—ಅಲ್ಲದೆ, ನೀಂತಂ—ಹೇಯವಾದ, ಉಗ್ರಂ—ರೌದ್ರವಾದ, ಪ್ರಸಾದಿ—ಮನೋಹರವಾದ, ಗಹನಂ—ತಿಳಿಯಲು ಕಷ್ಟವಾದ, ವಿಕೃತಂ—ವಿಕಾರವಾದ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಸ್ತು—ಇರುವ ಪದಾರ್ಥವೇ ಆಗಲಿ, ಅವಸ್ತು—ಇಲ್ಲದಿರುವ ಪದಾರ್ಥವೇ ಆಗಲಿ, ಕವಿಭಾವಕಭಾವ್ಯವಾನಂ—ಕವಿಯ ಆಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಬಂದು ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದಾಗಿ, ರಸಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಇರುತ್ತಂಥದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ.

ಬಂಧದು ಅಷ್ಟಾ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರೆ ವಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಯೋಜಿಸಿ ಸೌಂದರ್ಯ ವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವುದು. ಆ ಕಾರ್ಯದಿಂದಲೇ ಅಷ್ಟಾ ಕಲೆಗಳು ಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆವಹಿಸುವಂಥವುಗಳಾಗುವುದು. ಕಾವ್ಯಕಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸೌಂದರ್ಯೋತ್ಪಾದಕವಾದ ಸೈಫಣಿವುಂಟು. ಅದೇ ಕವಿಸಮಯವೇನ್ನುವುದು. ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಒಟ್ಟುವಾಡುವ ಆ ಸೈಫಣಿವಾನುದು? ಆ ಸೈಫಣಿವು ಜಾತಿದ್ರವ್ಯ ಶ್ರೀರಂಗಾಗಳ ವರ್ಣನೆಯೇ? ಶಾಖಾಚಿತ್ರವೇ? ಅಧಿಚಿತ್ರವೇ? ಉತ್ತರೋಷಾದಿಗಳೇ? ರಸವೇ? ಕಾಫಾಸಂದರ್ಭರಚನೆಯೇ? ಎಂದರೆ ಅವು ಬಂದೂ ಅಲ್ಲ. ಆವುಗಳ ಯುಕ್ತಸಮ್ಮೂಳನವೇ ಇಲ್ಲಿ ಸೈಫಣಿವಂಬುದು. ಸೈಫಣಿಶ್ರಯವಾದ ಸಂಕೇತವೇ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಯವೇನ್ನುವುದು. ಇತರ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೈಫಣಿವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಕೆಲಕೆಲವು ಕ್ಷೀಪ್ತಸಂಕೇತದ ಮೇಲೆಯೇ ಹೊರಟು ತಮ್ಮ ಸಾಮಧ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶವಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಡಾಗೆ, ಕವಿಗಳೂ ಕೆಲವು ಕೆಲವು ಕ್ಷೀಪ್ತಸಂಕೇತಗಳನ್ನೇ ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಸಾಮಧ್ಯವನ್ನು ನಾನಾವಿಧವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು. ತಾಳವೂ ರಾಗವೂ ಕೃತಿಯೂ ಬಂದೇಯಾದರೂ ಗಾಯಕರವೀ ಸ್ವರಗಳ ಅಲಾವನಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಉತ್ಸಾಹಾರಕರ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಷ್ಟೆ. ಆ ಉತ್ಸಾಹಾರಕರ್ಷಣವು ಏಕರಿಂದ ಬಂದಿತು? ಎಂದು ವಿಚಾರಮಾಡಿದರೆ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಯುಕ್ತವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದಿತೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಡಾಗಾದರೆ ಆ ಯುಕ್ತಸಮ್ಮೂಳನವೇ ಸುಖವೇ ಎಂದರೆ ಅಲ್ಲ. ಯುಕ್ತಸಮ್ಮೂಳನದಿಂದ ಸುಖವು ಹುಟ್ಟಿವುದು. ಹೀಗೆಯೇ ಕಾವ್ಯಕಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಜಾತಿದ್ರವ್ಯ ಶ್ರೀಯಿಗೂಣ ಆಲಂಕಾರ ರಸ ಕಥೆ ಮೊದಲಾದುವಗಳನ್ನು ಅಶ್ರುತಿಸಿರುವ ಸಂಕೇತವು ಬಂದೇ ಅಗಿದ್ದರೂ ಅನುಗಳ ಯುಕ್ತಸಮ್ಮೂಳನದಿಂದ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹಾರಕರ್ಷಣವು ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ಆದರಿಂದ ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಕಂಡುಬರುವುದು. ಆದರಿಂದ ಸುಖದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು. ಅದೇ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹಾರಕರ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸಾಧನವು.

ಹಾಗಾದರೆ ಕಾವ್ಯರಸಾಸ್ವಾದನಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಸಮ್ಮೂಳನ ಜ್ಞಾನವೇ ಸಾಲದೇ? ಎಂದರೆ ಸಾಲದು? ಎಂದರೆ-ಸಮ್ಮೂಳನದಲ್ಲಿ ಹೊರಟ್ಟುವು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಸಮೃಂತಿವಸ್ತುಗಳ ಜ್ಞಾನವೂ ಬೇಕು. ಆ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆ ಸಮ್ಮೂಳನದ ಸೊಗಸು ತಿಳಿದು ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಸೊಗಸು ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೆ ಸುಖಹುಟು

ವದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಸಮೀಕ್ಷಿತವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸೌಂದರ್ಯವಿಲ್ಲವೇ? ಇವುಗಳು ಸೈತನಿವ ಸುಖ ಕೊಡಲಾರವೆ? ಎಂದರೆ-ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ಸೌಂದರ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ; ಅದುದರಿಂದ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡಲಾರವು ಏಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅದಂತಿರಲ್.

ಸಮೀಕ್ಷಿತವಾದವಸ್ತುಗಳ ಸ್ವರೂಪವು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿತಲ್ಲಾ, ಅವುಗಳಾವುವು? ಎಂದರೆ-ಅವೈಲ್ಲಿತ್ತವಿನಂತೇತಾಶ್ಚರ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳು. ಆ ವಸ್ತುಗಳಾವುವು? ಎಂದರೆ-ಅವು ಜಾತಿದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯೆಗುಣಗಳು, ಉಪವಾದ್ಯಲಂಕಾರಗಳು, ರಸೋಽಭೇದತ್ತಿನಿರೂಪಕಗಳಾದ ವಿಭಾವಾದಿಗಳು, ಕರ್ಭಾಸಂವಿಧಾನಗಳು, ಪಾತ್ರಗತಗುಣಸ್ವರೂಪವಣಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಇತ್ತಾದೀ. ಅವುಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗದ ಪರಂಪರಾಪ್ರಾರ್ಥವಾಗಿ ಒಂದ ಕ್ಷಿಪ್ರವರ್ಣನಾಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿರುವವು. ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳ ಉಚಿತ ಸಮೀಕ್ಷಿಸದಲ್ಲಿ ಸೋಗಸೂ ಅನಂದವೂ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ತಾಳಿಜ್ಞಾನವೂ ರಾಗಜ್ಞಾನವೂ ಇಲ್ಲ; ದಿದ್ದರೆ ಶೇರ್ಫಸೆಯಃನ್ನ ಕೇಳಬೇಕುದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾದ ಅನಂದವು ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇದರಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಗಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನಿಗೂ ಸುಖವುಂಟಲ್ಲ, ಸುಖವಿಲ್ಲಫೆಂದು ಹೇಳಬೇವುದಕ್ಕಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಅವನ ಸುಖವು ಒಂದು ಸುಖವಲ್ಲ. ತಾರತಮ್ಯಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಒಂದು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಲ್ಲ. ಅಂಥವನು ಕೀರೀಗೆ ಇಂಪಾಗದ ಧ್ವನಿಯನ್ನ ಕೇಳಿಕೇಳಿ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಇದು ಇಂಪಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಯೇ ಹೂರತು ಆಕಲೆಯ ಸೂಗಸನ್ನ ಯಾಧಾವತ್ತಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುವವನಲ್ಲ. ಹೀಗೆಯೇ ಕಾವ್ಯಕಲೆಯ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಅನಂದವಡಬೇಕಾದರೆ ಕವಿಸಂಕೇತಗಳ ಜ್ಞಾನವೇ ಬೇಕು. ಅದುದರಿಂದ ಕವಿಸಮಯಜ್ಞಾನವಿದ್ದ ಹೂರತು ಕಾವ್ಯಸುಖವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯೇ ಕವಿಸಮಯಜ್ಞಾನದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಧ್ವನಿಂತಾಂತರವೇನಾದೂ ಉಂಟೇ ಎಂದರೆ ಉಂಟು. ಗುಲಾಬಿ ಹೂವನ್ನು ಸೋಧಿ ಅನಂದ ಪಡುವಿಕೆ. ಗುಲಾಬಿ ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಅನಂದದಾಯಕವಾದ ಏನೇನು ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿವೇ? ಅದರಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣವಿದೆ. ಆ ಬಣ್ಣವು ಸುಖಕೊಡತಕ್ಕದೇ ಎಂದರೆ ಅಲ್ಲ. ಆ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಬಳಿದ ಗೋಡೆಯಾನ್ನು ಸೋಧಿರೆ ಅಂಥ ಸುಖವುಂಟಿ? ಇಲ್ಲ. ಆ ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಆಕಾರವಿದೆ. ಆ ಆಕಾರವೇ ಸುಖದಾಯಕವೇ ಎಂದರೆ ಅದೂ ಅಲ್ಲ. ಸೀಸದ ಕಡ್ಡಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಗುಲಾಬಿ

ಹೂವಿನ ಅಕಾರವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಆ ಅನಂದವುಂಟು? ಇಲ್ಲ. ಆ ಗುಲಾಬಿ ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ವಾಸನೆಯುಂಟು. ಆ ವಾಸನೆ ಸುಖದಾಯಕವಾದ ವಸ್ತುವೇ? ಅದ್ದು ಅಲ್ಲ. ಗುಲಾಬಿಯ ಅಕ್ತುರಿನಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಅನಂದವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಆ ಸುಖಕ್ಕೆಕಾರಣ ವೇನಿರಿಬಹುದು? ಬಣ್ಣ, ಅಕಾರ, ವಾಸನೆ ಇವುಗಳು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರ ಬೇರಿರಿಬಹುದಾದರೂ ಅವು ಅಂಥ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಕಾರಣವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳ ಯುಕ್ತಸಮ್ಮೀಳನಪ್ರಕಾರವಾದ ಗುಲಾಬಿಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಎಂದರೆ, ಯುಕ್ತಸಮ್ಮೀಳನಜ್ಞಾನ ಹೃಷಿಕಾಗ ಗುಲಾಬಿಯ ಹೂವು ಸೋಗಸಾಯಿತು. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಬೈಚಿಕ್ಕಜ್ಞಾನವು ವಸ್ತುನಿಷ್ಟವಾದ ಗುಣಾಳಜ್ಞಾನವೂವರ್ವಾಗಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದು. ಹಾಗೆ ಉಂಟಾಗದೆ ಹೋದರೆ ಹತ್ತು ಹೂವುಗಳ ಹಾಗೆ ಇದೂ ಒಂದು ಹೂವು ಎನ್ನ ಪ್ರದರ್ಶನೀಯಾದಿಂದ ನಿಂತು ಬಿಡುವುದು; ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ, ಸಿದ್ಧ.

ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಾನ್ಯರಸಾಸ್ವಾದನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಯುಕ್ತಸಮ್ಮೀಳನದಲ್ಲಿ ಬೈಚಿಕ್ಕಜ್ಞಾನ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ತಾತ್ರಯವಾದ ಕವಿಸಂಕೇತಜ್ಞಾನವು ಆಕ್ಯವಕ್ಕೆವೇಂದು ಹೋಳಬೇಕಾದುದೇ ಇಲ್ಲ. ಅವುಗಳನ್ನು ತಳಿದೇ ಕಾವ್ಯಕಲೀಯ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕು.

ಈ ಪ್ರಥಮ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಕವಿಸಮಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಯಥಾಮತಿ ವಿವರಿಸಿದೆನು. ಈ ನನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನವು ಗುಣ್ಯಕಾರಕಾತಿಗಳಿಗೆ ರುಚಿಸಿದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ತರೂಪವಾಗಿಯೇ ಆಗಲಿ ವಿಭಾಗಾರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಆಗಲಿ ಆಗುವ ಕವಿಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರವಾಡಲುದ್ದೀರ್ಥಿಸಿರುವೆನು. ಈ ನನ್ನ ಉದ್ದೀಕಣಣಾಗಿ ನೆರವೇರುವುದಕ್ಕೆ ಸಕಲ ಶ್ರೀಯಸ್ವಿಗೂ ಕಾರಣನಾದ ಭಗವಂತನ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಹಾರ್ಡಿಸುತ್ತಿರುವೆನು.

ಭದ್ರಂ ಶಭಂ ಮಂಗಳಂ.

